ڕاڤەی پەرتوکی

لمعة الاعتقاد الهادي إلى سبيل الرشاد

نووسینی

موفق الدين أبي محمد عبدالله بن أحمد بن محمد بن قدامة المقدسي

وەرگێڕانی

ئاکۆ جلیل کریم

بسم الله الرحمن الرحيم

ناوبت

ڕاڤەی پەرتوكی

لمعة الإعتقاد الهادي إلى سبيل الرَّشاد

مافی لە چاپدانی پارێزراوە بۆ

نارین

ناوی کتێب	ڕاڤەی پەرتوکی لمعة الإعتقاد الهادي إلى سبيل الرَّشاد
نوسینی	موفق الدين أبي محمد عبدالله بن أحمد بن محمد بن قدامه المقدسي
ڕاڤەکردنی	شيخ محمد بن صالح العثيمين
پێداچوونەوەو پێشەکی	د. عبداللطيف أحمد مصطفى م. عبدالرحمن حسين پور
لێکۆڵینەوەو تەخریجی فەرمودەکان	أشرف بن عبدالمقصود بن عبدالرحيم
وەرگێرانی	ئاکۆ جلیل کریم
نەخشەسازی ناوەوە	کۆمپیوتەری نارین (محمد علی)
ساڵی چاپ	٢٠١٢ ز
ژمارەی سپاردن	(١٧٧٤)ی ساڵی (٢٠١١)ی پێدراوە.

بازاڕی زانست بۆ کتێب و چاپەمەنی
website: www.nareenpub.com
E-mail: info@nareenpub.com
nareenpub@gmail.com
تەلەفۆن: ٢٥١١٩٨٢ ٦٦ (٠٠٩٦٤)

مۆبایل: ٠٠٩٦٤ ٧٥٠٤٠٦٤٦١٠

دار المعرفة | اشراف و تنفيذ طباعي دار المعرفة بيروت لبنان
WWW.MAREFAH.COM

ڕاڤەی پەرتوکی

لمعة الإعتقاد الهادي إلى سبيل الرَّشاد

نوسینی

موفق الدين أبي محمد عبدالله بن أحمد بن محمد بن قدامة المقدسي

وەرگێڕانی

ئاكۆ جليل كريم

ناريـن

پێشەکی : د.عبداللطیف أحمد مصطفی

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله والصلاة والسلام على رسول الله .

بێگومان ڕێنمایی مروڤ بە ڕاستێتی و ناڕاستی عەقیدەو بیروباوەڕکەیەوە بەندە، وەهەروەها بەهەشت و جەهەننەمی گشت کەسێکیش هەربەوە وە بەندە.

کەوابوو پێویستە موسڵمان هەوڵی فێربوونی عەقیدەیەکی ڕاست و دروست بدات وەتەنها ئەو عەقیدەیەش ڕاستەکە پێغەمبەر صلی الله علیە وعلی آلە وسلم و هاوەڵە بەڕێزەکانی لەسەر بووە نەك ئەو بیروباوەڕو عەقیدانەی کە گروپە داهێنراوەکان دایانهێناوە وەك عەقیدەی ((قەدەری و جەبری و موعتەزیلی و خەواریج و مورجیئە)).

لەو باشانەش کەلەسەر عەقیدەو بیروباوەڕی سەلەفی صالح نووسراون﴿لمعة الإعتقاد﴾ی شیخ ئیبن و قودامەیە وەشەرحەکەی شێخ إبن عثیمین زیاتر کتابەکەی ئاسانترو پێزکردووە و ڕونی کردوەتەوە و بەڵگەی زیاتری لەسەر هێناوە خواپاداشتی خێریان بداتەوە، وەسوپاس بۆ خوا منیش هەڵسام بەشەرحکردنی بە زمانی کوردی بۆ قوتابیان وەشەرحەکەش تەسجیل کراوە، بەڵام برای بەڕێزمان مامۆستا ئاکۆ هەڵساوە بەوەرگێڕانی شەرحەکەی شێخ إبن عثیمین بۆ زمانی کوردی و ئەمەیە کە ئێستا لەبەردەستی خوێنەری بەڕێزدایە .

جاداواکارم خوای گەورە بەرەکەت بخاتە گشت ئەو کارانە، وەسوود بەخشیان بکات و بیکاتە توێشووی دوا ڕۆژ وە موسڵمانان لێیان بەهرەمەندبن وە خوا پاداشتی مامۆستا ئاکۆ بدات لەسەر ئەم خزمەتەی وە بەردەوامی بکات لەسەر کاری ئاوا خێر.

والحمد لله وصلى الله على رسول الله

عبداللطیف أحمد مصطفی

پێشەکی مامۆستا عبدالرحمن حسين پور

بسم الله الرحمن الرحيم

بایەخدان بەباوەڕو عەقیدە گرنگترین کردەوەی ئینسانی ئیمانداره چونکه پایەو ئەساسی هەموو وتەو کردەوەی چاکەیە، ئەگەر باوەڕو عەقیدەی ئینسانی ئیماندار ڕاست نەبێت ئەوا کردەوە و وتەی چاکەی لێ وەرناگیرێت .

پێغەمبەری ئازیز صلی الله علیه وعلی آله وسلم لە سیانزە ساڵی دەعوەت و بانگەوازی مەککەیدا باوەڕو عەقیدەی ساغو صەحیحی لە دڵی هاوەڵاندا چەسپاند و پاشان کردەوە و وتەی ڕاست و چاك و پاکی فێرکردن .

هاوەڵانی بەڕێز دەفەرموون پێغەمبەری خوا صلی الله علیه وعلی آله وسلم ئیمان و باوەڕو عەقیدەی فێرکردین بەرلەوەی قورئانمان فێربکات .

سوپاس بۆ الله کە ئەمڕۆ نامیلکەو کتێب لەم بارەوە زۆرە و لەناویاندا ﴿لمعة الإعتقاد الهادي إلى سبيل الرَّشاد - دانراوی پێشەوا ئیبن و قودامەی مەقدیسی﴾ لەباشترینیانە لەبەرئەوەی کە شەرحی یەکێك لەزانایانی لێکۆڵەرەوەی لێهاتوو کارامەی وەك شەیخ إبن عثیمینی ڕەحمەتی خوای لەسەر بێت لەسەرە کە شوێنە کورت و هەروەها شوێنە قورسەکانی ڕونکردۆتەوە، خوای گەورە پاداشتی برای خۆشەویستم ﴿م. ئاکۆ جليل كريم﴾ بداتەوە کە هەستاوە بەم ئەرکە جوانە کە وەرگێڕانیەتی بۆ سەر زمانی کوردی هیوادارم خوای گەورە بیکاتە مایەی تێگەیشتن لە بیروباوەڕی ڕاستەقینە بۆ موسڵمانانی کورد.

وصلّى اللهُ على سيِّدِنا ونبيِّنا محمَّدٍ وعلى آلِه وصحبِه وسلَمَ

براتان: عبدالرحمن حسين پور

پێشەکی وەرگێڕ

إن الحَمْدَ للهِ نَحْمَدُهُ وَ نَسْتَعِيْنُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَنَعُوْذُ بِاللهِ مِن شُـرُوْرِ أَنْفُـسِنَا وَمِـنْ سَـيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا مَنْ يَهْدِهِ اللهُ فَلا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يُضْلِلْ فَـلا هَـادِيَ لَـهُ ... وَأَشْـهَدُ أَنْ لا إِلَـهَ إِلاّاللهُ وَحْدَهُ لاشَرِيْكَ لَهُ ... وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَرَسُوْلُهُ. .

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِۦ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنتُم مُّسْلِمُونَ ﴿١٠٢﴾ ﴾ آل عمران: ١٠٢

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ ٱتَّقُوا۟ رَبَّكُمُ ٱلَّذِى خَلَقَكُم مِّن نَّفْسٍ وَٰحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَآءً ۚ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ ٱلَّذِى تَسَآءَلُونَ بِهِۦ وَٱلْأَرْحَامَ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا ﴿١﴾ ﴾ النساء: ١

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَقُولُوا۟ قَوْلًا سَدِيدًا ﴿٧٠﴾ يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَٰلَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ ۗ وَمَن يُطِعِ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا ﴿٧١﴾ ﴾ الأحزاب: ٧٠ – ٧١

أَمَّا بَعْدُ: فَإِنَّ أَصْدَقَ الحَدِيْثِ كِتَابُ اللهِ وَخَيْرَ الهَدْيِ هَدْيُ مُحَمَّدٍ صلى الله عليه وعلى آله وسلم وَشَرَّ الأُمُوْرِ مُحْدَثَاتُهَا وَكُلَّ مُحْدَثَةٍ بِدْعَةٌ وَكُلَّ بِدْعَةٍ ضَـلالَةٌ وَكُـلَّ ضَـلالَةٍ فِـي النَّارِ.

موسـوڵمانانی بـەڕێز ، برایـان و خوشـکانی دڵـسۆزم – خوێنـەری سـەنگین و خۆشەویست:

السلام عليكم ورحمة الله وبركاته :

سوپاس بۆئەو خوایەی لەناو دروستکراوەکانیدا بە ژیرترنیان دروستی کردووین کە مرۆڤەکانن وەلەناو مرۆڤەکاندا بە ژیرترینیان بەدیهێناوین کە موسڵمانان وەلەناو موسڵماناندا ئەهلی سوننەو جەماعەین کە خاوێنترین و ژیرترین مرۆڤی سەر ڕووی زەوین ئەوانەی کە بەتەنها سەری بەرزیان بۆ خوای گەورە الله نەویدەکەن وە پەرستش

بە تەنهایی بۆ ئەو ئەنجام دەدەن سوپاسی دەکەین ئەوە چاکەی خۆیەتی بەسەر ئێمەوە، وەدروودو سلاّوێك کەشایستەی چاکترین و بەرێز ترین دروستکراوی خوایە لەسەر پێشەواو سەروەرمان رێ رۆشنکەرەوەی ژیانمان موحومەدی هەڵبژێردراو بێت صلی الله علیە وعلی آلە وسلم ئەو پێغەمبەرەی هەموو نارِەحەتی و ئازارێکی چەشت بۆ سەرخستنی یەکخواناسی و نەهێشتنی هاوبەش بۆ خوا پەیداکردن و ئەنجامدانی هەموو جۆرەکانی پەرستش بەتەنها بۆ خوای تاك و تەنها، هەر ئەو بوو فێریکرین و موژدەی پێداین کەلەفێربوونی زانستدا چ پاداشتێك هەیە هەروەکو دەفەرموێت : ﴿ مَنْ سَلَكَ طَرِيقًا يَلْتَمِسُ فِيهِ عِلْمًا سَهَّلَ اللَّهُ لَهُ طَرِيقًا إِلَى الْجَنَّةِ وَإِنَّ الْمَلَائِكَةَ لَتَضَعُ أَجْنِحَتَهَا لِطَالِبِ الْعِلْمِ رضى بما يصنعُ وَإِنَّ الْعالِمِ لَيَسْتَغْفِرُ لَهُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ ومن فِي الْأَرْضِ حَتَّى الْحِيتَانِ فِي الْمَاءِ وَفَضْلُ الْعَالِمِ عَلَى الْعَابِدِ كَفَضْلِ الْقَمَرِ عَلَى سَائِرِ الْكَوَاكِبِ إِنَّ الْعُلَمَاءَ وَرَثَةُ الْأَنْبِيَاءِ إِنَّ الْأَنْبِيَاءَ لَمْ يُوَرِّثُوا دِينَارًا وَلَا دِرْهَمًا إِنَّمَا وَرَّثُوا الْعِلْمَ فَمَنْ أَخَذَهُ أَخَذَ بِحظ وَافِرٍ ﴾[1]

واتە :﴿ هەرکەرسێك رِێگەیەك بگرێتە بەر تیایدا زانستێك فێربێت ئەوا خوای گەورە رِێگەیەکی بۆ بەهەشت بۆ ئاسان دەکات وە فریشتەش باڵەکانی بۆ فێرخوازی زانستی شەرعی دادەنێت لەبەر رِازی بوونی بەوەی کەدەیکات، وە کەسی زانا ئەوەی کە لە ئاسمانەکان و زەویدایە تەنانەت حوتەکانیش لەناو ئاودا داوای لێخۆش بوونی بۆ دەکەن وە گەورەیی زانا بەسەر کەسی خواپەرستدا وەکو گەورەیی مانگ وایە بەسەر هەموو هەسارەکاندا، زانایان میراتگری پێغەمبەرانن سەلامی خوایان لێ بێت، پێغەمبەرانیش سەلامی خوایان لێ بێت دینارو درهەمیان لەدوا بەمیراتی بەجێ نەهێشتووە بەڵکو زانستیان لەدوا بەمیراتی بەجێ نەهێشتووە جا هەرکەسێك ئەو زانستە ببات ئەوا بەشێکی

[1] حسن : صحيح الترغيب ٦٨، رواه أبوداود (٣٦٤١-٣٦٤٢) في العلم، والترمذي (٢٦٨٣-٢٦٨٤)

زۆرو فراوانی بۆخۆی بردووە ﴾، وەهەروەها دەفەرموویت : :﴿ إذا مات الإنسان انقطع عمله إلا من ثلاث صدقة جارية أو علم ينتفع به أو ولد صالح يدعو له﴾[١]

واتە :﴿ ئەگەر مرۆڤ مرد کردەوەی کۆتایی پێدێت و دەپچڕێت تەنها سیان نەبێت کەئەوانیش خێرێکی لەبەرڕۆیشتوو وەکو دروستکرنی مزگەوتێك ....هتد یان زانستێك سوودی لێ ببینرێت یان مندالێکی چاك بۆی بپاڕێتەوە ﴾، کەواتە پێویستە بەبەردەوامی صەڵاواتی بۆ بنێرین و داوای بەرزکردنەوەی پلەو پایەی بکەین لەبەهشتەکەی خواداو ﴿ مقام المحمود ﴾ ی بە نسیب بکات .

ئازیزان زۆر دەمێك بوو ئاواتە خوازبووم کە موسڵمانانی کوردی بەڕێز ئاشنابوونایە بەو پەرتووکانەی کەسوودێکی زۆری تیادایە بۆ دین و ژینی مرۆڤەکان بەتایبەتی پەتووکەکانی بیروباوەڕ کە شارەزابوون لێیان سەربەرزی دونیاو دوارۆژی هەموو مرۆڤێکی خاوەن عەقڵی تێدایە، زانایانی ئیسلامیش هەرلەسەردەمی پێغەمبەری خۆشەویستمانەوە صلى الله عليه وعلى آله وسلم تاکو ئێستا ساتێك نەبووە کۆڵبدەن لەوەی بیروباوەڕی خاوێن بۆ خەڵکی ڕوونبکەنەوە بەبەردەوامی لە نووسین و ووتنەی وانەکانیدا بوون بۆ ڕێنمویی کردنی خەڵك و پاراستنیان لە بیروبۆچوونە نامۆو گومڕاکەرەکان، لەچینی پیرۆزی هاوەڵانەوە بگرە تا دەگاتە شوێنکەوتەکانیان و پێشەوایانی پایەبەرزی ئیسلام وەکو ﴿ ئەبو حەنیفەو مالیك و شافیعی و ئەحمەدو یەحیای کوڕی موعین و سوفیانی سەوری و پاشان بوخاری و موسلیم و پێشەوایانی فەرموودەو شەیخی ئیسلام و نوێکەرەوەی و لەناوبەری شیرك و بیدعە ئیبن و تەیمیەو قوتابیە بەڕێزەکانی وە ئیبن و قودامەو قوتابیەکانی وە تادێینە سەر شەیخی ئیسلام ونوێکەرەوەیو لەناوبەری شیرك و بیدعە موحومەدی کوڕی عبدالوهاب و نەوەو قوتابیانی تائێستاشی

[١] رواه مسلم في الوصية رقم (١٦٣١)، باب (مايلحق الإنسان من الثواب بعد موته)، وأبوداود (٢٨٨٠) فى الوصاىا، والترمذي (١٣٧٦) .

لەگەڵدا بێت کەهەرچی سونییەك دەبینیت لەزانستی ئەو کەڵە پیاوەی ئیسلام بەهرەمەند بوو‌بێــت تەماشــای دەکــەی موســڵمانێکی یــەکخواناس و شــوێنکەوتەی ڕاســتەقینەی پێغەمبــەری خوایــە صــلی الله علیــە وعلــی آلــە وســلم دوژمنــی شــیرك و هــەڵگرانین خۆشەویــستی تەحیــدو پــەیڕەوانین، جایــەکیك لــەو زانــستانەی کــە زۆر پێویــستە شارەزابوونی زانستی ناو و سیفەتەکانی خوای پەروەردگارە کــە ناســراوە بــە ﴿ توحیــد الأسماء والصفات﴾ لەناو جۆرەکانی تری تەوحیــددا، زانایــان زۆر بایــەخیان پێــداوە بــە ڕوونکردنەوەی ناو و ســیفەتەکانی خــوای گــەورەو ڕەددانــەوەی ئەوانــەی گــومڕان و باوەڕیان پێی نیەو دەیگۆڕن و دەیچوێنن بە دروستکراوەکانیەوە واتاکــەی پــەك دەخــەن وەکو ﴿ ڕافیزیەکان و موعتەزیلەکان و جەهمیەکان و خەواریجــەکان و قەدەریــەکان و جەبریەکان و ئەشعەریەکان و هەر ڕێچکەیەکی گومڕایی تر هەبووبێت یان پەیدا بێــت و قسەی ئــەوان بکــات یــان قــسەی نــوێ دابێــنن ﴾ زانایــانی ئیــسلام ڕەدی هــەموویانیان داوەتەوەو پەرتووکیان لەسەر داناون وەکو پێــشەوای ئــەهلی ســوننە ئەحمــەدی کــوڕی حنبەل و بەیهەقی و ئیبن و قودامەو ئیبن و تەیمییەو زەهەبیی و ئین و عوسەیمین و دەیــان و سەدانی تریش ﴾ کەبەهەمیــشەیی لــە کەمینــدا بــوون بــۆ ڕێگرتنیــان و ڕونکردنــەوەی سەرلێشیواویان، لەو پەرتووکە بەنرخانەی لەو بواردەدا دانــراون زۆرن لەوانــە ﴿ الــرَّد على الزنادقة والجهمية – دانراوی پێشەوا ئەحمەدی کوڕی حەنبەل﴾ وە ﴿ بیــان تلبیــس الجهمية في تأسـيس بـدعهم الكلاميـة وە منهـاج الـسنة النبويـة في نقـض كـلام الـشيعة والقدرية – دانراوی پێشەوا ئیبن و تەیمیە ﴾ وە ﴿ إجتماع الجيوش الإسلامية على غـزو المعطلة والجهمية و الصواعق المرسلة في الرد على الجهمية و المعطلة – دانراوی پێــشەوا ئیبن ولقەیم ﴾ وە ﴿ الرد على الجهمية – دانراوی پێــشەوا ئــیبن مەنــدە﴾ وە ﴿الــرد على الجهمية – دانراوی پێــشەوا دارەمــی ﴾ وە ﴿ الــرد علــى الأشـاعرة والمعتزلـة – دانراوی محمد أمان بن علـي الجـامي ﴾ ئەمانــەی کــە ڕابــوورد بەتایبــەتی زانایــان ڕەدی

گومڕایانیان داوەتەوە و ئەوە مشتێکە لەنموونەی خەرمانێك، بەڵام هەندێك لەزانایان هاتوون پەرتووکیان داناوە دەرباوەی ڕوونکردنەوەی ناو و سیفەتەکانی خوای گەورە بە شێوەیەکی گشتی و لەگەڵیشیدا ڕەدی ئەوانەیشیان داوەتەوە پێچەوانەی ئەهلی سوننە و جەماعەن وە بیروباوەڕی ئەهلی سوننەشیان بەکورتی تیادا باسکردووە لەباشترین ئەو پەرتووکانە وەکو ﴿ العقيدة الواسطية، الحموية, التدمرية – دانراوی پێشەوا ئیبن و تەیمیە﴾ وە ئەم پەرتووکەی بەردەستمان کە هەڵدەستین بەوەرگێڕانی إنشاء الله ﴿ لمعة الإعتقاد الهادي إلى سبيل الرَّشاد – دانراوی پێشەوا ئیبن و قودامەی مەقدیسی ﴾ کەیەکێکە لەباشترین پەرتووکەکانی بیروباوەڕو زانایانی خواناس زۆر بایەخیان پێداوە و ڕاڤەیانکردووە و هەستاون بەووتنەوەی بە فێرخوازان و زۆر گرنگیان پێداوە، جامنیش وەکو خزمەتکارێکی ئەم دینە پاك و جوانە بەئەرکی سەرشانی خۆمم زانی هەستم بە پێشکەشکردنی خزمەتێك لەو بوارەداو ڕۆشنکردنەوەی بیرو هۆشی موسڵمانان بەبیروباوەڕی ڕاست و دروستی ئیسلامی بۆئەوەش هاتووم پەرتووکی ﴿ لمعة الإعتقاد الهادي إلى سبيل الرَّشاد – دانراوی پێشەوا ئیبن و قودامەی مەقدیسی ﴾ بەشەرحکردنی ﴿ پێشەوای ئەهلی سوننەو جەماعە محمد بن صالح العثيمين ﴾م هەڵبژاردووە کەهەرکام لەو دووپێشەوایە زۆر لەوە گەورەترن من بدوێم لەسەریان و لەناو پەرتووکەکەدا لەسەرژیانی هەردوو کیان کورتەیەك نووسراوە، ئەوەی ماوەتەوە باسی بکەم سوپاسکردنی هەردوو مامۆستای بەڕێزو خۆیست ﴿ دکتۆر عبداللطيف أحمد مصطفى وە مامۆستا عبدالرحمن حسين پور﴾ە خوای گەورە پاداشتی بەخێریان بداتەوە و تەمەنیان درێژبکات بۆخزمەتکردنی ئیسلام و موسڵمانان کە ئەرکیان کێشا بە پێداچوونەوە و پێشەکی بۆ نووسینی ئەم پەرتووکە بەسوودە ﴿ لمعة الإعتقاد الهادي إلى سبيل الرَّشاد – دانراوی پێشەوا ئیبن و قودامەی مەقدیسی ﴾ کەهەریەکە لەو دوو مامۆستا پایەبەرزە دەستێکی باڵایان هەیە بۆ خزمەتکردنی ئاینی پاك و پیرۆزی ئیسلام و هەوڵدان بۆ

خاوێنکردنەوەی بیروباوەڕی موسڵمانان لە شیرك و بیدعە و خورافەو هەموو جۆرەکانی تێکدانی بیروباوەڕی موسڵمانان بۆیە پێمخۆش پێداچوونەو پێشەکی بۆ بنووسن ئەوانیش خوا بیانپارێزێت وەڵامی داواکەیان دامەوە و ئەو ئەرکەیان کێشا .

لەبەر چەند هۆیەك ئەم پەرتووکەم هەڵبژاردووە بۆئەوەی وەریبگێڕم :

١ . لەبەر ئەوەی دانراوی شەیخی ئیسلام ئیبن و قودامەی مەقدیسیە کەیەکێکە لەو زانایانەی گرنگیان بە یەکخواناسی داوەو ئەم پەرتووکەیشی شاهێدی ئەوەیە.

٢ . لەلایەن پێشەوای ئەهلی سوننەو جەماعە ﴿محمد بن صالح العثيمين﴾ەوە ڕاڤەکراوە ئەم زانایە یەکێکە لەگەورەترین ئەو زانایانەی مێژووی ئیسلام بەخۆیەوە بینیویەتی و بەرهەمەکانی و فێرخوازەکانی و قەبوولکردنی لەلایەن موسڵمانانەوە باشترین بەڵگەن بۆئەوە.

٣ . پەرتووکێکی پوختە دەربارەی بیروباوەڕو کۆکەرەوەی بابەتەکانیەتی بەتایبەتی لە بواری ناو سیفەتەکانی خوای گەورەدا، وەڕاڤەکەیشی زۆر جوان و بەهەمانشێوە پوخت و زانستیە .

٤ . نەبوونی پەرتووکێك لەو بوارەدا لەناو کتێبخانە کوردیەکاندا کەمن بەش بەحاڵی خۆم پەرتووکێکی لەو شێوەیەم نەبینیوە بۆیە حەزمکرد لەبواری ناو و سیفەتەکانی خوای گەورەدا شتێکی ئاوا پوخت بەزمانی کوردی هەبێت.

وصلّى اللهُ على سيِّدِنا ونبيِّنا محمَّدٍ وعلى آلِه وصحبِه وسلَمَ

براتان ئاکۆ جلیل کریم ﴿ گۆخلانی ﴾

ڕۆژی سێ شەممە – ٢١– جەمادی کۆتایی – ١٤٣٢ کۆچی

٢٤– ٥– ٢٠١١ زاینی

﴿ کاری من لەم پەرتوکەدا ﴾

١- هاتووم دەقی پەرتووکەکەی ﴿لمعة الإعتقاد الهادي إلى سبيل الرَّشاد ﴾ م وەکو خۆی هێناوە لەبەرئەوەی کەسی خوێنەرو فێرخوازی زانست نەڵێت خۆزگایە دەقی پەرتووکەکە لەگەڵ ڕاڤەکەدا بهاتایە ئەوەتا هێناومە تا سوودەکەی زیاترو گشتگیرتر بێت و بەم نیشانەیە و هاوشێوەکانی جیامکردۆتەوە ➡، ➡.

٢- پاشان دەقی عەرەبیکەم کردووە بەکوردی وەك خۆی ئەگەر ناڕوونیەك هەبێت بەشێوەی جیاو لەنێوان کەوانەدا بەم شێوەیە ﴿ ﴾ ڕوونمکردۆتەوە.

٣- ڕاڤەی پێشەوا ﴿محمد بن صالح العثيمين﴾یشم بەهەمانشێوە وەك خۆی کردۆتەوە بەکوردی و هەروەکو دەقەکە ئەگەر ناڕوونیەك هەبێت بەهەمان شێوەی ئەو ڕوونمکردۆتەوە و بەم جۆرەش جیامکردۆتەوە [ڕاڤەی شێخ ئیبن و عوسەیمین].

٤- بۆ تەحقیق و تەخریجی فەرموودەکانیش کاری مامۆستایەکی بەڕێزم بەناوی ﴿ أشرف بن عبدالمقصود ﴾ کەخەڵکی وولاتی میسرەو شەیخ ئیبن و عوسەیمین خۆی مۆڵەتی داوە بۆ ئەو کارەو چاپکردنی پەرتووکەکەی، وەئەم مامۆستایە زۆر کارێکی جوانی کردووە لە ڕووی تەحقیق و تەخریجی فەرموودەکانەوە و لەهەندێك شوێنیشدا توێژینەوەیەکی ڕێکوپێکی بۆ ئەوبابەتانی کردووە کە بەپێویستی زانیوە.

٥- کاری ئەو مامۆستایەم ﴿ أشرف بن عبدالمقصود ﴾ لەسەر ئەم پەرتووکە هەر بەزمانی عەرەبی وەکو خۆی هێناوە لەبەرگرنگیەکەی بەڵام ئەگەر پێویست بووبێت ئەوا وەرم گێڕاوەتە سەر زمانی شیرینی کوردی.

پێشەکی : م. عبدالرحمن حسين پور

پێشەکی لێکۆڵەر

إن الحَمْدَ لله نَحْمَدُهُ وَ نَسْتَعِيْنُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَنَعُوْذ بِاللهِ مِن شُرُوْرِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا مَنْ يَهْدِهِ اللهُ فَلا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يُضْلِلْ فَلا هَادِيَ لَهُ ... وَأَشْهَدُ أَنْ لا إِلَهَ إِلاّالله وَحْدَهُ لاشَرِيْكَ لَهُ ... وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ.

پاشان :

ئەوە پەرتوكی ﴿ شرح لمعة الإعتقاد لابن قدامة ﴾ ە دانراوی زانای پایەبەرز محمد بن صالح العثيمين لەبەرگێکی نوێدا پێشکەشی دەکەین بە برا موسڵمانەکانمان تا تیایدا دیمەنێکی گەشاوە ڕەنگاو ڕەنگ پوخت و بێگەرد ببینن سەبارەت بە بیروباوەڕی کۆمەڵی ڕزگاربو سەرکەوتو تارۆژی قیامەت کەئەوانیش ئەهلی سوننەت و جەماعەتن.

وەلە کاتێکدا گرنگترین شتێك کەپێویستمان پێی بێت بۆ ڕاستکردنەوەی بیروباوەڕ کەئەویش لە شوێنی بناغەیەکی پتەو و چەقیوە بۆ بنیادنانی کردەوە چاکەکان.

وەبەدڵنیاییەوە دانەر زۆربەی ئەم بیروباوەڕەی داناوە بە ڕۆیشتن لەسەر ڕێگەی پێشینە چاکەکان و پێشەوایانی فەرموودە ناس لەوبابەتەدا بۆیە دیبینی پەتوکەکەی پڕکردوە بەئایەتەکانی قورئان و دەقەکانی فەرمودەو گوتەی هاوەڵان و پێشەوا پایەبەرزەکان ڕەزاوڕەحمەتی خوایان لێ بێت.

بێگومان خۆیشی ڕەحمەتی خوای لێ بێت کەسێکی بیروباوەڕ باش و دروست بوە[1] زۆر بێگەردو خواپەرست بووە و لەسەر پەیڕو و یاسایی پێشین بووە[2] پێشەوا بووە لە زانست و کردەوە کردن بەزانستەکەیدا .

---

[1] عەمری کوڕی حاجیب بەو شێوەیە وەصفی کردووە هەروەکو لە ﴿سير أعلام النبلاء ١٦٧/٢٢﴾ دا هاتووە.

[2] ئیبن و نەجار بەوشێوەیە وەصفی کردووە هەروەکو لە ﴿الذيل على طبقات الحنابلة ١٣٥/٢﴾دا هاتووە.

ئەم بیروباوەڕە سەلامەتە کاریگەریەکی زۆری هەبووە لەژیانیدا تا لەبارەیەوە ووتـراوە ﴿هەرکەسێك ببینیێ وەك ئەوە وایە هەندێ لە هاوەڵانی بینیبێت ﴾[1], وە شێخی ئیـسلام إبن القـیّم لەپەرتووکەکـەی خۆیـدا ((إجتمـاع الجیـوش الإسـلامیة)) برِگەیـەکی لـەم بیروباوەڕە هێناوە بەم شێوەیە دەستی پێکردووە ((وتەی شێخی ئیسلام ﴿ موفق الـدین أبی محمد عبدالله بن أحمد المقدسی ﴾ کە هەموو لایەنەکان لەسـەر ڕازی بـوون پێی و بەگەورە دانانی و پێشەوایەتی ئەو یەك دەنگ و ڕێککەوتوون جگـە لـە جەهمیەکان و ئەوانەی سیفەتەکانی خوای گەورە پەکدەخەن))[2] قسەکەی تـەواو بوو.

وەلەبەر بایەخدان لە بلاوکردنـەوەی بیروبـاوەڕی ڕاسـت و دروسـت هەسـتاین بـە خوێندنی ئەم پەرتوکە لەمزگەوتەکەماندا بۆبرایانمان بەسوود وەرگرتن لە ڕاڤەکەی زانای پایەبـەرز محمـد بـن صـالح العثـیمین و پەرتووکـەکانی شـێخی ئیـسلام ئـیبن و تەیمییـەو قوتابیەکەی ئیبن و لقەییم و جگە لەوەش لەپەرتووکە دانراوەکان لەو بابەتەدا.

هەربۆیە هەنـدێ لـە برایانمـان پێـداگریان کـرد لەسـەرئەوەی هەسـتم بـە تـەخریجی فەرموودەکانی ئەم ڕاڤەیەو چاپکردنی لەگەڵ دەقەکەدا تا سـوودەکەی گـشتگیرتر بێـت جابۆیە بە پێشنیازێکی بەهێزمزانی و ئیستخارەم کردو داوام لەخوای گـەورە کـرد کـە یارمەتیم بدات و دەستم بەوکارەکرد، داوا لـەخوای بەرزوبـەرێز دەکـەم کەئـەم کـارە والێبکات تەنها لەبەر ڕەزامەندی خۆی بێـت وە سـوود بـە دانـەرو ڕاڤـەکارو ئـەوەی لەسەری نووسیوە و بلاوکەرەوەیی و خوێنەری و چاپکەری بگەیـەنێت,خـوای گـەورە دەفەرموویێت:﴿يَوۡمَ لَا يَنفَعُ مَالٞ وَلَا بَنُونَ ٨٨ إِلَّا مَنۡ أَتَى ٱللَّهَ بِقَلۡبٖ سَلِيمٖ ٨٩﴾ الشعراء: ٨٨ - ٨٩

---

١ بێژەی ئەم وتەیە کوڕەزاکەی (إبن الجوزي)ە هەروەکو لە (الذیل ١٣٤/٢)دا هاتووە.
٢ إجتماع الجیوش ص ١٩١.

وەباشترین وەصیەتیش وەصیەتی براکانی پێبکەم لەم شوێنەدا بریتیە لە وتەی خوای گەورە کەدەفەرمووێت: ﴿وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَۖ وَيُعَلِّمُكُمُ ٱللَّهُۗ وَٱللَّهُ بِكُلِّ شَيۡءٍ عَلِيمٞ ﴿٢٨٢﴾﴾ البقرة: ٢٨٢

ئای چەندە جوانە ئەو وتەیەی پێشەوا ئەوزاعی ڕەحمەتی خوای لێ بێت کەفەرموویەتی

﴿شوێن ڕێگەو ڕێبازی پێشین بکەوە ئەگەر چیش خەڵکی نەیانویستیت و وازیان لێهێنایت، وەئاگاداربە لە شوێنکەوتنی بۆچونی خەڵکی با بۆشت برازێننەوە بە قسە، لەبەرئەوەی بارودۆخەکە ڕوون دەبێتەوە و تۆ لەسەر ڕێگە ڕاستەکەیت﴾[1].

وەهەروەها دەفەرمووێت : ﴿ ئارام بگرە لەسەر سوننەت ﴾ مەبەستی لەوەیە کاتێ هەڵدەستی بە بەجێهێنانی سوننەتی پێغەمبەری نازدارS لەناو خەڵکیدا بە نامۆیی دەردەکەوی گوێ بەو نامۆییە مەدەو ئارام بگرە لەسەر نارەحەتی خەڵکی کەبەرەو ڕووت دەبێتەوە – وەرگێڕ﴾، وەلەو شوێنەی ئەوکۆمەڵە بەرێزە وەستاون تۆش بوەستە, وە ئەوە بڵێ کەئەوان ووتویانە ﴿ واتە : وەك ئەوان بدوێ لەبارەی کاروباری دینەوە– وەرگێڕ ﴾، وە وازلەو شتە بێنە ئەوان وازیان لێهێناوە ((واتە : ئەوەندە لەسەر شت مەدوێ و ڕۆمەچۆ چونکە هەرکەسێ زۆر ڕۆبچێ سەرئەنجامی گومڕاییە، لەوانەیە هەندێ شت هەبن نهێنیەکەی ڕوون نەبێت هەر بتەوێت بیزانیت ئەوا خۆت تووشی نارەحەتی

---

[1] أثر صحيح : أخرجه الخطيب في شرف أصحاب الحديث ص(٧) والآجري في الشريعة ص(٥٨) وعنه إبن عبدالبر في جامع بيان العلم وفضله (١٤٤/٢) من طريق العباس بن الوليد بن مزيد البيروتي قال : (أخبرني أبي قال : سمعت أوزاعي يقول : فذكره).
وهذا إسناد صحيح . وأما قول الحافظ في التقريب (٣٩٩/١) عن العباس بن الوليد أنه صدوق فمتعقب، وقد وثقه إبن أبى حاتم والنسائي وإبن حبان وغيرهم كما في التهذيب (٥/ ١١٥,١١٦) والجرح والتعديل (٢١٦/٢) وطبقات الحنابلة (١/ ٢٣٥).
والاثر أورده الحافظ الذهبي في سير أعلام النبلاء (١٢٠/٧) وفي العلو للعي الغفار وصحح الالباني إسناده في مختصره للعلو ص(١٣٨).

دەکەیت و بەرەو تیاچوون دەچیت–وەرگێڕ))، ڕێگەی پێشینە چاکاکانت بگرە بەر چونکە ئەوەی بۆ ئەوان گونجا بۆ تۆش دەگونجێت و لەناو ئەو ئاینە پیرۆزەدا جێت دەبێتەوە ﴾[1].

وەداوا لەخوای گەورە دەکەم کەزانستی بە سوودو کردەوەی چاك و وەرگێراومان پێ ببەخشێت، هەروەکو داوای لێدەکەین کە پەنامان بدات لەزانستێت کە خاوەنەکەی تەنها دەست بەتاڵی بۆ بمێنێتەوە و بێتە هۆی سەرشۆڕی بۆیی و لەگەردنی خاوەنەکەیشیدا کۆتێك بێت، وە داوای لێدەکەین کەمنەتی خۆیمان بەسەردا بڕێژێت تا بتوانین یەك خواناسی بەدی بهێنین بە زانست و کردەوە و بیروباوەڕو حاڵ و بارودۆخماندا، وە پەنای پێ دەگرین لەوەی کە بەشمان لەوەدا تەنها باسکردنی بێت و بەس .

وحسبي اللّه ونِعم الوكيل، ولا حول ولا قوّة إلا باللّه العزيز الحكيم، ما شاء اللّه لا قوّة إلاَّ باللّه، توكلتُ على اللّه، اعتصمتُ باللّه، استعنتُ باللّه، وفوّضت أمري إلى اللّه، واستودعتُ اللّه ديني ونفسي ووالديّ وإخواني وأحبائي وسائر من أحسن إليّ وجميع المسلمين وجميع ما أنعم به عليّ وعليهم من أمور الآخرة والدنيا، فإنه سبحانه إذا استُودع شيئاً حفظه ونعم الحفيظ[2]

وصلى الله وسلم وبارك على محمد وعلى آله وأصحابه والتابعين وسلم تسليما.

سُبْحانَكَ اللّهُمَّ وبِحَمْدِكَ، أشْهَدُ أنْ لا إلهَ إلاَّ أنْتَ، أسْتَغْفِرُكَ وأتُوبُ إلَيْكَ.

مصر – مدينة الإسماعيلية

الجمعة – ٦ من رجب ١٤١٠هـ

أشرف بن عبدالمقصود بن عبدالرحيم

---

١ رواه إسماعيل بن الفضل في الحجة في بيان المحجة بإسناد صحيح.
٢ الأذكار للنووي ص (٤٤) .

ژیانی ئیبنو قودامەی مەقدیسی لەچەند دێڕێکدا

۩ ناو وڕەچەڵکی : ناوی موفق الدين باوکی محمد عبدالله کوڕی أحمد کوڕی محمد کوڕی قدامة کوڕی مقدام کوڕی نصر کوڕی عبدالله المقدسي, پاشان الدمشقي، الصالحي.

۩ لەدایکبوونی : لە مانگی شەعبانی ساڵی ٥٤١ کۆچی لە گوندی جەماعیل لە چیایی نابلس لەدایك بووە .

۩ پێگەیشتن و گەشتەکانی لەڕێگەی وەرگرتنی زانستدا : لەگەڵ خێزانەکەیدا هاتووەتە شام لەکاتێکدا تەمەنی ٢٠ساڵ بووە، پاشان قورئانی خوێندووە و کورتەی خیرەقی لەبەرکردووە .

لەگەڵ پورزاکەی کە ناوی ﴿الحافظ عبدالغني المقدسي﴾ لەساڵی ٥٦١ کۆچیدا گەشتیان کردووە بۆ بەغداد و لای زۆریك لە زانایانی ئەو شارە زۆر وانەیان خوێندوە.

زۆر زیرەك و تێگەیشتوو بووە تا بەسەر زۆرێك لەهاوەڵانیدا سەرکەوتووە و پلەیەکی بەرزی بەدەستهێناوە ولە کۆتایی دا شارەزاییەکی تەواوی لە مەزهەب و بنچینەکانیدا بەدەستهێناوە.

۩ لەخواترسان و بەکەم ڕازیبوونی : لەخواترس بووە، بەکەم ڕازی بووە، پارێزکاربووە، سیفەتی هێمنی و شکۆداری پێوە دیاربووە، وە نەرم و نیان و لەسەرخۆبووە، وە کاتەکانی تەرخانکراوبوو بۆ زانست و کردەوە کردن پێی، ئەم زانا پایەبەرزە لەکاتی ناکۆکیدا نەیارەکەی ڕەش دەکرد هەروەکو خەڵوز بەبەڵگەو پێسەلماندن، وەهیچ کات شەرم دای نەدەگرت و بێزارنەدەبوو، وە نەیارو دوژمنەکەشی هاواری دەکردو دەسوتا لەتاو بەهێزی ئەم زانابەڕێزەو بێ توانایی خۆی.

۵ مامۆستاکانی : ئیبن و قودامە ڕەحمەتی خوای لێ بێت زانستی لەسەر دەستی زۆرێك لەزانایان وەرگرتووە لە ناودارترینیان ﴿ تقي الدين أبو محمد عبدالغني المقدسي ٦١٢هـ﴾

وە شارەزای وڵاتی عێراق ئامۆژگاریکاری ئیسلام أبا الفتح نصر بن فتيان الشهير بابن المني.

۵ قوتابیەکانی : ئەم زانا پایە بەرزە ئێجگار قوتابی زۆر بووە لە بەناوبانگترینیان ﴿شهاب الدين أبوشامة المقدسي ٦٦٥هـ ﴾ وە ﴿ الحافظ زكي الدين أبو محمد المنذري ٦٥٦هـ ﴾ وە جگە لەوانەش.

۵ وتەی زانایان لەبارەی ئەم زانا پایە بەرزەوە :

- أبو عمر بن الصلاح فەرموویەتی : ﴿ نمونەی شێخ موەفەقم نەدیوە ﴾.
- إبن تيمية فەرموویەتی : ﴿ لەدوای پێشەوا ئەوزاعی کەس نەهاتۆتە شام بەئەندازەی شێخ موەفەق زاناو تێگەیشتوو بێت ﴾.
- ئیَشەوا مونزیری فەرموویەتی : ﴿ فەقیهو پێشەوا، لە شاری دیمەشقدا هەڵکەوت، وانەی ووتوەتەوە و فەتوای داوە، لە فیقهو جگە لەوەش پەرتووکی داناوە لەپەرتووکی کورت (بچوك) و فراوان .
- ئیَشەوا زەهەبی فەرموویەتی : ﴿ یەکێکە لەگەورەترین زانا گەورەکان، کە خاوەنی چەند پەرتووکە کە دایناوە لەبوارە جۆراو جۆرەکاندا ﴾
- ئیبن و کەسیر فەرموویەتی : ﴿ شێخی ئیسلام، زاناو پێشەوا، لێهاتوو، لەسەردەمی ئەو و پێش ئەو ماوەیەش کەسێ نیە لەو تێگەیشتوو تربێت ﴾.

🕯 بەرهەمەکانی

پێشەوا موەفەق برێکی زۆر دانراوی هەیە کە جێگەی ڕەزامەندی لای زانایانە:

ئیبن و ڕەجەب دەفەرمووێت :﴿ پێشەوا موەفەق ژمارەیەکی زۆر دانراوی باشی لە مەزهەبدا داناوە لەئەصل و فەرعی، وەهەروەها لەبوارەکانی فەرموودەو زمان و دونیا نەویستی و لەخوا ترساندا، وەدانراوەکانی لەبواری بیروباوەڕدا لەوپەڕی جوانی و چاکیدایە، زۆربەیان لەسەر ڕێرەوی فەرموودەناسانە پڕە لەفەرموودەو وتەی پێشینە چاکەکان کەهەموویان بە سەنەدو ڕشتەوە هێناونی، هەروەکو چۆن ئەوە ڕێگەو ڕێبازی پێشەوا ئەحمەدو پێشەوایانی فەرموودەیە﴾ تەواو.

لەم بەرهەمانەش:

١. لەفیقهدا : المغني، والكافي، والعدة، والعمدة، والمقنع .....

٢. لە بیروباوەڕدا : لمعة الإعتقاد، القدر، ذم التأويل ......

٣. لە ئوصولی فیقهدا : روضة الناظر.

٤. لەدونیا نەویستی و خواناسیدا : الرقة والبكاء، والتوابين.

٥. لەفەرموودەشدا : مختصر علل الحديث للخلال.

جگە لەوانەش لەبەرهەمەکان کەهەیانە لەچاپ دراوە و هەشیانە هێشتا دەست نووسە، داوا لە خوا دەکەین کەبەم نزیکانە چاپ بن و ڕۆشنایی ببینن[1].

---

[1] بۆ زیاتر شارەزابوون لەژیانی ئەم زانا پایەبەرزە لەخوا ترسە دەتوانیت بگەڕێتەوە بۆ:

- التكملة في وفيات النقلة للمنذري (٣/ ١٠٧).
- تاريخ الإسلام للذهبي الطبقة الثانية والستون مؤسسة الرسالة ترجمة رقم (٦٦٩).
- العبر في خبر من غبر للذهبي (٥/ ٧٩-٨٠).
- سير أعلام النبلاء للذهبي (٢٢/ ١٦٥-١٧٣).
- البداية والنهاية لابن كثير (١٣/ ٩٩-١٠٠).
- ذيل طبقات الحنابلة لابن رجب (٢/ ١٣٣-١٤٩).
- شذرات الذهب لابن العماد المنبلي (٥/ ٨٨-٩٢).
- معجم البلدان لياقوت الحموي (٢/ ١٥٩ ٩.
- فوات الوفيات لابن الشكر الكتبي (٢/ ١٥٨-١٥٩).
- فهرس مخطوطات الظاهرية (قسم الحديث) للشيخ الألباني .
- مقدمة تحقيق كتاب إثبات صفة العلو لابن قدامة بقلم بدر البدر.

باسی بەرهەمەکانی ئیبنو قودامە لەبواری بیروباوەڕدا

الحافظ ئیبن و ڕەجەب لەپەرتووکی ﴿ذیل طبقات الحنابلة لابن رجب (٢/ ١٣٩﴾دا دەفەرمووێت : پێشەوا موەفەق ژمارەیەکی زۆر دانراوی باشی لە مەزهەبدا داناوە لەئەصل و فەرعی، وەهەروەها لەبوارەکانی فەرموودەو زمان و دونیا نەویستی و لەخوا ترساندا .

وەدانراوەکانی لەبواری بیروباوەڕدا لەوپەڕی جوانی و چاکیدایە، زۆربەیان لەسەر ڕێڕەوی فەرموودەناسانە پڕە لەفەرموودەو وتەی پێشینە چاکەکان کەهەموویان بە سەنەدو ڕشتەوە هێناونی، هەروەکو چۆن ئەوە ڕێگەو ڕێبازی پێشەوا ئەحمەدو پێشەوایانی فەرموودەیە، باوەڕی بەوە نەبوو کە ڕۆبچێت لەگەڵ ئەهلی کەلامدا لەبابەتە وردەکاندا، ئەگەر چی بۆ ڕەددانەوەشیان بووایە وئەمەش ڕێبازی پێشەوا ئەحمەدو زانا پێشینەکانە.

وە ئەم زانا بەڕێزە زۆر بەدواداچوونی بۆ ئەو دەقانە دەکرد کە وەرگیرابوون لەبواری بیروباوەڕو جگەلەوەشدا، حەزی بەرەهایی ئەوەی کاریگەری نیە لەدەستەواژەکان نەدەکرد، وەهەردەم فەرمانی بەجێگیرکردن و تێپەڕاندن دەکرد لەبارەی ئەودەقانەی هاتووە لەبواری صیفەتەکانی خوای گەورەدا، بێ ئەوەی هیچ شیکردنەوە و ڕاڤەو چۆنیەتیەکی بۆ دابنێت، وە بێ ئەوەی وێنەی بۆدابنێ یان گۆڕانکاری تیادا بکات، وە یان ماناکەی لەڕاستی خۆی لابدات و بیگۆڕێ یان واتا ڕاستیەکەی خۆی پەکبخات.

لە بەرهەمەكانی لەبنچینەی ئایندا ﴿ بیروباوەڕ﴾:

١. البرهان في مسألة القرآن. جزء[١]

٢. جواب مسألة وردت من صرخد [٢] في القرآن. جزء

٣. الإعتقاد[٣] . جزء

٤. مسألة العلو[٤] . جزآن

٥. ذم التأويل [٥]. جزء

٦. كتاب القدر [٦]. جزآن

٧. فضائل الصحابة . جزآن، وابزانم كە پەرتووكی ﴿ منهاج القاصدين في فضل الخلفاء الراشدين ﴾ بێت[٧]

٨. رسالة إلى الشيخ فخرالدين بن تيمية في تخليد أهل البدع في النار[٨].

٩. مسألة في تحريم النظر في كتب أهل البدع. تەواو.

---

١ نشر في مجلة البحوث الإسلامية العدد (١٩) والتى تصدر عن دار الإفتاء بالرياض . بتحقيق د. سعود بن عبدالله الغنيسان.

٢ صرخد :گوندێكە لە گوندەكانی شام لە نزیك حۆران، بەهەمان شێوە ئیبن عیماد باسی ئەم پەرتووكەیشی كردووە .

٣ كەئەویش ئەم پەرتووكەیە ئێمە لەخزمەتیداین و هەڵدەستین بەلەسەر نووسینی ڕاڤەكەی . وەبێگومان ابن شاكر وەالذهبي وە ابن العمان بەهەمان ئەو ناوە ناویان بردووە.

٤ طبع سنة ١٣٢٢هجري في مطبعة مجلة المنار بمصر، وأعيد طبعه محققا على عدة نسخ خطية بالدار السلفية بتحقيق بدر البدر وقد نقل الحافظ إبن القَّيم منه فقرة في كتابه إجتماع الجيوش ص(٨٧).

٥ طبع ضمن مجموعة إعتقاد السلف تحقيق النشار والطالبي . طبعة منشاة المعارف وكذا بتحقيق بدر البدر.

٦ ذكره الذهبي أيضا وكذا إبن شاكر.

٧ ذكره الذهبي وإبن العماد.

٨ ذكره إبن العماد.

پاشـان دوای نـاو هێنـانی ئـەوەی کـەماوە لەپەرتووکـەکانی فـەرمووی :﴿ هـەموو موسڵمانان بەگشت بەبەرهەمەکانی زانای پایە بەرز سود مەند بوون، وە شـوێنکەوتوانی مەزهەب بەتایبەتی . وە بڵاو بوویەوە و نـاوی دەرکـرد بـەهۆی باشـی مەبەسـتەکەیی و دڵسۆزی لە دانانیدا[1] .تەواو.

[1] وەهەروەها لەبەرهەمەکانی زانای پایەبەرز لەبواری بیروباوەڕدا:

- حكاية المناظرة في القرآن أو المناظرة لأهل البدع في القرآن.طبع بتحقيق الأخ عبدالله بـن يوسـف كرمه الله.
- ذم ما عليه مدَّعو التصوف . طبع ضمن مجموعة من دفائن الكنـوز بتحقيـق الـشيخ محمـد حامـد الفقي رحمه الله
- الصراط المستقيم في بيان الحرف القديم . قال محقيق كتاب البرهان في بيان القرآن لابـن قدامـة : ((جزء لم يطبع وهو موجود عندى أرجو أن أُوفق في إخراجه إن بقي في العمر بقية)).

پوختەیەك لەژیانی زانای پایەبەرز ﴿محمد بن صالح العثيمين﴾ وەبەرهەمەكانی لەبواری بیروباوەڕدا

ﯠ ڕەچەڵەكی : ﴿ناوی أبو عبدالله محمدی كوڕی صاڵحی كوڕی محمدی كوڕی عثيمين الوهيي التميمي﴾ە.

ﯠ لەدایكبوونی : لەشاری عونەیزە لە ٢٧ی ڕەمەزانی پیرۆزی ساڵی ١٣٤٧هـ لەدایكبووە .

ﯠ پێگەیشتنی: قورئانی پیرۆزی لای باپیری واتا باوكی دایكی كەناوی ﴿عبدالرحمن ی كوڕی سولەیمانی ئال دامغ﴾ بووە خوێندووە و لەبەركردووە،پاش ئەوە ڕووی كردۆتە فێربوونی زانست و فێری نووسین و ژمێریاری و هەندیك هونەری ئاداب بووە.

لەو كاتەدا زانای گەورە عبدالرحمن كوڕی ناصر سەعدی دووان لەفێرخوازانی زانستی شەرعی لای خۆی دانابوو تا وانە بە فێرخوازە بچوكەكان بلێنەوە كە یەكێكیان عەلی صالحی و ئەویتریان محمدی كوڕی عبدالعزیزی مطوع بوو ڕەحمەتی خوایان لێ بێت، هەریەكە لە پوختەی بیروباوەڕی الواسطية كەدانراوی شێخ عبدالرحمن كوڕی ناصر سەعدی خۆی بوو وە منهاج السالكين لە فیقهدا كەبەهەمان شێوە دانراوی شێخ عبدالرحمن كوڕی ناصر سەعدی بوو لەگەڵ الاجرومية و الألفية لای ئەو زانا پایەبەرزە خوێندووە، وەهەروەها لای شێخ عبدالرحمن ی كوڕی علی كوڕی عودان زانستی میرات و فیقهی خوێندووە.

وە هەرلای شێخ عبدالرحمن كوڕی ناصر سەعدی كە دادەنرێت بەمامۆستای یەكەمی و لای ماوەتەوە زانستەكانی ﴿ یەكخواناسی و تەفسیرو فەرموودەو فیقهو ئوصولی فیقهو میرات و زاراوەی فەرموودەو نەحو صەرفی ﴾ خوێندووە .

وە لای زانای پایەبەرز شێخ عبدالعزیز بن باز ڕەحمەتی خوای لێ بێت كەدادەنرێت بەمامۆستای دووەمی دەستی كرد بەخوێندنی صەحیحی بوخاری و هەندێ لەنامەكانی شێخی ئیسلام ئیبن و تەیمیە و هەندێ لەپەرتووكە فیقهیەكانی خوێندووە .

بەروپێشچوونی لەوەرگرتنی زانست و هەوڵەکانی لەبواری بانگەوازدا:

لەساڵی ١٣٧١ دا لەمزگەوتدا دانیشت بۆ وانە ووتنەوە و هەرلەگەڵ کردنەوەی پەیمانگا زانستیەکاندا لەشاری ڕیاز لەساڵی ١٣٧٢ پەیوەندی پێوە کردوو پاش دوو ساڵ تەواوی کردوو دیاری کرا بە وانە بێژ لە پەیمانگای زانستی شاری عونێزە لەگەڵ بەردەوامبوونی لەخوێندن لەزانکۆدا بەشێوە تەنسیب لە کۆلێژی شەریعەت و لەگەڵ ئەوەشدا هەر بەردەوام بوو لەوەرگرتنی زانست لەسەردەستی زانای پایەبەرز شێخ عبدالرحمن کوڕی ناصر سەعدی ڕەحمەتی خوای لێ بێت .

لەکاتێکدا زانای پایەبەرز شێخ عبدالرحمن کوڕی ناصر سەعدی ڕەحمەتی خوای لێ بێت مرد ئیمامەتی مزگەوتی گەورەی شاری عونێزەی گرتەدەست، وە وانەی لە هەریەك لە قوتابخانەی عونێزەی نیشتیمانی و پەیمانگای زانستیدا دەوتەوە پاشان گوێزرایەوە بۆ وانە ووتنەوە لەهەردوو کۆلێژی شەریعەت و ئوصولی دین لقی زانکۆی ئیمام محمدی کوڕی سعودی ئیسلامی لەقەصیم جگە لەوەی کەلەهەمان کاتدا ئەندامی دەستەی گەورە زانایان بوو لە سعودییە ڕەحمەتی خوای پەروەردگاری لێ بێت.

وەهەروەها شێخ عثیمین ڕەحمەتی خوای لێ بێت زۆر چالاك بوو لەبواری بانگەواز و چاوڕۆشن کردنەوەی موسڵمانانداا، هەموو خەڵکی دەیان ناسی لەڕێگەی وانە بەسوودەکانیەوە و ووتارە جوانەکانیەوە کەپێشکەشی دەکردن لە مزگەتی گەورەی عونێزە، وەلەو وانانەی کەلەڕۆژانی دەی کۆتای مانگی ڕەمەزانی هەموو ساڵێکدا لەمزگەتی حەرام پێشکەشی دەکرد، وەلەڕێگەی فەتوا پتەوەکانیەوە کەپێشکەشی هەموو موسڵمانانی جیهانی دەکرد لەکاتی مەراسیمی حەجدا وە لە ڕۆژنامەو گۆڤارەکاندا وە لەبەرنامەی ﴿ نور علی درب ﴾ کە پێشکەش دەکرا لە ڕادیۆوە وە لەڕێگەی ئاڵوگۆڕکردنی نامەکانیەوە کەلەگەڵ زۆرێك لەفێرخوازان و زانایاندا هەیبوو...هتد، وە ئەو هەموو پرسیارەی کەڕۆژانە ڕووبەڕووی دەکرایەوە و بە وەڵامی تەواو کامڵ وەڵامی دەدایەوە.

بەرهەمەكانی لە بواری بیروباوەڕدا:

وەهەروەها شێخ عثیمین ڕەحمەتی خوای لێ بێت ژمارەیەكی زۆر دانراوی بەپێزی هەیە كە خەڵكی سوودی لێ بینیون لە هەریەك لەبوارەكانی ﴿ بیروباوەڕو فیقهو ئوصولی فیقهو ئامۆژگاری و ڕێنمایی و بانگەوازدا ﴾ كە ژمارەیەكی زۆر لەوانە لە وەزارەتی مەعارفی سعودی بە وانە دەخوێندرێن.

ئێمە لێرەدا ئەوەی پەیوەندی بە بیروباوەڕەوە هەیە باسی دەكەین :

١. فتح رب البرية بتلخيص الحموية كە ئەمە یەكەم پەرتووكی چاپكراوی (شێخ عثیمین)ە كەلە ٨ی ذي القعدة ی ساڵی ١٣٨٠ تەواوی كردوو لە چوارچێوەی كۆمەڵە نامەكاندا لەبیروباوەڕدا چاپخانەی مكتبة المعارف لەڕیاز چاپی كردووە.

٢. پوختەیەك لەبیروباوەڕی ئیسلامی : شێخ عثیمین ڕەحمەتی خوای لێ بێت لەم پەرتووكەدا شەش پایەكەی باوەڕی بەشێوازێكی زۆر ئاسان ڕاڤەكردووە وئەم نامەیە دادەنرێت بەپڕۆگرامی قۆناغی سێیەمی ناوەندی لەپەیمانگا زانستیەكاندا لە وڵاتی سعودیە لەبواری یەكخواناسیدا . ئەم بەرهەمەش هەروەكو ئەوەی پێشوتر لە چوارچێوەی كۆمەڵە نامەكاندا لەبیروباوەڕدا چاپخانەی مكتبة المعارف لەڕیاز چاپی كردووە.

٣. القواعد المثلى في صفات الله وأسمائه الحسنى : كەئەویش لەجوانترین پەرتووكەكانی شێخ عثیمینە ڕەحمەتی خوای لێ بێت، سوپاس بۆخوا هەستاوین بەتەخریج و لەسەرنووسینی ئەم پەرتووكەو لەچاپدراوە.

٤. ڕاڤەی لمعة الإعتقاد الهادي إلى سبيل الرَّشاد لابن قدامة: ئەوەش ئەم پەرتوكەی بەردەستمانەو كراوە بەبابەتی ساڵی یەكەمی ناوەندی لەبواری یەكخواناسیدا لە پەیمانگا زانستیەكاندا.

٥. بیروباوەڕی ئەهلی سوننەت و جەماعەت : كە تیایدا كورتەو پوختەیەكی لەبیروباوەڕی ئەهلی سوننەت و جەماعەتی باسكردووە كەئەویش لە بڵاوكراوەكانی زانكۆی ئیسلامیە لە مەدینەی مونەوەرە.

٦. ڕاڤەی العقيدة الواسطية لابن تيمية : كەئەویش بابەتی ساڵی دووەمی ناوەندییە لەبواری یەكخواناسیدا لە پەیمانگا زانستیەكاندا.چاپكراوەو دەست دەكەوێت.

٧. تەفسیری آية الكرسي : ئەم تەفسیرە دادەنرێت بە جیاكەرەوەیەكی زۆر جوان لە قسەكانی شێخ لەبواری ناو سیفەتەكانی خوای گەورەدا. چاپكراوەو دەست دەكەوێت.

٨. نامەیەك لە گەیشتن بەمانگ و چوونە سەری . كەئەویش چاپكراوە لە چوارچێوە كۆمەڵە نامەكاندا لەبیروباوەڕدا.

٩. ئەمانەی باسكران جگە لە فەتواكانی شێخ عثیمینە ڕەحمەتی خوای لێ بێت لەبواری بیروباوەڕدا كە چەندان جار چاپكراوە لەچوارچێوەی پەرتووكی فەتواكانیدا، وە بەرهەمەكانیشی لە گۆڤارو ڕۆژنامەكاندا.[1]

---

[1] ئەوەی پێویستە بوترێت ئەوەیە كە زانای پایەبەرز تا مرد لە وانە وتنەوە و نوسین و فێربوون و فێركردن نەوەستا بۆیە زەحمەتە بتوانرێت پەرتووكەكانی شێخ دیاری بكرێت و بوترێت ئەوەندە پەرتووكەی هەیە، لەبەرئەوەی ئەم زانا خواناسە هەرچی بابەتێكی وتبێتەوە لەلایەن فێرخوازانەوە ڕۆژ لەدوای ڕۆژ دەنوسرێنەوە و دەكرێنە پەرتووكی نوێ، خوای پەروەردگار خۆی بەرەكەتی ڕشتوە بەسەر تەمەنی ئەم زانایەدا و بەرهەمی زۆرەو موسڵمانان قەرزاری ئەم پیاوە بەڕێزەن بۆیە داوا لەفێرخوازانی زانست دەكەم بەگوێرەی توانای خۆیان هەستن بەخزمەتكردنی و پەرتووكەكانی وەربگێڕنە سەر زمانی شیرینی كوردی تا موسڵمانانی كوردستانیش بتوانن زیاتر سوود لەبەرهەمەكانی بینن، سوپاس بۆ خوا لەلایەن فێرخوازە ئازیزەكانەوە هەست بەمە كراوە بۆ یە هەست دەكەین هێواش هێواش بەهەمەكانی دەكرێنەوە بەكوردی و ئێمەی شوێنكەوتەی قورئان و سوننەت لەهەموو كەس زیاتر دەبێت خزمەت بە زانا سەلەفیەكان بكەین بەتایبەتی ئەم زانا بەڕێزەو هاوبیروڕاكانی وەكو شێخ ئبن باز و پێشەوا ئەلبانی و شێخ صالح فەوزان هەموو ئەوانەی تریش كە پێشەوای ئەم بانگەوازە پیرۆزەن كە بانگەوازی سەلەفییەتە و لەهەرشوێنێك بڵاوبێتەوە ئەو شوێنە ڕزگاری دەبێت لە گۆڕپەرستی و هاوبەش بۆخوا دانان و بیدعەو خورافەت و درۆو دەلەسەو چاڵ بۆ خەڵك هەڵكەندن و ڕەوانە كردنیان بۆ ئاگری دۆزەخ، بۆیە ئامۆژگاری خۆم دەكەم پێش تۆ ئەی موسڵمانی بەڕێزو خوێنەری دڵسۆز ئەگەر دەتوانی هەستیت بەوەرگێڕانی بەرهەمی زانا سەلەفیەكان ئەوا چیدی مەوەستەو قۆڵی مەردایەتی لێ هەڵبكەو دەست بكە بەوەرگێڕانی بەرهەمە موبارەكەكانیان تا چاوی خەڵكی پێ ڕۆشن بكەیتەوە، وەئەگەر ئەو توانایەت نیە ئەوا بەماڵەكەت خزمەت بە بانگەوازی سەلەفیەت بكەو بڕێكی زۆر لەپەرتووكەكانیان بەسەر خەڵكیدا دابەش بكەو ئامۆژگاریان بكە بیخوێننەوە و چووی بۆ هەرشوێنێ ئاوەدانی بكەوە بە بردنی هەندێ لەو بەرهەمانەی دڵنیایت سەلەفیە ئیتر ئەوەی تری بدە دەست خوای گەورە خۆی دینی خۆی سەردەخات و بڵاودەبێتەوە بەڵام ئێمە هیچ نەكەین هەر گلەیی لەخەڵكی بكەین و بڵێین خەڵكی دینی ناوێ ئەوە باش نیە بەڵكو ئەوەی لەسەر من و تۆی بانگخوازە گەیاندنی ئەم بانگەوازە پیرۆزەیە بەهەموو شوێنێ تا چیتر شوێنكەوتووانی شەیتان و گۆڕپەرستان و فێڵبازەكان و بیدعەچیەكان خەڵكی لەوە زیاتر گومڕاتر نەكەن، خوای گەورە منیش و تۆش سەرفرازی دونیاو دوارۆژ بكات و بمانگێڕی لەو كەسانەی شەرەفی بانگەوازیكردنیان پێ دەبەخشرێت بۆلای خوای پەروەردگارو ئاینە ڕاست و دروستەكەی وەڕوومان هەبێت لەڕۆژی دوایدا سەربەرزبكەینەوە و بڵێین ئێمەی سەلەفی بەڕاستی تا كۆمەڵ بووین كە خوای گەورە هەڵیبژاردین بۆ ئەو ئەركە قورسە كە خاوێن كردنەوەی بیروباوەڕی خەڵكی بوو لەبیروبۆچوونە بێ باوەڕی و گومڕاكان, ئەوەش پێویستی بەماندووبوونە و شەونخونی هەیە چونكە ئەم كوردستانەی ئێمە گیری خواردووە بەدەست كۆمەڵێ كەسی دەروون نەخۆشی هەواو ئارەزوو پەرستی هاوبەش پەیداكەری بیدعەچی نەفامەوە كە خۆیان بەجێنشینی پێغەمبەر S دەزانن و بەئارەزووی خۆیان ئاینەكەی خوایان گۆڕیوەو لەوپێناوەشدا ئامادەن هەموو شتێ بكەن تا ئەو پێگەیەی لەدەستیاندایە كە میحرابی مزگەوتەكانە لەدەستیان نەچێت چونكە ئەگەر لەدەستیان چوو ئەوا خەڵكی ئەوانی بۆ دەردەكەوێت و شوێنیان ناكەون و بەگوێیان ناكەن، بۆیە وامەزانە بانگەواز كردن بۆ ڕێبازی پیرۆزی سەلەفییەت هەروا ئاسانە بەڵكو دەبێت پشت بە خوای گەورە ببەستی لەتەواوی كارەكانتا بەتایبەتی لەكاری بانگەوازی كردن بۆلای خوای گەورەو ئاینە دوور لە شیرك و بیدعەكەی – وەرگێڕ .

ڕاڤەی پەرتووکی

﴿ لمعة الإعتقاد الهادي إلى سبيل الرَّشاد ﴾

دانراوی پێشەوا

﴿موفق الدين أبی محمد عبدالله بن أحمد بن محمد بن قدامه المقدسی ﴾

لەلایەن پێشەوا

﴿ محمد بن صالح العثيمين ﴾

وەرگێڕانی

﴿ ئاکۆ جلیل کریم ﴾

پێداچوونەوە و پێشەکی بۆ نووسینی

د. عبداللطيف أحمد مصطفى

م. عبدالرحمن حسين پور

لێکۆڵینەوە و تەخریجی فەرمودەکانی لەلایەن

﴿ أشرف بن عبدالمقصود بن عبدالرحيم ﴾ەوە بۆکراوە

بسم الله الرحمن الرحيم

پێشەکی ڕاڤەکار: محمد بن صالح العثيمين

الحَمْدَ لله نَحْمَدُهُ وَ نَستَعِيْنُهُ وَنَستَغْفِرُهُ ونتوبُ إليه وَنَعُوْذُ بِاللهِ مِن شُرُوْرِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا مَنْ يَهْدِهِ اللهُ فَلا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يُضْلِلْ فَلا هَادِيَ لَهُ ... وَأَشْهَدُ أَنْ لا إِلَهَ إِلاّاللهُ وَحْدَهُ لاشَرِيْكَ لَهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ صلى الله عليه وعلى آله وأصحابه ومن تبعهم بإحسان وسلم تسليما كثيرا.

لەپاشاندا : ئەوە لەسەر نووسینێکی کورتە لەسەر پەرتووکی ﴿ لمعة الإعتقاد ﴾کە ﴿أبو محمد عبدالله بن أحمد بن قدامە المقدسی ﴾ داینـاوە، لەسالّی ٥٤١هـ لە گوندی جەماعیل لە چیایی نابلس لەدایك بووە، وە لە ڕۆژی جەژنی ڕەمەزانی سالّی ٦٢٠هـ لەدیمەشق مردووە ڕەحمەتی خوای گەورەی لیّ بێت.

وە ئەو پەرتووکە دانەری تیایدا پوختەی بیروباوەڕی کۆکردووەتەوە و لەبەرئەوەش سەرۆکایەتی پەیمانگا زانستیەکان بڕیاری دا کەلەسالّی یەکەمی بەشی ناوەندیدا بخوێندرێت تا ببێتە پالّپشتێك و لەم قۆناغەدا پشتی پیّ ببەسترێت، وەلەبەرگرنگی پەرتووکەکە لەڕووی بابەت و بەرنامەیەوە و نەبوونی ڕاڤەیەك بۆی لەبەرئەوە پشتیوان بەخوای گەورە و داوام لێی کە ڕاستیم پیّ ببەخشێت لەوتەو کردەوەمدا بڕیارم دا کە چەند وشەیەکی سادە و ئاسان لەسەری بنووسم تا بەهۆیەوە نهێنیەکانی بدۆزرێتەوە و سەرچاوەکانی ڕوونبکرێتەوە و سوودەکانی دەربخرێت، داوام لە خوای گەورەیە نەمداتە دەستی خۆم بۆ چاوتروکاندنێك و یارمەتیم بدات بەیارمەتیدانی خۆی و سەرکەوتووم بکات، وە پیرۆزی ببەخشێت بەکارەکەم و سوود بەخشی بکات چونکە هەر خۆی بەخشەرو بەرێزە.

محمد بن صالح العثيمين نووسراوە لە ١٠-١-١٣٩٢هـ

چەند بنەمایەکی گرنگ لەبابەتی ناو و سیفەتەکانی خوای گەورەدا

پێش چوونە ناو کرۆکی پەرتووکەکە پێم خۆشە لە پێشدا چەند بنەمایەکی گرنگ باس بکەم لەوەی پەیوەندی دارە بە ناو و سیفەتەکانی خوای گەورەوە[١] :

بنەمای یەکەم:

لەوەی پێویستە بەرامبەر قورئان و سوننەت لەناوەکانی خوای گەورە و سیفەتەکانیدا:

ئەوەی پێویستە لەسەرمان بەرامبەر دەقەکانی قورئان و سوننەت هێشتنەوەی بەڵگەکانیەتی لەسەر ڕووکەشی خۆی بەبێ گۆڕین لەبەرئەوەی خوای گەورە قورئانی بە زوبانێکی عەرەبی ڕوون و پاراو ناردۆتە خوارەوە، وە پێغەمبەریش صلى الله عليه وعلى آله وسلم بەهەمان شێوە بە زوبانی عەرەبی قسەدەکات لەبەرئەوە پێویستە هێشتنەوەی بەڵگەیەتی قسەی خواو قسەی پێغەمبەرەکەی صلى الله عليه وعلى آله وسلم لەسەر ئەوەی کەهەیەو بەڵگەیە لەو زوبانەدا، وەلەبەرئەوەی گۆڕینی لەو ڕووکەشەی کەهەیەتی قسەکردنە لەسەر خوا بەبێ بوونی زانست لەو بوارەدا کەئەوەش حەرامە و قەدەغەیە لەبەر فەرمایشتی خوای گەورە کە دەفەرموێت : ﴿ قُلْ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّيَ ٱلْفَوَٰحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَٱلْإِثْمَ وَٱلْبَغْيَ بِغَيْرِ ٱلْحَقِّ وَأَن تُشْرِكُوا۟ بِٱللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِۦ سُلْطَٰنًا وَأَن تَقُولُوا۟ عَلَى ٱللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٣٣﴾ ﴾ الأعراف: ٣٣

---

١ بۆزانیاریت زانای پایەبەرز پەرتووکێکی زۆر جوانی هەیە دەربارەی ناو و سیفەتەکانی خوای گەورە کەتیایدا ژمارەیەك لەبنەما گرنگەکانی تیادا باس کردووە دەربارەی ئەو بابەتەی باسکرا، وە ئێمە هەستاوین بە توێژینەوەیی و ناسراوە بە ﴿ القواعد المثلى في صفات الله وأسمائه الحسنى ﴾ کەزۆر جێگەی گرنگی پێدان و خوێندنەوەیەتی.

واتە : ﴿ بڵێ ئەی پێغەمبەر صلى الله عليه وعلى آله وسلم پەروەردگارم هەرکاری خراپ و دزێوو ناشیرینی حەرامکردووە، ئاشکراو نهێنی و هەروەها تاوان و گوناە و لەسنوردەرچوون و دەستدرێژی کردن بۆ سەر خەڵك بەناهەق و بێ هیچ بەڵگەیەکی خوایی، شەریك و هاوبەش دانێن بۆ خوا و لەئاخاوتن و قسەکردن دەربارەی خوا بەبێ زانین و بەبێ بەڵگە درۆ هەڵبەستن ﴾

نمونەی ئەوەش وەکو خوای گەورە دەفەرموێت : ﴿ بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ يُنفِقُ كَيْفَ يَشَآءُ ﴾ المائدة: ٦٤ واتە :﴿ بەڵکو هەردوو دەستی خودا هەمیشەو بەردەوام کراوەیە هەرچۆنێك خۆی بیەوێ دەیبەخشێت ﴾

چونکە ڕوکەشی ئایەتەکە بەڵگەی ئەوەی تێدایە کە خوای گەورە دوو دەستی ڕاستەقینەی هەیە جابۆیە پێویستە جێگیرکردنی ئەو سیفەتە بۆیی و دانپێدانانی، جائەگەر کەسێ وتی مەبەست پێیان ﴿ هێزە – واتە هێزی خوای گەورە ﴾ پێی دەڵێین ئەوە هەڵگەڕاندنەوەیە بۆ قسەکەی خوا لە ڕوکەشەکەی خۆی لەبەرئەوەش دروست نیە ئەو قسەیە بکرێت و بوترێت چونکە ئەوە قسەکردنە دەربارەی خوا و لەسەر خوا بێ بوونی زانین .

بنەمای دووەم :

لەبارەی ناوەکانی خوای گەورەوەیە، وەلەژێر ئەم بنەمایەدا چەند لقێك هەیە:

● لقی یەکەم : ناوەکانی خوای گەورە هەرهەمووی جوانن : واتە لەجوانیدا بێ وێنەیەو گەیشتۆتە ئەو پەڕی جوانی, لەبەرئەوەی هەرچی سیفەتێکی تەواو هەیە گرتویەتیە خۆی کە هیچ کەم و کورتیەکی تێدا نیە لە هیچ ڕوویەکەوە لەڕووەکانەوە : خوای گەورە دەفەرموێت : ﴿وَلِلَّهِ ٱلْأَسْمَآءُ ٱلْحُسْنَىٰ ﴾ الأعراف: ١٨٠ واتە ﴿ ناوەکانی خوای گەورە هەر هەمووی جوانن ﴾

نمونەی ئەوە : ناوی ﴿ الرحمن ﴾ بریتیە لەناوێك لەناوەکانی خوای گەورە، بەڵگەیە لەسەر سیفەتێکی گەورە کەئەویش بەزەیی فراوانە، لەوە وە دەزانین کە یەکێك نیە لەناوەکانی خوای گەورە ﴿ الدهر ﴾ لەبەرئەوەی ﴿ الدهر﴾ واتایەك ناگرێتە خۆی بگاتە ئەو پەڕی جوانی، هەرچی دەربارەی فەرمودەکەی پێغەمبەریشە صلى الله عليه وعلى آله وسلم کەدەفەرموێت ﴿لاتسبوا الدهر فان الله هو الدهر﴾[1] واتە ﴿ جنێو مەدەن بە ڕۆژگار لەبەرئەوەی خوای گەورە خۆی ڕۆژگارە﴾[2] جا واتاکەی بریتیە لە خاوەنی الدهر کە بەئارەزووی خۆی کاری تێدا دەکات و هەڵیدەسوڕێنێت بەبەڵگەی فەرمودەکەی تری صلى الله عليه وعلى آله وسلم کەدەفەرموێت لە گێڕانەوەیەکی تردا لە خواوە کە دەفەرموێت : ﴿بِيَدِيَ الأَمْرُ ، أُقَلِّبُ اللَّيْلَ وَالنَّهَار ﴾[3] واتە ﴿ هەموو کارو بارێ بەدەستی منە، چۆنم بوێ هەڵیدەگێڕمەوە﴾[4]

١ مسلم : كتاب الألفاظ من الأدب : باب النهي عن سب الدهر (٢٢٤٦) (٥) من حديث أبي هريرة – رضى الله عنه – وقال الحافظ في الفتح (١٠ / ٥٦٥) : ((وأخرجه أحمد من وجه أخر عن أبي هريرة بلفظ ((لاتسبوا الدهر فإن الله تعالى قال : أنا الدهر، الأيام والليالي لي أجددها وأبليها وآتي بملوك بعد ملوك)) وسنده صحيح)) أ.هـ.

٢ زانای پایە بەرز إبن القيم لە پەرتووکەکەیدا زادالمعاد (٢/٣٥٥)دا فەرمویەتی : ﴿ ئەو کەسەی جنێو بە الدهر دەدات لەنێوان دوو باورِدۆخدایە کە هەر بێگومان یەکێکیانی تێدایە : یان ئەوەتا جنێودانەکەی بۆ خودایە، یان هاوبەشی بۆ داناوە، لەبەرئەوەی ئەو کەسە ئەگەر باوەڕی وابێت کەخوای گەورە خۆی بەتەنها ئەو کارەی کردووە و ئەویش جنێو بەوە دەدات کەئەوەی کردووە ئەوا بێ گومان جنێوی بە خوای گەورە داوە ﴾. تەواو

٣ أخرجه البخاري : كتاب التوحيد : باب قوله تعالى ﴿ يُرِيدُونَ أَن يُبَدِّلُوا۟ كَلَـٰمَ ٱللَّهِ ﴾ الفتح: ١٥(٧٤٩١) ومسلم كتاب الألفاظ من الأدب : باب النهي عن سب الدهر (٢٢٤٦) . من حديث أبي هرية رضي الله عنه.

٤ لةبةرطرنطى فةرمودةكة ئيمخوشة هةموو فةرموودةكة بهيَنم هةروةكو لة صحيحى ئيشةوا بوخاريدا بةم شيَوةية هاتووة : ﴿حَدَّثَنَا الْحُمَيْدِيُّ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ حَدَّثَنَا الزُّهْرِيُّ عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى يُؤْذِينِي ابْنُ آدَمَ يَسُبُّ الدَّهْرَ وَأَنَا الدَّهْرُ بِيَدِي الْأَمْرُ أُقَلِّبُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ﴾.[وةرطيرِ].

● لقی دووەم : ناوەكانی خوای گەورە كورت نەكراوەتەوە لە ژمارەیەكی دیاری كراودا﴿واتە بە ووردی ژمارەی ناوەكانی خوای گەورە نازانرێت–وەرگێڕ﴾ : لەبەر فەرموودە بەناوبانگەكەی پێغەمبەر صلی الله علیه وعلی آله وسلم كەدەفەرموێت ﴿أَسْأَلُكَ بِكُلِّ اسْمٍ هُوَ لَكَ ، سَمَّيْتَ بِهِ نَفسَكَ ، أَوْ أَنْزَلْتَهُ فِي كِتَابِكَ ، أَوْ عَلَّمْتَهُ أَحَدًا مِنْ خَلْقِكَ ، أَوِ اسْتَأْثَرْتَ بِهِ فِي عِلْمِ الْغَيْبِ عِنْدَكَ ﴾[1]

واتە ﴿ داوات لێدەكەم بە هەموو ناوێك كەتۆ خاوەنیتی و خۆتت پێ ناوناوە، یان لە كتێبەكەتدا ناردووتەتە خوارەوە، یان فێری یەكێك لە دروست كراوەكانت كردووە، یان لە زانستی غەیبدا لای خۆت هەڵتگرتووە و تەنها خۆت دەیزانیت ﴾[2]

وە كۆبەندی ﴿ جمع وتوفیق ﴾ لەنێوان ئەو فەرموودەیەو فەرموودە صەحیحەكەی تر كە پێغەمبەر صلی الله علیه وعلی آله وسلم دەفەرموێت ﴿إِنَّ لِلَّهِ تِسْعَةً وَتِسْعِينَ اسْمًا مِائَةً إِلَّا

---

١ حديث صحيح : جزء من حديث إبن مسعود رضي الله عنه، الذي رواه أحمد (١/ ٣٩٤, ٤٥٢) وإبن حبان (٢٣٧٢–موارد) والحاكم (٥١٩/١)، وصححه الحافظ إبن القيم في شفاء العليل (ص٢٧٤)، واستفاض في بيان أهميته وفوائده في كتابه الفوائد (ص ٢٤ : ٢٩)، وصححه الشيخ أحمد شاكر في تعليقه على المسند (٣٧٢١) وكذا الألباني في الصحيحة (١٩٩)، وشعيب الأرناؤوط في تخريج زاد المعاد (٤/ ١٩٨).

٢ لەبەرگرنگی داواو پاڕانەوەكەی پێغەمبەر صلی الله علیه وعلی آله وسلم بۆ لادانی خەفەت و دڵتەنگی فەرموودەكە وەك خۆی دەهێنین تا بتوانین لەبەری بكەین و كاری پێ بكەین إنشاءالله وە فەرموودەكەش صەحیحە بۆ دڵنیاییت : قَالَ أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ : حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ ، عَنْ فُضَيْلِ بْنِ مرزوق ، حَدَّثَنَا أَبُو سَلَمَةَ الْجُهَنِيُّ ، عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى الله عَلَيه وسَلَّم : مَا قَالَ عَبْدٌ قَطُّ إِذَا أَصَابَهُ هَمٌّ ، أَوْ حُزْنٌ : اللَّهُمَّ إِنِّي عَبْدُكَ بْنُ عَبْدِكَ بْنُ أَمَتِكَ ، نَاصِيَتِي بِيَدِكَ ، مَاضٍ فِيَّ حُكْمُكَ ، عَدْلٌ فِيَّ قَضَاؤُكَ، أَسْأَلُكَ بِكُلِّ اسْمٍ هُوَ لَكَ ، سَمَّيْتَ بِهِ نَفْسَكَ ، أَوْ أَنْزَلْتَهُ فِي كِتَابِكَ ، أَوْ عَلَّمْتَهُ أَحَدًا مِنْ خَلْقِكَ ، أَوِ اسْتَأْثَرْتَ بِهِ فِي عِلْمِ الْغَيْبِ عِنْدَكَ ، أَنْ تَجْعَلَ الْقُرْآنَ رَبِيعَ قَلْبِي ، وَنُورَ صَدْرِي ، وَجِلاَءَ حُزْنِي ، وَذَهَابَ هَمِّي ، إِلاَّ أَذْهَبَ اللَّهُ هَمَّهُ وَأَبْدَلَهُ مَكَانَ حُزْنِهِ فَرَحًا ، قَالُوا : يَا رَسُولَ اللهِ ، يَنْبَغِي لَنَا أَنْ نَتَعَلَّمَ هَؤُلاَءِ الْكَلِمَاتِ ، قَالَ : أَجَلْ ، يَنْبَغِي لِمَنْ سَمِعَهُنَّ أَنْ يَتَعَلَّمَهُنَّ.﴿ وەرگێڕ ﴾

وَاحِدًا مَنْ أَحْصَاهَا دَخَلَ الْجَنَّةَ ﴾[1] واتە ﴿ خوای گەورە نەدو نۆ ناوی هەیە صەد جگـە لـەیەك هەركەسێك بیانبژێرێت دەچێتە بەهەشتەوە ﴾[2] ئەوەیە كە واتـای ئـەو فەرمودەیـە ئەوە دەگەیەنێت : لـە ناوەكـانی خـوای گـەورە نـەوەدو نـۆ نـاوی هەیـە هەركەسـێك بیانبژێرێت دەچێتە بەهەشتەوە، ئەمە ئەوە ناگەیەنێت كە ژمارەی ناوەكانی خوای گـەورە كورت كراوەتەوە لـەو ژمارەدا، وێنەی ئەوەش كەبلێی : صـەد درهـەمم هەیـە ئامـادەم كردووە بۆ خێر، جائەوە واتای ئەوە نیە كە درهەمی ترت نەبێت ئامادەت نەكردبێت بـۆ جگە لـەخێر.

● لقی سێهەم : ناوەكانی خوای گەورە بەعەقڵ جێگیر ناكرێـت بـەڵكو بـە شـەرع جێگیر دەكرێت و دەسەلمێنرێت:

لـەبەرئەوەی ناوەكانی خوای گەورە ﴿ توقيفية – وەستێنراوە ﴾ سەلماندی وەستێنراوە لـەسەرئەوەی لـەشەرعدا هاتووە نەلێی زیاد دەكرێت و نەلێی كەم دەكرێت، لـەبەرئەوەی عەقڵ ناتوانێت هەست بەوە بكات كە شایەنی خوای گەورەیە لـە ناوەكـان جالـەبەرئـەوە پێویستە وەستان لـەوەدا لـەسەر ئەوەی لـە شەرعدا هاتووە، وەلـەبەرئەوەی ناونانی بەوەی ناوی لـەخۆی پێ نەناوە یان ملنەدان بەوەی خۆی پێ ناوناوە و پێی نارازی بێت تاوانێكە بەرامبەر خوای پەروەردگار ئەنجام دەدرێت، جابۆیە پێویستە ڕێڕەوی ئەدەب بگیرێتە بـەر لـەو باسەدا.

● لقی چوارەم : هەموو ناوێك لـەناوەكانی خوای گەورە بەڵگەیە لـەسەر زاتی خواو و لـەسەر ئەو سیفەتەی گرتویەتیەخۆی و لـەسەر ئـەو شـوێنەوارەی بەهۆیـەوە دێتـە دی ئەگەر ئەو ناوە ((متعدي)) بێت.

---

١ أخرجـه البخـاري : كتـاب الـدعوات : بـاب لله مائـة اسـم إلا واحـد (٦٤١٠) ومـسلم : كتـاب الـذكر والـدعاء : بـاب فـي أسـماء الله تعـالى وفـضل مـن أحـصاها (٢٦٧٧). مـن حديث أبي هريرة رضي الله عنه.

٢ خۆشەویستان بێژەی ﴿أَحْصَاهَا ﴾ بەواتایی ﴿ لـەبەرمان دەكردو كارمان دەكرد﴾.﴿ وەرگێر ﴾.

وە باوەڕیش بەناو نایەتەجیٚ تەنها بەجێگیر کردنی هەموو ئەوانە نەبێت .

نمونەی ئەوە لە ناوێکدا کە ((متعدي)) نەبێت : ناوی ﴿ العظيم ﴾ باوەڕبوون پێی نایەتەدی تا باوەڕت بەوەنەبێت ناوێکە لەناوەکانی خوای گەورە و بەڵگەیە لەسەر زاتی بەرزو گەورەی وە لەسەر ئەو سیفەتەی کەگرتویەتیەخۆی کەئەویش سیفەتی ﴿العظمة – گەورەیەتیە﴾.

وە نمونەی ئەوەش لە ناوێکدا کە ((متعدي)) بێت : ناوی ﴿ الرحمن ﴾ باوەڕبوون پێی نایەتەدی تا باوەڕت بەوەنەبێت ناوێکە لەناوەکانی خوای گەورە و بەڵگەیە لەسەر زاتی بەرزو گەورەی وە لەسەر ئەو سیفەتەی کەگرتویەتیەخۆی کەئەویش سیفەتی ﴿الرحمة – بەزەییە﴾ وەلەسەر ئەو شوێنەوارەی بەهۆیەوە دێتە دی کەئەویش ئەوەیە ﴿بەزەیی بەهەرکەسێکدا دێتەوە کە بیەوێت ﴾.﴿ پوختەی ئەم لقی چوارەمە ئەوەیە کە دەبێت باوەڕت بە هەموو ناوەکان و سیفەتەکانی خوای گەورە و ئەو شوێنەوارانەی بەهۆی ئەو ناوە وە دێتە کایەوە هەبێت و تەسلیمی ببیت و پێی ڕازی بیت – وەرگێڕ﴾

بنەمای سێهەم::

لەبارەی سیفەتەکانی خوای گەورەوەیە، وەلەژێر ئەم بنەمایەدا بە هەمان شێوە چەند لقێك هەیە:

● لقی یەکەم : ئاوەڵناوەکانی خوای گەورە هەمووی بەرزن و سیفەتی تەواوو ستایشکراون لەهیچ ڕوویەك لەڕووەکانەوە کەم و کورتی تێدا نیە.

وەکو ﴿ ژیان و زانیاری و توانایی و بیستن و بینین و دانایی و بەزەیی و بەرزییەتی ﴾ جگە لەوەش هەروەکو خوای گەورە دەفەرموێت:﴿ وَلِلَّهِ ٱلۡمَثَلُ ٱلۡأَعۡلَىٰۚ ﴾النحل: ٦٠ واتە ﴿هەموو نمونەیەکی بەرزو پڕ شکۆ هەربۆخوای گەورەیە ﴾

وەلەبەرئەوەی پەروەردگار تەواوە بۆیە دەبێت سیفەتەکانیشی هەمووی تەواوبن.

جائەگەر سیفەتێك کەم و کورتی بوو لەهەموو لایەنێکەوە تەواو نەبوو ئەوا ناگونجێت ببێتە سیفەتی خوای گەورەو دوورە لەوە وە وەکو ﴿ مردن و نەزانین و بێ توانایی و کەڕی و کوێری ﴾ و نمونەی ئەوە، لەبەرئەوەی پەروەردگار سزای ئەوکەسانەی داوە کە خوای گەورەیان بە سیفەتێك وەسف کردووە کە کەم و کورتی تێدا بێت و خۆی بەدوور گرتووە لەهەموو ئەو سیفەتانەی ئەویان پێ وەسف کردووە لەکاتێکدا ئەو وەسفکردنە کەم و کورتی تێدا بێت، وەلەبەرئەوەی پەروەردگار نابێت و ناگونجێت کەمو کورتی بێت بۆ نەهێشتنی کەم و کورتی لەپەروەردگاریەتیدا.

وەئەگەر سیفەتەکە تەواو بوو لەڕوویەکەو بەڵام کەم و کورت بوو لە ڕوویەکی ترەوە ئەوا نابێتە سیفەتێکی هەمیشەیی و جێگیر بۆخوای گەورەو بەرەهایش نابێت بەدوور بگیرێت لە خوای گەورە بەڵکو لەم حاڵەتەدا پێویستی بەلەسەر ڕۆیشتن و زیادە باسکردن هەیە، جالەو کاتەدا جێگیرو دەسەلمێنرێت بۆ خوای گەورە ئەگەر سفەتەتەکە واتای تەواویەتی دەگەیاند وە بەدوور دەگیرێت لە خوای گەورە ئەگەر واتای کەم و کورتی و ناتەواوی دەگەیاند وەکو ﴿ مکر، کید، خداع – فێڵکردن ﴾ هاووێنەی ئەوەش، جائەم سیفەتانە وەکو سیفەتێکی تەواو سەیر دەکرێت ئەگەر لەبەرامبەر هاوشێوەی خۆیدا بێت[١] لەبەرئەوەی بەڵگەیە لەسەر ئەوەی کە بکەرەکەی بێ توانا نیە لەبەرامبەر دوژمنەکەیدا کەهەمان کاری کردووە، وەهەر ئەو سیفەتە دەبێتە سیفەتێکی

---

[١] واتە ئەگەر کەسێ بیەوێ بەگومانی خۆی فێڵ لەخوای گەورە بکات ئەوا خوای گەورە لەخۆی باشتر فێڵی لێدەکات و فێڵەکەی ئەویش هەڵدەوەشێنێتەوە ئالەم کاتەدا سیفەتی فێڵکردن کەلەبنچینەدا سیفەتێکی ناشیرین و ناتەواوە دەبێتە سیفەتێکی تەواو بۆخوای گەورە، خوێنەری بەڕێز دەبێت لەکاتی وردبوونەوە لەسیفەتەکانی خوای بەتوانادا زۆر بەوریایی و ژیرانەوە مامەڵە بکەین و نەکەوینە هەڵەوە خوای گەورە یارمەتیمان بدات بەوشێوەیەی کەخۆی پێی خۆشە لە ناو و سیفەتەکانی خۆی تێبگەین – ئامین ﴿ وەرگێڕ ﴾.

کەم و کورت و ناتەواو ئەگەر لەحاڵەتێکدا بەکاربهێرێت جگە لە حاڵەتی یەکەم[1] جاکەواتە ئەم جۆرە سیفەتانە بەکاردەهێنرێت بەخوای گەورە ئەگەر حاڵەتەکە وەکو یەکەم وابوو، بەڵام بەکارهێنانی ئەو جۆرە سیفەتانە بەدوور دەگیرێت لەخوای گەورە ئەگەر بارودۆخەکە وەك حاڵەتی دووەم وابوو.

خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿وَيَمْكُرُونَ وَيَمْكُرُ اللَّهُ وَاللَّهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ﴾ الأنفال: ٣٠

واتە ﴿بەڵێ ئەو کافرانە خەریکی پیلان گێڕان و فێڵکردن بەگومانی خۆیان وە خوای گەورە لەوان بەتواناترە پیلان دابڕێژێت و فێڵیان لێبکات وە هەرخوای گەورە باشترینی پیلان داڕێژەران و فێڵکارانە﴾[2]

---

[1] ﴿ وەك ئەوەی کەسێ هەبێت بێ تاوان و ڕەوشت جوان و ڕێکو پێك هیچ جۆرە لاری و کاری نارەوا ئەنجام نەدات بەڵام کەسێ بلێ خوا باش فێڵی لێدەکات ئالەم کاتەدا بەکارهێنانی سیفەتی فێڵکردن بۆ خوای گەورە دەبێتە سیفەتێکی ناشیرین چونکە نادادپەروەری تێدایە، بەڵام کەسانی بێ باوەڕو دووڕوو هەمیشە واگومان دەبەن بە فڕوفێڵ خوا هەڵدەخەڵەتێنن کەچی جارلەدوای جا شکست دەهێنن و دەدۆڕێن ئەگەر ئالەم کاتەدا بوترێت خوای گەورە باشی فێڵی لێکردن و شکاندنی ئەوا بەکارهێنانی سیفەتی فێڵکردن بۆ خوای گەورە سیفەتێکی تەواو و جوانە چونکە لە تەواوی دادپەروەری خوای گەورەیە فڕوفێڵی ئەوانە لە ناو بەرێت بۆیە دەبێت ئاوا لە سیفەتەکانی خوای گەورە تێبگەین تاگومڕا نەبین﴾. ﴿ وەرگێڕ ﴾.

[2] پێویستە تەماشای ئایەتەکە هەمووی بکەین چونکە پڕاوپڕ بەسەر ئەو ڕونکردنەوەی ڕابووردا دەچەسپێت لەبەرئەوەی خوای گەورە باسی فرو فێڵی کافرانی کردووە دوای ئەوە خوای گەورەش دەفەرمووێت خوا زۆر لەوان بەتواناترە لەوەی فێڵیان لێبکات و فروفێڵی ئەوانیش هەڵبوەشێنێتەوە هەروەکو دەفەرمووێت :﴿ وَإِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِيُثْبِتُوكَ أَوْ يَقْتُلُوكَ أَوْ يُخْرِجُوكَ وَيَمْكُرُونَ وَيَمْكُرُ اللَّهُ وَاللَّهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ ﴿٣٠﴾ ﴾ الأنفال: ٣٠واتە ﴿ بیربکەرەوە کە چۆن بتپەرستەکان پیلانیان داڕێژا کە حەپست بکەن یان بتکوژن یان لە شاری مەککە دەرتبکەن، بەڵێ ئەو کافرانە خەریکی پیلان گێڕان و فێڵکردن بەگومانی خۆیان وە خوای گەورە لەوان بەتواناترە پیلان دابڕێژێتو فێڵیان لێبکات وە هەرخوای گەورە باشترینی پیلان داڕێژەران و فێڵکارانە﴾

وەهەروەها دەفەرمویّت: ﴿إِنَّهُمْ يَكِيدُونَ كَيْدًا ﴿١٥﴾ وَأَكِيدُ كَيْدًا ﴿١٦﴾﴾ الطارق: ١٥ - ١٦

واتە ﴿ ئەو بیّ باوەڕانە هەمیشە لەهەوڵدان بۆ فیّلّکردن تا بەهۆیەوە ئاینەکەی خوای گـــەورە لـــەناو بـــەرن ﴿١٥﴾ وەمنـــیش لەبەرامبەریانـــدا فیّلّدەکـــەم و پیلانـــەکانیان هەلّدەوەشیّنمەوە و فیّلّەکانیان لەناو دەبەم ﴿١٦﴾ ﴾.

وەهەروەها دەفەرمویّت: ﴿إِنَّ الْمُنَافِقِينَ يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَهُوَ خَادِعُهُمْ﴾ النساء: ١٤٢

واتە ﴿ بیّ گومان دووڕووەکان بە خەیاڵی خۆیان دەیانـەویّت فیّـلّ لـەخوا بکـەن و بیخەلّەتیّنن بەلّام خوای گەورە فیّلّکارو هەلّخەلّەتیّنـەری ئەوانـە هـەموو فڕوفیّلّکانیـان هەلّدەوەشیّنیّتەوە و لەناوی دەبات ﴾[1] وەجگە لەچەندان بەلّگەی تریش .

[1] هەرسیّ ئایەتەکە ئەو ڕاستیە دەسەلمیّنن کە مادام دوژمنانی ئاین فیّـلّ دەکـەن دژ بـەخوا و ئاینەکـەی ئـەوا خواش دژ بەوان فیّلّ دەکات و پیلانەکانی ئەوان لەناو دەبات، بـەکارهیّنانی سـیفەتی فیّـلّ بـۆ خـوا لیّـرەدا سیفەتیّکی تەواو و جوانە چونکە لەبەرامبەر دوژمنەکانیایـەتی و نـاهیّلّیّ فیّلّـەکانیان سـەربگریّتو شـانازی پیّوەبکەن، بابەنمونەیەك بۆت بسەلمیّنم – وردبەرەوە لەچـواردەوری خـۆت و ئـەو ولّاتانـە بەنمونـە وەربگـرە بەئاشکرا و نهیّنی دژایەتی خوا و ئاینەکەی دەکەن بزانە چۆن لەناویان دەبات بازۆر بـەهیّزیش بـن بـۆ ویّنـە ڕوسیا دووەم زلهیّزی جیهان بوو کاتیّك ڕایگەیاند دژایەتی خوای گـەورە دەکـاتو ڕیّگـە لەبلّاوبوونـەوەی ئاینەکەی دەگریّت خوای گەورە بەجۆریّ لاوازی کردن کردنی بەچەندین دەولّەتۆکەو ژیّرخـانی ئابوریـانی داتەپاندو دژمنە سەرسەختەکەی کە ئەمریکایە زالّی کرد بەسەریدا و لەوەش زیاتر بەلّکو هەرچەند کەسـیّك خود بەخود ڕادەپەڕین و بەشیّکیان لیّ دادەبڕی و سەربەخۆیی خۆیانیان ڕادەگەیاند .

وەهەروەها هەریەکە لە سەرۆکەکانی تونس و میصر بەنمونە وەربگرە بزانە چۆن خوای گەورە لەناوی بـردن دوای ئەوەی بەشەو بەڕۆژ خەریکی فیّلّکردن بووون بۆ لەناوبردنی ئەم ئاینە پاکە بەلّام نەیان زانی خـوا زۆر لەوان بەتواناترە لەفیّلّکردندا هەبەخۆیان خۆیانی لەناو بردوو خاوەنی دوو حیزبی گەورەش بـوون لـەدوای لەناوچوونی خاوەنەکانیان حیزبەکانیشیان لەناوچوو .

بۆیە بائاگادار بین ئەوە نەیەت بەخەیالّماندا فیّلّ لەخوا بکەین و وابزانین دەتوانین لەدەستی قوتارمان دەبیّت و دووسیّ ڕۆژیّ دەژین و پاشان دەمرین و ئـیتر زینـدوو نابینـەوە، نـەخیّر وەلّلّـاهی وانیـە ئـەو کەسـەی لـە فیّلّکرندا زەرەر دەکات تەنها ئیّمەین و ڕەنجەڕۆی دونیای دوا ڕۆژ دەبین بۆیە دەبیّت داوا لـەخوای گـەورە بکەین ڕیّنموێمان بکات تا لەسەر ئاینەکەی بمیّنینەوە و بەوشیّوەیەش دینداری بکەین کەخۆی پیّی خۆشەو لیّی ڕازییە وە بەدوورمان بگریّت لەو بیروبۆچونانەی دژایـەتی خـۆیی و ئاینەکـەی دەکـەن وە لـەو کەسانەشـی بانگەشەی بۆ دەکەن – ئامین ﴿ وەرگیّر ﴾.

جا ئەگەر وترا : ئایە خوای گەورە وەسف دەکرێت بە سیفەتی فێڵ بۆنمونە؟

ئەوا لەوەڵامدا مەڵێ بەڵێ، وە مەشڵێ نەخێر، بەڵام بڵێ : ئەو فێڵکارە لەبەرامبەر کەسێکدا کە شایستەی ئەوە بێت . والله أعلم.

● لقی دووەم : سیفەت و ناوەڵناوەکانی خوای گەورە دابەش دەبن بۆ دوو بەش کەئەوانیش :

﴿ ثبوتية : ئەرێیەتی – جێگیرکردن، سلبية : نەرێیەتی – بەدوورگرتن ﴾

١- ثبوتية : ئەرێیەتی – جێگیرکردن: بریتیە لەوەی کەخوای گەورە بۆخۆی بڕیاری داوە و جێگیری کردووە وەکو ﴿ ژیان و زانین و توانایی ﴾ . وەپێویستیشە لەسەر ئێمە جێگیری بکەین بۆخوا بەو شێوەیەی شایستەی خۆیەتی لەبەرئەوەی خوای پەروەردگار خۆی بڕیاری داوە و جێگیری کردووە وە چەسپاندویەتی وە هەر خۆیشی زاناترە بەسفەت و ناوەڵناوەکانی .

٢- سلبية : نەرێیەتی – بەدوورگرتن:بریتیە لەوەی کەخوای گەورە خۆیی لێ بەدوورطرتووە وەکو ﴿ ستەمکردت ﴾ جابۆیە پێویستە ئێمەش ئەو سیفەتە بەدوور بگرین لەخوای گەورە لەبەرئەوەی خوای گەورە خۆی بەدووری گرتووە لە نەفسی خۆی، بەڵام پێویستە باوەڕبوون بە پێچەوانەکەی بۆ خوا لەسەر تەواوترین شێوە چونکە شتی نەفیکراو نابێتە تەواو تا جێگیرکردن لەخۆنەگرێت کەئەویش ﴿ثبوت ﴾ە.

نمونەی ئەوە خوای گەورە دەفەرموێت :﴿وَلَا يَظْلِمُ رَبُّكَ أَحَدًا ﴿٤٩﴾﴾ الكهف: ٤٩

واتە ﴿ پەروەردگاری تۆ ستەم لەهیچ کەسێك ناکات ﴾ بۆیە پێویستە ستەمکردن لەخوای گەورە بەدووربگرین لەگەڵ باوەڕبوون بە چەسپاندنی ﴿ العدل – دادپەروەری﴾ بەتەواوترین و جوانترین شێوە.

● لقی سێهەم : ئاوەڵناوە ﴿ثبوت﴾یەکان – چەسپاوەکان – جێگیرکراوەکان دابەش دەبن بۆ دوو بەش کەئەوانیش : ﴿ ذاتية : خودی، فعلية : کرداری ﴾:

جائەوەی ﴿ذاتية : خودی ﴾ بریتیە لەوەی کە هەروابووە و هەر واش دەمێنێتەوەو بەوە وەسفکراوە وەکو ﴿السمع والبصر– بیستن و بینین﴾.

وە ﴿فعلية : کرداری ﴾ەکە بریتیە لەوەی وابەستە بە ویستی خۆیەوە، ئەگەر ویستی لێ بێت دەیکات وەئەگەر ویستی لێ نەبێت نایکات وەکو ﴿ بەرزبوونەوە بۆسەر عەرش و هاتن ((المجيء))﴾.

وەلەوانەیە سیفەتەکە لەهەمان کاتدا هەردوو جۆرەکە بێت ﴿ ذاتية : خودی، فعلية : کرداری ﴾ وەکو ﴿ الكلام – قسەکردن ﴾ لەبەرئەوەی ئەم سیفەتە لە بنچینەدا ﴿ذاتية : خودی ﴾ە چونکە خوای گەورە بەهەمیشەیی قسەی کردووە و هەرواش دەمێنێتەوە قسەدەکات، بەڵام لەڕوانگەی تاکە تاکەی قسەکردنەوە ئەوا سیفەتێکی ﴿فعلية : کرداری ﴾ە لەبەرئەوەی قسەکردن وابەستە بە ویستی خوای گەورەوە هەرکاتێك بیەوێت قسەدەکات و هەرچیشی بوێت دەیلێت.

● لقی چوارەم : هەموو سیفەتێك لەسیفەتەکانی خوای گەورە سێ پرسیاری ڕووبەڕوو دەکرێتەوە کەئەوانیش:

پرسیاری یەکەم : ئایە ئەو سیفەتە سیفەتێکی ڕاستەقینەیە وە بۆچی؟

پرسیاری دووەم : ئایە دروستە چۆنیەتی بۆ باس بکرێت وە بۆچی؟

پرسیاری سێهەم : ئایە هاوشێوەی سیفەتی دروست کراوەکانە وەبۆچی؟

جاوەڵامی پرسیاری یەکەم : بەڵێ سیفەتێکی ڕاستەقینەیە لەبەرئەوەی قسە ((کەلام)) لەبناغەو بنچینەدا ڕاستیەتیە بۆیە لەواتا ڕاستیەکەی خۆی نابێت لابدرێت تەنها بە بەڵگەیەکی ڕاست و دروست نەبێت کەڕێگری لێ بکات.

وە وەڵامی پرسیاری دووەم : نەخێر بەهیچ جۆرێك دروست نیە چۆنیەتی بۆدانانی لەبەرفەرمودەی خوای گەورەدا کەدەفەرموێت : ﴿وَلَا يُحِيطُونَ بِهِۦ عِلْمًا ﴿١١٠﴾﴾ طە: ١١٠ واتە ﴿ زانینی هیچ کەسێك بازۆر زاناش بێت ناگات بە زانینی خوداو ناتوانێت پەی بەزانینی بیٚ سنوری خودا ببات ﴾.

وەلەبەرئەوەی عەقلٚ و ژیری ناتوانێت پەی بە چۆنیەتی سیفەت و ئاوەڵناوەکانی خوای گەورە بەرێت.

وە ڵامی پرسیاری سێهەم : هاوشێوەی سیفەتی دروستکراوەکان نیە بەهیچ جۆرێك لەبەرفەرمودەی خوای گەورەدا کەدەفەرموێت : ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِۦ شَىْءٌ ۖ وَهُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْبَصِيرُ﴾ الشورى: ١١واتە ﴿ هیچ شتێك هاوشێوە و هاووێنەی خوای گەورە نیە، وەهەر ئەویشە بیسەرو بینایە ﴾.

وەلەبەرئەوەی خوای گەورە شیاوی هەموو تەواویەتیەکە کەهیچ شتێك لەسەروی ئەوە وە نیە جابۆیە ناگونجێت هاوشێوەی دروستکراو بێت چونکە دروستکراو ناتەواوە .

وە جیاوازی لەنێوان ﴿ هاوشێوە و چۆنیەتیدا ﴾ ئەوەیە کە :

﴿ التمپیل-هاوشێوە : باسکردنی چۆنیەتی سیفەتێك کە بەستراوە بەهاوشێوەیەکی وەك خۆی﴾

وە ﴿ التکییف - چۆنیەتی : باسکردنی چۆنیەتی سیفەتێکی سنوردارنەکراوە بەهاوشێوەیەکی وەك خۆی ﴾

نمونەی ﴿ التمپیل-هاوشێوە ﴾ : وەك ئەوەی کەسێك بلێ دەستی خوای گەورە وەکو دەستی مرۆڤ وایە.

وەنمونەی ﴿ التکییف - چۆنیەتی ﴾ : ئەوەیە کە خەیاڵ و بیرکردنەوە بکات بۆ دەستی خوای گەورە و چۆنیەتیەکی بۆ دابنێت کەهاوشێوەی نەبێت لە دەستەکانی دروستکراوەکاندا جا ئەو جۆرە خەیاڵ و بیرکردنەوەیە بەهیچ جۆرێك دروست نیە.

بنەمای چوارەم:

لەوەی کە ڕەدی ﴿ المعطلة ﴾ی پێ دەدەینەوە :

﴿المعطلة﴾ بریتین لەوانەی کە ملنادەن بۆ بەشێك لە ناوەکانی خوای گەورە یان سیفەت و ئاوەڵناوەکانی وە دەقەکان لە ڕووکەشی خۆی لادەدەن و دەیگۆڕن وە پێشیان دەگوترێت ﴿المؤولة – ئەوانەی ڕاستیەکان دەگۆڕن و دەیشێوێنن ﴾ وە ئەو بنەما گشتیەیی کە ڕەددی ئەوانی پێ دەدەینەوە ئەوەیە کە دەڵێین قسەکەیان : پێچەوانەی ڕووکەشی دەقەکان و پێچەوانەی ڕێگەو ڕێبازی پێشینە و هیچ بەڵگەیەکی ڕاست و دروستی لەسەر نیەو لەوانەشە لەهەندێ سیفەت و ئاوەڵناودا لایەنی چوارەم یان زیاتریش هەبێت. ﴿ مەبەستی شێخ ڕەحمەتی خوای گەورەی لێ بێت ئەوەیە چونکە ئەوان لە خۆیانەوە قسەدەکەن و بەڵگەیان بەدەستەوە نیە هەر لەخۆیانەوە ناوو ئاوەڵناوەکانی خوای گەورە دەگۆڕن و ڕاڤەی بۆدەکەن بۆیە دەکەونە هەڵەی گەورەوەو چەندین لایەنی بۆ دادەنێن تەنها لەبەرئەوەی لەگەڵ هەواو ئارەزووە پوچەکانیاندا بیگونجێنن– وەرگێڕ﴾.

پێشەکی خاوەنی دەقی ﴿لمعة الإعتقاد﴾
پێشەوا ئیبن و قودامەی مەقدیسی

شێخی پایەرزو پێشەواو زانـای بـەڕێز ﴿ موفـق الـدين عبـدالله بـن أحمـد بـن قدامـة المقدسي﴾ ڕەحمەتی خوای لێ بێت دەفەرموێت:

بسم الله الرحمن الرحيم

الحَمْدُ للهِ المحمُودِ بِكُلِّ لِسانٍ، المعبودِ في كُلِّ زَمانٍ، الَّذِي لا يَخْلُو مِنْ عِلْمِهِ مَكان، ولا يشغَلُه شانٌ عن شانٍ، جلَّ عَنِ الأشـباهِ والأنْـدادِ، وتَنَـزَّهَ عَـنِ الـصَّاحِبَةِ والأولادِ، ونَفِـذَ حُكمُهُ في جميعِ العبادِ، لا تُمَثِّلُهُ العقولُ بالتفكيرِ، ولا تَتَوَهَّمُهُ القلوبُ بالتصوير،

﴿ لَيْسَ كَمِثْلِهِۦ شَىْءٌ ۖ وَهُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْبَصِيرُ ﴿١١﴾ ﴾ الشورى: ١١، لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى والصفاتُ العُلى، ﴿ ٱلرَّحْمَٰنُ عَلَى ٱلْعَرْشِ ٱسْتَوَىٰ ﴿٥﴾ لَهُۥ مَا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِى ٱلْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَمَا تَحْتَ ٱلثَّرَىٰ ﴿٦﴾ وَإِن تَجْهَرْ بِٱلْقَوْلِ فَإِنَّهُۥ يَعْلَمُ ٱلسِّرَّ وَأَخْفَى ﴿٧﴾ ﴾ طـه: ٥ ـ ٧ ، أَحاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا ، وقَهَرَ كلَّ مخلوقٍ عِزَّةً وحُكْمًا، ووسِعَ كـلَّ شـيءٍ رحمـةً وعِلمًـا، ﴿ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِهِۦ عِلْمًا ﴿١١٠﴾ ﴾ طـه: ١١٠، مَوْصـوفٌ بمـا وصفَ به نفسَهُ في كتابِهِ العظيمِ، وعلى لسانِ نَبِيِّهِ الكريمِ.

سوپاس بـۆ ئـەو خودایـەی کەبەهـەموو زوبانێـك سـوپاس دەکرێـت، دەپەرسـترێت لەهەموو کاتێکدا، هیچ شوێنێك نیە لە زانیاری ئەو بەتاڵ بێـت، هـیچ شـتێك ناتوانێـت خوای گەوری سەرقاڵ بکات بۆئەوەی نەتوانێت شتێکی تر ئەنجام بدات، خـوای گـەورە زۆر لەوە بەرزترە کەهاوشێوە و هاوبەشـی هـەبێت، وەزۆر دوورە لـەوەی کەپێویـستی بەهاوڕێ و منداڵ هەبێت، وەهەموو حوکم و بڕیارەکانی بەسەر هەموو بەندەکانیدا جـێ بەجێ بووە، هیچ کاتێك عەقڵەکان ناتوانن لەئەنجامی بیرکردنەوەیانـدا وێنـەو شـێوەیەك بۆخوا دابنێن و بڵێن خوا ئاواو ئاوایە، وەهیچ کاتێکیش دڵەکان ناتوانن وا گومان بەرن

شێوەی خـوای گـەورە بـەو شـێوەیەیە کـە ئـەوان بـیری لێدەکەنـەوە، خـوای گـەورە دەفەرموێت :﴿ لَيْسَ كَمِثْلِهِۦ شَىْءٌ وَهُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْبَصِيرُ ﴿١١﴾ ﴾ الشورى: ١١

واتە ﴿ هیچ شتێك هاوشێوە و هاووێنەی خوای گەورە نیە، وەهەر ئەویـشە بیـسەرو بینایە ﴾.

هەموو ناوێکی جـوان و سـیفەتێکی بـەرز بۆئـەو و شایـستەی ئـەوە خـوای گـەورە دەفـــــەرموێت :﴿ٱلرَّحْمَٰنُ عَلَى ٱلْعَرْشِ ٱسْتَوَىٰ ﴿٥﴾ لَهُۥ مَا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِى ٱلْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَمَا تَحْتَ ٱلثَّرَىٰ ﴿٦﴾ وَإِن تَجْهَرْ بِٱلْقَوْلِ فَإِنَّهُۥ يَعْلَمُ ٱلسِّرَّ وَأَخْفَى ﴿٧﴾ ﴾ طـــه: ٥ – ٧

واتە ﴿خوای گەورە بەرزبووەتەوە بۆسەر عەرشەکەی خۆی ﴿٥﴾ هەرچی لەئاسمانەکانو هەرچیش لەزەویدایە هەرشـتێکیش لەنێوانیاندایـەو ئـەوەش لـەناو خاکدایـەو شـاراوەیە هەرهەمووی موڵکی ئەوە ﴿٦﴾ وەئەگەر تۆ بەئاشـکرا قـسەبکەیت و دەنـگ هـەڵبڕیت وەیان بە هێواش و هێمنی قسەبکەیت لای خـوای گـەورە یەکـسانە لەبەرئـەوەی زانـاو شارەزایە بەهەموو نهێنی و شاراوەیەك ﴾.

خـوای پـەروەردگار بـە زانـست و زانیاریەکـەی دەوری هـەموو شـتێکی داوە، وە هەرچی دروستکراوێك هەیە خـوای پـەروەردگار بـە بڕیـارو هێـزو دەسـتەڵاتی خـۆی زاڵبووە بەسەریانداو ژێرباری کردوون بۆ جێ بەجێ کردنی بڕیارەکانی خۆی هـەروەکو دەفەرموێت :﴿ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِهِۦ عِلْمًا ﴿١١٠﴾ ﴾ طه: ١١٠

واتە ﴿ خوای گەورە بەهـەموو ئـەو شـتانە دەزانێـت و شـارەزایە کەئـەوان پێـشیان خستووە و کردویانە لـەدونیادا وەهەروەها بەوشتانەش شارەزایەو دەزانێـت کەلـەڕۆژی دوایدا چاوەڕێیانە، واتە ئاگای لەهەموو شتێکە، زانینی هیچ کەسێك بازۆر زانـاش بێـت ئاگات بە زانینی خوداو ناتوانێت پەی بەزانینی بێ سنوری خودا ببات ﴾.

خوای گەورە وەسف کراوە بـەوەی خـۆی لـە قورئانـدا وەسـفی خـۆی پێکـردووە وەهەروەها لەسەر زاری پێغەمبەرەکەی صلى الله عليه وعلى آله وسلم وەسفکراوە.

ڕاڤەی شێخ ئیبنو عثیمین

اللمعة: لەزمانەوانیدا بەچەند شێوەیەك بەكاردەهێنرێت لەوانە : البلغة : بریتیە لەوەی پێداویستیەكەی پێ پڕبكرێتەوە هەربۆیەش فەرمویەتی ﴿ البلغة من العیش – گەیشتن بەوەی پێویستیەكانی بژێوی بەهۆیەوە دابین بووە – وەرگێڕ ﴾ وەئەو واتایەش گونجاوترین مانایە بۆ بابەتی ئەم پەرتووكە.

جا واتای لمعة الإعتقاد لێرەدا بریتیە لە گەیشتن بە بیروباوەڕێكی ڕاست و دروست كە ڕیك بێت لەگەڵ ڕێگەو ڕێبازی پێشین ڕەزای خوا لەهەموویان بێت.

وە واتای الإعتقاد بڕیارێكی یەكلاكەرەوەی بیرو هۆشە جا ئەگەر هاوڕێك بوو لەگەڵ ئەو ڕووداوەی بڕیارەكەی لەبارەوە دراوە ئەوە ڕاست و دروستە وە ئەگەر وانە بوو ئەوا ڕاست نیەو هەڵەیە.

ئەوەی وتاری پەرتووكەكە لەخۆی گرتووە :

وتاری دانەر لەم پەرتووكەدا ئەم شتانەی لە خۆگرتووە:

١- دەست پێكردن بە ﷽ وەك شوێنكەوتنێك بۆ قورئان و سوننەتی پێغەمبەری خوا صلی الله علیه وعلی آله وسلم.

وە ﷽ بە واتای هەڵدەستم بە كردنی ئەو شتە لەگەڵ داوای یارمەتی كردن لە خواو پیرۆزكردنی بەهەموو ناوێك لە ناوەكانی خوای گەورە كە وەسفكراوە بە بەزەییە فراوانەكەی، وە الله بە واتای پەرستراو دێت لەبەر خۆشەویستی و بەگەورەدانانی و كردنی بە پەرستراوو سۆزێك بۆی، وە الرحمن خاوەنی بەزەییەكی فراوانە، وە الرحیم گەیەنەری بەزەییەكەیەتی بەهەركەسێك لە دروستكراوەكانی، جا جیاوازی نێوان ﴿الرحمن و الرحیم﴾ بریتیە لەوەی كە یەكەمیان چونكە سیفەتی بەزەییە وەسفێكە

بۆخوای گەورە بەڵام دووەمیان کردارێکە بۆ خوای گەورە بیەوێت بەهەرکەسێکی بگەیەنێت لە دروستکراوەکانی ئەوا دەیگەیەنێت.

٢- پیاداهەڵدان بەسەرخوای گەورەدا بە سوپاسکردنی وە سوپاسکردنیش باسکردنی هەموو وەسفە سوپاسکراوە تەواوەکانیەتی وە کردەوە جوانەکانی لەگەڵ ئەو پەڕی دەربڕینی خۆشەویستی بۆیی و بەگەورەدانانی.

٣-خوای گەورە سوپاسکراوە بەهەموو زوبانێك و پەرستراوە لەهەموو شوێنێك واتە شیاویەتی و دروستە کە سوپاس بکرێت بەهەموو زوبانێك و بپەرسترێت لە هەموو شوێنێکدا.

٤- فراوانی زانستی خوای گەورە بەوەی هیچ شوێنێك نیە لە زانینی ئەو خاڵی بێت وە تەواوی توانایەتی و دەوردرانی هەموو شتێك بە زانستی خوای گەورە بەجۆرێك هیچ شتێك ناتوانێت سەرقاڵی بکات بەوەی نەتوانێت کارێکی دی ئەنجام بدات.

٥- گەورەیەتی و باڵادەستی و بەرزییەتی خوای گەورە لەهەموو هاوشێوە و هاوەڵێك و وێکچویەك لەبەر تەواویەتی سیفەتەکانی لە هەموو ڕوویەکەوە .

٦- بە پاکڕاگرتن و پیرۆزدانانی و بەدوورگرتنی لەهەموو ژن و منداڵ و هاوەڵێك ئەوەش لەبەر تەواویەتی دەوڵەمەنی کەپێویستی بەوانە نیە.

٧- تەواویەتی ویست و دەستەڵاتی بەجێ بەجێ کردنی بڕیارەکانی بەسەر هەموو بەندەکانیدا جابۆیە هیچ هێزو موڵك و ژمارە و سامانێك ناتوانێت ڕێگر بێت لەبەرامبەر بڕیارەکانی خوای گەورەدا لەکاتێکدا کە دەریدەکات.

٨- گەورەیەتی خوای گەورە لەسەروی ئەوە وەیە کەبەخەیاڵ و ئەندێشەی مرۆڤدا بێت بەجۆرێك کە هیچ عەقڵێك ناتوانێت هاوشێوەیەکی بۆدابنێت و هیچ دڵێکیش

ناتوانێت بەخەیاڵی خۆی وێنەیەکی بۆ دیاری بکات، لەبەرئەوەی خوای گـەورە ﴿لَيۡسَ كَمِثۡلِهِۦ شَيۡءٞۖ وَهُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلۡبَصِيرُ ١١﴾ الشورى: ١١

واتە ﴿ هیچ شتێك هاوشێوە و هاووێنەی خوای گەورە نیە، وەهەر ئەویشە بیسەرو بینایە ﴾.

٩- تایبەتی خوای گەورە بە ناوە جوان و سیفەتە بەرزەکانەوە.

١٠- بەرزبوونەوەی خوای گەورە بۆسەرعەرشەکەی خۆی کە بریتیە لە بەرزییەتی و جێگیربوونی بەو شێوەیەی کەشایستەو شیاوی خۆیەتی.

١١- گشتگیریەتی موڵکەکەی بە ئاسمانەکان و زەوی و ئەوەش لە ژێر خۆڵ و خاکدایە.

١٢- فراوانی زانستەکەیی و بەهێزی دەستەڵات و بڕیارەکەی، وەئەوەی کە دروستکراوەکان ناتوانن پەی بە زانیاریەکانی خوای گەورە بەرن لەبەر کەمی هەستکردنیان بەوەی شایستەی پەروەردگاری مەزنە لە سیفەتەکانی تەواویەتی و گەورەیەتی.

ملکەچ بوون و وەرگرتن
بۆ ئایەتەکان و فەرموودەکانی سیفەتەکانی خوای گەورە

وكلُّ ما جاءَ في القرآنِ أو صَحَّ عنِ المصطفى عليه السلامُ منْ صفاتِ الرحمنِ وَجَبَ الإيمانُ بِهِ وتَلَقِّيهِ بالتَّسْليمِ والقَبُولِ، وتَرْكِ التَّعَرُّضِ لَهُ بالرَّدِّ والتَّأويلِ، والتَّشْبِيهِ والتَّمْثِيلِ. وما أَشْكَلَ مِنْ ذلك وَجَبَ إثْباتُه لفْظا، وتَرْكُ التَّعَرُّضِ لِمعْناه، ونرُدُّ عِلْمَه إلى قائله، ونجعلُ عُهْدَتَهُ على ناقِلِه، إتِّباعا لطريقِ الرَّاسِخِين في العِلْمِ، الّذين أثْنَى الله عليْهِم في كتابِهِ المُبين بقوله سبحانَهُ وتعالى ﴿وَٱلرَّٰسِخُونَ فِي ٱلۡعِلۡمِ يَقُولُونَ ءَامَنَّا بِهِۦ كُلّٞ مِّنۡ عِندِ رَبِّنَاۗ﴾ آل عمران: ٧، وقالَ في ذَمِّ مُبْتَغِي التَّأويلِ لمتشابهِ تَنْزِيلِهِ ﴿فَأَمَّا ٱلَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمۡ زَيۡغٞ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَٰبَهَ مِنۡهُ ٱبۡتِغَآءَ ٱلۡفِتۡنَةِ وَٱبۡتِغَآءَ تَأۡوِيلِهِۦۖ وَمَا يَعۡلَمُ تَأۡوِيلَهُۥٓ إِلَّا ٱللَّهُۗ﴾ آل عمران: ٧ ، فَجَعَلَ ابْتِغاءَ التَّأويلِ علامَةَ الزَّيْغِ وقَرَنَهُ بابْتِغاءِ الفِتْنَةِ في الذَّمِّ، ثم حَجَبَهُمْ عمَّا أَمَّلُوهُ، وقَطَعَ أَطْماعَهُمْ عمَّا قَصَدُوهُ، بقوله تعالى ﴿وَمَا يَعۡلَمُ تَأۡوِيلَهُۥٓ إِلَّا ٱللَّهُۗ﴾.

وەهەموو ئەوەی لەقورئاندا هاتووە، یان بەصەحیحی ڕیوایەت کراوە لە پێغەمبەرەوە صلى الله عليه وعلى آله وسلم پێویستە باوەڕبوون پێی و پێشوازی کردنی بە ڕازیبوون پێی و وەرگرتنی، وە وازهێنان لەبەگژداچوونەوەی بە وەرنەگرتنی و گۆڕینی و وێکچواندنی و هاوشێوە بۆدانانی، وەهەر چیەکیش لەوەدا کێشەی دروستکرد پێویستە

لەسەرمان لەفزەکەی وەکو خۆی بچەسپێنین و جێگیری بکەین [١] وە وازهێنان لەبەگژداچوونەوە بۆ واتاکەی، وەئێمە زانینی واتاو چۆنیەتیەکەی دەگێڕینەوە بۆلای

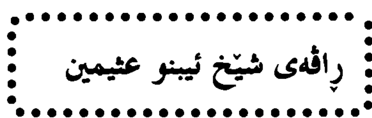
---

[١] توێژینەوە:
زانای پایەبەرز ﴿ محمدی کوڕی ئیبراهیمی ئالە شێخ ﴾ ڕەحمەتی خوای لیّ بێت لەکاتی باسکردنی ئەم باسەی ئبن و قدامەدا کەفەرمووی ((وجب الإيمان به لفظا)) دا دەفەرموێت : ﴿ هەرچی دەربارەی ئەم قسەیەی خاوەنی اللمعتیە لەو شتانەیە کە تێبینی کراوە لەم پەرتووکەی بیروباوەڕدا، وەبێگومان چەند قسەیەك لەم پەرتووکەدا هەیە لەسەر دانەرەکەی تێبینی کراوە، چونکە شاراوەنیە کە ڕێگەو ڕێبازی ئەهلی سوننەت و جەماعەت بریتیە لەباوەڕبوون بەوەی چەسپاوە لە قورئان و سوننەتدا لەبارەی ناو و سیفەتەکانی خوای گەورەوە ئیتر لەڕووی= =لەفزەوە بێت یان لەڕووی واتاوە، وەباوەڕبوونە بەوەی کەئەم ناو و سیفەتانە بەو شێوەیەن و شێوەی ڕاستەقینەیان ئاوایە نەك باوەڕمان وابێت کە ناو و سیفەتەکانی خوای گەورە ((مەجازین – واتە خوازە بن و دوو واتای هەبێت بەواتای ئەوەی لەدەربڕیندا مەبەستی شتێکە کە ڕووکەشەکەیەتی وە لەناوەڕۆکدا مەبەستی شتێکی دیکەیە)) پێویستە ئێمەی ئەهلی سوننە باوەڕمان وابێ کە ناو و سیفەتەکانی خوای گەورە ماناو واتای ڕاستەقینەیان هەیە بەجۆرێك کە شیاو و شایستەی خوای گەورە خۆیەتی، وە بەڵگەی لەوە زۆرترە بوترێت ئەوەندەیەو بەس، وەواتای ئەم ناوانە زۆر ڕوون و ئاشکراو ناسراوە لەقورئاندا هەروەکو شتەکانی تر هیچ نهێنی و نارەحەتی و کێشەیەکی تێدا نیە بێگومان هاوەڵانی پێغەمبەری خوا صلی الله علیه وعلی آله وسلم قورئانیان لەوە وە وەرگرتووە وە هەروەها فەرمودەکانیشیان لەوە وە گواستووەتەوە و هیچ کێشەیەکیشیان بۆدروست نەبووە لە واتاو تێگەیشتنی ئەم ئایەت و فەرمودانەدا لەبەرئەوەی زۆر ڕوون و ڕاشکاوە، وەبەهەمان شێوە ئەوانەشی لەدوای ئەوانەوە هاتوون لە سەدە پڕخێرەکان هەروەکو دەگێڕدرێتەوە لە پێشەوا مالیکەوە کەپرسیاری لێدەکرێت دەربارەی ئایەتی ﴿ٱلرَّحۡمَٰنُ عَلَى ٱلۡعَرۡشِ ٱسۡتَوَىٰ ۝٥﴾ طه: ٥ئەویش لەوەڵامدا دەفەرموێت: ﴿بەرزبوونەوە زانراوە، وە چۆنیەتی بەرزبوونەوەکە نەزانراوە، وە باوەڕهێنان پێی پێویستە، وە پرسیارکردن لەبارەیەوە بیدعەیە﴾، وەبەهەمان شێوە هاوشێوەی ئەوە لە ڕەبیعەی مامۆستای پێشەوا مالیکەوە دەگێڕدرێتەوە، وەهەروەها لە ئوم و سەلەمەشەوە = =بەهەردوو ڕێگەی مەوقوفی و مەرفوعی ((مەوقوفی : خۆی ووتویەتی، مەرفوعی : لەپێغەمبەرەوە صلی الله علیه وعلی آله وسلم دەیگێڕێتەوە)) .
بەڵام ئەوەی خاوەنی اللمعة باسی دەکات جیّ بەجیّ دەبێت بەسەر ڕێچکەی ((المفوضة)) کەئەویش خراپترینی ڕێچکەکان و پیسترینیانە، وە دانەر پێشەوای ئەهلی سوننەیە و وە دوورترین کەسێکیشە لە ڕێچکەی ((المفوضة)) و جگە لەوانیش لەبیدعەچیەکان، والله أعلم . وصلى الله على محمد وآله وصحبه وسلم ﴾ تەواو نووسینگەی الإفتاء لە ١٣٨٥/٧/٢٨ھ وەرگیراوە لە فەتواکان و نامەکانی زانای پایە بەرز محمد بن ئیبراهیم لەکۆکردنەوە و ڕێکخستنی محمدی کوڕی عبدالرحمن ی کوڕی قاسمە.
منیش دەڵێم ((لێکۆڵەر)) هەرکەسێك بگەڕێتەوە بۆ بەرهەمەکانی ئبن و قودامە ڕەحمەتی خوای لیّ بێت بەدڵنیاییەوە بۆی دەردەکەوێت و دەزانێت کە زانای پایەبەرز ئبن و قودامە زۆر دوورە لە ڕێچکەی ((المفوضة)) و ئەهلی تەئویلەوە بەتایبەتی پەرتووکەکەی خۆی ((ذم التأويل)) کەتیایدا ڕەدی ئەهلی تەئویلی داوەتەوە و وەهەرکەسێکیش لەڕێی ئەوانەوە بڕوات لە ((المفوضة)) وە تیایدا ڕێگەو ڕێبازی ئەهلی سوننەی چەسپاندووە لەباوەڕهێنان بەوەی کە چەسپاوە لە لەقورئان و سوننەتدا لەبارەی ناوەکان و سیفەتەکانی خوای گەورەوە ﴿ لفظا – دەربڕین، ومعنى – واتاو مانا ﴾.
جائەوەی لێرەدا هاتووە دەربارەی ئبن و قودامە لەبارەی وتەکەیەوە ((وجب الإيمان به لفظا)) لەو ووتانەیە کورت و لەیەکچووە لەپەرتووکەکانی تریدا زۆر بەڕاشکاوی و ئاشکرای ڕوونکراوەتەوە جابۆیە پێویستە بگێڕدرێتەوە بۆلای قسە موحکەم و پتەوەکانی ڕەحمەتی خوای لیّ بێت، جاکەواتە هەرشتێك هاتبوو لەوە وە کە دوو لایەن و قسەی هەڵدەگرت ئەوە دەگەڕێتەوە بۆلای ئەو لایەنەیان کە موحکەمە لە تەواوی بەرهەم و پەرتووکەکانیدا، خواش زاناترەو باشتر دەزانێت.

خاوەنەکەی و لێی نادوێین، وە بەرپرسیاریەتی ئەو ئەوەی بۆمان گوازراوەتـەوە دەخەینـە سەر شانی ئەوەی بۆی گواستوینەتەوە، وەك شوێنکەوتنێك بۆ ڕێگـەو ڕێبـازی ئەوانـەی ڕۆچوون لـەزانستدا ئەوانـەی خـوای گـەورە لەقورئانەکەیـدا بەباشـی باسـی کـردوون هـــەروەکو دەفـــەرموێت :﴿ وَٱلرَّٰسِخُونَ فِي ٱلۡعِلۡمِ يَقُولُونَ ءَامَنَّا بِهِۦ كُلّٞ مِّنۡ عِندِ رَبِّنَاۗ ﴾ آل عمران: ٧ واتە ﴿ئەو کەسانەی لەزانستدا ڕۆچوو دامەزراوو زۆر زانان دەڵـێن :ئێمـە باوەڕمان بەهەموو ئەو شتانە هەیە کەلەلایەن پەروەردگارمانەوە هـاتووە کـە ((محکـم و متشابە))﴾.

وەهەروەها لـەبارەی ئەوانەی ئارەزووی ئەوە دەکەن بەشـوێن ((متـشابە))دا بـڕۆن لـەبارەیانـەوە دەفـەرموێت : ﴿ فَأَمَّا ٱلَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمۡ زَيۡغٞ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَٰبَهَ مِنۡهُ ٱبۡتِغَآءَ ٱلۡفِتۡنَةِ وَٱبۡتِغَآءَ تَأۡوِيلِهِۦۗ وَمَا يَعۡلَمُ تَأۡوِيلَهُۥٓ إِلَّا ٱللَّهُۗ ﴾ آل عمران: ٧ واتە ﴿ جائەوانەی لـەدڵیانـدا لادان و چەوتی هەیە هەمیشە ئامادەن بۆ فیتنە نانەوە بەردەوام بەشـوێن موتەشـابهەکاندا دەگەڕێن و بەئارەزووی خۆیان ڕاڤەیان بۆ دەکـەن بەمەبەسـتی گێـرە شـێوێنی و لادانـی خەڵکی لەڕێگەی ڕاست و دروستکردنی گومان بۆیان لـەکاتێکدا تەفسیرو لێکدانەوەی مانا ڕاستەکەیان خوا نەبێت کەسێکی تر نایزانێت کـەوابوو ئێمـە هـە تەسـلیم بـوون و ملکەچیمان لەسەرە﴾.

جابۆیە بەشوێندا چوونی لێکدانەوەی موتەشابهی بەنیشانەی گومڕابوون دانا وەنزیکی کردەوە لـەو کەسانەی دەیانـەوێت ئـاژاوە و فیتنـە بنێنـەوە لـەناو خەڵکیـدا، پاشـانیش بـەدووری گـرتن لــەوەی بـزانن مانـای ئـەو شـتەی بەشـوێنیدا دەگـەڕێن و هــەموو ئاواتەکانیانی پچڕاندا لـەوەی مەبەستیانە دەسـتیان بکـەوێت بـەوەی کەفـەرموی ﴿ وَمَا يَعۡلَمُ تَأۡوِيلَهُۥٓ إِلَّا ٱللَّهُۗ ﴾.

ڕاڤەی شێخ ئیبنو عثیمین

دابەشکردنی دەقەکانی سیفەتەکانی خوای گەورەو ڕێگەی خەڵکی لەتێگەیشتنیدا:

ئەو دەقانەی لەقورئان و سوننەتدا هاتووە لەبارەی سیفەتەکانی خوای گەورەوە دابەش دەبێت بۆ دووبەش : ڕوون و ئاشکرا، وە نهێنی و شاراوە .

جائەوەی ڕوونە بریتیە لەوەی هەم لەفزەکەی وە هەم واتاکەی ڕوون و ئاشکرایە بۆیە پێویستە باوەڕ بەلەفزەکەی بێنین و بەڕاستیش واتاکەی بچەسپێنین و جێگیری بکەین بەبێ ڕەد کردنەوە و گۆڕینی، وەبەبێ وێکچواندن و هاووێنە بۆدانان لەبەرئەوەی شەرعەکەی خوا هێناویەتی هەرلەبەرئەمە پێویستە باوەڕبوون پێی و ڕازیبوون بە وەرگرتنی و ملکەچ بوونی تەواو بۆی.

وەهەرچی دەربارەی نادیارەکانە بریتیە لەوەی کە واتاکەی ڕوون نیە لەبەرکورتی لەبەڵگەکەیدا یان کەمی لەتێگەیشتنی خوێنەرەکەیدا جابۆیە پێویستە لەفزەکەی بچەسپێنین و دانی پێدا بنێین لەبەرئەوەی لەشەرعدا هاتووە وە وەستان لەواتاکردنیدا وە وازهێنان و دەستهەڵگرتن لە بەگژداچوونەوەی لەبەرئەوەی نادیارە ناکرێ بڕیاری لەبارەوە بدەین هەرلەبەرئەوە زانینی واتاکەی دەگێڕینەوە بۆ لای خوای گەورە و پێغەمبەرەکەی صلى الله عليه وعلى آله وسلم .

بەدڵنیاییەوە ڕێگەکانی خەڵکی لەبارەی نادیارەکانەوە دابەش بووە بۆ دوو ڕێگە :

ڕێگەی یەکەم : ڕێگەی ڕۆچووەکانە لەزانستدا ئەوانەی کەباوەڕیان بەهەریەکە لە موحکەم و موتەشابە هەیەو ووتیان﴿ كُلٌّ مِّنْ عِندِ رَبِّنَا ﴾ وە وازیان هێنا لە بەگژداچوونەوەی ئەو شتەی کەناتوانن پێی بگەن بۆئەوەی شارەزای بن و پەی پێ بەرن

لەبەرئەوەی خواو پێغەمبەرەکەی صلی الله علیه وعلی آله وسلم بەگەورەو بەرز دەگرنو زۆریش بەئەدەبن لەگەڵ دەقە شەرعیەکاندا وەهەر ئەوانن کە خوای گەورە بەباشە باسیان دەکات و لەبارەیانەوە دەفەرموێت : ﴿وَٱلرَّٰسِخُونَ فِي ٱلۡعِلۡمِ يَقُولُونَ ءَامَنَّا بِهِۦ كُلّٞ مِّنۡ عِندِ رَبِّنَاۗ﴾ آل عمران: ٧ واتە ﴿ئەو کەسانەی لەزانستدا ڕۆچوو دامەزراوو زۆر زانان دەڵێن :ئێمە باوەڕمان بەهەموو ئەو شتانە هەیە کەلەلایەن پەروەردگارمانەوە هاتووە کە ((محکم و متشابە)) ﴾

ڕێگەی دووەم :: ڕێگەی بەلاڕێدا چوو گومڕایانن ئەوانەی شوێن موتەشابھ کەوتن لەبەر ئەوەی دەیانەوێت ئاژاوە لەناو خەڵکیدا دروست بکەن و لەمپەر لەڕێگەی ئاینەکەیاندا دانێن و لەڕێگەو ڕێبازی پێشیە چاکەکان لایان دەن جابۆیە هەوڵیان داوە ئەو موتەشابھانە بۆئەو شتەی کەخۆیان دەیانەوێت ماناکەی بگۆڕن نەك بۆئەوەی کەخواو پێغەمبەرەکەی صلی الله علیه وعلی آله وسلم دەیانەوێت، و هاتوون دەقەکانی قورئان و سوننەتیان هەندێکیان بەهەندێکە تریاندا داوە و هەوڵیانداوە تانە لەبەڵگە هێنانەوەکەی بگرن بەدژایەتیکردن و کەمکردنەوەی نرخەکەی تا موسڵمانان بخەنە گومانەوە لەبارەی کردنە بەڵگەی ئەو دەقانە و کوێریان بکەن لەڕێگە ڕوون و ڕێنمایەکەی، ئەوانە ئەو کەسانەن کەخوای گەورە بەخراپ باسیانی کردووە و لەبارەیانەوە فەرمویەتی : ﴿فَأَمَّا ٱلَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمۡ زَيۡغٞ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَٰبَهَ مِنۡهُ ٱبۡتِغَآءَ ٱلۡفِتۡنَةِ وَٱبۡتِغَآءَ تَأۡوِيلِهِۦۗ وَمَا يَعۡلَمُ تَأۡوِيلَهُۥٓ إِلَّا ٱللَّهُۗ﴾ آل عمران: ٧ واتە ﴿ جائەوانەی لەدڵیاندا لادان و چەوتی هەیە هەمیشە ئامادەن بۆ فیتنە نانەوە بەردەوام بەشوێن موتەشابھەکاندا دەگەڕێنو بەئارەزووی خۆیان ڕاڤەیان بۆ دەکەن بەمەبەستی گێرە شێوێنی و لادانی خەڵکی لەڕێگەی ڕاست و دروستکردنی گومان بۆیان لەکاتێکدا تەفسیرو لێکدانەوەی مانا ڕاستەکەیان خوا نەبێت کەسێکی تر نایزانێت کەوابوو ئێمە هە تەسلیم بوون و ملکەچیمان لەسەرە﴾.

ساغکردنەوەی قسە لە دەقەکاندا لە ڕووی ڕوونی و ناڕوونیەوە:

بێگومان ڕوونی و ناڕوونی لەدەقە شەرعیەکاندا کارێکی نیسبی ڕێژەییە خەڵکەی تیایدا جیاوازن بەگوێرەی زانست و تێگەیشتنیان چونکە دەگونجێت ئەوەی لای کەسێك نادیاربێت لای کەسێکی تر ڕوون و ئاشکرا بێت، وەئەوەی پێویستە لەبەرامبەر ئەو شتانەی ڕوون و ئاشکرانیە شوێنکەوتنی ئەوەیە کە ڕابوورد لەوەی باسکرا لە وازهێنان لەبەگژداچوونەوەیی و پەهاویشتن بۆئەوەی واتای بکات بەڵام لە ڕووی ڕاستی دەقە شەرعیەکانەوە سوپاس بۆخوا شتێکی وای تێدا نیە نادیار بێت هیچ کەسێك لەخەڵکی نەبێت واتاکەی نەزانێت دەربارەی ئەو شتەی گرنگە بۆیان لەبارەی دین و دونیایانەوە لەبەرئەوەی خوای گەورە قورئانی بەوە وەسف کردووە کە ڕووناکییەکی دیارو ئاشکرایە وە ڕۆشنکەرەوەیە بۆخەڵکی و جیاکەرەوەیە وە خوای گەورە ئەو قورئانەی دابەزاندووە وەك ڕۆشنکەرەوەیەك بۆ هەموو شتێك وە ڕێنمایی و ڕەحمەت و بەزەییە، وەهەر ئەوەش ئەوە دەخوازێت کە لەدەقەکاندا شتێك نەبێت نادیاربێت بەگوێرەی بارودۆخەکە بەجۆرێك کە هیچ کەسێك لە ئوممەتدا نەبێت واتاو ماناکەی بزانێت.

واتای ڕەدکردنەوە و بەرپەرچدانەوە و گۆڕین و وێکچواندن و هاوشێوە بۆدانان و حوکمی هەریەکە لەوانە :

ڕەدکردنەوە و بەرپەرچدانەوە: واتە بەدرۆخستنەوە و ملنەدان بۆی نمونە کەکەسێك بڵێت : خوا دەستی نیە نەلەڕاستیدا و نەلە خەیاڵدا کەئەوەیش بێ باوەڕییە لەبەرئەوەی بەدرۆخستنەوەی خواو پێغەمبەرەکەیەتی صلی الله علیه وعلی آله وسلم .

گۆڕین ﴿ التأویل ﴾: بریتیە لە ڕاڤەکردن بەڵام لێرەدا مەبەست لێی تەفسیرکردنی دەقەکانی سیفەتەکانی خوای گەورەیە بەبێ ئەوەی خوای گەورە و پێغەمبەرەکەی صلی الله علیه وعلی آله وسلم بیانەوێت وە بەپێچەوانەی ئەوەی کە هاوەڵان و شوێنکەوتوانی ئەوان بەچاکە بەو شێوە تەفسیرو ڕاڤەیان کردبێت.

حوكمی گۆڕین و ﴿ التأويل ﴾ سێ جۆرە:

یەکەم : ئەگەر بەشێوەیەك بوو کە ئیجتیهادوو تێکۆشان و لەنیەت پاکیەوە بوو بەجۆرێك ئەگەر ڕاستیەکەی بۆ دەرکەوت و ڕوون بویەوە گەڕایەوە لەو ڕاڤەکردنە هەڵەیەی ئەوا هیچی لەسەر نیەو خوای گەورە لێی ناگرێت چونکە ئەوە ئەوپەڕی هەوڵدانیەتی بۆتێگەیشتن لەو باسە وە بێگومانیش خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿ لَا يُكَلِّفُ ٱللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا ﴾ البقرة: ٢٨٦واته ﴿ خوای گەورە ئەرك ناخاتە سەر شانی هیچ کەسێك بەدەر لە وزەو توانای خۆی ﴾ ﴿ ئەم کەسەش هەوڵیداوە بۆئەوەی بگاتە ڕاستی بابەتەکە بەڵام نەیپێکاوە و کاتێ بۆی ڕوون دەبێتەوە لەسەر هەڵەیە خێرا دەگەڕێتەوە لەهەڵەکەی و دەست هەڵدەگرێت و داوای لێخۆشبوون دەکات لەخوای گەورە بۆیە ئەم جۆرە کەسانە هیچیان لەسەر نیەو خوای گەورە گەڕانەوەکەیان لێوەردەگرێت و لێیان خۆش دەبێت إنشاءالله – وەرگێڕ ﴾.

دووەم : ئەگەر بەشێوەیەك بوو لەهەواو ئارەزوو دەمارگیریەوە بوو تەفسیرکردنەکەی وە ئەو شتەش ڕوویەکی تری هەبوو لەزمانی عەرەبیدا ئەوە لەسنوور دەرچوونەو بێباوەڕی نیە بێجگە لەوە نەبێت کە کەموکورتی و عەیبێك لە مافی خوای گەورەدا بگرێتە خۆ ئەوا ئەو کاتە دەبێتە بێ باوەڕی.

بەشی سێهەم : ئەگەر بەشێوەیەك بوو لەهەواو ئارەزوو دەمارگیریەوە بوو تەفسیرکردنەکەی وە ئەو شتەش ڕوویەکی تری نەبوو لەزمانی عەرەبیدا ئائەوە بێ باوەڕییە لەبەرئەوەی لەڕاستیدا بە درۆخستنەوەیەو هیچ ڕوویەکی تری نیە تابەهۆیەوە بڵێ ئابەو شێوەیەش تەفسیر دەکرێت.

وێکچوواندن ﴿ التشبيه ﴾ : دانانی لێکچوویەك بۆ خوای گەورە لەو شتەی کەتایبەتە بەوە وە لە یەکێك لەمافەکانیدا یان لە سیفاتەکانیدا کەئەوەش بێ باوەڕییە

لەبەرئەوەی لە هاوبەش دانانە بۆخوای گەورە ناتەواوی دەگرێتە خۆ لە مافی خوای گەورەدا بەجۆرێك کە چوواندی ﴿ شوبهاندی ﴾ بە دروستکراوێکی ناتەواوە .

وە <u>**هاوشێوە بۆدانان**</u> ﴿ التمثيل ﴾: دانانی هاوشێوەیەك بۆخوا لەوشتەی تایبەتە بەوە وە لە یەکێك لەمافەکانیدا یان لە سیفاتەکانیدا کەئەوەش بێ باوەڕییە لەبەرئەوەی لە هاوبەش دانانە بۆخوای گەورە و بەدرۆخستنەوەی فەرمودەی خوای گەورەیە کەدەفەرموێت: ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِۦ شَىْءٌ﴾ الشورى: ١١ واتە ﴿ هیچ شتێك هاوشێوە و هاووێنەی خوای گەورە نیە ﴾, وەهەروەها ئەم هاوشێوە بۆدانانە ناتەواوی دەگرێتە خۆی لە مافی خوای گەورەدا بە جۆرێك کە کردی بە هاووێنەو هاوشێوەی دروستکراوێکی ناتەواوە وە.

<u>**وەجیاوازیش لە نێوان هاوشێوە بۆدانان و وێکچوواندندا ئەوەیە کە هاو وێنە بۆدانان یەکسانبوون دەخوازێت لەهەموو ڕوویەکەوە بەپێچەوانەی وێکچوواندنەوە.**</u>

وتەی پێشەوایانی پێشین
لە بارەی سیفات و ناوەڵناوەکانی خوای گەورەوە

قالَ الإمامُ أبو عبدِ اللهِ أحمدُ بنُ محمدِ بنِ حنبلٍ – رضي الله عنه – في قولِ النَّبي – صلى الله عليه وسلم – «إنَّ اللهَ ينزلُ إلى سماءِ الدُّنْيَا»و«إنَّ الله يُرى في القيامَةِ» وما أشبه هذه الأحاديثَ، قال: نؤمِنُ بها ونُصَدِّقُ بها لا كَيْفَ ولا مَعْنَى ولا نَرُدُّ شيئا منْها، ونَعْلَمُ أنَّ ما جاءَ به الرَّسولُ حقٌّ، ولا نَرُدُّ على رسولِ اللهِ – صلى الله عليه وسلم – ولا نَصِفُ اللهَ بأكْثَرَ مما وَصَفَ بِهِ نفسَهُ، بلاَ حد ولا غايَةٍ :

﴿ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ البَصِيرُ﴾ ﴿الشورى:١١﴾. ونقولُ كما قالَ، ونَصِفُهُ بما وَصَفَ بِهِ نَفْسَهُ، لا نَتَعَدَّى ذلك، ولا يَبْلُغُهُ وصفُ الواصِفِينَ، نُؤْمِنُ بالقرآنِ كُلِّهِ مُحْكَمُهُ ومُتَشَابِهُهُ ولا نُزِيلُ عَنْهُ صفةً مِنْ صفاتِه لشَنَاعَة شُنِّعَتْ، ولا نَتَعَدَّى القرآنَ والحديثَ، ولا نَعْلَمُ كيفَ كُنْهُ ذلك إلاَّ بتصديقِ الرَّسولِ صلى الله عليه وسلم وتَثْبِيتِ القرآنِ.

پێشەوا أبو عبدالله ئەحمەدی کوڕی موحەمەدی کوڕی حەمبەل ڕەزای خوای لێ بێت لەبارەی فەرمودەکەی پێغەمبەری خواوە صلى الله عليه وعلى آله وسلم کەفەرمویەتی: ﴿ خوای پەروەردگار دادەبەزێتە ئاسمانی دونیا ﴾ وە ﴿ خوای گەورە دەبینرێت لەڕۆژی قیامەتدا ﴾[1] فەرموویەتی :باوەڕمان پێیەتی و بەڕاستی دادەنێین، نەچۆنیەتیەکەی دەزانین و نەواتای چۆنیەتیەکەیشی، وە هیچ شتێکیشی لێ ڕەد ناکەینەوە، وەدەزانین کە ئەوەی پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم هێناویەتی هەق و ڕاستە، وەبەهیچ جۆرێ بەرپەرچی پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم نادەینەوە بەوەی بڵێین ئەوەی ئەو فەرمویەتی وانیە، وە وەسفی خواش ناکەین بەزیاتر لەوەی وەسفی خۆیی پێکردووە ﴿ واتە چۆن وەسفی خۆیی کردووە ئێمەش هەربەو شێوەیە وەسفی دەکەین و لێی زیاد

[1] تەخریجی ئەم فەرموودانە لە داهاتوودا دێت لەشوێنی خۆیاندا.

ناكەین – وەرگێڕ ﴾ بەبێ ئەوەی هیچ جۆرە سنورو كۆتاییەكی بۆدابنێین : ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِۦ شَىْءٌ ۖ وَهُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْبَصِيرُ ﴿١١﴾﴾ الشورى: ١١
واتە ﴿ هیچ شتێك هاوشێوە و هاووێنەی خوای گەورە نیە، وەهەر ئەویشە بیسەرو بینایە ﴾.

وەهەروەها خۆی چی فەرمووە ئێمەش هەر ئەوە دەڵێین، وە وەسفیشی بەوە دەكەین خۆیی پێ وەسفكردووە و لەوە زیاتر تێناپەڕین، وەهیچ كاتێك وەسفی وەسكاران ناتوانێت پێی بگات، وە ئێمە باوەڕ بەقورئان دەكەین هەرهەمووی بە موحكەم و موتەشابیهیەوە، وە بەهیچ جۆرێك كاری واناكەین سیفەتێك لەسیفەتەكانی لابدەین و باوەڕمان پێی نەبێت لەبەر قسەیەكی ناشیرین كەكرابێت ﴿لەلایەن كەسانێكەوە بەوەی بلێن ئەمانە هەرلەخۆیانەوە دەڵێن خوا دادەبەزێت، نەخێر بەڵگە دەڵێین باوەڕمان بەوە هەیەو لەخۆمانەوە سیفەتەكانی خوا لانادەین لەبەرقسەو قسەلۆكی خەڵكی دەم بەتاڵ و نەفام – وەرگێڕ ﴾، وە لە قورئان و فەرموودە تێناپەڕین ﴿هەربەو دووانە قسەدەین ئەوەی ئەوان باسیان كردوو جێگیریان كرد ئێمەش دانی پێدا دەنێین و جێگیری دەكەین لەوە زیاتر سنور نابەزێنین – وەرگێڕ ﴾، وە واتا ڕاستەقینەكەی نازانین تەنها بەوە نەبێت پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم بەڕاستی داناوە و قورئانیش چەسپاندوویەتی[١].

---

١ بگەڕیوە بۆ ((الصواعق المنزلة)) ی إبن القیم (١/ ٢٧٥)، وە كورتكراوەی ((الصواعق المرسلة)) ی إبن الموصلي (٢/ ٢٥١)، و مناقب الإمام أحمد لابن الجوزي (ص١٥٦) وە ژیانی پێشەوا ئەحمد لە كتێبی ((التأریخ الإسلامي ص٢٧)).

● زانای پایەبەرز محمد بن صالح العثیمین لە پەرتووكی ﴿ فتح رب البریة في تلخیص الحمویة﴾ دا لاپەڕە ٦٣ دەفەرمووێت : ئەو مانایەی كە پێشەوا ئەحمەد نەیهێشت لە قسەكەیدا بریتیە لەو واتایەی كە ﴿المعطلة﴾ەكان دایان هێنا لە جەهمیەكان و جگە لەوانیش كە دەقەكانی قورئان و سوننەتیان لەڕووكەشەكەی خۆی گۆڕی بۆكۆمەڵە واتایەك كە پێچەوانەیەتی، وەئەوەش بەڵگەیە لەسەرئەوەی كەباسمانكرد پێشەوا ئەحمەد واتاو مانای چۆنیەتیەكەی نەهێشت تا قسەكەی ڕەدی ئەو دوو كۆمەڵە گومڕایە بگرێتە خۆی كەئەوانیش كۆمەڵی ﴿ المعطلة والمشبهة ﴾ن . تەواو.

ڕاڤەی شێخ ئیبنو عثیمین

ئەوەی قسەکەی پێشەوا ئەحمەد لەفەرموودەکانی دابەزینی خوای گەورەدا گرتوویەیە خۆیی و ئەو گومانانەی لەبارەیەوەن بریتیەلە:

١. پێویستیەتی باوەڕبوون و بەڕاست دانانی ئەوەی لەلایەن پێغەمبەری خواوە صلی الله علیه وعلی آله وسلم هاتووە لەو فەرموودانـەی باسـی سیفەتەکانی خـوای گـەورە دەکەن بەبێ هیچ زیادەخستنە سەرو لـێ کـەمکردن و سـنوربۆدانان و کۆتـایی دیـاری کردنێك.

٢. فـەرمووی نەچـۆنیەتیەکەی دەزانـین و نـە واتـای چۆنیەتیەکەیـشی واتـە: ئێمـە چۆنیەتی بۆئەم سیفاتانە دانانێین لەبەرئـەوەی چـۆنیەتی بۆدانـانی ڕێگـر دەبێـت لـەوەی ڕابورد و مەبەستیش ئەوە نیە کە سیفەتەکانی خۆای گەورە چۆنیەتیەکی نیە لەبەرئـەوەی سیفەتەکانی خوای گەورە جـێگیرو ڕاسـتن وەهـەموو شـتێکی دانپێـدانراو چەسپاویش دەبێت چۆنیەتیەکی هەبێت بەڵام ئەو چۆنیەتیەی سـیفەتەکانی خـوای گـەورە لای ئێمـە نەزانراوە .﴿ واتە لە ڕاستیدا چـۆنیەتی هەیـە بـەڵام ئێمـە نـایزانین چـونکە زانیاریمـان لەبارەیەوە نیە — وەرگێڕ ﴾.

وە وتەکـەی پێـشەوا : ﴿ وەماناکەشـی نـازانین ﴾ بـەواتای ئـەوە دێـت ئێمـە دان بەواتایەکدا نانێین پێچەوانەی ڕووکەشـەکەی بێـت هـەروەکو کۆمـەڵی تـەئویل کـاران کردیان، وەهەروەها وتەکەی پێشەوا ئەحمـەد واتـای ئـەوە نیـە مانـا ڕاسـتەقینەکەی کـە هاوتایە لەگەڵ ڕووکەشەکەیدا نەهێڵێ کەپێشین بەو شێوەیە ڕاڤەیان کردووە لەبەرئەوەی

ئەوە چەسپاوە، ئەوەشی بەڵگە بێت لەسەر ئەوە وتەکەی خۆیەتی کە فەرمووی بەهیچ جۆرێك هیچ شتێك لەوە ڕەد ناکەینەوە و وەسفیشی بەوە دەکەین کە خۆیی پێ وەسفکردووە وە بەهیچ جۆرێك کاری واناکەین سیفەتێك لەسیفەتەکانی لابدەین و باوەڕمان پێی نەبێت لەبەر قسەیەکی ناشیرین کەکرابێت وە واتا ڕاستەقینەکەی ئەوەش نازانین جا ئەو ڕێگریەی بۆ ڕەدکردنەوەی هەرشتێك لێی و ڕێگریەکەیشی بۆ زانینی چۆنیەتیەکەی بەڵگەیە لەسەر دانپێدانانی ئەو واتایەی مەبەست لێیەتی و ویستراوە.

٣. پێویستیەتی باوەڕبوون بەهەموو موحکەمیەوە کەبریتیە لەوەی واتاکەی ڕوونە، وەموتەشابیهیشی کەبریتیە لەوەی واتاکەی ڕوون و ئاشکرا نیە جابۆیە ئێمە موتەشابیە دەگێڕینەوە بۆ لای موحکەم تا واتاکەی ڕوون و ئاشکرا بێت جائەگەر دوای ئەوەیشی موتەشابیهەکەیشمان گێڕایەوە بۆ لای موحکەمەکە هەر واتاکەی ڕوون و ئاشکرا نەبوو ئەوا ئەوکاتە پێویستە باوەڕمان بەلەفزەکەی هەبێت و واتاکەی وازلێبێنین بۆخوای گەورە چونکە خۆی باشتر دەزانێت ماناکەی چیە.

قالَ الإمامُ أبو عبدِ اللهِ محمدُ بنُ إدريسَ الشّافعيُّ رضي الله عنه وآمنتُ باللهِ وبما جاءَ عَن اللهِ على مُرادِ اللهِ، وآمنتُ برسولِ اللهِ وبما جاءَ عَن رسولِ اللهِ على مُرادِ رسولِ الله.

پێشەوا أبو عبدالله محمەدی کوڕی ئیدریسی شافیعی ڕەزای خوای لێ بێت فەرموویەتی: ﴿ باوەڕم بەخوا هەیەو بەوەیشی لەلای ئەوە وە هاتووە، بەوشێوەیەی خۆی ویستوویەتی، وە باوەڕم بە پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم هەیە و وە بەوەی لەلای پێغەمبەری خواوە صلى الله عليه وعلى آله وسلم هاتووە، بەوشێوەیەی پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم ویستوویەتی ﴾[1] ﴿ مەبەستی پێشەوا ئەوەیە باوەڕی بە خواو قورئان ئەوەیشی تێیدایە وە باوەڕی بە پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم هەیە و ئەوەیشی هێناویەتی و ووتویەتی و کردوویەتی و بێ دەنگ بووە لە بەرامبەریدا – وەرگێڕ ﴾.

---

١ بگەڕێرەوە بۆ نامەی ﴿ المدنية لشيخ الإسلام إبن تيمية ص ١٢١ ﴾ لەگەڵ پەرتوکی ﴿ الفتوى الحموية﴾. لشيخ الإسلام إبن تيمية فەرموویەتی: ﴿ ئەوەی کە پێشەوا شافیعی فەرموویەتی ڕاستە پێویستە لەسەر هەموو موسڵمانێکیش باوەڕی وەکو باوەڕەکەی پێشەوا شافیعی وابێت . وەهەرکەسێکیش بەوشێوەیە بوو باوەڕی و قسەیەکیشی نەکرد هەڵیبووەشێنێتەوە ئەوا ئەو کەسە ڕێگەی پارێزراویەتی گرتۆبەر لەدونیاو دوارۆژدا ﴾.
منیش دەڵێم ((لێکۆڵەر)): وەلەقسە گرنگەکانی پێشەوا شافیعی لە بواری ناو و سیفەتەکانی خوای گەورەوە ئەوەیە کە دەفەرمووێت : ﴿ خوای گەورە ناوەکان و ئاوەڵناوەکانی هەیە، هیچ کەسێك ناتوانێت ڕەدیان بکاتەوە لەکاتێکدا بەڵگەی لەسەر چەسپابێت، جا ئەگەر دوای ئەوەی کە بەڵگەی لەسەر چەسپابێت و پێی ووترابێت پێچەوانەی کردوو ڕەدی کردەوە ئەوا ئەو کەسە بێ باوەڕە، بەڵام پێش ئەوەی کە بەڵگەی لەسەر چەسپابێت و پێی ووترابێت ڕەدی بکاتەوە ئەوا ئەو کەسە بیانوی بۆ دەهێنرێتەوە بەوەی نەزانە، لەبەرئەوەی زانینی ئەوە بە عەقڵ و لێوردبوونەوە و بیرکردنەوە هەستی پێناکرێت، بەڵکو ئەو سیفەتانە دەبێت جێگیروچەسپاوبکرێت و لێکچوون و هاوشێوەی لێ دوور بخرێتەوە هەروەکو خۆی لە خۆی دووری خستۆتەوە ﴿ لَيْسَ كَمِثْلِهِۦ شَىْءٌ ۖ وَهُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْبَصِيرُ ۝١١ ﴾ الشورى: ١١واتە ﴿ هیچ شتێك هاوشێوە و هاوونەی خوای گەورە نیە، وەهەر ئەویشە بیسەرو بینایە ﴾. بگەڕێوە بۆ ﴿ مختصر العلو للألباني ص ١٧٧، إجتماع الجيوش الإسلامية لابن القيم ص ٥٩ ﴾.

ڕاڤەی شێخ ئیبنو عثیمین

ئەوەی قسەکەی پێشەوا شافیعی گرتوویەتیەخۆی

وتەکەی پێشەوا شافیعی ئەمانەی گرتۆتە خۆ:

١. باوەڕبوون بەوەی لەلایەن خواوە هاتووە لە قورئانە ڕوون و ئاشکراکەیدا بەوشێوەیەی خۆی ویستوویەتی بێ هیچ زیادە خستنە سەرێك و کەمکردنێك و گۆڕینێك.

٢. باوەڕبوون بەوەی لەلایەن پێغەمبەری خواوە صلی الله علیە وعلی آلە وسلم هاتووە لە سوننەتی پێغەمبەری خوا صلی الله علیە وعلی آلە وسلم بەو شێوەیەی کە پێغەمبەری خوا صلی الله علیە وعلی آلە وسلم ویستوویەتی بێ هیچ زیادە خستنە سەرێك و کەمکردنێك و گۆڕینێك.

وەلەم قسەیەدا ڕەدی هەریەکە لەوانەی تێدایە کە دەقەکان دەگۆڕن و لەخۆیانەوە ڕاڤەو لێکۆڵینەوەی بۆدەکەن و وەهەروەها ئەوانەی وێنەو هاوشێوە بۆ خوای گەورە دادەنێن، لەبەرئەوەی هەرکام لەوانە باوەڕیان بەوە نیە کەلەلایەن خواو پێغەمبەرەکەیەوە صلی الله علیە وعلی آلە وسلم هاتووە بەوشێوەیەی خواو پێغەمبەرەکەی صلی الله علیە وعلی آلە وسلم ویستویانە، چونکە ئەوانەی دەقەکان دەگۆڕن و لەخۆیانەوە ڕاڤەو لێکۆڵینەوەی بۆدەکەن لەنرخ و بەهایان کەمکردەوە و ئەوانەشی وێنەو هاوشێوە بۆ خوای گەورە دادەنێن لێیان زیادکرد.

وعلى هذا دَرَجَ السَّلَفُ وأَئِمَّةُ الخَلَفِ – رضي الله عنهم –، كُلُّهُمْ مُتَّفِقُونَ على الإقْرارِ، والإمْرارِ والإثباتِ لما وَرَدَ مِن الصِّفاتِ في كتابِ اللهِ وسُنَّةِ رسولِهِ، مِنْ غَيْرِ تَعَرُّضٍ لتأْوِيلِهِ.

وە لەسەرئەوە پێشەوایان لە پێشین و پاشین ڕەزاو ڕەحمەتی خوایان لێ بێت هەرهەموویان یەکدەنگن لەسەر ﴿ جێگیرکردن و تێپەڕاندن و چەسپاندن ﴾ لەبارەی ئەو شتانەی هاتووە دەربارەی سیفەتەکانی خوای گەورە لە قورئانەکەی خواو و سوننەتی پێغەمبەرەکەی صلی الله علیە وعلی آلە وسلم بە بێ بەگژداچوونەوە بۆ ڕاڤەکردنی بەمەبەستی تێکدان و گۆڕینی.

ڕاڤەی شێخ ئیبنو عثیمین

ڕێگەو ڕێبازی پێشین لەبارەی سیفەتەکانی خوای گەورەوە :

ئەوڕێگەیەی پێشین دەربارەی سیفەتەکانی خوای گەورە گرتوویانە بەر بریتیە لە جێگیرکرن و چەسپاندن لەبارەی ئەو شتانەی هاتووە دەربارەی سیفەتەکانی خوای گەورە لە قورئانەکەی خواو و سوونەتی پێغەمبەرەکەی صلی الله علیە وعلی آلە وسلم بە بێ بەگژداچوونەوە بۆ ڕاڤەکردنی بەمەبەستی تێکدان و گۆڕینی بەوەی کە ناگونجێت لەگەڵ ویستی خواو پێغەمبەرەکەی صلی الله علیە وعلی آلە وسلم .

هاندان بۆ پەیرەوکردنی سوننەت و هۆشیاریدان لە داهێنان لە دیندا

وقد أُمِرْنا بالاقْتِفَاءِ لآثارِهِمْ والاهتداءِ بمنارِهِم، وحُذِّرْنا المُحْدَثاتِ، وأُخْبِرْنا أنّها مِنَ الضَّلالاتِ، فقالَ النبيُّ – صلى الله عليه وسلم – «عَلَيْكُم بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاء الرّاشِدِينَ المَهْدِيّينَ مِنْ بَعْدِي، عَضّوا عَلَيْهَا بِالنّوَاجِذِ, وَإِيّاكُمْ وَمُحْدَثَاتِ الأمُورِ, فَإِنّ كُلَّ مُحْدَثَةٍ بِدْعَةٌ, وَكلَّ بِدْعَةٍ ضَلاَلَةٌ».

وەبەدڵنیاییەوە فەرمانمان پێکراوە بەشوێن هەڵگرتنەوەی شوێنەوارەکانیان وە ئەوانە بکەینە نیشانەی هیدایەت و ڕێنمایی وەرگرتنمان، وەئاگادارکراوینەتەوە لەو شتانەی داهێنراوە لە دینەکەی خوای گەورەدا، وە هەواڵمان پێدراوە کەئەو شتە تازە داهێنراوانە لە گومڕاییەکانن هەرلەبەرئەوەش پێغەمبەری خوا صلی الله علیه وعلی آلە وسلم :﴿ عَلَيْكُم بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاء الرّاشِدِينَ المَهْدِيّينَ مِنْ بَعْدِي، عَضّوا عَلَيْهَا بِالنّوَاجِذِ, وَإِيّاكُمْ وَمُحْدَثَاتِ الأمُورِ, فَإِنّ كُلَّ مُحْدَثَةٍ بِدْعَةٌ, وَكلَّ بِدْعَةٍ ضَلاَلَةٌ﴾ واتە : ﴿ئاگادارتان دەکەمەوە بە سوننەتەکانم وە بەسوننەتی خەلیفەکانی ڕاشدینی ڕێنمویی کراو، بە ددانەکانتان تووند قەپی پیابکەن، وەئامان ئاگادارتان دەکەمەوە لەو شتە نوێیانەی کەدادێت لەدیندا ، لەبەرئەوەی هەموو داهێنراوێك بیدعەیەو هەموو بیدعەیەکیش لەدیندا گومڕاییە ﴾.

ڕاڤەی شێخ ئیبنو عثیمین

شوێن پێهەڵگرتنی ئەوان لەوەدا پێویستە لەبەرفەرموودەکەی پێغەمبەری خوا صلی الله علیه وعلی آله وسلم کەفەرمووی :﴿ عَلَيْكُم بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِـدِينَ الْمَهْـدِيِّينَ مِـنْ بَعْـدِي، عَضّوا عَلَيْهَا بِالنّوَاجِذِ, وَإِيّاكُمْ وَمُحْدَثَاتِ الأمُورِ, فَإِنّ كُلَّ مُحْدَثَةٍ بِدْعَةٌ, وَكلَّ بِدْعَةٍ ضَلاَلَةٌ ﴾.

واته :﴿ئاگادارتان دەکەمەوە بە سوننەتەکانم‌و بەسوننەتی خەلیفەکانی ڕاشـدینی ڕێنمـویی کراو، بە ددانەکانتان توند قەپی پیابکەن، ئامان ئاگادارتان دەکەمەوە لـەو شـتە نوێیانـەی کـە دادێت، لەبەرئـەوەی هـەموو داهێنراوێـك بیدعەیـەو هـەموو بیدعەیـەکیش گومڕاییـە﴾ ئـەم فەرموودەیە پێشەوایان ئەحمەدو ئـەبو داودو ترمـزی ڕیوایـەتیان کـردوەو ترمـزی فەرمویـەتی ﴿حسن صحیح﴾و شێخی ئـەلبانیش بـە صـەحیحی دانـاوەو جەماعـەش بەهـەمان شـێوە بـە صەحیحیان داناوە.[1]

---

١ فەرموودەیەکی صەحیحە :
پێشەوا ئەحمەد لە موسنەددا بەژمارە (٤/١٢٦,١٢٧) ڕیوایەتی کردووە .
وە ئەبوداودیش لە كتاب السنة : باب في لزوم السنة بەژمارە (٤٦٠٧) ڕیوایەتی کردووە.
وە ترمزیش لە كتاب العلم : باب ماجاء في الأخذ بالسنة وإجتناب البدعة بەژمارە (٢٦٧٦).
وە ئیبن و ماجەش لە پێشەکیدا :باب إتباع السنة الخلفاء الراشدين المهدين بەژمارە (٤٢,٤٣) ڕیوایـەتیکردووە، وە الـدارمي (١/ ٤٤)، وغـبن حبـان (١٠٢ –المـوارد)، والحـاكم (١/٩٧) وغـبن أبـي عاصـم في الـسنة (ص ١٧: ٢٠,٢٩,٣٠)، والبيهقي في دلائل النبوة (٦/ ٥٤١) وابن عبدالبر في جامع بيـان العلـم وفـضله (١/ ٢٢٤:٢٢٢)، من حديث العرباض بن سارية أبي نجيح رضي الله عنه، وقد صححه غير واحد من أهل العلم : فقال الترمذي ﴿ حسن صحيح ﴾ وصححه الحاكم وأقره الذهبي، ونقل ابن عبدالبر عن أبي بكر احمد احمد بن عمـرو البـزار قولـه ﴿ حـديث العرباض في الخلفاء الراشدين صحيح ثابت ﴾ ثم قال : وهو كما قال، وصححه شيخ الإسلام ابن تيمية في غير موضع (٢٠/٣٠٩) مجموع الفتاوى وفي اقتضاء الصراط المستقيم (٢/ ٥٧٦)، أما تصحيح الألباني الذي أشار اليـه الـشيخ ففي صحيح الجامع الصغير (٢/ ٣٤٦) وفي تخريج السنة لابن أبي عاصم ص (١٧:٢٠)، ص (٢٩, ٣٠).
سوودێك ::
قال الحافظ بن رجب في الجامع العلوم والحكم ص(٣٦٥) في شـرحه لهـذا الحـديث في الكـلام علـى محـدثات الأمـور وتعديدها :﴿ وەلـەوەش قورسـتر ئەوەیە کە ڕوویداوە لەقسـەکردن لـەبارەی زاتی خواوە و سیفەتەکانیەوە لـەوە دا کـە پێغەمبەرو صلى الله عليه وعلى آله وسلم هاوەڵان و شوێنکەوتوانی ئەوان بەچاکە ڕەزاو ڕەحمەتی خوایان لێ بێـت لـە ئاستیدا بێدەنگ بوون . جا کۆمەڵێك زۆرێك لەسـیفەتەکانی خـوای گـەورەیان نـەهێڵاوە لەکاتێکـدا لـە قورئـان و سـونەتدا هاتووە، وەواش گومان دەبەن کەئەو کارەیان لەبەرئەوەکردووە خوای گەورە بەپاك و بێگەرد ڕابگـرن لـەو شتەدا کەعەقڵ وادەخوازێت بەپاك و بێگەردی ڕابگرێت، وەا گومانیان بردووە کە بوونی ئەو سیفەتە بۆخوای پـاك و بێگەرد نەگونجاوە، وەکۆمەڵێکی تریش هەر بەوە وە نەوەستاون ئە سیفەتانەی بۆ دابنێن و جێگیری بکەن تا شتانێکیان بۆ بەسیفەت داناوە بەگومانی خۆیان کە دەبێت هەبێت لەبەرامبەر سیفەتی دروستکراوەکاندا ، ئەم پەیوەستکردنانە بە هەردوو جۆرەکەی ﴿ نفيا وإثباتا ﴾ پێشینەی ئەم ئوممەتە لەئاستیدا بێدەنگیان هەڵبژاردوە ﴾ تەواو

سوننەت و بیدعەت و حوکمی هەریەکە لەو دووانە

سوننەت لە زامانەوانیدا بەواتای ڕێگە دێت، وەلەزاراوەی شەرعیشدا بریتیە لەوەی کە پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم و هاوەڵانی ڕەزای خوایان لێ بێت لەسەری بوون لەبیروباوەڕو کردەوەدا .

وەشوێن کەوتنی سوننەت پێوسیتە لەبەرئەوەی خوای گەورە دەفەرموێت : ﴿ لَّقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ ٱللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُواْ ٱللَّهَ وَٱلْيَوْمَ ٱلْآخِرَ وَذَكَرَ ٱللَّهَ كَثِيرًا ﴿٢١﴾ ﴾ الأحزاب: ٢١واتە ﴿ بەڕاستی پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم چاکترین نمونەی ڕێك و پێکی و سەرمەشقەبۆتان بەتایبەتی بۆئەوکەسە کەبەهیوای خواو ڕۆژی دوابیە ﴾.

وەلەبەر فەرموودەکەی پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم کەفەرمووی ﴿عليكم بسنتي وسنة الخلفاء الراشدين المهديين عضوا عليها بالنواجذ﴾ واتە ﴿ئاگادارتان دەکەمەوە بە سوننەتەکانم وە بەسوننەتی خەلیفەکانی ڕاشدینی ڕێنمویی کراو، بە ددانەکانتان تووند قەپی پیابکەن ﴾.

وە **بیدعەت** لەزمانەوانیدا بریتیە لەهەرشتێکی تازە پەیدابوو .

وەلەزاراوەی شەرعیشدا : بریتیە لەو شتەی داهێنراوە لەدینداو پێچەوانەی ئەوەیە کە پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم و هاوەڵانی ڕەزای خوایان لێ بێت لەسەری بوون لەبیروباوەڕو کردەوەدا .

وەئەوەش حەرام و قەدەغەکراوە لەبەر فەرمایشتی خوای گەورە کە دەفەرمووێت: ﴿ وَمَن يُشَاقِقِ ٱلرَّسُولَ مِنۢ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ ٱلْهُدَىٰ وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ ٱلْمُؤْمِنِينَ نُوَلِّهِۦ مَا تَوَلَّىٰ وَنُصْلِهِۦ جَهَنَّمَ وَسَآءَتْ مَصِيرًا ﴿١١٥﴾ ﴾ النساء: ١١٥ واتە ﴿هەرکەسێك پاش

ئەوەی ڕێگەی هەق و ڕاستی بۆدەرکەوت و شارەزایی دینی خوا بوو دژایەتی پێغەمبەری خوا صلی الله علیه وعلی آله وسلم بکات و ڕێگاو ڕێبازێ بگرێتە بەر کەڕێگای ڕاستی باوەڕداران نەبێت ئێمەش ڕووی ئەکەینە ئەو بەرنامەوڕێگایە بەئارەزووی خۆی لەدونیادا هەڵیبژاردووە ئیتر ئێمە وازی لێدێنین و هەقمان نیە بەسەریەوە و لەقیامەتیشدا دەیخەینە ناو ئاگری تاودراوی دۆزەخەوە ئای کە دۆزەخ جێگاو ڕێگایەکی خراپە﴾.

وەهەرلەبەر فەرموودەکەی پێغەمبەری خوا صلی الله علیه وعلی آله وسلم کەفەرمووی ﴿وإیاکم ومحدثات الأمور فإن كُلَّ مُحْدَثَةٍ بِدْعَةٌ وَكُلَّ بِدْعَةٍ ضَلالَةٌ﴾ واتە: ﴿وەئامان ئاگادارتان دەکەمەوە لەو شتە نوێیانەی کەدادێت لەدیندا ، لەبەرئەوەی هەموو داهێنراوێك بیدعەیەو هەموو بیدعەیەکیش لەدیندا گومڕاییە ﴾.

⟸ وەهەروەها عبدالله ی کوڕی مەسعود ڕەزای خوای لێ بێـت دەفـەرموویێت : ﴿اتَّبِعُوا وَلا تَبْتَدِعُوا، فَقَدْ كُفِيتُمْ﴾[1]

واته : لـه عبد الله بن مـسعود d دەفـەرموێت :﴿ شـوێنکەوتوو بـن ، وهیـچی تـازه دامەهێنن چونکه ئەوەتان بەسه ﴾.

⟸ وه عومەری کوڕی عبدالعزیزیش ڕەزای خوای گـەورەی لێ بێـت قـسەیەکی هەیه واتاکەی بەم شێوەیەیه ﴿قِفْ حيثُ وَقَفَ القومُ، فَإِنَّهُم عَنْ عِلْمٍ وَقَفُوا، وبِبَصَرٍ نافِـذٍ كَفُّوا، وَلَهُمْ عَلَى كَشْفِها كانوا أَقْوَى، وبالفَضْل لوْ كانَ فيها أَحْـرَى، فَلَـئِنْ قُلْـتُمْ حَـدَثَ بَعْدَهُم، فَمَا أَحْدَثَهُ إلا مَنْ خَالَفَ هَدْيَهُمْ، وَرَغِبَ عَنْ سُنَّتِهِمْ، ولقَدْ وَصَفُوا مِنْهُ ما يُـشْفِي،

---

[1] وتەیەکی ڕاست و دروسته: کەبێگومان لەکەسـێك زیـاتر ئـەو وتەیـەیان لـە إبـن مـسعودەوە d ڕیوایەت کردووه، لەوانه:

١. أبو عبدالرحمن السلمي : أخرجـه الـدارمي (٢١١) والطبرانـي في الكـبير (٨٨٧٠) والبيهقـي في المدخل (٢٠٤) وإبن وضاح في البدع والنهي عنها ص(١٠) كلهم من طريق الأعمش عن حبيب بـن أبي ثابت عنه وقال الهيثمي في المجمع (١٨١/١) ((ورجاله رجال صحيح)). قلت : لكن الإسناد فيـه عنعنة الأعمش وعنعنة حبيب بن أبي ثابت وكلاهما مدلس .

٢. أبراهيم النخعي : أخرجه أبو خيثمة في العلم (٥٤) من طريق العلاء عن حماد عنه وصحح إسـناده الألباني حيث قال ((وهذا إسناد صحيح، فإبراهيم وإن كان لم يدرك عبدالله وهـو إبـن مـسعود فقـد صح عنه أنه قال : إذا حدثتكم عن رجل عن عبدالله فهو الذي سمعت، وإذا قلت : قـال عبـدالله فهـو واحد عن عبدالله)).

٣. قتادة : أخرجه إبن وضاح في البدع والنهي عنها ص(١١) من طريق أبي هلال عنه وأبوهلال هذا هو محمد بن سليم صدوق وفيه لين أخرج له البخاري في التعاليق.

وبالجملة فأثر إبن مسعود بهذه طرق صحيح بلا ريب والله أعلم.

وتَكَلَّمُوا مِنْه بما يَكْفي، فَما فَوْقَهُم مُحَسِّرٌ، وما دونهم مُقَصِّرٌ، لَقَدْ قَصُرَ عَنْهُم قَوْمٌ فَجَفَوْا، وَتَجاوَزَهُمْ آخَرُون فَغَلَوْا، وإِنَّهُمْ فِيما بَيْنَ ذَلِكَ لَعَلَى هُدًى مستقيمٍ ﴾[1]

واته: ﴿ بووەستە لەو شوێنەدا کە پێشینە چاکەکان لەبارەی ناو و ئاوەڵناوەکانی خوای گەورەوە وەستاون، لەبەرئەوەی ئەوان زانیویانە کە دەبێت چۆن ڕەفتاربکەن لەو بارەوە بۆیە وەستاون، وە بە بینینێکی تەواوە دەستیان هەڵگرتووە ((بەچاوێکی کاریگەرو ئاگادارەوە دەستیان هەڵگرتووە لەوەی کە باسی بکەن – وەرگێڕ))، وە ئەوان لەسەر دۆزینەوەی و دەرخستنی واتاکەی ئەگەر ویستیان لێ بووایە بەهێزترین کەس بوون، وە ئەگەر بە پێویستیان بزانیایە زیادە خستنە سەری و زۆر دووان لێی باشە لەبەرترو شایستەتربوون، جائەگەر وتتان ئەم شتە لەدوای ئەوانەوە ڕوویداوە و داهاتووە، ئایە ئەو کەسەی دایهێناوە کێیە جگە لەکەسێك نەبێت کە پێچەوانەی ڕێوشوێنی هاوەڵان و شوێنکەوتووانی ئەوانی کردووە، وە وازی لە شوێنکەوتنی ڕێوشوێنی هاوەڵان و شوێنکەوتووانی ئەوان هێناوە، وە بێگومان هاوەڵان و شوێنکەوتووانی ئەوان ئەوەندەیان لێ وەسفکردووە کە چارەسەر بێت، وەئەوەندەش قسەیان لەبارەوە کردووە کە بەس بێت، جا هەرکەسێك خۆی لەسەرووی ئەوانەوە ببینێتەوە و بیەوێ زیاتر لەوان بدوێ و بزانێ ئەوا خۆی ماندوو دەکات و دەست بەتاڵ

---

[1] الأثر أورده إبن قدامةفي كتابه في كتابه البرهان في بيان القرآن ص(٨٨,٨٩) من قول عبدالعزيز بن أبي الاجشون ثم قال (وروى معناه عن عمر عبدالعزيز).

وقد أورده الحافظ ابن الجوزي في مناقب عمر عبدالعزيز ص (٨٣,٨٤)، وأورد الحافظ ابن رجب طرفا منه مع اختلاف يسير في رسالته فضل علم السلف ص(٣٦) وهي قوله ((إن السابقين عن علم وقفوا، وببصر ناقد كفوا، وكانوا هم أقوى على البحث لو بحثوا))أ.هـ . يشير بهذا إلى أن سكوتهم كان عن علم وخشية وليس سكوت عجز وعي، وأن توسع من توسع بعدهم لا يدل على أنهم أعلم منهم . وراجع في هذا المعنى فضل علم السلف ص (٣٦: ٤١).

كفوا : دەسیان لێ هەڵگرتووە، بالفضل : بەزیادە خستنە سەر، محسر : لە حسرەوە هاتووە کە بریتە لە بێ توانایی، جفوا : لە ﴿ الجفاء ﴾ەوە هاتووە کە بریتیە لە دوور کەوتنەوە، غلوا : بریتیە لە سنووردەرچوون.

دەبێت و هیچی دەست ناکەوێت، وەهەرکەسێکیش بەو ئاستەوە نەوەستێت لەوەی ئەوان ووتویانە بەزیادی بزانێ و خۆی بەباشتر بزانێ ئەوا کەم تەرخەمی و کوتڕەوی کردووە، بێگومان خەڵکانێك هەن بەوەی ئەوان کردوویانە و ووتویانە ڕازینەبووە بۆیە بوونە کەسانێکی ئاسانکارو گوێپێنەدەر، وە خەڵکانێکی تر هەبوون بەوەی ئەوانەوە نەوەستا و تێپەڕاندن بۆیە ڕۆچوون لەوبارەوە و زیادەڕەویانکرد، وە ئەوانەیشی لە نێوان ئەو دوو کۆمەڵەدا بوون لەسەر هیدایەت و ڕێنماییەکی ڕاست و دروستن ﴾.

⟸ وقالَ الإمامُ أبو عمْرٍو الأوزاعيُّ – رضي الله عنه – "عليْكَ بآثارِ مَنْ سَلَفَ وإنْ رَفَضَكَ النّاسُ، وإيّاك وآراءَ الرِّجالِ وإنْ زَخْرَفُوهُ لَكَ بالقوْلِ

وەهەروەها پێشەوا أبو عمْرٍو الأوزاعيُّ - رضي الله عنه دەفەرمووێت : ﴿عليْكَ بآثارِ مَنْ سَلَفَ وإنْ رَفَضَكَ النّاسُ، وإيّاك وآراءَ الرِّجالِ وإنْ زَخْرَفُوهُ لَكَ بالقوْلِ ﴾[1]

واتە ﴿ پێویستە لەسەرت کە دەست بە ڕێوشوێنی پێشینەوە بگریت ئەگەر خەڵکیش نەیان ویستیت و پشتیان تێکردیت، وە ئامان ئاگاداری بیروبۆچوونی خەڵکی بە ئەگەر بەقسەش بۆیان ڕازاندیتەوە ﴾.

---

١ أثر صحيح : أخرجه الخطيب في شرف أصحابالحديث ص(٧)، والآجري في الشريعة ص(٥٨)، وعنه ابن عبدالبر في جامع بيان العلم وفضله (٢/ ١٤٤) من طريق العباس بن الوليد بن مزيد البيروتي، قال: ((أخبرني أبي قال: سمعت الأوزاعي يقول : فذكره)) .

وهذا إسناد صحيح . وأما قول الحافظ في التقريب (٣٩٩/١) عن العباس بن الوليد أنه صدوق فتعقب، فقد وثقه ابن أبي حاتم والنسائي وابن حبان وغيرهم في التهذيب (٥/ ١١٥,١١٦) والجرح والتعديل(٢١٦/٢) وطبقات الحنابلة (٢٣٥/١).

والأثر أورده الحافظ الذهبي في سير أعلام النبلاء (١٢٠/٧) وفي العلو للعلي الغفار وصحح الألباني إسناده في مختصره للعلو ص(١٣٨).

ڕاڤەی شێخ ئیبنو عثیمین

ئەو وتانەی هاتوون لەبارەی هاندان بۆ پەیڕەوکردنی سوننەت و هۆشیاریدان لە بیدعەو داهێنراوەکان:

١- لە وتەکانی هاوەڵان : هاوەڵی بەڕێزی پێغەمبەر صلی الله علیه وعلی آله وسلم عبدالله ی کوڕی مەسعودە ڕەزای خوای لێ بێت کەلەساڵی ٣٢کۆچی مردووە لەتەمەنی شەست و ئەوەندە ساڵیدا، دەفەرموویێت : **اتَّبِعُوا** : واتە شوێن وتەو کردارەکانی پێغەمبەر صلی الله علیه وعلی آله وسلم بکەون بەبێ ئەوەی هیچ زیادەیەکی بخەنە سەرو لێی کەم بکەنەوە، وەکو خۆی چۆنە ئاوا شوێنی بکەون **وَلَا تَبْتَدِعُوا** هیچ بیدعەو زیادەیەك لە دیندا دامەهێنن **فَقَدْ كُفِيتُمْ** چونکە ئەوانەی لە پێش ئێوە وە بوون کاروباری دینەکەتانیان بۆ تەواو کردن کەئەوانیش پێشینەچاکەکانن بەجۆرێك خوای پەروەردگار دینەکەی بۆ پێغەمبەرەکەی صلی الله علیه وعلی آله وسلم تەواوکرد ئایەتی خۆی دابەزاند کەدەفەرموویێت : ﴿ٱلۡيَوۡمَ أَكۡمَلۡتُ لَكُمۡ دِينَكُمۡ﴾ المائدة: ٣ واتە ﴿ئەمڕۆ دینەکەتانم بۆ تەواوکردن﴾ ئیتر لەدوای ئەوە وە دین پێویستی بە تەواوکردن نیە چونکە خۆی تەواوە و کەم و کورتی نیە.

٢- لە وتەکانی شوێن کەوتووانی هاوەڵانی پێغەمبەر صلی الله علیه وعلی آله وسلم وتەکەی ئەمیری ئیمانداران عومەری کوڕی عبدالعزیزە کەلەساڵی ٦٣لەدایك بووە و لەساڵی ١٠١دا مردووە کە تیایدا ئەمانە دەگرێتە خۆی :

أ- پێویستیەتی وەستان لەو شتەی ئەوان لەئاستیدا وەستاون کەمەبەستی پێغەمبەر صلی الله علیه وعلی آله وسلم و هاوەڵەکانیەتی لەو شتەی لەسەری بوون لەبواری بیروباوەڕو کردەوەدا لەبەرئەوەی ئەوان لەسەر بوونە زانست و زانیاری و بینینێکی تەواوە وەستاون وەئەگەر خێر لەو شتەدا بووایە کەلەدوای ئەوانەوە داهێنراوە ئەوا

بێگومان ئەوان لەبەرترو شایستەتربوون بەوەی دایان بهێنایە بەڵام چونکە خێری تێدا نەبووە ئەوان کاری وایان نەکردووە و ئاینەکەی خوایان تێکنەداوە .

ب- ئەوەی لەدوای ئەوانەوە داهێنراوە هیچ نیە تەنها پێچەوانەکردن و دژایەتی کردنی ڕێوشوێنی پێغەمبەر صلی الله علیه وعلی آله وسلم و هاوەڵەکانیەتی وە وازهێنانو دوورکەوتنەوەیە لە سوننەتیان، وەئەگەر نا ئەوان دینیان بەوە وەسفکردووە کە چارەسەر بێت وەئەوەندەش قسەیان لەسەرکردووە کەبەس بێت و ڕۆنەچوون تێیدا.

ج- لەناو خەڵکیدا کەسانێك هەن کەمتەرخەم بوون لە شوێنکەوتنیاندا جابۆیە کورترەو ووشکهەڵگەڕاوبووە، وەهەندێکی تر هەبوون لەو ئاستەدا نەوەستاون ئەوانی لێ وەستان بۆیە ڕۆچوون و بەرەو تیاچوون ڕۆیشتن، وە ڕێگەی ڕاستیش لەنێوان ئەو دووانەدایە کە توندڕەویی و کورترەوییە .

٣- لەوتەکانی شوێنکەوتوانی شوێنکەوتواندا ﴿ تابعي تابعين ﴾: وتەکەی پێشەوا ئەوزاعیە ﴿ عبدالرحمن ی کوڕی عمرە کەلەساڵی ١٥٧دا مردووە ﴾ کە دەفەرموویێت: ﴿علیْكَ بآثارِ مَنْ سَلَفَ ﴾ پەیوەست بە بە ڕێگەی هاوەڵان و شوێنکەوتووانیانەوە بەچاکە لەبەرئەوەی بونیادنراوە لەسەر قورئان و سوننەت.

﴿وإنْ رَفَضَكَ النّاسُ ﴾ ئەگەر چیش دووریان خستیتەوە و نەیان ویستیت.

﴿وإيّاكَ وآراءَ الرِّجالِ ﴾ ئاگاداری بۆچوونی خەڵکی بە کەئەوەش بریتیی لەوەی ووتراوە و تەنها بۆچوونێکە بەبێ ئەوەی هیچ بەڵگەیەکی لەسەر بێت لەقورئان و سوننەتی پێغەمبەری خوا صلی الله علیه وعلی آله وسلم .

﴿وإنْ زَخْرَفُوهُ ﴾ بابیشی ڕازێننەوە : واتە لەکاتی دەربڕینیدا جوانی دەکەن و دەیڕازێننەوە بەڵام دەبێت ئەوە بزانین کە ناهەق نابێت بە هەق بەوەی جوانی بکەن و بیڕازێننەوە. ﴿ چونکە هەموو قسەو کردەوەیەکی پووچ هەر پووچ و ناهەقە باکەسانێکی دەم لوس و قسەزانیش بیڕازێننەوە – وەرگێڕ ﴾.

⇦ وقالَ محمدُ بنُ عبدِ الرحمنِ الأَذْرَمِيُّ لرَجُلٍ تكَلَّمَ ببدْعَةٍ وَدَعَا الناسَ إليها: هَلْ عَلِمَهَا رسولُ اللهِ – صلى الله عليه وسلم – وأبو بكْرٍ وعمرُ وعثمانُ وعليٌّ أوْ لَم يعلَموها؟ قال: لَم يعلَموها، قال: فَشَيْءٌ لَم يعلَمْه هؤلاء أَعلِمْتَهُ أنتَ؟ قال الرَّجلُ: فإنّي أقولُ قدْ علِمُوها، قال: أَفَوَسِعَهُمْ أنْ لا يتَكَلَّمُوا به ولا يدْعُوا الناسَ إليه، أمْ لَم يَسَعْهُمْ؟ قال: بَلْ وَسِعْهُمْ، قال: فَشَيْءٌ وَسِعَ رسولَ اللهِ – صلى الله عليه وسلم – وخلفاءَه، لا يَسَعُكَ أنتَ؟ فانْقَطَعَ الرَّجلُ، فقال الخليفةُ، وكان حاضِرا: لا وَسَّعَ اللهُ على مَنْ لَم يَسَعْهُ ما وَسِعَهُمْ.

وەهەروەها موحەممەدی کوڕی عبدالرحمانی ئەدرەمی بەپیاوێکی ووت کەقسەی بۆ خەڵکی دەکرد و قسەکانی بیدعەو داهێنراو بوو وە خەڵکیشی بۆلا بانگ دەکرد:

﴿ئایە پێغەمبەری خوا صلی الله علیه وعلی آله وسلم و ئەبوبەکرو عومەرو عوسمان و عەلی ڕەزای خوا لە هەر چواریان بێت ئەو شتەی تۆ بانگەوازی خەڵکی بۆ لا دەکەیت دەیانزانی یان نەیان دەزانی ؟ کابرا وتی : نەیاندەزانی، ئەویش فەرمووی شتێك ئەوپیاوانە نەیانزانی بێت ئایە تۆ دەیزانیت ؟!! پیاوەکە وتی من دەڵێم بێگومان زانیویانە, پاشان موحەممەدی کوڕی عبدالرحمانی ئەدرەمی وتی : ئایە ئەوانە توانیان قسەی تیادا نەکەن، وە خەڵکیشی بۆ لابانگ نەکەن یان نەیانتوانی ؟ کابرا وتی : بەڵێ دەشتیان توانی ئەو کارە بکەن بەڵام نەیانکردووە، پاشان موحەممەدی کوڕی عبدالرحمانی ئەدرەمی وتی : شتێك پێغەمبەری خوا صلی الله علیه وعلی آله وسلم و ئەبوبەکرو عومەرو عوسمان و عەلی ڕەزای خوا لە هەر چواریان بێت توانیبێتیان بیکەن و نەشیان کردبێت ئایە تۆ ناتوانیت نەیکەیت و وازی لێ بهێنیت؟!! پیاوەکە قسەکانی بڕی و کۆتای پێ هێنا، خەلیفەی ئەو کاتەش لەوێدا ئامادەبوو دوای ئەو گفتوگۆیە وتی : دەك خوا مۆڵەت و توانایی نەدات بە کەسێك کەکارێك بکات لەو شتەدا کەئەوانە نەیانکردبێت و ڕازی نەبێت بەوەی ئەوان پێی ڕازیبوون﴾.

⟸ وهكذا مَنْ لَم يَسَعْهُ ما وَسِعَ رسولَ اللهِ – صلى الله عليه وسلم – وأصحابَه والتَّابعين لَهُم بإحسانٍ، والأئمةَ مِنْ بَعْدِهِمْ، والرّاسِخين في العِلْم، مِنْ تِلاوَةِ آيات الصِّفاتِ وقِراءَةِ أخْبارِها، وإمْرارِها كما جاءَت، فلا وَسَّعَ اللهُ عليه.

وەهەروەها هەرکەسێك جێی نەبێتەوە لەودینەدا کە پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم وهاوەڵانی و شوێنکەوتووە چاکەکانیان تێیدا جێیان بووەوە، وە ئەو پێشەوایانەی لەدوای ئەوانەوە هاتن و زۆر شارەزابوون و ڕۆچووبوون لە زانست و خوێندنەوەی ئایەتەکانی سیفەتەکانی خوای گەورەدا و خوێندنەوەی هەواڵەکانی و تێپەڕاندنی و دەست لێنەدانی سەرەڕای ئەوەش هەر ڕازی نەبێت و بە بۆچوونی خۆی لەبارەیانەوە بدوێت دەك خوای پەروەردگار هەرگیز جێی نەکاتەوە و نەتوانێت خۆی لەو دینە فراوانەدا ببینێتەوە.

ڕاڤەی شێخ ئیبنو عثیمین

ڕوودانی گفتوگۆ و چاوپێکەوتنێك لەنێوان ئادرەمی و کابرای خاوەن بیدعەدا لەلای خەلیفەدا:

شارەزایم لەسەر ژیانی ئادرەمی و ئەو کەسەیشی لەگەڵیدا بووە نیە وەهەروەها نازانم جۆری ئەو بیعدەیەی باسکراوە چی بووە[1] بەڵام ئەوەی گرنگ بێت ئەوەیە کە بزانین

---

١ القصة أخرجها الخطيب في تاريخ بغداد (٧٥/١٠) ومن طريقه إبن الجوزي في مناقب الإمام أحمد ص(٤٣٦:٤٣١) ومن طريقه إبن قدامة في التوابين (ص١٩٤) وأخرجها الذهبي في سير أعلام النبلاء (٣١٣/١١) والآجري في الشريعة ص (٩١: ٩٥) وأوردها ابن كثير في البداية والنهاية (١٠ / ٣٣٥).

وقد رويت القصة من طريقين أحدهما مطول والآخر مختصر وقال الحافظ الذهبي بعد ذكر الطريقة المختصرة للقصة : ((هذه قصة مليحة وإن كان في طريقها من يجهل ولها شاهد)) ثم ذكر لها الطريق المطول .

ويظهر من كلام الشيخ العثيمين رحمه الله أن في هذه القصة مبهمات الأربعة : الأردمي، والناظر له، والخليفة الذي حظر المناظرة، والبدعة التي جرت المناظرة بسببها . ومن خلال التعرف على شخصية المناظر تتبين لنا بقية المبهمات.

الأول : الأدرمي : والذي نستطيع تأكيده أنه مصَحَّف من الأذرمي واسمه أبوعبدالرحمن عبدالله بن محمد بن إسحاق الأذرمي روى عن وكيع وإبن عيينة وإبن مهدي وغيرهم وروى عنه أبوداود والنسائي . وهو صاحب القصة المذكورة كما جاء في المصادر التي وردت بها القصة وكما رجح غير واحد من أهل العلم فروى الخطيب في تأريخه

ئەو قۆناغانە کامایە ئەم گفتوگۆ و چاوپێکەوتنەی پێدا تێپەڕبووە تابەهۆیەوە ڕێگەیەك بەدەست بێنین شارەزایی چۆنیەتی گفتوگۆکردن ببین کە لە نێوان دووکەسدا ڕوودەدات کاتێك گفتوگۆدەکەن لەسەر شتێك .

(١٠/٧٧،٧٨) وابن الجوزي في المناقب ص(٤٣٦) أن الحافظ أبابكر أحمد بن عبدالرحمن الشيرازي حدَّث بهذه المناظرة ثم قال ((الشيخ هو عبدالرحمن عبدالله بن محمد بن إسحاق الأذرمي))أ.هـ

وقال الخطيب في تأريخه (١٠/ ٧٥) : ((وكان هارون الواثق بالله أشخص شيخا من أهل إذنه للمحنة وناظر إبن أبي داود بحضرته واستعلى عليه الشيخ بحجته فأطلقه الواثق وردَّه إلى وطنه، ويقال : إنه كان أبا عبدالرحمن الأذرمي)) أ.هـ

وقال الخطيب في التهذيب (٦/٥) بعد أن ذكر كلام الخطيب : قلت : القصة مشهورة حكاها المسعودي وغيره، ورواها السياري في الألقاب بإسناد له قال فيه : إن الشيخ المناظر هو الأذرمي هذا)) أ.هـ

وقال السمعاني في الأنساب (١/ ٦٢) في مادة: الأذرمي : بعد الألف وفتح الذال المعجمة وسكون الراء، وفي آخرها الميم، هذه نسبة إلى آذرم، وظني أنها من قرى أذنة بلدة من الثغر منها أبو عبدالرحمن عبدالله بن محمد بن إسحاق الآذرمي .... ثم ترجع له وذكر مثل كلام الخطيب .

الثاني: المناظر له وهو أحمد بن أبي داود : القاضي الكبير أبو عبدالله أحمد بن فرج بن حريز الإيادي البصري البغدادي الجهمي عدو أحمد بن حنبل . **كان داعية إلى خلق القرآن** كانت له منزلة ومشورة عند الخليفة المأمون والمعتصم والواثق وكان إلبا على الإمام أحمد يوم المحنة يقول يا أمير المؤمنين اقتله هو ضال مضل راجع ترجمته في: وفيات الأعيان (٨١/١) وسير أعلام النبلاء (١٦٩/١١) والبداية والنهاية (١٠/ ٣١٩) وشذرات الذهب (٩٣/٢).

الثالث: الخليفة الذي حضر المناظرة هو الواثق بالله هارون بن محمد (المعتصم بالله) بن هارون الرشيد العباسي أبو جعفر من خلفاء الدولة العباسية بالعراق ولد ببغداد وولى الخلافة بعد وفاة أبيه سنة ٢٢٧ هـ **فامتحن الناس في خلق القرآن وسجن جماعة، والظاهر أنه تاب عن ذالك في آخره عمره** كما جاء في سياق روايات القصة التي نحن بصدد الكلام عليها ففي آخرها قال المهتدي بالله ابن الخليفة الواثق بالله : ((**فرجعت عن هذه المقالة، وأظن أن الواثق رجع عنها منذ ذالك الوقت**)) أ.هـ .

وقد عنون الحافظ ابن قدامةفي التوابين ص(١٩٤) لهذه القصة بقوله **(توبة الواثق بالله وابنه المهتدي بالله)** .

وقال الحافظ ابن الجوزي في مناقب الإمام أحمد ص(٤٣١) : ((وقد روى أن الواثق ترك إمتحان الناس بسبب مناظرة جرت بين يديه رأى بها أن الأولى ترك الإمتحان)) ثم ساق القصة بطولها .

الرابع: البدعة التي جرت المناظرة بسببها : هي بدعة القول بخلق القرآن تلك الفتنة الكبرى التي امتحن بسببها أئمة أعلام على رأسهم الإمام الرَّباني والصديق الثاني أحمد بن الحنبل رحمه الله.

وراجع نقدمة الشيخ عبدالقادر الأرناؤوط في تعليقه على لمعة الإعتقاد حيث نبه علة هذا التصويب أيظا بإشارة لطيفة.

بێگومـان ئـادرەمی لـەسەرچـەند قۆناغێـك گفتوگۆکـەی دامەزرانـدووە تابـەهۆی هەریەکێك لەم قۆناغانـەوە پەنـدی لێوەربگرێـت بـۆ قۆناغەکـەی تـر تـا دوژمنەکـەی بشکێنێت.

قۆناغی یەکەم:: زانست بێگومان ئادرەمی پرسیاری لێکرد و پێی ووت ئایە پێغەمبـەر صلی الله علیه وعلی آله وسـلم و جێنشینەکانی ڕەزای خوایان لێ بێـت ئـەم بیدعەیـەیان دەزانی؟ بیدعەچـیەکە وتـی :نـەخێر نـەیان دەزانـی جـا ئـەم نەفیکردنـەی بیدعەچـیەکە کەمکردنەوەی نرخی پێغەمبەر صلی الله علیه وعلـی آلـه وسـلم و جێـنشینەکانی ڕەزای خوایان لێ بێت دەگرێتە خۆ بەجۆرێك کەئەوان نەزان بوون بەوەی کە لەشتە گرنگەکان بووە لـە دیندا وەلـەگەڵ ئەوەشدا ئەوە بەڵگەیە لـەسەر بیدعەچـیەکە باشـە ئەگـەر ئـەوان نایزانن، وەئالـەمەوە ئادرەمی گفتوگۆکەی گواستەوە بۆ.

قۆناغی دووەم:: باشە ئەگەر ئەوان ئەو شتە نازانن ئەی چۆنە کە تۆ دەیزانیـت؟ ئایـە دەکرێت خـوای گـەورە زانـستێك لـە پێغەمبـەر صـلی الله علیـه وعلـی آلـه وسـلم و جێـنشینەکانی ڕەزای خوایـان لێ بێـت قدەغـەبکات بیـزانن لەشـتێکدا کەپەیوەنـدی بەشەریعەتەوە هەبیت و دەرگای زانینی لەسەرتۆ کردووەتەوە تابیزانیت؟

جابۆیە کابرای بیدعەچی چوە وە بەخۆیدا وتی من دەڵـێم زانیویانـە، بـەو وەڵامـەی بیدعەچیەکە ڕۆیشتە قۆناغێکی تر :

قۆناغی سێهەم: ئەگەر ئەوان بێگومـان زانیبێتیـان ئایـە توانیـان بـەو شـێوەیە قـسەی لـەبارەوە نەکەن وە خەڵکیشی بۆلا بانگ نەکەن یـان نـەیان تـوانی؟ کـابرای بیدعەچـی وەڵامی دایەو وتی بەڵێ توانیان بێ دەنگ بن قسەی لەبارەوە نەکەن پاشان موحەمـەدی کوڕی عبدالرحمانی ئەدرەمی پێی وت : شتێك کە پێغەمبـەر صـلی الله علیـه وعلـی آلـه وسلم و جێنشینەکانی ڕەزای خوایان لێ بێت توانیبێتیان بیکەین و نەیانکردبێت ئایە تۆش

ناتوانی نەیکەیت، کابراکە بێ دەنگ بوو هیچ وەڵامی نەدایەوە لەبەرئەوەی دەرگای لەبەردەمدا داخست.

دوای ئەنجامدانی ئەم گفتوگۆیە خەلیفە بۆچوونەکەی ئەدرەمی بەڕاست زانی و بانگەوازی کرد بوارلەبەردەم ئەو کەسانەدا تەسك بکەنەوە ڕازی نەبێت بەوەی پێغەمبەر صلی الله علیه وعلی آلە وسلم و جێنشینەکانی ڕەزای خوایان لێ بێت کردوویانەو هەربیانەوێت بەبۆچوونی خۆیان هەرچیەکیان بووێت بیکەن و بیڵێن، ﴿بەڵکو دەبێت وەك ئەوان بکات لەکوێکدا پێویست بوو قسەبکەن بیکەن و لەکوێشدا پێویست بوو قسەنەکەن نەیکەن چونکە ئەوە زانستی تەواوە کە هەرکەسێك سنوری خۆی بزانێت و دەست درێژی نەکاتە سەر سنورەکانی شەرعەکەی خوای گەورە-وەرگێڕ﴾.

وەهەربەوشێوەیە خاوەنی هەمووبەتاڵێك لە ئانجامدانی بیدعەدا یان هەرشتێکەتر ئەوا هەردەبێت سەرئەنجامی دابڕان بێت لەوەی بتوانێت وەڵام بداتەوە[1].

---

[1] زانای پایە بەرز ڕەحمەتی خوای لێ بێت کەدەفەرمووێت ﴿ شارەزایم لەسەر ژیانی ئادرەمی و ئەو کەسەیشی لەگەڵیدا بووە نیە وەهەروەها نازانم جۆری ئەو بیعدەیەی باسکراوە چی بووە ﴾ بەڵگە نیە لەسەر نەوەی هەرنەزانرێت ئەو نەزانراوانەی لای ئەو زاناپایە بەرزە چین بەڵکو زانایانی تر بەم شێوەیە بۆیان باسکردووین:

- ئەدرەمی : ﴿ ناوی أبو عبدالرحمن بن محمد بن إسحاق الآذرمي ﴾بوە.
- ئەو کەسەیشی گفتوگۆکەی لەگەڵدا ئەنجامداوە ناوی ﴿ ئەحمەدی کوڕی ئەبی داوود بووە دوژمنی سەرسەختی ئیمام ئەحمەد بووە لەسەر ڕێچکەی جەهمیەکان بووە ﴾ ناو و نازناوی بەم شێوەیە بووە ﴿القاضي الكبير أبو عبدالله أحمد بن فرج بن حريز بن الإيادي البصۆي البغدادي الجهمي ﴾ بووە.
- ئەو خەلیفەیەشی لەوشوێنەدا ئامادەبووە ناوی ﴿ الواثق بالله هارون کوری محمد المعتصم بالله کوری هارونە ڕەشید ی عەباسی بووە ﴾.
- ئەو بیدعەیەشی گفتوگۆکەیان لەسەر ئەنجامداوە بیدعەی دروستکردنی قورئان بووە. کەلەو سەردەمەدا باو بووە و خەڵکانێکی زۆر بەهۆیەوە تووشی نارەحەتی و کوشتن و گرتن بوون- وەرگیراوە لەقسەکانی لێکۆڵەرەوە - وەرگێڕ ﴾

باسكردنی هەندێك لەئایەتەكانی سیفەتەكانی خوای گەورە

لەو ئایەتانەی هاتووە لەبارەی سیفەتەكانی خوای گەورەوە :

﴿ سیفەتی ڕوو ﴾

خوای گەورە دەفەرمووێت: ﴿وَيَبْقَىٰ وَجْهُ رَبِّكَ﴾ الرحمن: ٢٧ واتە ﴿بەتەنها ڕووی پەروەردگارت دەمێنێتەوە﴾.

ڕاڤەی شێخ ئیبنو عثیمین

لەو سیفەتانەی كە دانەر باسی كردووە لە سیفەتەكانی خوای گەورە :

دانەر ڕەحمەتی خوای لێ بێت ئەمانەی لەسیفەتەكانی خوای گەورە باسكردووە و ئێمەش قسەی لەسەر دەكەین بەگوێرەی ڕیزبەندی دانەر:

- **سیفەتی یەكەم :﴿ الوجه – ڕوو ﴾**

ڕوویەكی دانپێدانراو بۆخوای گەورە بە بەڵگەی قورئان و سوننەت و یەكدەنگی پێشین ﴿ سەلەف ﴾.

خوای پەروەردگار دەفەرمووێت : ﴿وَيَبْقَىٰ وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ ﴿٢٧﴾﴾ الرحمن: ٢٧واتە ﴿ تەنها ڕووی پەروەردگاری خاوەن شكۆو كەرەمكەرت دەمێنێتەوە ﴾

وەهەروەها پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم بەسەعدی کوڕی ئەبی وەقاصی فەرموو : ﴿إِنَّكَ لَنْ تُنْفِقَ نَفَقَةً تَبْتَغِي بِهَا وَجْهَ اللَّهِ إِلَّا أُجِرْتَ عَلَيْهَا ﴾[1] متفق عليه. واتە ﴿ ئەی سەعد تۆ هیچ شتێك نابەخیشت مەبەستت پێی ڕووی خوا بێت ئەوا بەدڵنیاییەوە پاداشت دەدرێیتەوە لەسەری ﴾.

وە یەکدەنگی سەلەف لەسەر ئەوەیە دانبنرێت بەوەدا خوای گەورە ڕووی هەیە هەربۆیە پێویستە جێگیرکردنی ڕوو بۆ خوا بەبێ گۆڕین و وەبەبێ پەکخستن وەبەبێ چۆنیەتی بۆدانان وەبەبێ هاوشێوە بۆدانان کەئەوەش بریتیە لە ڕوویەکی ڕاستەقینەی خوای گەورە کە شایستەی خۆیەتی.

وە بەدڵنیاییەوە ئەوانەی سیفەتەکانی خوای گەورە پەکدەخەن سیفەتی ڕووی خوای گەورەیان بە پاداشتی خوا لێکداوەتەوە و ئێمەش بەرپەرچیان دەدەینەوە بەوەی لەپێشەوە لەبنەمای چوارەمدا باسکرا.

---

[1] البخاري : كتاب الجنائز : باب رثاء النبي صلى الله عليه وعلى آله وسلم سعد بن خولة (١٢٩٥).

ومسلم : كتاب الوصية : باب الوصية بثلث (١٦٢٨) (٥).

﴿ سیفەتی دوو دەست ﴾

وەهەروەها خوای گەورە دەفەرمووێت : ﴿بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ﴾ المائدة: ٦٤

ڕاڤەی شێخ ئیبنو عثیمین

• سیفەتی دووەم : ﴿الیدان – هەردوو دەستی خوای گەورە﴾

دوو دەست لە سیفەتەجێگیرەکانی خوای پەروەردگارە بە بەڵگەی قورئان و سوننەت و یەکدەنگی پێشین ﴿ سەلەف ﴾.

خوای گەورە دەفەرمووێت : ﴿بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ﴾ المائدة: ٦٤ واتە ﴿ بەڵکو هەردوو دەستی خوای گەورە کراوەیە ﴾.

وەهەروەها پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم دەفەرمووێت : ﴿يَمِينَ اللَّهِ مَلْأَى لَا يَغِيضُهَا نَفَقَةٌ سَحَّاءُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ﴾ تا ئەو شوێنەی کەدەفەرمووێت:﴿ وَبِيَدِهِ الْأُخْرَى الْقَبْضُ يَرْفَعُ وَيَخْفِضُ﴾[1]

---

[1] مسلم : كتاب الزكاة : باب الحث على النفقة وتبشير المنفق بالخلف (٩٩٣) (٣٧).

وأما رواية البخاري فعنده في كتاب التوحيد : باب قول الله تعالى ﴿لِمَا خَلَقْتُ بِيَدَيَّ﴾ ص: ٧٥ (٧٤١١) بلفظ (يَد اللَّهِ مَلْأَى لَا يَغِيضُهَا نَفَقَةٌ ....) من حديث ابي هريرة

لايغيضها : بالعين المعجمة والضاد المعجمة الساقطة : واتە : لێی کەم نابێتەوە .

سحاء : بمهلتين مثقلا ممدود : بەبەردەوامی دەیڕێژی بەسەریدا(١٣ / ٣٩٥).

• سوودێك : ئیبن و حەجەر لە فتح الباریدا (١٣ / ٣٩٥) دەفەرمووێت لەقسەکردن لەسەر دەربڕینەکەی مسلم و گێڕانەوەکەی کەتیایدا لە باتی﴿ يد الله ﴾ ﴿ يمين الله ﴾ هاتووە .

وەدەیکاتە بەڵگە دژی ئەو کەسانەی کە دەستیان لێرەدا بە نیعمەت تەفسیر کردووە وە لەوەش دوورتر ئەو کەسانەی بە گەنجینەکانی خوا تەفسیری کردووە، وەفەرموویەتی ﴿ أطلق اليد على الخزائن لتصرفها فيها ﴾ منیش ووتم ﴿ لێکۆڵەر ﴾: ((لەوەدا بەڵگەی ئەوەی تێدایە کە : ئیبن و حەجەر ڕەدی ئەوانەی داوەتەوە سیفەتەکانی خوای گەورە دەگۆڕن)).

واتە ﴿ **دەستی خوای گەورە** پڕە بەبەخشین لێی کەم نابێتەوە بەشەو ڕۆژ لێی دەڕێژێت و دەبەخشێت ﴾ ﴿ وەلە دەستەکەی تریدا کێشانەو پێوانە هەیە، بەرزی دەکاتەوە و نزمی دەکاتەوە ﴾[١] هەردوو پێشەوا موسلم و بوخاری ڕیوایەتیانکردووە .

وە سەلەف یەکدەنگن لەسەر جێگیرکردنی دوو دەست بۆ خوای گەورە هەربۆیە پێویستە جێگیرکردنی دوودەست بۆ خوا بەبێ گۆڕین و وەبەبێ پەکخستن وەبەبێ چۆنیەتی بۆدانان وەبەبێ هاوشێوە بۆدانان کەئەوانیش بریتین لە دوو دەستی ڕاستەقینە بۆ خوای گەورە کە شایستەی خۆیەتی.

وە بەدڵنیاییەوە ئەوانەی سیفەتەکانی خوای گەورە پەکدەخەن سیفەتی دوودەستیان بە نیعمەت یان توانایی یان هاوشێوەی ئەوانە ﴾ تەفسیر کردووە ولێکداوەتەوە و ئێمەش بەرپەرچیان دەدەینەوە بەوەی لەپێشەوە لەبنەمای چوارەمدا باسکرا وە بە لایەنێکی چوارەم بەهەمان شێوە بەرپەرچیان دەدەینەوە : لەناو ئایەتەکەدا ئەوەی تێدایە کە ڕێگرە لەوەی بەهیچ جۆرێ بەو شێوەیە تەفسیر بکرێت هەروەکو خوای گەورە دەفەرموێت :

﴿لِمَا خَلَقْتُ بِيَدَيَّ ﴾ص: ٧٥واتە ﴿ بۆ ئەوەی کە بەدوودەستەی خۆم دروستم کردووە ﴾، وەهەروەها فەرموودەکەی پێغەمبەری خوا صلی الله علیه وعلی آلە وسلم دەفەرموێت ﴿وَبِيَدِهِ الْأُخْرَى الْقَبْضُ﴾ واتە ﴿ وەلە دەستەکەی تریدا کێشانەو پێوانە هەیە ﴾.

---

[١] تەواوی فەرموودەکە بەم شێوەیە تەنها بۆ زانیاری هێناومە تا ئاگادار بیت ﴿يَمِينَ اللّٰهِ مَلْأَى لَا يَغِيضُهَا نَفَقَةٌ سَحَّاءُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ أَرَأَيْتُمْ مَا أَنْفَقَ مُنْذُ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فَإِنَّهُ لَمْ يَنْقُصْ مَا فِي يَمِينِهِ وَعَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ وَبِيَدِهِ الْأُخْرَى الْفَيْضُ أَوْ الْقَبْضُ يَرْفَعُ وَيَخْفِضُ﴾ ﴿ وەرگێڕ ﴾.

ئەو ڕووانەی کە سیفەتی دوو دەستەکەی خوای لەسەر هاتووە و چۆن بتوانین نێوانیان ڕێکبخەین:

• بەشێوەی تاك هاتووە هەروەکو خوای گەورە دەفەرموویت : ﴿تَبَٰرَكَ ٱلَّذِي بِيَدِهِ ٱلۡمُلۡكُ﴾ الملك: ١ واتە ﴿ پاك و بێگەردی بۆ ئەو خوایەی کە دەستەڵاتی هەموو بوونەوەری بەدەستە ﴾.

بەشێوەی جووت هاتووە هەروەکو خوای گەورە دەفەرموویت : ﴿بَلۡ يَدَاهُ مَبۡسُوطَتَانِ﴾ المائدة: ٦٤ واتە ﴿ بەڵکو هەردوو دەستی خوای گەورە کراوەیە ﴾.

• بەشێوەی کۆ هاتووە هەروەکو خوای گەورە دەفەرموویت :﴿أَوَلَمۡ يَرَوۡاْ أَنَّا خَلَقۡنَا لَهُم مِّمَّا عَمِلَتۡ أَيۡدِينَآ أَنۡعَٰمٗا فَهُمۡ لَهَا مَٰلِكُونَ ﴿٧١﴾﴾ يس: ٧١

واتە ﴿ ئایە ئەو بێباوەڕو بتپەرستانە نابینن کە چۆن ئێمە ئاژەڵمان بە دەستەکانمان بۆ دروست کردوون لە ووشترو مەڕ و بزن و مانگا﴾ .

وە ڕێکخستن لە نێوان ئەم ڕووە جیاوازانەدا بە جۆرێك دەبێت کە بڵێین :

ڕووی یەکەم : ﴿ مفرد مضاف ﴾ە ﴿ تاکەو دراوەتە پاڵ ئەوەی لەگەڵیدایە واتە : دراوەتە پاڵ ((هاء الضمير)) کەدەگەڕێتەوە بۆ لای زاتی الله ﴾ جالەم بارەدا هەموو ئەوانەی جێگیربووە بۆ خوای گەورە لە دەست دەگرێتە خۆ، وەڕێگریش نیە لەوەی بۆ ﴿جووت﴾ بێت[1]، وەهەرچی دەربارەی ﴿کۆ﴾ یە ئەوا بۆ بەگەورەدانان بەکاردەهێنرێت نەك لەبەر خودی ژمارەکە کەئەویش سێیە یان زۆرتر، و لەوکاتەشدا ﴿جووت﴾یش دەگرێتە خۆ چونکە ووتراوە کەمترین ڕێژەی ﴿کۆ﴾ دووانە، جائەگەر ﴿کۆ﴾ەکە دانرا بەوەی کەمترین ڕێژەی ﴿کۆ﴾ دووانە ئەوا هیچ جۆرە دژایەتیەك لەنێوان ﴿کۆ﴾ و نێوان ﴿جووت- دووان﴾دا هەر لەبنەڕەتدا نیە.

---

[1] واتە لەم وشەی ﴿ بیده ﴾ کە ﴿ ید ﴾ بەتاك هاتووە هیچ ڕێگری و مەنعێکی تیا نیە کە بۆ دوو دەستی خوا بەکاربهێنرێت – م. عبدالرحمن .

﴿ سیفەتی نەفس ﴾

وەهەروەها خوای گەورە هەواڵ لەبارەی پێغەمبەر عیساوە h دەدات کە فەرموویەتی: ﴿تَعۡلَمُ مَا فِي نَفۡسِي وَلَآ أَعۡلَمُ مَا فِي نَفۡسِكَ﴾ المائدة: ١١٦ واتە: ﴿خوای گەورە تۆ دەزانیت چی لە ناخ و دەروونی مندا هەیە بەڵام من نازانم چی لە نەفسی تۆدا هەیە﴾.

ڕاڤەی شێخ ئیبنو عثیمین

- **سیفەتی سێهەم:** ﴿النفس – نەفسی خوای گەورە﴾

داننان بە نەفسێکی جێگیر بۆ خوای گەورە بە بەڵگەی قورئان و سوننەت و یەکدەنگی پێشین ﴿ سەلەف ﴾.

خوای گەورە دەفەرموێت : ﴿كَتَبَ رَبُّكُمۡ عَلَىٰ نَفۡسِهِ ٱلرَّحۡمَةَ﴾ الأنعام: ٥٤

واتە : ﴿ دڵنیا بن خوای پەروەردگارتان لەسەر نەفسی خۆی نووسیوە بەبەزەیی و بەرِحم بێت لەگەڵتاندا ﴾.

وەهەروەها خوای گەورە هەواڵ لەبارەی پێغەمبەر عیساوە h دەدات کە فەرموویەتی: ﴿تَعۡلَمُ مَا فِي نَفۡسِي وَلَآ أَعۡلَمُ مَا فِي نَفۡسِكَ﴾ المائدة: ١١٦ واتە: ﴿ خوای گەورە تۆ دەزانیت چی لە ناخ و دەروونی مندا هەیە بەڵام من نازانم چی لە نەفسی تۆدا هەیە﴾.

وەهـەروەها پێغەمبـەری خـواوە صـلی الله علیـه وعلـی آلـه وسـلم دەفـەرمووێت : ﴿سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ عَدَدَ خَلْقِهِ وَرِضَاءَ نَفْسِهِ وَزِنَةَ عَرْشِهِ وَمِدَادَ كَلِمَاتِهِ ﴾[1] واتـه ﴿پاكی و بێ كەم و كورتی و گەورەیی سپاس بـۆ خـوای گـەورە بەئەنـدازەی ژمـارەی دروستكراوەكانی و ڕەزای خۆی و قورسایی عەرشەكەیی و زۆرو درێژی وشەكانی﴾

وە سەلەف لەسەر دانپێـدانانی و جێگیركردنـی یەكـدنگن بـەو شـێوەیەی شایـستەو شیاوی خۆیەتی هەربۆیە پێویـستە دانپێـدانان و جێگیركردنـی سـیفەتی ﴿ نـەفس ﴾ بـۆ خوای گەورە بەبێ گۆڕین و وەبەبێ پەكخستن وەبەبێ چۆنیەتی بۆدانان وەبەبێ هاوشێوە بۆدانان.

---

١ مسلم : كتاب الذكر والدعاء .. : باب التسبيح أول النهار وعند النوم (٢٧٢٦)(٧٩) من حديث جويرية رضي الله عنها.

﴿ سیفەتی هاتن ﴾

⇦ وە خوای پاك و بێگەرد دەفەرموویت :﴿ وَجَآءَ رَبُّكَ ﴾ الفجر: ٢٢

واتە ﴿ وەلەو ڕۆژەدا پەروەردگارت هات بەهاتنێك شیاوی خۆی بێت ﴾

وەهەروەها دەفەرموویت : ﴿ هَلۡ يَنظُرُونَ إِلَّآ أَن يَأۡتِيَهُمُ ٱللَّهُ ﴾ البقرة: ٢١٠

واتە ﴿ ئایە ئەوانەی پەیڕەوانی شەیتانن چاوەڕێی چی دەکەن بەدەر لەوەی خوای گەورە بێت بۆ لایان ﴾.

ڕاڤەی شێخ ئیبنو عثیمین

• سیفەتی چوارەم :﴿ المجيء – هاتنی خوای پەروەردگار ﴾

هاتنی خوای گەورە لەڕۆژی قیامەتدا بۆ حوکومکردن لە نێوان بەندەکانیدا جێگیربووە بە بەڵگەی قورئان و سوننەت و یەکدەنگی پێشین ﴿ سەلەف ﴾.

وە خوای پاك و بێگەرد دەفەرموویت :﴿ وَجَآءَ رَبُّكَ ﴾ الفجر: ٢٢

واتە ﴿ وەلەو ڕۆژەدا پەروەردگارت هات بەهاتنێك شیاوی خۆی بێت ﴾

وەهەروەها دەفەرموویت : ﴿ هَلۡ يَنظُرُونَ إِلَّآ أَن يَأۡتِيَهُمُ ٱللَّهُ ﴾ البقرة: ٢١٠

واتە ﴿ ئایە ئەوانەی پەیڕەوانی شەیتانن چاوەڕێی چی دەکەن بەدەر لەوەی خوای گەورە بێت بۆ لایان ﴾.

وەهەروەها پێغەمبەری خواوە صلى الله عليه وعلى آله وسلم دەفـەرمووێت : ﴿حَتَّى إِذَا لَمْ يَبْقَ إِلَّا مَنْ كَانَ يَعْبُدُ اللَّهَ أَتَاهُمْ رَبُّ الْعَالَمِينَ﴾[1] متفق عليه .

واته :﴿ تائەو کاتەی ئەگەر نەمایەوە جگـە لەکەسـانێك نـەبێت کـە خـوای گـەورە دەپەرستن پەروەردگاری جیهانیان دێت بۆ لایان ﴾[2] لەفەرموودەیەکی درێژدا .

---

١ البخاري : كتاب التوحيد : باب قول الله تعالى :﴿ وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَّاضِرَةٌ ۝٢٢ إِلَىٰ رَبِّهَا نَاظِرَةٌ ۝٢٣ ﴾ القيامة: ٢٢ – ٢٣(٧٤٣٩).

ومسلم : كتاب الإيمان : باب معرفة طريق الرؤية (١٨٣) (٣٠٢) من حديث أبي سعيد الخدري رضي الله عنه.

٢ موسڵمانانی ئازیز ئەم فەرموودەیەی زانای پایەبەرز لەڕاڤەکەدا هێناویەتی بەشێکە لە فەرموودەیەکی درێژ کـە تیایـدا نەتەوەکانی تێدا حەشردەکرێت و باسی هاتنی خوای پەروەردگاریشی تێدایە کە دێت بۆلای کەسانێك تـەنها خوایـان پەرستووە چاوەڕێی هاتنی دەکەن، جالەبەر گرنگی ئەو فەرموودەیە کە پێشەوا بوخاری لە صـەحیحەکەیدا هێناویـەتی منیش لێرەدا بە پێویستی دەزانم بیهێنم لەبەر دوو هۆ :

١- وەك ڕەدێك بۆ بیدعەچیەکان کەبەئارەزووی خۆیان هەرچیەکیان بوێـت دەیگـۆڕن لـەوانـەش سـیفەتەکانی پەروەردگار چونکە ئەم فەرموودەیە بیانوویان دەبڕێت، بەڵام ئەوەی جێگەی پرسـیارە ئەوەیـە ئایـە ئەوانـە دەگەڕێنەوە بۆ هەق ؟ وەڵامەکەی بۆ تۆی خوێنەر جێدەهێڵم.

٢- وەك موژدەیەك بۆ خواپەرسـتان کـەهیچ خەفـەت نـەخۆن ژیـانی دونیـا هـیچ نیـە پاشـان مـردن دێـت و زیندودەکرێینەوە و خوای گەورە دێت بۆلایان وە دەیبینین، داواکارم خوای گـەورە مـن و تـۆش بگێـڕێ لەوانەی ئەو موژدەیە دەیانگرێتەوە.

فەرموودەکە:

٤٥٨١ – حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ حَدَّثَنَا أَبُو عُمَرَ حَفْصُ بْنُ مَيْسَرَةَ عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ﴿ أَنَّ أُنَاسًا فِي زَمَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ هَلْ نَرَى رَبَّنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَعَمْ هَلْ تُضَارُّونَ فِي رُؤْيَةِ الشَّمْسِ بِالظَّهِيرَةِ ضَوْءٌ لَيْسَ فِيهَا سَحَابٌ قَالُوا لَا قَالَ وَهَلْ تُضَارُّونَ فِي رُؤْيَةِ الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ ضَوْءٌ لَيْسَ فِيهَا سَحَابٌ قَالُوا لَا قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا تُضَارُّونَ فِي رُؤْيَةِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِلَّا كَمَا تُضَارُّونَ فِي رُؤْيَةِ أَحَدِهِمَا إِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ أَذَّنَ مُؤَذِّنٌ تَتْبَعُ كُلُّ أُمَّةٍ مَا كَانَتْ تَعْبُدُ فَلَا يَبْقَى مَنْ كَانَ يَعْبُدُ غَيْرَ اللَّهِ مِنْ الْأَصْنَامِ وَالْأَنْصَابِ إِلَّا يَتَسَاقَطُونَ فِي النَّارِ حَتَّى إِذَا لَمْ يَبْقَ إِلَّا مَنْ كَانَ يَعْبُدُ اللَّهَ بَرٌّ أَوْ فَاجِرٌ وَغُبَّرَاتُ أَهْلِ الْكِتَابِ فَيُدْعَى الْيَهُودُ فَيُقَالُ لَهُمْ مَنْ كُنْتُمْ تَعْبُدُونَ قَالُوا كُنَّا نَعْبُدُ عُزَيْرَ ابْنَ اللَّهِ فَيُقَالُ لَهُمْ كَذَبْتُمْ مَا اتَّخَذَ اللَّهُ مِنْ صَاحِبَةٍ وَلَا وَلَدٍ فَمَاذَا تَبْغُونَ فَقَالُوا عَطِشْنَا رَبَّنَا فَاسْقِنَا فَيُشَارُ أَلَا تَرِدُونَ فَيُحْشَرُونَ إِلَى النَّارِ كَأَنَّهَا سَرَابٌ يَحْطِمُ بَعْضُهَا بَعْضًا فَيَتَسَاقَطُونَ فِي النَّارِ ثُمَّ يُدْعَى النَّصَارَى فَيُقَالُ لَهُمْ مَنْ كُنْتُمْ تَعْبُدُونَ قَالُوا كُنَّا نَعْبُدُ الْمَسِيحَ ابْنَ اللَّهِ فَيُقَالُ لَهُمْ كَذَبْتُمْ مَا اتَّخَذَ اللَّهُ مِنْ صَاحِبَةٍ وَلَا وَلَدٍ فَيُقَالُ لَهُمْ مَاذَا تَبْغُونَ فَكَذَلِكَ مِثْلَ الْأَوَّلِ حَتَّى إِذَا لَمْ يَبْقَ إِلَّا مَنْ كَانَ يَعْبُدُ اللَّهَ مِنْ بر أَوْ فَاجِرٍ أَتَاهُمْ رَبُّ الْعَالَمِينَ فِي أَدْنَى صُورَةٍ مِنْ الَّتِي رَأَوْهُ فِيهَا فَيُقَالُ مَاذَا تَنْتَظِرُونَ تَتْبَعُ كُلُّ أُمَّةٍ مَا كَانَتْ تَعْبُدُ قَالُوا فَارَقْنَا النَّاسَ فِي الدُّنْيَا عَلَى أَفْقَرِ مَا كُنَّا إِلَيْهِمْ وَلَمْ نُصَاحِبْهُمْ وَنَحْنُ نَنْتَظِرُ رَبَّنَا الَّذِي كُنَّا نَعْبُدُ فَيَقُولُ أَنَا رَبُّكُمْ فَيَقُولُونَ لَا نُشْرِكُ بِاللَّهِ شَيْئًا ﴾ مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا.–وەرگێڕ

وە سەلەف یەکدەنگن لەسەر چەسپاندنی سیفەتی ﴿ هاتنن ﴾ بۆ خوای گەورە

هەربۆیە پێویستە جێگیرکردنی ﴿ هاتن ﴾ بۆ خوا بەبێ گۆڕین و وەبەبێ پەکخستن وەبەبێ چۆنیەتی بۆدانان وەبەبێ هاوشێوە بۆدانان کەئەویش بریتیە لە هاتنێکی ڕاستەقینە بۆ خوای گەورە کە شایستەی خۆیەتی .

وە بەدڵنیاییەوە ئەوانەی سیفەتەکانی خوای گەورە پەکدەخەن سیفەتی هاتنی خوای گەورەیان بە هاتنی فەرمانەکەی خوا لێکداوەتەوە و ئێمەش بەرپەرچیان دەدەینەوە بەوەی لەپێشەوە لەبنەمای چوارەمدا باسکرا.

﴿ سیفەتی ڕازیبوون ﴾

وەهەروەها خوای گەورە دەفەرموویّت : ﴿رَّضِيَ ٱللَّهُ عَنۡهُمۡ وَرَضُواْ عَنۡهُۚ﴾ المائدة: ١١٩

واتە ﴿ خوای پەروەردگار لەوان ڕازییەو ئەوانیش لە خوای پەروەردگار ڕازین ﴾

ڕاڤەی شێخ ئیبنو عثیمین

• سیفەتی پێنجەم: ﴿ الرِّضى– سیفەتی ڕازیبوونی خوای گەورە ﴾

ڕازیبوون یەکێکە لە سیفەتە چەسپاوەکانی خوای گەورە بە بەڵگەی قورئان و سوننەت و یەکدەنگی پێشین ﴿ سەلەف ﴾.

خوای گەورە دەفەرموویّت : ﴿رَّضِيَ ٱللَّهُ عَنۡهُمۡ وَرَضُواْ عَنۡهُۚ﴾ المائدة: ١١٩

واتە ﴿ خوای پەروەردگار لەوان ڕازییەو ئەوانیش لە خوای پەروەردگار ڕازین ﴾.

وەهەروەها پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم دەفەرموویّت : ﴿إِنَّ اللَّـهَ لَيَرْضَى عَنِ الْعَبْدِ أَنْ يَأْكُلَ الأَكْلَةَ فَيَحْمَدَهُ عَلَيْهَا أَوْ يَشْرَبَ الشَّرْبَةَ فَيَحْمَدَهُ عَلَيْهَا ﴾[1]

واتە ﴿ خوای پەروەردگار ڕازی دەبێت لەبەندەیەك كە هەرجارێك خواردنێك دەخوات سوپاسی دەكات لەسەر ئەو خواردنەی بەوی بەخشیوە، یان لەكاتێكدا تینوی دەبێت و ئاو دەخواتەوە سوپاسی دەكات لەسەر ئەو خواردنەوەیەی بەوی بەخشیوە ﴾.

---

[1] مسلم : كتاب الذكر والدعاء : باب إستحباب حمد الله تعالى بعد الأكل والشرب (٢٧٣٤) (٧٩) من حديث أنس بن مالك رضي الله عنه .

الأكلة:بریتیە لەخواردنی ژەمێك لە خواردن وەك نیوەڕو ئێوارە.

هەربۆیە پێویستە جێگیرکردنی سیفەتی ﴿ ڕازیبوون ﴾ بۆ خوای گەورە بەبێ گۆڕین و وەبەبێ پەکخستن وەبەبێ چۆنیەتی بۆدانان وەبەبێ هاوشێوە بۆدانان کەئەویش بریتیە لە ڕازیبوونێکی ڕاستەقینە بۆ خوای گەورە کە شایستەی خۆیەتی .

وە بەدڵنیاییەوە ئەوانەی سیفەتەکانی خوای گەورە پەکدەخەن سیفەتی ڕازیبوونی خوای گەورەیان بە پاداشتی خوا لێکداوەتەوە و ئێمەش بەرپەرچیان دەدەینەوە بەوەی لەپێشەوە لەبنەمای چوارەمدا باسکرا.

﴿ سیفەتی خۆشەویستی ﴾

وەهەروەها خوای گەورە دەفەرموویت :﴿ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُۥٓ ﴾ المائدة: ٥٤

واتە ﴿ خۆشی دەوێن و ئەوانیش ئەویان خۆش دەوێت ﴾.

ڕاڤەی شێخ ئیبنو عثیمین

• سیفەتی شەشەم: ﴿ المحّبة – خۆشەویستی﴾

خۆشەویستی یەکێکە لە سیفەتە چەسپاوەکانی خوای گەورە بە بەڵگەی قورئان و سوننەت و یەکدەنگی پێشین ﴿ سەلەف ﴾.

خوای گەورە دەفەرموویت :﴿ فَسَوْفَ يَأْتِي ٱللَّهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ ﴾ المائدة: ٥٤

واتە ﴿ جاخوای گەورە لەمەدوا کەسانێك دێنێت کە خۆشی دەوێن و ئەوانیش ئەویان خۆش دەوێت ﴾.

وەهەروەها پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم لە ڕۆژی خەیبەردا بە پێشەوا عەلی ڕەزای خوای لێ بێت فەرموو: ﴿لأُعْطِيَنَّ الرَّايَةَ غَدًا رَجُلاً يُحِبُّ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وْ يُحِبُّهُ اللّٰهُ وَرَسُولُهُ ﴾[1] واتە ﴿ بەیانی ئاڵاکە دەدەم بە پیاوێك کە خواو پێغەمبەرەکەی صلى الله عليه وعلى آله وسلم خۆش دەوێت وە خواو پێغەمبەرەکەیشی صلى الله عليه وعلى آله وسلم ئەویان خۆش دەوێت ﴾.

---

[1] البخاري : كتاب المغازي : باب غزوة الخيبر (٤٢١٠).

ومسلم : كتاب فضائل الصحابة : باب من فضائل علي (٢٤٠٦) (٣٤) من حديث سهل بن سعد رضي الله عنه.

ئەو پیاوەی لەفەرموودەکەدا ناوی براوە ﴿عەلی کوڕی ئەبو تالیب ڕەزای خوای لێ بێت ﴾بوو.

سەلەف یەکدەنگن لەسەر چەسپاندنی سیفەتی ﴿ خۆشەویستی ﴾ بۆ خوای گـەورە بەجۆری کە خۆشەویستی هەیە و خۆشەویستیشە هەربۆیە پێویستە جێگیرکردنی سـیفەتی ﴿ خۆشەویستی ﴾ بۆ خوای گەورە بەبێ گۆڕین و وەبەبێ پەکخستن وەبەبێ چـۆنیەتی بۆدانان وەبەبێ هاوشێوە بۆدانان کەئـەویش بریتیـە لـە خۆشەویـستیەکی ڕاسـتەقینە بـۆ خوای گەورە کە شایستەی خۆیەتی .

وە بەدڵنیاییەوە ئەوانەی سیفەتەکانی خـوای گـەورە پەکدەخـەن سـیفەتی ڕازیبـوونی خوای گەورەیان بە پاداشتی خوا لێکداوەتەوە و ئێمەش بەرپەرچـیان دەدەینـەوە بـەوەی لەپێشەوە لەبنەمای چوارەمدا باسکرا.

﴿ سیفەتی توڕەبوون ﴾

وەهەروەها خوای گەورە دەفەرمووێت :﴿ وَغَضِبَ ٱللَّهُ عَلَيۡهِمۡ ﴾ الفتح: ٦

واتە ﴿ وە تووڕەیە لێیان ﴾.

ڕاڤەی شێخ ئیبنو عثیمین

• سیفەتی حەوتەم: ﴿ الغضب – تووڕەبوون ﴾

توڕەبوون یەکێکە لە سیفەتە چەسپاوەکانی خوای گەورە بە بەڵگەی قورئان و سوننەت و یەکدەنگی پێشین ﴿ سەلەف ﴾.

خوای گەورە لەبارەی کەسێکەوە باوەڕدارێک بەدەستی ئەنقەست بکوژێت دەفەرموێت: ﴿ وَمَن يَقۡتُلۡ مُؤۡمِنٗا مُّتَعَمِّدٗا فَجَزَآؤُهُۥ جَهَنَّمُ خَٰلِدٗا فِيهَا وَغَضِبَ ٱللَّهُ عَلَيۡهِ وَلَعَنَهُۥ وَأَعَدَّ لَهُۥ عَذَابًا عَظِيمٗا ٩٣ ﴾ النساء: ٩٣

واتە ﴿ هەرکەسێك بەدەستی ئەنقەست مرۆڤێکی خاوەن باوەڕ بکوژێت سزاو تۆڵەی هەردۆزەخەو بەهەتاهەتایش تێیدا دەمێنێتەوە غەزەب و تووڕەیی خوای لەسەرەو نەفرینیشی لێکردووە ﴾.

وەهەروەها پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم دەفەرموێت : ﴿إِنَّ اللَّهَ كَتَبَ كِتَابًا قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ الْخَلْقَ إِنَّ رَحْمَتِي سَبَقَتْ غَضَبِي فَهُوَ مَكْتُوبٌ عِنْدَهُ فَوْقَ الْعَرْشِ﴾[1]

---

[1] البخاري : كتاب التوحيد : باب قول الله تعالى ﴿ بَلۡ هُوَ قُرۡءَانٞ مَّجِيدٞ ٢١ فِي لَوۡحٖ مَّحۡفُوظِۭ ٢٢ ﴾ البروج: ٢١ - ٢٢ (٧٥٥٤).

ومسلم : كتاب التوبة : باب في سعة رحمة الله تعالى وأنها سبقت غضبه (٢٧٥١) (١٤)من حديث أبي هريرة رضي الله عنه.

واتە ﴿ خوای پەروەردگار نووسینێکی نووسی پێش ئەوەی هیچ دروستکراوێك دروست بکات کە بەزەیی من پێش **تووڕەبوونم** کەوتووە کەئەوەش نووسراوە لەلای خۆی لەسەر عەرش ﴾[1]

وە بێگومان سەلەف یەکدەنگن لەسەر چەسپاندنی سیفەتی ﴿ تووڕەبوون ﴾ بۆ خوای گەورە هەربۆیە پێویستە جێگیرکردنی سیفەتی ﴿ تووڕەبوون ﴾ بۆ خوای گەورە بەبێ گۆڕین و وەبەبێ پەکخستن وەبەبێ چۆنیەتی بۆدانان وەبەبێ هاوشێوە بۆدانان کەئەویش بریتیە لە ﴿ تووڕەبوونێکی ﴾ڕاستەقینە بۆ خوای گەورە کە شایستەی خۆیەتی .

وە بەدڵنیاییەوە ئەوانەی سیفەتەکانی خوای گەورە پەکدەخەن سیفەتی تووڕەبوونی خوای گەورەیان بە تۆڵەسەندنەوە لێکداوەتەوە و ئێمەش بەرپەرچیان دەدەینەوە بەوەی لەپێشەوە لەبنەمای چوارەمدا باسکرا، وە لەڕوویەکی ترەوە خوای گەورە جیاوازی کردووە لەنێوان ﴿ توڕبوون و تۆڵەسەندنەوە﴾دا جالەوبارەوە خوای گەورە فەرموویەتی:﴿ فَلَمَّآ ءَاسَفُونَا ﴾الزخرف: ٥٥واتە ﴿ جاکتێك توڕیان کردین ﴾

﴿ ٱنتَقَمۡنَا مِنۡهُمۡ ﴾الزخرف: ٥٥واتە ﴿ تۆڵەمان لێسەندنەوە ﴾ خوای گەورە تۆڵەسەندنەوەی کردە دەرئەنجام و ئامانج بۆ توڕبوونەکەی، کەئەوەش بەڵگەیە لەسەرئەوەی کە جیاوازی هەیە لەنێوان ﴿ توڕبوون و تۆڵەسەندنەوە﴾دا.

---

[1] خۆشەویستان زانای ڕاڤەکار دەقی فەرموودەکەی بەجۆرێکی تر هێناوە بەڵام من کەسەیری بوخاریم کرد بینیم بەو شێوەیەی سەرەوە ڕاستە وەهەروەها لە موسلیمیشدا هەربەو شێوەیە نیە بۆیە ئەوەم هەڵبژارد پێم وایە شێخیش ئەوەی لە قەست نەهێناوە. هاتووە فەرموودەکەی لە بوخاری و موسلیمدا هەڵبژاردووە وئەو شێوەیەی لیدەرچووە.
واللە أعلم ﴿وەرگێر﴾

﴿ سیفەتی ناڕازی بوون﴾

⟸ وەهەروەها خوای گـەورە دەفـەرموویّت :﴿ ٱتَّبَعُوا۟ مَآ أَسۡخَطَ ٱللَّهَ ﴾ محمد: ٢٨واتە ﴿ شوێنی شتێك كەوتن خوای گەورە ناڕازییە لێی ﴾.

ڕاڤەی شێخ ئیبنو عثیمین

• سیفەتی هەشتەم: ﴿ السخط – تووڕەیی ﴾

توڕەیی یەكێكـە لــە سـیفەتە چەسـپاوەكانی خـوای گـەورە بـە بەڵگـەی قورئـان و سوننەتو یەكدەنگی پێشین ﴿ سەلەف ﴾.

خوای گەورە دەفەرموویّت :﴿ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمُ ٱتَّبَعُوا۟ مَآ أَسۡخَطَ ٱللَّهَ ﴾محمد: ٢٨

واتە ﴿ ئەو تۆڵەیەشیان بەو جۆرە بەهۆی ئەوەوەیە كەبەڕاستی شوێنی شتێك كەوتن خوا **توڕە دەكات** ﴾.

وە لـە دوعاو نزاكانی پێغەمبەری خوا صـلی الله علیـە وعلـی آلـە وسـلم ئـەوە بـوو كەدەیفەرموو : ﴿اللَّهُمَّ أَعُوذُ بِرِضَاكَ مِنْ سَخَطِكَ وَبِمُعَافَاتِكَ مِـنْ عُقُوبَتِـكَ وَأَعُـوذُ بِـكَ مِنْكَ لاَ أُحْصِي ثَنَاءً عَلَيْكَ أَنْتَ كَمَا أَثْنَيْتَ عَلَى نَفْسِكَ ﴾[1]

واتە ﴿ خوایە پەنا دەگرم بەڕەزای تۆ لە توڕەبوونت، وەپەنا دەگرم بەلێبوردەیت لــە سزادانت، وەخوای گەورە پەنادەگرم بەتۆ لەخۆت، ستایشم بۆتۆ ژمارەناكەم، هەروەكو چۆن خۆت ستایشی نەفسی خۆتت كردووە ﴾.

---

[1] مسلم : كتاب الصلاة : باب مايقال في الركوع والسجود (٤٨٦) (٢٢٢)من حديث عائيـشة رضي الله عنها.

وە بێگومان سەلەف یەکدەنگن لەسەر چەسپاندنی سیفەتی ﴿ تورەیی ﴾ بۆ خـوای گەورە هەربۆیە پێویستە جێگیرکردنی سیفەتی ﴿ تورەیی ﴾ بۆ خـوای گـەورە بـەبێ گۆڕین و وەبەبێ پەکخستن وەبەبێ چۆنیەتی بۆدانان وەبەبێ هاوشێوە بۆدانان کەئـەویش بریتیە لە ﴿ تورەییەکی ﴾ڕاستەقینە بۆ خوای گەورە کە شایستەی خۆیەتی .

وە بەدڵنیاییەوە ئەوانەی سیفەتەکانی خوای گەورە پەکدەخەن سیفەتی تورەیی خـوای گـەورەیان بـە تۆڵەسـەندنەوە لێکداوەتـەوە و ئێمـەش بەرپەرچـیان دەدەینـەوە بـەوەی لەپێشەوە لەبنەمای چوارەمدا باسکرا .

﴿ سیفەتی پێناخۆشبوون ﴾

وەهەروەها خوای گەورە دەفەرموویت : ﴿كَرِهَ ٱللَّهُ ٱنۢبِعَاثَهُمۡ﴾ التوبة: ٤٦ واتە ﴿ خوا هاتنیانی پێخۆش نەبوو ﴾.

ڕاڤەی شێخ ئیبنو عثیمین

- **سیفەتی نۆهەم:** ﴿ الكراهة – پێناخۆش بوون ﴾

پێناخۆشبوون لەخواوە بۆئەو كەسەی شایەنی بێت چەسپاوە بە بەڵگەی قورئان و سوننەت و یەكدەنگی پێشین ﴿ سەلەف ﴾.

خوای گەورە دەفەرموویت :﴿وَلَٰكِن كَرِهَ ٱللَّهُ ٱنۢبِعَاثَهُمۡ﴾التوبة: ٤٦

واتە ﴿ بەڵام چونكە خوا هاتنیانی پێخۆش نەبوو ﴾.

وەهەروەها پێغەمبەری خواوە صلی الله علیه وعلی آله وسلم دەفەرموویت : ﴿إِنَّ اللَّهَ كَرِهَ لَكُمْ ثَلاثًا قِيلَ وَقَالَ وَكَثْرَةَ السُّؤَالِ وَإِضَاعَةَ الْمَالِ﴾[1].

واتە ﴿ خوای گەورە سێ شتی بۆ ئێوە پێناخۆشە ئەنجامی بدەن كەئەوانیش : وتی وتی و پرسیارزۆر كردن بێ ئەوەی پێویستیەك هەبێت، وە ماڵ بە فیرۆدان ﴾

وە بێگومان سەلەف یەكدەنگن لەسەر چەسپاندنی سیفەتی ﴿ پێناخۆش بوون ﴾ بۆ خوای گەورە هەربۆیە پێویستە جێگیركردنی سیفەتی ﴿ پێناخۆش بوون ﴾بۆ خوای

[1] البخاري : كتاب الأدب : باب عقوق الوالدين من الكبائر (٥٩٧٥).

ومسلم : كتاب الأقضية : باب النهي عن كثرة المسائل من غير حاجة ... (٥٩٣) (١٣) واللفظ له . من حديث المغيرة بن الشعبة.

گەورە بەبێ گۆڕین و وەبەبێ پەکخستن وەبەبێ چۆنیەتی بۆدانان وەبەبێ هاوشێوە بۆدانان کەئەویش بریتیە لە ﴿ پێناخۆش بوونێکی ﴾ڕاستەقینە بۆ خوای گەورە کە شایستەی خۆیەتی .

وە بەدڵنیاییەوە ئەوانەی سیفەتەکانی خوای گەورە پەکدەخەن سیفەتی ﴿ پێناخۆش بوونی ﴾ خوای گەورەیان بە دوورخستنەوە لێکداوەتەوە و ئێمەش بەرپەرچیان دەدەینەوە بەوەی لەپێشەوە لەبنەمای چوارەمدا باسکرا .

باسکردنی هەندێك لەفەرموودەکانی پێغەمبەری خوا صلی الله علیه وعلی آله وسلم دەربارەی سیفەتەکانی خوای گەورە

﴿ سیفەتی دابەزین ﴾

وەلەسوننەتیشدا پێغەمبەری خوا صلی الله علیه وعلی آله وسلم دەفەرموویت :﴿ يَنْزِلُ رَبُّنَا تَبَارَكَ وَتَعَالَى كُلَّ لَيْلَةٍ إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا ﴾*

واتە ﴿ پەروەردگارمان پاك و بێگەردی و بەرزی بۆئەو هەموو شەوێك دادەبەزێتە ئاسمانی دونیا ﴾.

ڕاڤەی شێخ ئیبنو عثیمین

• سیفەتی دەیەم:﴿ النزول – دابەزینی خوای گەورە ﴾

دابەزینی خوای گەورە بۆ ئاسمانی دونیا لەسیفەتە چەسپاوەکانیەتی بە بەڵگەی سوننەت و یەکدەنگی پێشین ﴿ سەلەف ﴾.

پێغەمبەری خوا صلی الله علیه وعلی آله وسلم دەفەرموویت :﴿ يَنْزِلُ رَبُّنَا تَبَارَكَ وَتَعَالَى كُلَّ لَيْلَةٍ إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا حِينَ يَبْقَى ثُلُثُ اللَّيْلِ الْآخِرُ يَقُولُ مَنْ يَدْعُونِي فَأَسْتَجِيبَ لَهُ﴾[1] الحديث متفق عليه.

---

* ئین ولقەیم لە پەرتووکی ﴿ إجتماع الجیوش – لاپەڕە ١٩١ ﴾ ئەوەشی بۆزیادکردووە :
وە پێغەمبەری خوا صلی الله علیه وعلی آله وسلم دەفەرموویت :﴿ لله أفرح بتوبة العبد ﴾.

[1] البخاري: كتاب التوحيد : باب الدعاء والصلاة في آخر الليل (١١٤٥).
ومسلم : كتاب صلاة المسافرين : باب الترغيب في العاء والذكر في آخر الليل والإجابة فيه (٧٥٨) (١٦٨) من حديث أبي هريرة رضي الله عنه .
وفي الباب عن أبي سعيد الخدري رضي الله عنه أخرجه مسلم (٧٥٨) (١٧٢) .
وراجع لشرح هذا الحديث والكلام عليه باستفاضة ((شرح حديث النزول)) لشيخ الإسلام إبن تيمية رحمه الله.

واتە ﴿ پەروەردگارمان پاك و بێگەردی و بەرزی بۆئەو هەموو شـەوێك دادەبەزێتـە ئاسمانی دونیا لەکاتێکدا سێیەکی کۆتایی شـەو دەمێنێتـەوە جـا دەفـەرمووێت کـێ لـێم دەپاڕێتەوە با وەڵامی بدەمەوە .... ﴾

وە بێگومــان ســەلەف یەکــدەنگن لەســەر چەســپاندنی ســیفەتی ﴿دابــەزین و هاتنەخوارەوە﴾ بۆ خوای گەورە هەربۆیە پێویستە جێگیرکردنـی سیفەتی ﴿دابـەزین و هاتنەخوارەوە﴾ بۆ خوای گەورە بەبێ گـۆڕین و وەبـەبێ پەکخـستن وەبـەبێ چـۆنیەتی بۆدانان وەبەبێ هاوشێوە بۆدانان کەئەویش بریتیە لە ﴿ دابەزین و هاتنەخوارەوەیـەکی﴾ ڕاستەقینە بۆ خوای گەورە کە شایستەی خۆیەتی .

وە بەدڵنیاییەوە ئەوانەی سیفەتەکانی خوای گەورە پەکدەخەن سـیفەتی ﴿ دابـەزین و هاتنــەخوارەوەی﴾خـوای گـەورەیان بـە دابـەزینی فەرمانەکـەی یـان بەزەییەکـەی یـان فریــشتەیەك لــە فریــشتەکانی لێکداوەتـەوە و ئێمــەش بەرپەرچـیان دەدەینــەوە بــەوەی لەپێشەوە لەبنەمای چوارەمدا باسـکرا . وەبەشـێوەیەکی تـریش بەرپەرچـیان دەدەینـەوە بەوەی کە فەرمانکردن و هاوشێوەی ئەوە ناکرێـت و ناگونجێـت کـەبلێت : کـێ لـێم دەپاڕێتەوە با وەڵامی بدەمەوە ....[1] تاکۆتایی.

---

١ ئاماژەیە بەبەشی کۆتایی فەرموودەکە کە دەفەرمووێت : ﴿مَنْ يَدْعُونِي فَأَسْتَجِيبَ لَهُ﴾ واتە : ئەگەر مەبەست لەدابەزین دابـەزینی مەلائیکـە یـان ڕەحمـەتی خـوا یـان فـەرمانی خـوا بێـت بـۆ لـەکۆتای فەرموودەکەدا دەفەرمووێت : کێ بانگم دەکات تاوەڵامی بدەمەوە، کەواتە ﴿ نزول ﴾ دراوەتـە پـاڵ خوای گەورە نەك مەلائیکەو .... هتد .

﴿ سیفەتی سەیرلێهاتن ﴾

وەهەروەها پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم دەفەرمووێت :

﴿يَعْجَبُ رَبُّكَ مِنَ الشَّابِّ لَيْسَتْ لَهُ صَبْوَة ﴾ واتە ﴿پەروەردگارت **سەیری دێت** لە گەنجێك بەلای ئارەزووبازیدا نەچێت ﴾

ڕاڤەی شێخ ئیبنو عثیمین

- **سیفەتی یانزەهەم: ﴿ العَجَبْ – سەیرلێهاتن ﴾**

سەیرلێهاتن یەکێکە لەسیفەتە چەسپاوەکانی خوای گەورە بە بەڵگەی قورئان و سوننەت و یەکدەنگی پێشین ﴿ سەلەف ﴾.

خوای گەورە دەفەرمووێت : ﴿ بَلْ عَجِبْتَ وَيَسْخَرُونَ ﴿١٢﴾ ﴾ الصافات: ١٢

لەسەر خوێندنەوەی هەریەکە لە ﴿ حمزة، الكسائي، وخلف ﴾ کەئەوان ئەو تائەی لەسەر ﴿عَجِبْتَ ﴾ ەیە بە ﴿ ضَمْ ﴾[1] دەیخوێننەوە، واتە ئابەو شێوەیەی لێدێت ﴿عجبتُ ﴾

واتە ﴿ من سەیرم لێدێت بەڵام ئەوان گاڵتەدەکەن ﴾ بەڵام لەسەر شێوەکەی خۆی واتە ﴿ بەڵکو تۆ لەململانێی ئەوان دەربارەی ئەو هەواڵە یەقینەیەی کەبیستویانە لە قوڕێکی نەرمی پێکەوە نووساو لینج ئادەم دروست بووە سەیرداماوی و ئەوانیش بۆخۆیان هەرخەریکی پێکەنین و گاڵتەو مەسخەرەن بەتۆ و بەزیندوبوونەوە ﴾.

[1] يشير الشيخ رحمه الله إلى قرآءة حمزة والكسائي وخلف بضم التاء . راجع المبسوط في القرآءاة العشر لابن مهران الأصبهاني ص(٣٥٧)، والسبعة في القرآءاة لابن مجاهد ص (٥٤٧) .

تێبینی: ئایەتەکە لەسەر خوێندنەوەی ﴿ حمزة، الكسائي، وخلف ﴾ کە﴿ ضَمْ ﴾ە بەکاردەهێنرێت بۆ ئەم سیفەتەی خوای گەورە. ﴿وەرگێڕ﴾.

وەهەروەها پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم دەفەرمووێت :

﴿يَعْجَبُ رَبُّكَ مِنَ الشَّابِّ لَيْسَتْ لَهُ صَبْوَة ﴾ رواه أحمد وهو في المسند ص ١٥١ج٤ عن عقبة بن عامر مرفوعا وفيه إبن لهيعة[١].

واتە ﴿پەروەردگارت سەیری دێت لە گەنجێك حەزی بەلای ئارەزووبازیدا نەچێت﴾

وە بێگومان سەلەف یەکدەنگن لەسەر چەسپاندنی سیفەتی ﴿ سەیر لێهاتن﴾ بۆ خوای گەورە هەربۆیە پێویستە جێگیرکردنی سیفەتی ﴿ سەیر لێهاتن﴾ بۆ خوای گەورە بەبێ گۆڕین و وەبەبێ پەکخستن وەبەبێ چۆنیەتی بۆدانان وەبەبێ هاوشێوە بۆدانان کەئەویش بریتیە لە ﴿ سەیر لێهاتنێکی﴾ڕاستەقینە بۆ خوای گەورە کە شایستەی خۆیەتی.

---

١ حديث ضعيف : أخرجه أحمد (٤/ ١٥١) وإبن أبي عاصم في السنة (٥٤٧) زأبة يعلى (١٤٧٩) والطبراني في الكبير (١٧/ ٣٠٩) والقضاعي في مسند الشهاب (٥٧٦) وتمام الرازي في فوائده (١٢٨٧) والبيهقي في الأسماء والصفات ص (٦٠٠) ونقل الحافظ السخاوي في المقاصد الحسنة ص (١٢٣) تضعيف الحافظ ابن حجر العسقلاني له في فتاويه من أجل عبدالله بن لهيعة وضعفه الألباني في الضعيفة (٢٤٢٦) وقال السخاوي : ((روينا في جزء أبي حاتم الحضرمي من حديث الأعمش عن إبراهيم قال : كان يعجبهم أن لايكون للشباب صبوة)).

* الصبوة : حەزکردن بەلای ئارەزوودا.

ويغني عن هذا الحديث في إثبات صفة العجب ما رواه البخاري (٤٨٨٩) من حديث أبي هريرة في حدبث ضعيف : لقد عجب الله عزوجل – أو ضحك – من فلان أو فلانة فأنزل الله عز وجل : ﴿وَيُؤْثِرُونَ عَلَىٰٓ أَنفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ ﴾ الحشر: ٩.

وە بەدڵنیاییەوە ئەوانەی سیفەتەکانی خوای گەورە پەکدەخەن سیفەتی ﴿ سەیر لێهاتنی﴾ خوای گەورەیان بە پاداشتدانەوە لێکداوەتەوە و ئێمەش بەرپەرچیان دەدەینەوە بەوەی لەپێشەوە لەبنەمای چوارەمدا باسکرا .

سەیرلێهاتن دووجۆرە:

١. یەکەمیان ئەوەیە کە هۆکارەکانی شاراوەن لەکاتی ڕوودانیدا لای ئەو کەسەی سەری سوڕماوە لەوەی بینیویەتی هەربۆیە ئەو شتەی پێ سەیرەو زۆر بەگەورە سەیری دەکات و سەری لێ دەسوڕمێ کەدەیبینێت، جائەو جۆرە بەهیچ جۆرێك ناشیا و نەگەنجاوە بۆخوای گەورە لەبەرئەوەی خوای گەورە هیچ شتێك لای شاراوەنیە.

٢. دووەم : هۆکەی بریتیە لەدەرچوونی شتێك لەهاوشێوەکانی خۆی یان لەسەرئەو شتەی کەپێویستە بەوشێوەیە بێت بەڵام کە پەیدادەبێت وادەرناچێت کە هەروابووە، لەگەڵ زانستی ئەوەی سەیری لێدێت لەو شتە، وەئەوە بریتیە لەوەی کەچەسپاوە بۆخوای گەورە.

ڕوونکردنەوەی وەرگێڕ:: ئەوەی کە مامۆستامان شێخ ئیبن و عثیمین باسی کرد لەوانەیە کەمێك تێگەیشتنی قورس بێت بۆیە من بەنمونە بۆت ڕووندەکەمەوە:

نمونە بۆ یەکەمیان : وەك ئەوەی کۆمەڵە کەسێك لەشوێنێکدا زۆر بەشێوەیەکی ئاسایی ژیان بەسەر دەبەن کەچی لە کتوپڕێکدا بومەلەرزەیەك دەیدات لەوشوێنەو زیانێکی زۆری مادی و مرۆیی لەو شوێنە دەدات ئەوانەی لەوشوێنەدان لەبەرئەوەی لەوەو پێش شتی وایان نەدیوە و نەزانیوە زۆریان پێ سەیرە چونکە ئەگەر بیانزانیایە شتێکی ئاوا لەئارادایە ئەوەی پێویست بوو بیکەن دەیانکرد، ئەم حاڵەتە بۆ مرۆڤەکان زۆر ئاساییە چونکە مرۆڤەکان زانستی نهێنیەکان نازانن و ئاگاداری نین .

بەڵام بۆ خوای گەورە ناگونجێت چونکە خوای گەورە هەموو نهێنیەك دەزانێت و هیچ شتێك لای ئەو شاراوە نیە.

نمونە بۆ دووەمیان : هەرئەوەی شێخ باسی کردووە کەئەویش گەنجێکە لەو پەڕی بارودۆخی ئارەزووبازیدایە کەچی لەگەڵ ئەوەشدا ناڕوات بەلای حەزو ئارەزووداو خۆی لێ بەدوور دەگرێت . ئەوەی جێگەی سەیرلێهاتن و سەرنجە ئەوەیە هەموو گەنجان بەو قۆناغەدا تێدەپەڕن بەڵام هەندێك گەنج هەیە حەزیان بەوە نیە و خۆیانی لێ بەدوور دەگرن، ئەم جۆرە گەنجانە ئەوانەن خوای گەورە سەیری لێیان دێت چونکە وەك هاوتەمەنەکانی خۆیان ڕەفتار ناکەن، لەم بارەدا سەیرلێهاتن بۆ خوای گەورە شتێکی ئاسایی و چەسپاوە چونکە خوای گەورە باش دەزانێت بۆچی وایە .فەرموودەکەش واباسی سەیرلێهاتنی خوای گەورەدا دەکات وەك دەفەرمووێت : ﴿پەروەردگارت سەیری دێت لە گەنجێك حەزی بەلای ئارەزووبازیدا نەچێت﴾.

﴿ سیفەتی پێکەنین ﴾

وەهەروەها پێغەمبەری خوا صلی الله علیه وعلی آله وسلم دەفەرمووێت :

﴿يَضحَكُ اللهُ إلى رجُلَين يَقْتلُ أحدُهما الآخرَ يَدخُلانِ الجنّة ﴾

واتە ﴿ خوای گەورە بە دووپیاو پێدەکەنێت کە یەکێکیان ئەویتریان دەکوژێت و هەردووکیشیان دەچنە بەهەشتەوە ﴾[1]

ڕاڤەی شێخ ئیبنو عثیمین

• سیفەتی دوانزەیەم:﴿ الضحك – پێکەنین ﴾

پێکەنین یەکێکە لەسیفەتە چەسپاوەکانی خوای گەورە بە بەڵگەی سوننەت و یەکدەنگی پێشین ﴿ سەلەف ﴾.

پێغەمبەری خوا صلی الله علیه وعلی آله وسلم دەفەرمووێت :

﴿يَضحَكُ اللهُ إلى رجُلَين يَقْتلُ أحدُهما الآخرَ يَدخُلانِ الجنّة ﴾

واتە ﴿ خوای گەورە بە دوو پیاو پێدەکەنێت کە یەکێکیان ئەویتریان دەکوژێت و هەردووکیشیان دەچنە بەهەشتەوە ﴾.

---

[1] لەوانەیە پێت سەیر بێت چۆن شتی وادەبێت دوو کەس یەکێکیان ئەو یتریان دەکوژێت و هەردووکیشیان دەچنە بەهەشتەوە : خوێنەری ئازیز جێگەی سەیر نیە چونکە ئەوەی یەکەم جار شەهیدبووە بەدەستی ئەو بێ باوەڕەی شەهیدی کردووە دوایی خۆیشی موسڵمان بووە و زانراویشە سەرئەنجامی موسڵمانیش هەربەهەشتە . بۆیە دەبێت ئابەوشێوەیە لێی تێبگەین – وەرگێر.

وەتەواوی فەرموودەکە بەم شێوەیەیە : ﴿يُقَاتِلُ هَذَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيُقْتَلُ ثُمَّ يَتُوبُ اللَّهُ عَلَى الْقَاتِلِ فَيُسْتَشْهَدُ﴾ متفق عليه[1] واتە ﴿ ئەوەیان شەڕدەکات لەپێناوی خوادا و پاشان دەکوژرێت دوای ئەو ڕووداوە بکوژەکەش تەوبە دەکات و خوای گەورەش تەوبەکەی لێوەردەگرێت و ئەویش لە پێناوی خوادا شەڕدەکات و شەهید دەکرێت﴾.

وە بێگومان سەلەف یەکدەنگن لەسەر چەسپاندنی سیفەتی ﴿ پێکەنین ﴾ بۆ خوای گەورە هەربۆیە پێویستە جێگیرکردنی سیفەتی ﴿ پێکەنین ﴾ بۆ خوای گەورە بەبێ گۆڕین و وەبەبێ پەکخستن وەبەبێ چۆنیەتی بۆدانان وەبەبێ هاوشێوە بۆدانان کەئەویش بریتیە لە ﴿ پێکەنینێکی﴾ڕاستەقینە بۆ خوای گەورە کە شایستەی خۆیەتی .

وە بەدڵنیاییەوە ئەوانەی سیفەتەکانی خوای گەورە پەکدەخەن سیفەتی ﴿ پێکەنینی ﴾ خوای گەورەیان بە پاداشتدانەوە لێکداوەتەوە و ئێمەش بەرپەرچیان دەدەینەوە بەوەی لەپێشەوە لەبنەمای چوارەمدا باسکرا.

---

[1] البخاري : كتاب الجهاد : باب الكافر يقتل المسلم، ثم يسلم فيسدد بعد ويقتل (٢٨٢٦) .

ومسلم : كتاب الإمارة : باب بيان الرجلين يقتل احدهما الآخر يدخلان الجنة (١٨٩٠)(١٢٨) من حديث أبي هريرة رضي الله عنه.

⟸ فهذا وما أشْبَهَهُ مِمّا صَحَّ سَنَدُهُ، وعُدِّلَت رُوَّاتُه، نُؤْمِنُ بِهِ، ولا نَرُدُّهُ، ولا نَجْحَدُهُ، ولا نَتَأَوَّلُهُ بِتأْوِيلٍ يُخالِفُ ظاهِرَه، ولا نُشَبِّهُهُ بصفاتِ المخلوقين، ولا بِسِماتِ المُحْدِثِينَ*، ونعلَمْ أنَّ اللهَ سبحانَه وتعالى لا شبيهَ لَهُ، ولا نظيرَ { لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ البَصِيرُ } ﴿الشورى: ١١﴾، وكلُّ ما تُخيِّلَ في الذِّهْنِ أوْ خَطَرَ بالبَالِ, فإنَّ اللهَ تعالى بخلافِه.

واته ﴿ جائەو فەرموودانەی كە ڕشتە ﴿ سەنەد ﴾كەیان صەحیحە و ئەوانەیشی ڕیوایەتیان كردووە بە دادپەروەر ((عدل)) دانراون ئێمە باوەڕمان پێیەتی، و ڕەدیان ناكەینەوە، و ئینكاری و ملە جیڕەی لەگەڵدا ناكەین، و ڕاڤەوتەفسیری ناكەین بە تەفسیركردنێك پێچەوانەی ڕووكەشەكەی بێت، و نایچوێنین بە سیفەتی دروستكراوەكانەوە، و بە شكڵ و شێوەی ئەو شتانەی تازە داهاتووە، وەئێمە دەزانین كە خوای گەورە هاوشێوە و هاوویێنەی نیە ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِۦ شَىْءٌ وَهُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْبَصِيرُ ﴾.

واتە ﴿هیچ شتێك هاوشێوە و هاووێنەی خوای گەورە نیە، وەهەر ئەویشە بیسەرو بینایە﴾.

وەهەموو ئەو شتانەی كەبە بیرو هۆش و مێشكی مرۆڤدا دێت دەربارەی خوای گەورە ئەوا خوای گەورە بە پێچەوانەی ئەو شتەوەیە.

---

* زاد في إجتماع الجيوش ص (١٩١): ((بل نؤمن بلفظه ونترك التعرض لمعناه قراءته وتفسيره)).

﴿ سیفەتی بەرزبوونەوە بۆ سەرعەرش ﴾

لەنمونەی ئەوە خوای گەورە دەفەرموویّت : ﴿ٱلرَّحۡمَٰنُ عَلَى ٱلۡعَرۡشِ ٱسۡتَوَىٰ ﴿٥﴾﴾ طه: ٥ واتە ﴿ ئەو خوا بەخشیندەیە چووە سەر عەرشی خۆی ﴾.

ڕاڤەی شێخ ئیبنو عثیمین

- **سیفەتی سیانزەیەم:﴿ الإستواء على العرش** – بەرزبوونەوە بۆ سەر عەرش﴾

بەرزبوونەوەی خوای گەورە بۆ سەر عەرش یەکێکە لەسیفەتە چەسپاوەکانی خوای گەورە بە بەڵگەی قورئان و سوننەت و یەکدەنگی پێشین ﴿ سەلەف ﴾.

خوای گەورە دەفەرموویّت : ﴿ٱلرَّحۡمَٰنُ عَلَى ٱلۡعَرۡشِ ٱسۡتَوَىٰ ﴿٥﴾﴾ طه: ٥ واتە ﴿ ئەو خوا بەخشیندەیە چووە سەر عەرشی خۆی ﴾.

وە خوای گەورە لەحەوت شوێندا باسی بەرزبوونەوەی خۆیی بۆ سەر عەرشەکەی خۆی باسکردووە.

وە پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم دەفەرموویّت : ﴿إِنَّ اللَّهَ لَمَّا قَضَى الْخَلْقَ كَتَبَ عِنْدَهُ فَوْقَ عَرْشِهِ إِنَّ رَحْمَتِي سَبَقَتْ غَضَبِي﴾[1].

---

[1] البخاري : كتاب التوحيد : باب قول الله تعالى ﴿ بَلۡ هُوَ قُرۡءَانٞ مَّجِيدٞ ﴿٢١﴾ فِي لَوۡحٖ مَّحۡفُوظِۭ ﴿٢٢﴾ ﴾ البروج: ٢١ - ٢٢ (٧٥٥٤).

ومسلم : كتاب التوبة : باب في سعة رحمة الله تعالى وأنها سبقت غضبه (٢٧٥١) (١٤)من حديث أبي هريرة رضي الله عنه.

واتە ﴿ خوای پەروەردگار لەكاتێكدا بڕیاریدا دروستكراوەكان دروست بكات نووسینێكی نووسی لەلای خۆی لەسەر عەرش كە بەزەیی من پێش توڕەبوونم كەوتووە﴾.

وە هەروەها پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم دەفەرمووێت : ﴿إِنَّ بُعْدَ مَا سَمَاءٍ إِلَى سَمَاءٍ إِمَّا وَاحِدَةٌ وَإِمَّا اثْنَتَانِ أَوْ ثَلَاثٌ وَسَبْعُونَ سَنَةً إلى أَنْ قَالَ فِي الْعَرْشِ بَيْنَ أَسْفَلِهِ وَأَعْلَاهُ مِثْلُ مَا بَيْنَ السَّمَاءِ إِلَى السَّمَاءِ ثم اللّٰهُ تعالى فَوْقَ ذَلِكَ ﴾.[1] بەهەمان شێوە هەریەك لە پێشەوایان ترمزی و ئیبن و ماجە ئەم فەرموودەیەیان ڕیوایەتكردووە و

[1] خوێنەری بەڕێز بەڕاستی ئەو فەرموودەیەی زانای ڕاڤەكار هێناویەتی من بەو شێوەیە نەم دیوە لە كتابەكانی فەرموودەدا بەڵكو ئەوەی من دیومە جیاوازە بۆیە هەمووی دێنم بۆئەوەی بۆ خۆت ببینیو شارەزای بی .

تێبینی ئەم فەرموودەیە زۆر لاوازەو ناكرێتە بەڵگە بەهیچ جۆرێك چونكە سیفەتی بەرزبوونەوەی خوای گەورە بەبەڵگەی زۆر بەهێز سەلماوە و پێویستمان بە فەرموودەی لاواز نیە تا بیكەینە بەڵگە بۆ قسەكانمان بەڵام لەبەرئەوەی شێخ هێناویەتی ئێمەش دەیهێنین تەنها لەبەر زانیاری و هیچی تر.

فەرموودەكە:: سنن أبي داود السجستاني – باب في الجهمية – جزء ٤ ص ٣٦٨:

٤٧٢٥ – حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ الْبَزَّازُ حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ أَبِى ثَوْرٍ عَنْ سِمَاكٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمِيرَةَ عَنِ الأَحْنَفِ بْنِ قَيْسٍ عَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ قَالَ كُنْتُ فِى الْبَطْحَاءِ فِى عِصَابَةٍ فِيهِمْ رَسُولُ اللَّهِ –صلى الله عليه وسلم– فَمَرَّتْ بِهِمْ سَحَابَةٌ فَنَظَرَ إِلَيْهَا فَقَالَ « مَا تُسَمُّونَ هَذِهِ ». قَالُوا السَّحَابَ. قَالَ « وَالْمُزْنَ ». قَالُوا وَالْمُزْنَ. قَالَ « وَالْعَنَانَ ». قَالُوا وَالْعَنَانَ. قَالَ أَبُو دَاوُدَ لَمْ أُتْقِنِ الْعَنَانَ جَيِّدًا قَالَ « هَلْ تَدْرُونَ مَا بُعْدُ مَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالأَرْضِ ». قَالُوا لاَ نَدْرِى. قَالَ « إِنَّ بُعْدَ مَا بَيْنَهُمَا إِمَّا وَاحِدَةٌ أَوِ اثْنَتَانِ أَوْ ثَلاَثٌ وَسَبْعُونَ سَنَةً ثُمَّ السَّمَاءُ فَوْقَهَا كَذَلِكَ ». حَتَّى عَدَّ سَبْعَ سَمَوَاتٍ « ثُمَّ فَوْقَ السَّابِعَةِ بَحْرٌ بَيْنَ أَسْفَلِهِ وَأَعْلاَهُ مِثْلُ مَا بَيْنَ سَمَاءٍ إِلَى سَمَاءٍ ثُمَّ فَوْقَ ذَلِكَ ثَمَانِيَةُ أَوْعَالٍ بَيْنَ أَظْلاَفِهِمْ وَرُكَبِهِمْ مِثْلُ مَا بَيْنَ سَمَاءٍ إِلَى سَمَاءٍ ثُمَّ عَلَى ظُهُورِهِمُ الْعَرْشُ بَيْنَ أَسْفَلِهِ وَأَعْلاَهُ مِثْلُ مَا بَيْنَ سَمَاءٍ إِلَى سَمَاءٍ ثُمَّ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى فَوْقَ ذَلِكَ ».

﴿عیلەتێکی تێدایە کە شێخی ئیسلام ئبن و لقیم وەڵامی داوەتەوە لە تهذيب سنن أبي داود[١] ص(٢٩، ٩٣) ج٧﴾.

١ فەرموودەیەکی لاوازە: أخرجه أحمد (١/ ٢٠٦، ٢٠٧) وأبو داود (٤٧٢٣) والترمذي (٣٣٢٠) وحسنه، وابن ماجة (١٩٣) والحاكم في المستدرك (٢/ ٥٠٠, ٥٠١)، وعثمان الدارمي في الرد على الجهمية ص (٢٤) وفي النقض على المريشي ص (٩٠، ٩١) وابن أبي عاصم في السنة (٥٧٧) زابن خزيمة في التوحيد (١٤٤) والآجري في الشريعة ص (٢٩٢، ٢٩٣) ومحمد بن عثمان بن أبي شيبة في العرش (٩, ١٠) والبيهقي في الأسماء والصفات ص (٥٠٤) واللالكائي في أصول إعتقاد أهل السنة (٦٥١) والعقيلي في الضعفاء (٢/ ٢٨٤) وابن الجوزي في العلل المتناهية (٢/ ٢٥) والواهيات (١/ ٩, ١٠) وأبو نعيم في أخبار أصبهان (٢/٢) وأبو الشيخ في العظمة (٢٠٤) وابن قدامة في العلو (٢٩) والذهبي في العلو للعلي الغفار ص (ص ٤٩, ٥٠) وابن عبدالبر في التمهيد (٧/ ١٠٤) وابن حزم في الملل والنحل (٢ / ١٠٠، ١٠١) والمزي في تهذيب الكمال (٢/ ٧١٩) وغيرهم من طرق عن سماك بن حرب عن عبدالله بن عميرة عن الأحنف بن قيس عن العباس بن عبداللطيف فذكره .

وسنده ضعيف فيه أكثر من علة:

الأولى : تفرد سماك بروايته . وإذا نظرنا إلى حديث سماك حال الإنفراد وجدناه لايحتج به إذا انفرد . ففي التهذيب (٤/٢٣٤) : ((قال النسائي : كان ربما لقن فإذا انفرد بأصل لم يكن حجة لأنه كان يلقن فيتلقن))أ.هـ وهذا جرح بين واضح من إمام ناقد وقد انفرد سماك في حديثه بذكر صفة حملة العرش .

الثاني : جهالة عبدالله بن عميرة . وقد أعل الحافظ الذهبي حديثه هذا في العلو بجهالته .

وفي الميزان له قال : ((فيه جهالة)) أ.هـ وقد قال الإمام البخاري : ((لايعرف له سماع من الأحنف بن قيس)) كذا في التأريخ الكبير .

الثالثة : نكارة المتن: فقد أشارة أخينا المكرم عبدالله بن يوسف في تعليقه على ((فتيا وجوابها)) لابن عطار ص (٧٢):

أن في سياق المتن نكارة في وجهين ﴿تشبيه الملائكة بالتيوس، فإن الأوعال جمع وعل، وهو تيس الجبال، وإن كان هذا اللفظ يستعار للأشراف من الناس، فإنه هاهنا على الأصل بقرينة ذكر الأظلاف فإنها من خواص ما يتجر من الحيوان.

١. أكثر الأصول تذكر الأظلاف والركب مؤنثة وهو معنى منكر في حق الملائكة وقد أنكره الله على المشركين﴾ أ.هـ.

وقد ضعف الحديث وأشار إلى ضعفه غير واحد من أهل العلم منهم ابن عدي في الكامل في ترجمته يحي بن العلاء فقال:

((إنه غير محفوظ)) ورده ابن العربي في شرحه للترمذي بقوله : ((أمور تلقفت من أهل الكتاب ليس لها أصل الصحة)).

وكذا ضعفه الألباني في تخريجه للسنة لابن أبي عاصم (٥٧٧) والأرناؤوط في تعليقه على الطحاوية (٢/ ٣٦٥).

وما جاء من تقوية الحافظ ابن القيم له في تهذيب السنن كما أشار الشيخ العثيمين فلاعتقاده أن العلة التي في الحديث هي تفرد الوليد بن أبي ثور عن سماك بالرواية مع ضعفه وأن هذه العلة مدفوعة برواية غيره من الثقات عن سماك مثل ابراهيم بن طهمان وغيره.

والحق كما رأيت أن الأشكال والعلة ليس في الطرق الموصلة لسماك فقد رواه عن سماك غير واحد مما هو مذكور في طرقه، وإنما الإشكال والعلة في سماك نفسه ومن فوقه.

وقد أشار ابن القيم إلى العلة أخرى وهي مخالفة هذا الحديث لحديث آخر رواه الترمذي من حديث أبي هريرة ورد هذه العلة بقوله ((أن الترمذي ضعفه هذا الحديث عن أبي هريرة)) وراجع تهذيب السنن (٧/ ٩٢, ٩٣).

والخلاصة :: أن الحديث ضعيف وأن أدلة الفوقية والإستواء مقررة بأدلة أخرى كثيرة في الكتاب والسنة الصحيحة والله أعلم.

واتە ﴿دووری نێوان ئاسمانێ بۆ ئاسمانێکی تر یان حەفتاو یەك یان حەفتاو دوو یان حەفتاو سێ ساڵە تائەو شوێنەی کەفەرمووی لەبارەی عەرشەوە : نێوان بنەوەی تا سەرەوەی بەوێنەی نێوان ئاسمانێ بۆ ئاسمانێکی ترە و خوای گەورە لەسەرئەوعەرشەیە﴾

وە بێگومان سەلەف یەکدەنگن لەسەر چەسپاندنی سیفەتی ﴿ بەرزبوونەوە ﴾ بۆ خوای گەورە بۆ سەر عەرشەکەی هەربۆیە پێویستە جێگیرکردنی سیفەتی ﴿بەرزبوونەوە﴾ بۆ خوای گەورە بەبێ گۆڕین و وەبەبێ پەکخستن وەبەبێ چۆنیەتی بۆدانان وەبەبێ هاوشێوە بۆدانان کەئەویش بریتیە لە ﴿ بەرزبوونەوەیەکی ﴾ ڕاستەقینە بۆ خوای گەورە کە شایستەی خۆیەتی، کەواتاکەی بریتیە لە بەرزبوونەوە و جێگیربوون.

وە بەدڵنیاییەوە ئەوانەی سیفەتەکانی خوای گەورە پەکدەخەن سیفەتی ﴿بەرزبوونەوەی﴾ خوای گەورەیان بە دەست <u>**بەسەرداگرتن**</u> لێکداوەتەوە و ئێمەش بەرپەرچیان دەدەینەوە بەوەی لەپێشەوە لەبنەمای چوارەمدا باسکرا.

وەهەروەها لەڕوویەکی تریشەوە بەرپەرچیان دەدەینەوە بەوەی لە زوبانی عەرەبیدا بەو واتایە نەناسراوە، وەهەروەها ئەو لێکدانەوەی ئەوان بۆ بەرزبوونەوەی خوای گەورە بە <u>**بەسەرداگرتن**</u> چەندین شتی تری لەسەر بنیاد دەنرێت کەهەمووی پوچەو بێ مانایە وەکو ئەوەی عەرش پێشتر مولکی خوای گەورە نەبووە و پاشان دەستی بەسەرداگرتووە. ﴿یان شتێکی تر هەبووە و لەگەڵ خوای گەورەدا ململانێی کردووە و خواش پێی ڕازی نەبووە و بەسەریدا زاڵبووە و دوای دەستی بەسەر عەرشدا گرتووە و لەسەری جێگیر بووە – پەنا بەخوا لەوەی وا بیربکەینەوە و گومڕابین – وەرگێڕ ﴾.

* **وەواتای عەرش لەڕووی زمانەوانیوە بریتیە لە:** شوێنێکی تایبەت بەدەستەڵاتدار .

وەواتای عەرش لەڕووی شەرعەوە بریتیە لە:: عەرشی گەورە کە خوای بەبەزەیی بەرزبووە وە سەری کەئەویش بەرزترین و گەورەترین دروستکراوی خوایە و خوای گەورەش بە ﴿ گەورە و بەڕێز و مەزن ﴾ وەسفی کردووە .

* **وە کورسی خوای گەورە جگە لە عەرشە لەبەرئەوەی عەرش ئەوەیە کە خوای گەورە بەرزبۆتەوە سەری، وە کورسی شوێن پێی دووقاچی خوای گەورەیە بەبەڵگەی فەرموودەکەی ﴿ إبن عباس ﴾ ڕەزای خوایان لێ بێت کە پێشەوا حاکم لە مستدرکدا ڕیوایەتی کردووە :**﴿ الكرسي موضع قدميه والعرش لا يُقَدِرُ أحَدٌ قَدْرَهُ هذا حديث صحيح على شرط الشيخين ولم يخرجاه﴾[1] **واتە : ﴿کورسی شوێن پێی دووقاچی خوای گەورەیە، وە عەرش هیچ کەسێ شێوە و ئەندازەی نازانێت ﴾.**

---

[1] صحيح موقوفا : اخرجه محمد بن عثمان بن أبي شيبة في كتاب العرش (٦١) وعبدالله بن أحمد في السنة (٤٠٧) والدارمي في الرد على المريسى ص (٧١: ٧٤) وابن خزيمة في التوحيد ص (١٠٧، ١٠٨) والطبراني في التفسير (٥٧٩٢) والطبراني في الكبير (١٢٢٠٤) والدارقطني في كتاب الصفات (٣٦, ٣٧) والحاكم في المستدرك (٢/ ٢٨٢) من طريق سفيان عن عمار الدهني عن سعيد بن جبير عن ابن عباس موقوفا عليه.

وإسناده حسن : فعمار الدهني أبو معاوية البجلي صدوق روى له أصحاب الكتب الستة إلا البخاري كما في التقريب ص(٤٠٨) . ومع ذلك فقد قال الحاكم ((صحيح على شرط الشيخين)) ووافقه الذهبي!!

وقال الهيثمي في المجمع (٦/ ٣٢٣) : ((رجاله رجال الصحيح)) أ.هـ.

وقد روى هذا الحديث مرفوعا ولا يصح وراجع لذلك التهذيب (٤/ ٣١٣) وتفسير ابن كثير (١/ ٣٠٩) والعلل لابن الجوزي وشرح الطحاوية لابن أبي العز (٢/ ٣٦٩) والميزان (٢/ ١٦٥) . وفي الباب : عن أبي موسى الأشعري رضي الله عنه : ((الكرسي موضع القدمين وله أطيط كأطيط الرجل)) أخرجه محمد بن عثمان أبي شيبة في كتاب العرش (٦٠)

وعبدالله بن أحمد في السنة وابن جرير في تفسيره (٧/٣) والبيهقي في الأسماء والصفات ص (٥١٠) وأبو الشيخ في العظمة (٢/ ٤٢) والذهبي في العلو (١٢٤-مختصر).

وإسناده صحيح موقوف كما قال الألباني في مختصره للعلو.

* وراجع كلام شيخ الإسلام ابن تيمية في الرسالة العرشية على هذا الأثر وكذا ماقاله الشيخ العثيمين في تفسير آية الكرسي ص (٢٤: ٢٦).

﴿ سیفەتی بەرزییەتی خوای گەورە ﴾

وەهەروەها خوای گەورە دەفەرموویّت :﴿ ءَأَمِنتُم مَّن فِي ٱلسَّمَآءِ ﴾ الملك: ١٦
واته: ﴿ ئایه دڵنیان لەو خوایەی لەسەروووەوەیە ﴾.

وقولُ النبيِّ – صلى الله عليه وسلم – «رَبُّنَا اللهُ الَّذِي في السَّماءِ تَقَدَّسَ اسْمُكَ»[1] وقال للجاريَّة «أيْنَ اللهُ؟» قالتْ: في السَّماءِ قال «أَعْتِقْهَا فَإِنَّهَا مُؤْمِنَةٌ». رواه مالكُ بنُ أنَسٍ ومسلمٌ وغيرُهما مِنَ الأئمة.

واته ﴿ پەروەردگارمان ئەو خوایەیە کە لە ئاسماندایە پیرۆزبیّت ناوت، وەهەروەها بە کەنیزەکەکەی فەرموو ﴿ خوا لەکوێیە؟ ﴾ کەنیزەکەکەش وتی : لەئاسماندایە ((واتە لەسەروو ئاسماندایە بەو بەڵگانەی تر کەدێت إنشاءالله – وەرگێڕ))، پێغەمبەری خواش صلى الله عليه وعلى آله وسلم فەرمووی : ئازادی بکە لەبەرئەوەی ئەو کەنیزەکە باوەڕدارە ﴾.

وقالَ النبيُّ – صلى الله عليه وسلم – لِحُصَيْنٍ«كَمْ إلهًا تَعْبُدُ؟» قال: سَبْعَةً" سِتَّةً في الأرضِ وواحِدًا في السَّماءِ، قالَ «مَنْ لِرَغْبَتِكَ وَرَهْبَتِكَ؟» قالَ: الّذي في السَّماء، قالَ«فَاتْرُكْ السِّتَّةَ وَاعْبُدْ الذِي في السَّماءِ وَأَنَا أُعَلِّمُكَ دَعْوَتَيْن»فَأَسْلَمَ وَعَلَّمَهُ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم أَنْ يَقُولَ«اللَّهُمَّ أَلْهِمْنِي رُشْدِي وَقِنِي شَرَّ نَفْسِي».
وە پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم بە حوصەینی فەرموو : ﴿ چەند پەرستراو دەپەرستیت؟﴾ حوصەین فەرمووی: حەوت، شەشەیان لەزەویدایەو یەکێکیان لە **ئاسماندایە**، پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم بە حوصەینی فەرموو : ﴿ کام لەو حەوتە بۆکاتی داواکردنی ویست و ئارەزووتەو لەکاتی ترستدا پەنای پیّ دەگریت؟﴾ حوصەین فەرمووی: ئەوەی کە لە ئاسماندایە .

---

[1] خوێنەری ئازیز ئەو بەشەی دیاریکراوە فەرموودەیەکی لاوازە هەروەکو شێخی ئیسلام پێشەوا ئەلبانی فەرموویەتی:
(سنن أبي داود)
٣٨٩٢ حدثنا يزيد بن خالد بن موهب الرملي حدثنا الليث عن زيادة بن محمد عن محمد بن كعب القرظي عن فضالة بن عبيد عن أبي الدرداء قال سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول من اشتكى منكم شيئا أو اشتكاه أخ له فليقل ربنا الله الذي في السماء تقدس اسمك أمرك في السماء والأرض كما رحمتك في السماء فاجعل رحمتك في الأرض اغفر لنا حوبنا وخطايانا أنت رب الطيبين أنزل رحمة من رحمتك وشفاء من شفائك على هذا الوجع فيبرأ .
تحقيق الألباني : ضعيف ، المشكاة (١٥٥٥) // ضعيف الجامع الصغير (٥٤٢٢) نحوه //

پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم بە حوصەینی فەرموو : ﴿دەی کەوایە وازلەو شەشە بێنەو ئەوەیان بپەرستە کە لە **ئاسماندایە** وە من دوو نزات (دوعات) فێردەکەم، جائەویش موسڵمان بوو،وە پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم فێری کرد کەبڵێ : ﴿ئەی پەروەردگار داوات لێدەکەم سەرفرازی و ڕێنمویم بخەدڵمەوە، وە داوات لێدەکەم بمپارێزیت لە شەڕو خراپەی نەفس و دەروونم﴾.

وَفِيمَا نُقِلَ مِنْ عَلاماتِ النبيِّ – صلى الله عليه وسلم – وَأصحابِهِ في الكُتُبِ المتقدِّمةِ أنَّهم يَسْجُدون بالأرْضِ، ويَزْعُمون أنَّ إلهَهمْ في السَّماءِ.

وەلەوەی گوازراوەتەوە لە نیشانەکانی پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلمو هاوەڵانی لە پەرتووکە پێشکەوتووەکاندا ﴿ئەوانەی لەپێش ئیسلامەوە هاتوون﴾ ئەوەیە کە ئەوانە واتە پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم و هاوەڵانی لەزەویدا کڕنوش دەبەن، وە واگومان دەبەن پەرستراوەکەیان لە ئاسماندایە﴾.

﴿لەڕاڤەکەدا حوکمی فەرموودەکە دیاری دەکەین﴾.

وَرَوَى أبو داودَ في سُننه أنَّ النبيَّ – صلى الله عليه وسلم – قالَ «إنَّ مَا بَيْنَ سَمَاءٍ إلَى سَمَاءٍ مَسِيرَةُ كذَا وَكذَا –وذَكَرَ الخَبَرَ إلى قَوْلِهِ– وَفَوْقَ ذَلِكَ العَرْشُ وَاللهُ سُبْحَانَهُ فَوْقَ ذَلِكَ».

واتە : وە ئەبوداود لە سوننەنەکەیدا ڕیوایەتی کردووە کە پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم فەرموویەتی : ﴿ نێوانی ئاسمان و ئاسمانێکی دیکە نێوانی ئەوەندەو ئەوەندەیە – وەباسی هەواڵەکەی کردووە تا ئەو شوێنەی کەدەفەرموێت – وەلەسەرووی ئەوەشەوە عەرشە وە خوای پاك و بێگەرد لەسەروی ئەوەوەیە ﴾.

﴿ لەڕاڤەکەدا حوکمی فەرموودەکە دیاری دەکەین – وەرگێڕ﴾

فَهَذَا وَمَا أشْبَهَهُ مِمَّا أَجْمَعَ السَّلَفُ رَحِمَهم اللهُ على نَقْلِهِ وقَبُولِهِ ولَمْ يَتَعَرَّضُوا لِرَدِّهِ ولا تَأْوِيلِهِ ولا تَشْبِيهِهِ ولا تَمْثِيلِه.

واتە : جائەوە و هەرچی سیفەتێکی تریشی هاوشێوەی لەوەی پێشین ڕەحمەتی خوایان لێ بێت یەککدەنگن لەسەر گواستنەوەی ﴿ گێڕانەوەی ﴾ و وەرگرتنی وەنەچوونەتەوە بە گژیدا بۆ ڕەدکردنەوەی و گۆڕینی و شوبهاندنی بەدروستکراوەکانیەوە و هاوشێوە بۆدانانی.

ڕاڤەی شێخ ئیبنو عثیمین

• سیفەتی چواردەیەم : ﴿ العلو : بەرزییەتی ﴾

بەرزییەتی خوای گەورە یەکێکە لەسیفەتە چەسپاوەکانی خـوای گـەورە بـە بەڵگـەی قورئان و سوننەت و یەکدەنگی پێشین ﴿ سەلـەف ﴾.

خوای گەورە دەفەرمووێت : ﴿ وَهُوَ ٱلْعَلِيُّ ٱلْعَظِيمُ ﴿٢٥٥﴾ ﴾ البقرة: ٢٥٥

پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم لەکاتی کڕنوش بردنیدا لـەناو نوێـژدا فەرموویەتی : ﴿سُبْحَانَ رَبِّـيَ الأَعْلَـى ﴾ واتـە ﴿ پـاك و بێگـەردی بـۆ پـەروەردگاری هەرەبەرزم . پێشەوا موسلیم لە هاوەڵی بەڕێزی پێغەمبەری خواوە صلى الله عليه وعلى آله وسلم حوزەیفەی کوڕی یەمانەوە ڕەزای خوای لێ بێت ڕیوایەتی کردووە[1]

وە بێگومان سەلـەف یەکدەنگن لـەسەر چەسپاندنی سیفەتی ﴿ بەرزییەتی ﴾ بۆ خوای گەورە هەربۆیە پێویستە جێگیرکردنی سیفەتی ﴿ بەرزییەتی ﴾ بـۆ خـوای گـەورە بـەبێ گۆڕین و وەبەبێ پەکخستن وەبەبێ چۆنیەتی بۆدانان وەبەبێ هاوشێوە بۆدانان کەئـەویش بریتیە لە ﴿ بەرزییەکی ﴾ڕاستەقینە بۆ خوای گەورە کە شایستەی خۆیەتی.

﴿بەرزییەتی خوای گەورە دابەش دەبێت بۆ دووبەش﴾

أ – بەرزییەتی سیفەت : بەواتای ئەوەی کە سیفەتەکانی خوای گەورە زۆر بـەرزن و لە هیچ ڕوویەك لـەڕووەکانەوە کەم و کـورتی تێدانیـە، وەبەڵگـەی ئـەوەش لــە پێـشدا باسکرا.

ب – وەبەرزییەتی خودی خوای گەورە : بەواتای ئەوەی کە خودی خـوای گـەورە لەسەرو هەموو دروستکراوەکانیەوەیەتی وەبەڵگەی ئەوەش لـەگەڵ ئەوەی پێشووەوەیە:

خوای گەورە دەفەرمووێت : ﴿ ءَأَمِنتُم مَّن فِي ٱلسَّمَآءِ ﴾ الملك: ١٦ واتە: ﴿ ئایە دڵنیان لـەو خوایەی لـەسەررووەوەیە ﴾.

---

[1] مسلم : كتاب الصلاة المسافرين وقصرها : باب استحباب تطويل القرءة في صـلاة اليـل (٧٧٢) (٢٠٣) ضمن حديث طويل لحذيفة.

وەفەرموودەکەی پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم کەفەرمووی : «رَبُّنَا اللهُ الّذِي فِي السّماءِ تَقَدّسَ اسْمُكَ .... » فەرموودەکە پیشەوا ئەبو داود ڕیوایەتی کردووە وفيه زيادة ابن محمد قال البخاري منكر الحديث[1] .

واتە ﴿پەروەردگارمان ئەو خوایەیە کە لە ئاسماندایە پیرۆزبێت ناوت ﴾.

وەفەرموودەکەی پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم کەبە کەنیزەکەکەی فەرموو : «أَيْنَ اللهُ؟» قالتْ: فِي السَّماءِ قال «أَعْتِقْهَا فَإِنَّهَا مُؤْمِنَةٌ». رواه مسلمٌ في قصة معاوية بن الحكم .

واتە ﴿ خوا لەکوێیە؟ ﴾ کەنیزەکەکەش وتی : لەئاسماندایە ((واتە لەسەروو ئاسماندایە بەو بەڵگانەی تر کەدێت إنشاءالله – وەرگێڕ))، پێغەمبەری خواش صلى الله عليه وعلى آله وسلم فەرمووی : ئازادی بکە لەبەرئەوەی ئەو کەنیزەکە باوەڕدارە ﴾.
وەفەرموودەکەی پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم کەبە حوصەینی کوڕی عوبەیدی خوزاعی باوکی عیمرانی کوڕی حوصەینی فەرموو : ﴿أتْرُكْ السِّتَّةَ

---

[1] حديث ضعيف : وله إسنادان:

الأول : من طريق زيادة بن محمد عن محمد بن كعب القرظي عن فضالة بن عبيد عن أبي درداء : أخرجه أبي داود (٣٨٩٢) والنسائي في عمل اليوم والليلة (١٠٣٧) والحاكم (١ ٣٤٤) والبيهقي في الأسماء والصفات ص (٤٢٣) والدارمي في الرد على الجهمية (٧٠) وابن قدامة في العلو (١٨) وإسناده ضعيف جدا فزياد بن محمد الأنصاري متروك كما في التقريب وذكر الحافظ الذهبي في الميزان (٢/ ٩٨) أنه انفرد بهذا الحديث .وعقب على تصحيح الحاكم لهذا الحديث بقوله : ((زيادة قال فيه البخاري وغيره : منكر الحديث)) وفي العلو ص(٢٧) ((زيادة لين الحديث)).

الثاني : رواه أحمد (٦/ ٢٠, ٢١) من طريق أبي بكر بن أبي مريم عن الأشياخ عن فضالة ابن عبيد الأنصاري قال علمني رسول الله صلى الله عليه وعلى اله وسلم رقية وأمرني أن أرق بها .... فذكره .

وإسناده ضعيف ففيه جهالة وضعف : أما الجهالة ففي قوله : عن الأشياخ وأما الضعف فأبوبكر بن أبي مريم ضعيف مختلط.

وَاعْبُدْ الذِي فِي السَّماءِ ﴾ واتە ﴿دەی كەوایە وازلەو شەشە بێنەو ئەوەیان بپەرستە كە لە ئاسماندایە ﴾. ئەوە ئەو دەربڕینەیە كە دانەر باسیكردووە، وە هەروەها لە الإصابة دا هێناویەتی لە ڕیوایەتی ئیبن و خوزەیمە لە چیرۆكی ئیسلام بوونەكەیدا بە دەربڕینێكی جگە لەوەی هاتووە، وەتیایدا دانپێدانانی پێغەمبەری خوای صلی الله علیه وعلی آله وسلم بۆ حوصەین كاتێك كە وتی: ﴿سِتَّةً في الأرضِ وواحِدًا في السَّماءِ ﴾[1] واتە ﴿شەشەیان لەزەویدایەو یەكێكیان لە ئاسماندایە ﴾.

وە سەلەف یەكدەنگن لەسەر چەسپاندنی بەرزییەتی خود ﴿ ذات ﴾ بۆ خوای گەورە هەربۆیە پێویستە جێگیركردنی سیفەتی بەرزییەتی بۆ خوا بەبێ گۆڕین و وەبەبێ پەكخستن وەبەبێ چۆنیەتی بۆدانان وەبەبێ هاوشێوە بۆدانان.

وە بێگومان ئەوانەی سیفەتەكانی خوای گەورە پەكدەخەن ئەوە ڕەد دەكەنەوە خوای گەورە بە زاتی خۆی لەئاسماندا بێت وە واتاكەیان بەوە لێكداوەتەوە كە موڵك و دەستەڵات و هاوشێوەی ئەوە لەئاسماندایە و ئێمەش بەرپەرچیان دەدەینەوە بەوەی لەپێشەوە لەبنەمای چوارەمدا باسكرا.

وەهەروەها لەلایەنێكی تریشەوە ڕەدیان دەدەیەنەوە بەوەی كە موڵك و دەستەڵاتی خوای گەورە لە ئاسمان و زەویشدایە و تەنها لەئاسماندانیە.

---

١ حديث ضعيف: أخرجه ابن قدامة في العلو (١٩)ومن طريقه الذهبي في العلو للعلي الغفار ص (٢٣, ٢٤) من طريق رجاء بن محمد البصري حدثنا عمران بن خالد بن طليق حدثني أبي عن أبيه عن جده ..... مطولاً.

وقال الذهبي : ((عمران – يعني ابن خالد – ضعيف)) .

والحديث في إسناده خالد بن طليق قال فيه الدارقطني : ((ليس بالقوي)) كما في لسان الميزان لابن حجر (٢/٣٧٩).

والحديث في الإصابة (١ / ٣٧٧) كما ذكر الشيخ العثيمين رحمه الله.

وە بە لەلایەنێکی تریش کەئەویش بەڵگەیەتی عەقڵە لەسەر ئەو سیفەتە لەبەرئەوەی سیفەتێکی تەواوکارە.

وە بە لەلایەنێکی تریشەوە کەئەویش بەڵگەیەتی فیترەتی مرۆڤە لەسەر ئەو سیفەتە لەبەرئەوەی دروستکراوەکان لەسەرئەوە ڕاهاتوون کە خوای گەورە لە ئاسمانداىه.

واتای ئەوەی خوای گەورە لە ئاسماندایە

مانای ڕاست و دروست لەبارەی ئەوەی خوای گەورە لەئاسماندایە ئەوەیە کە خوای بەرزو بلّند لە سەرووی ئاسماندایە لەبەرئەوەی ﴿ في ﴾ بەواتای ﴿ على ﴾ دێت، وەئەو ﴿ في ﴾ بۆ ﴿ الظرفية – لەناودابوون ﴾نیە چونکە ئاسمان توانای ئەوەی نیە خوای گەورە بگرێت خۆ و دەرورى بدات، یان ئەوەی کە ئەو لە بەرزییە جا ئاسمان لێرەدا بەواتای بەرزی دێت و مەبەست لەو ئاسمانە ئەو ئاسمانە دروستکراوە نیە ﴿بەڵکو مەبەست لێی بەرزییە نەك ئەو ئاسمانەی ئێمە دەیبینین و دەیناسین – وەرگێڕ﴾.

ئاگاداری : دانەر باسی ئەوەی کردووە دەفەرمووێت : وەلەوەی گوازراوەتەوە لە نیشانەکانی پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم و هاوەڵانی لە پەرتووکە پێشکەوتووەکاندا ئەوەیە کە ئەوانە واتە پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم و هاوەڵانی لەزەویدا کڕنوش دەبەن، وە واگومان دەبەن پەرستراوەکەیان لە ئاسماندایە﴾ جا ئەو قسە هێنانە هیچ بنچینەیەکی ڕاستی نیە چونکە هیچ ڕشتە یەکی ﴿سەنەدێکی﴾ نیە[1] وەلەبەرئەوەی باوەڕبوون بە بەرزییەتی خوای گەورە و کڕنووش بردن بۆی تایبەت نەکراوە بەم ئومەتەوە، وەهەرچییەکیش تایبەت نەکرابێت ڕاست نیە کەببێت بەنیشانە هۆی ناسینەوە، وەلەبەرئەوەی دەربڕین بە گومان بردن ﴿ التعبير بالزعم ﴾ لەو کارەدا

[1] ورد ذلك ضمن أثر أخرجه ابن قدامة في العلو (٢١) بإسناده إلى عدى بن عميرة بن فروة المعبدي والقصة في الإصابة (٢/ ٤٧٠) في ترجمة عدي بن عميرة وذكرها الذهبي في العلو ص (٢٥) وقال : ((هذا حديث غريب)).

ستايشكردن و پيادا هەڵدان نيه چونكه زۆرجار ئەوەی كه به دەربڕين به گومان بردن ﴿ التعبير بالزعم﴾ دێت لەو شتەدا دێت كه دوودڵی و گومانی تێدايه .

سُئِلَ الإمامُ مالك بنُ أنسٍ رَحمه اللهُ فَقِيلَ: يا أبَا عبدِ الله ﴿ٱلرَّحْمَٰنُ عَلَى ٱلْعَرْشِ ٱسْتَوَىٰ ۝٥﴾ طه: ٥ كيْف استوى؟ فقال: الاسْتِواءُ غيْرُ مجهولٍ، والكيْفُ غيْرُ معْقولٍ، والإيمانُ به واجبٌ والسُّؤالُ عنْه بدعةٌ، ثُمّ أَمَرَ بالرَّجُلِ فأُخْرِجَ.

واته : پرسيار له پێشەوا ماليك ڕەحمەتی خوای لێ بێت كرا و پێی ووترا: ئەی باوكی عبدالله ﴿ٱلرَّحْمَٰنُ عَلَى ٱلْعَرْشِ ٱسْتَوَىٰ ۝٥﴾ طه: ٥ چۆن بەرزبووەوە ؟ ئەويش فەرمووی بەرزبوونەوە نەزانراونيه، وە چۆنيەتيشی له عەقڵی مرۆڤدا جێی نابێتەوە، وە باوەڕهێنان پێی پێويسته وە پرسياركردنيش دەربارەی بيدعەيه، پاشان فەرمانی كردو ئەو پياوەی پرسياری كرد كرديانه دەرەوە ﴾.

چۆن بەرزبووە وە ؟ جا ئەويش فەرمووی بەرزبوونەوە نەزانراونيه، وە چۆنيەتيشی له عەقڵی مرۆڤدا جێی نابێتەوە، وە باوەڕهێنان پێی پێويسته وە پرسياركردنيش دەربارەی بيدعەيه، پاشان فەرمانی كردو ئەو پياوەی پرسياری كرد كرديانه دەرەوە[1] .

١ أثر صحيح : أخرجه ابن قدامة في العلو (١٠٤) والذهبي في العلو ص (١٤١, ١٤٢) وأبو نعيم في الحلية (٦/ ٣٢٥، ٣٢٦) وعثمان بن سعيد الدارمي في الرد على الجهمية ص (٥٥) واللالكائي في شرح أصول اعتقاد أهل السنة (٦٦٤) وأبو عثمان الصابوني في عقيدة السلف (٢٤ – ٢٦) والبيهقي في الأسماء والصفات ص (٤٠٨) من طرق يقوي بعضها بعضاً وصححه الذهبي في العلو وكذا قواه الألباني في مختصره للعلو وقال الحافظ في الفتح (١٣/ ٤٠٦، ٤٠٧) : ((وأخرج البيهقي بسندٍ جيد عن عبدالله بن وهب به .... فذكره)).

وقال شيخ الإسلام ابن تيمية في مجموع الفتاوى (٥/ ٣٦٥) بعد أن ذكر قول مالك : ((ومثل هذا الجواب ثابت عن ربيعة شيخ مالك)) أ.هـ .

ڕاڤەی شێخ ئیبنو عثیمین

وەڵامی پێشەوا مالیکی کوڕی ئەنەسی کوڕی مالیك، باوکی ئەنەسی کوڕی مالیکی هاوەڵی پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم نیە بەڵکە یەکێکی ترە، باپیری پێشەوا مالیك یەکێك بوو لە گەورەی تابعین وە باوکی باپیری لە هاوەڵانی پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم بوو، پێشەوا مالیك لەساڵی ٩٣کۆچی لەشاری مەدینە لەدایك بووە وە هەرلەو شارەشدا لەساڵی ١٧٩ کۆچی کردووە و مردووە و لەڕووی سەردەمەوە سەر بەسەردەمی تابعی تابیعیە.

پرسیاری لێکراو پێی وترا ئەی باوکی عبدالله : ﴿ٱلرَّحۡمَٰنُ عَلَى ٱلۡعَرۡشِ ٱسۡتَوَىٰ ۝٥﴾ چۆن بەرزبوووە وە ؟ ﴿ئەویش فەرمووی بەرزبوونەوە نەزانراونیە﴾ واتە ماناکەی زانراوە کە ئەویش بریتیە لە بەرزییەتی و جێگیربوونە، ﴿وە چۆنیەتیشی لە عەقڵی مرۆڤدا جێی نابێتەوە﴾ واتە چۆنیەتی بەرزبوونەوەکەی ژیری ناتوانێت بیزانێت و درکی بکات لەبەرئەوەی خوای گەورە زۆر لەوە گەورەترو بەرێزترە کە عەقڵەکان بتوانن چۆنیەتی سیفەتەکانی درك پیێ بکەن، ﴿وە باوەڕهێنان پێی﴾ واتە بەرزبوونەوە، ﴿واجبٌ– پێویستە﴾ لەبەرئەوەی لە قورئان و سوننەتدا هاتووە، ﴿وە پرسیارکردنیش دەربارەی﴾ واتە دەربارەی چۆنیەتیەکەی، ﴿بیدعەیە﴾ لەبەرئەوەی پرسیارکردن دەربارەی ئەو شتە لەسەردەمی پێغەمبەری خواو صلى الله عليه وعلى آله وسلم هاوەڵەکانیدا نەبووە، پاشان فەرمانی کردو ئەو پیاوەی پرسیاری کرد کردیانە دەرەوە لەترسی ئەوەی نەك خەڵك تووشی خراپبوونی بیروباوەڕیان بن لەلایەك و لەلایەکی تریشەوە وەك تەمێکردنێك بۆئەو پیاوە بەقەدەغەکردنی لە دانیشتنەکانی فێربوونی زانستی شەرعی . ﴿ ئەگەر زانا لە کەسێك ترسا لەوەی خەڵکی تووشی فیتنە بکات و بیروباوەڕیان تێکبدات دەتوانێت هیچی پیێ نەڵێت لە زانست و نەشهێڵێت بێتە دانیشتنەکانیەوە و خەڵکیشی لیێ ئاگاداربکاتەوە تا هەموو کەسێك لە مەترسیەکانی پارێزراوبن و نەکەونە ناو ئەو بیروباوەڕە گومڕاییەی کە هەڵیگرتووە – وەرگێڕ ﴾.

﴿ سیفەتی قسە ((کەلام))ی خوای گەورە ﴾

⇦ ومِنْ صِفات الله تعالى أنّه مُتَكَلِّمٌ بكلامٍ قَديمٍ، يُسْمِعُهُ مَنْ شَاءَ مِنْ خَلْقِهِ. سَمِعَهُ مُوسى عليْه السلامُ مِنْهُ مِنْ غيْرِ واسِطَةٍ، وسَمِعَهُ جِبْرِيلُ عليْه السلامُ، وَمَنْ أَذِنَ لَهُ مِنْ ملائكتِهِ، وَرُسُلِهِ.

وەیەکێکی تر لەسیفەتەکانی خوای گەورە سیفەتی قسەکردنە، خوای پەروەردگار قسە بێژە بەقسەیەکی کۆن[1] ﴿ واتە هەر لە کۆنەوە قسەی کردووە و ماوەیەك نەبووە خوا قسەی نەکردبێت و پاشان قسەی کردبێت – وەرگێڕ ﴾، بیەوێ هەرکەسێك لەدروستکراوەکانی لێی ببیستێ ئەوا لێی دەبیستێت، پێغەمبەر موسا (علیه السلام) لێی بیستووە بە بێ هیچ نێوەندێك، وە جیبرلیش سەلامی خوای لێ بێت لێی بیستووە ، وەهەرکەسێکیش خۆی مۆڵەتی دابێت لە فریشتەکان و پێغەمبەران سەلامی خوایان لێ بێت.

⇦ وأنّه سُبْحَانَه يُكَلِّمُ المؤمنين في الآخِرَةِ، ويُكَلِّمُونَهُ، ويَأْذَنُ هم (فَيَزُورُونَهُ[2]):

وە خوای پاك و بێگەرد لەڕۆژی دوایدا قسە لەگەڵ باوەڕداراندا دەکات و ئەوانیش قسەی لەگەڵ دەکەن، وەمۆڵەتیان دەدات و سەردانی دەکەن.

خوای گەورە دەفەرمووێت: ﴿وَكَلَّمَ ٱللَّهُ مُوسَىٰ تَكۡلِيمٗا ١٦٤﴾ النساء: ١٦٤

واتە ﴿ خوای میهرەبان بۆخۆی ڕاستەوخۆ قسەی لەگەڵ موسادا کردووە بۆیە پێی دەگوترێت کەلیم.

---

[1] واتە ماوەیەك نەبووە کە الله تعالی کەلامی نە بووبێت بەڵکو سیفەتی کەلام سیفەتی قەدیمی خوایە واتە تازە پەیدا بوونیە – م. عبدالرحمن .

[2] ئەوەی لەنێوکەوانەکەدا ڕەشکراوەتەوە و هێڵی بەژێردا هاتووە لاوازە.

وەهەروەها خوای پەروەردگار دەفەرمووێت :﴿ قَالَ يَٰمُوسَىٰٓ إِنِّي ٱصۡطَفَيۡتُكَ عَلَى ٱلنَّاسِ بِرِسَٰلَٰتِي وَبِكَلَٰمِي ﴾الأعراف: ١٤٤

واتە ﴿ خوای گەورە فەرمووی : ئەی موسا بێگومانبە من بەم پەیام و قسانە لەگەڵم کردیت هەڵمبژاردوویی و فەزڵمدایت بەسەر ئەو خەڵکەدا ﴾

وەهەروەها خوای پەروەردگار دەفەرمووێت :﴿ مِّنۡهُم مَّن كَلَّمَ ٱللَّهُۖ ﴾البقرة: ٢٥٣

واتە ﴿ هەیان لەو پێغەمبەرانە سەلامی خوایان لێ بێت خوا یەکسەر قسەی لەگەڵدا کردوون وەکو موسا و موحەمەد سەلامی خوایان لێ بێت ﴾.

وەهەروەها خوای پەروەردگار دەفەرمووێت :﴿ وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ أَن يُكَلِّمَهُ ٱللَّهُ إِلَّا وَحۡيًا أَوۡ مِن وَرَآيِٕ حِجَابٍ ﴾الشورى: ٥١

واتە ﴿ بۆ هیچ کەسێك نەبوو کە خوا لەڕوو قسەی لەگەڵدا بکات مەگەر لەڕێگەی وەحیەوە یان بەشێوەی خەو یان بە (ئیلهام) یان لەپشت پەردەوە ﴾

وەهەروەها خوای پەروەردگار دەفەرمووێت : ﴿ فَلَمَّآ أَتَىٰهَا نُودِيَ يَٰمُوسَىٰٓ (١١) إِنِّيٓ أَنَا۠ رَبُّكَ ﴾طـه: ١١ – ١٢ واتە ﴿ ئینجا کەنزیك بووە وە و هاتە لای نورەکە دیتی والەناو درەختێکی زۆر جوان و تەڕدا ئاگرێك دەدرەوشێتەوە، ئەوجا لەوێدا بانگی لێکرا ئەی موسا! بێگومان من پەروەردگاری تۆم ﴾.

وەهەروەها خوای پەروەردگار دەفەرمووێت : ﴿ إِنَّنِيٓ أَنَا ٱللَّهُ لَآ إِلَٰهَ إِلَّآ أَنَا۠ فَٱعۡبُدۡنِي ﴾ طـه: ١٤ واتە ﴿ بێگومان هەرمن خوای بەهەقم الله، هیچ پەرستراوێك نیە شایستەی پەرستن بێت جگە لەمن دەی کەوایە بمپەرستی ﴾.

وقالَ عبْدُ الله بنُ مسعودٍ – رضي الله عنه –: إذَا تَكَلَّمَ اللهُ بالوَحْيِ سَمِعَ صَوْتَهُ أَهْلُ السَّماءِ، رُوي ذلك عَنِ النبي صلى الله عليه وسلم.

وە عبْدُ الله کوڕی مسعودٍ رضي الله عنه فەرموویەتی : ﴿ ئەگەر خوای گەورە قسە بکات لەکاتی وەحیدا ئەهلی ئاسمان کە فریشتەن دەنگەکەی دەبیستن ﴾ ئەمە لەپێغەمبەری خواوە صلى الله عليه وعلى آله وسلم گێڕدراوەتەوە [١]

وَرَوى عبدُ الله بْنُ أُنَيْسٍ عَنِ النَّبي – صلى الله عليه وسلم – أنَّه قالَ «يَحْشُرُ اللهُ الخلائِقَ يوْمَ القيامَةِ عُرَاةً حُفاةً غُرْلاً بُهْمًا فَيُنَادِيهِم بصوْتٍ يَسْمَعُهُ مَنْ بَعُدَ، كَمَا يَسْمَعُهُ مَنْ قَرُبَ: أَنَا المَلِكُ، أنَا الدَّيَّان» رواهُ الأئمةُ واسْتَشْهَدَ به البخاريُّ.

وە عبدُ الله بْنُ أُنَيْسٍ لەپێغەمبەری خواوە صلى الله عليه وعلى آله وسلم دەگێڕێتەوە کە فەرموویەتی : ﴿ خوای گەورە لە ڕۆژی دوایدا هەموو دروستکراوەکان حەشردەکات بە ڕووتی و پێپەتی و خەتەنە نەکراوی و ناشتوانن قسەبکەن هەروەکو منداڵی تازە لەدایك بوو، جا بەدەنگێك بانگیان دەکات ئەوەی لە دوورە دەیبیستێت هەروەکو چۆن ئەوەی لە نزیکەوەیە دەیبیستێت دەفەرموێت : أَنَا المَلِكُ، أنَا الدَّيَّان ﴾.

وفِي بعْضِ الآثارِ أنَّ موسى عليْه السلامُ لَيْلةَ رأى النّارَ فَهَالَتْهُ، فَفَزِعَ منْها، فَنَاداهُ رَبُّهُ: يا موسى! فأجابَ سريعًا اسْتِئْناسًا بالصَّوْتِ، فَقَالَ: لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ أسْمَعُ صوْتَكَ ولا أَرَى مكانَكَ، فأين أنتَ؟ فقال: أنا فَوْقَكَ، وَأَمَامَكَ، وعَنْ يَمِينِكَ، وعَنْ شِمَالِكَ، فَعَلِمَ أنَّ هذِهِ الصِّفَةَ لا تَنْبَغِي إلاَّ للهِ تَعالى. قال: كَذَلِكَ أنْتَ يَا إِلهِي أفَكلامَكَ أسمعُ أمْ كلامَ رسولِك؟ قال: بلْ كلامي يا موسى.

واتە ﴿ وە لەهەندێك ئاسارو وتەدا هاتووە کە موسا سەلامی خوای لەسەر بێت شەوێکیان ئاگرێکی بینی جا ئاگرەکە دەوری دا وە موساش سەلامی خوای لەسەر بێت

---

[١] ئەم فەرموودەیە قەسەی ئیبن مەسعودە بەڵام حوکمی ڕەفعی هەیە بۆ پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم.

لێی ترسا, جاپاش ئەوە پەروەردگاری بانگی کرد : ئەی موسا!، موساش سەلامی خوای لەسەر بێت زۆر بەخێرای لە خۆشی ئەو دەنگەی بانگی کرد وەڵامی دایەوە، جافەرمووی : فەرموو من ئامادەم فەرموو من ئامادەم گوێم لە دەنگتە و شوێنت نابینم ئەریٚ تۆ لەکوێیت ؟ جا خوای پەروەردگار فەرمووی : وە لەسەرتەوەم وە پێشتەوەمو لە لای ڕاستتم وە لە لای چەپتم، جا موسا سەلامی خوای لەسەر بێت بۆی دەرکەوتو زانی ئەو سیفەتە بۆجگە لە خوای گەورە نابێت و ناگونجێت . موسا سەلامی خوای لەسەر بێت فەرمووی کەواتە تۆی ئەی پەرستراوم ئایە من قسەی تۆ دەبیستم یان قسەی نێردراوت ؟ جا خوای پەروەردگار فەرمووی : بەڵکو ئەوە قسەی منە دەیبیستیت ئەی موسا ﴾.

ڕاڤەی شێخ ئیبنو عثیمین

• سیفەتی پانزەیەم ﴿ قسەکردن – کەلامی خوای گەورە ﴾

قسەکردن یەکێکە لەسیفەتە چەسپاوەکانی خوای گەورە بە بەڵگەی قورئان و سوننەت و یەکدەنگی پێشین ﴿ سەلەف ﴾.

خوای گەورە دەفەرموێت :﴿وَكَلَّمَ ٱللَّهُ مُوسَىٰ تَكۡلِيمٗا ١٦٤﴾ النساء: ١٦٤

واتە ﴿ خوای میهرەبان بۆخۆی ڕاستەوخۆ قسەی لەگەڵ موسادا کردووە بۆیە پێی دەگوترێت کەلیم.

وەهەروەها خوای پەروەردگار دەفەرموێت :﴿ مِّنۡهُم مَّن كَلَّمَ ٱللَّهُۖ ﴾ البقرة: ٢٥٣

واتە ﴿ هەیان لەو پێغەمبەرانە سەلامی خوایان لیٚ بێت خوا یەکسەر قسەی لەگەڵدا کردوون وەکو موسا و موحەمەد سەلامی خوایان لیٚ بێت ﴾.

وەهەروەها پێغەمبەری خوا صلی الله علیه وعلی آلـه وسـلم دەفـەرمووێت ﴿إِذَا أَرَادَ اللَّه أَنْ يُوحِيَ بِأَمْرِهِ تَكَلَّمَ بِالْوَحْيِ﴾[١]

واتە ﴿ ئەگەر خوای پـەروەردگار ویـستی ئـەوەی بێـت کـە ئـەو شـتەی دەیـەوێت بەوەحی بینێرێت ئەوا قـسە دەکـات و بـە وەحیـدا دەینێرێـت ﴾ هەریەکـە لـە ئـیبن و خوزەیمەو ئیبن و جەریرو ئیبن و ئەبی حاتەم ئەم فەرموودەیەیان هێناوە.

وە سەلـەف یەکدەنگن لـەسەر چەسپاندنی سیفەتی ﴿ قسەکردن – کەلام ﴾ بۆ خوای گەورە.

هەربۆیە پێویستە جێگیرکردنی ﴿ قسەکردن – کەلام ﴾ بـۆ خـوا بـەبێ گـۆڕین و وەبەبێ پەکخستن وەبەبێ چۆنیەتی بۆدانان وەبەبێ هاوشێوە بۆدانان کەئەویش بریتیە لـە ﴿قسەکردنێکی ﴾ ڕاستەقینە بۆ خوای گـەورە کـە شایـستەی خۆیـەتی و پەیوەسـتە بـە ویستی خۆیەوە و ئەو قسەکردنەش لە کۆمەڵە پیت و دەنگێکی بیستراو پێکهاتووە.

وەبەڵگەش لـەسەرئەوەی کە بە ویستی خوا خۆیەتی بیەوێت قـسەبکات فـەرموودەی خۆیەتی کە دەفەرمووێت : ﴿ وَلَمَّا جَآءَ مُوسَىٰ لِمِيقَـٰتِنَا وَكَلَّمَهُۥ رَبُّهُۥ ﴾ الأعراف: ١٤٣

واتە ﴿ ئەوسا کە موسا هـات بـۆ شـوێنی موناجاتەکـە لەگـەڵمان و پـەروەردگاری کەوتە قسەو گفتوگۆ لەگەڵی و **گوێی لە دەنگیەوە بوو** ﴾.

جا قسەکردنەکە پاش هـاتنی موسا سـەلامی خـوای لێ بێـت ڕوویـدا کەواتـە ئـەوە بەڵگەیە لـەسەر ئەوەی کە قسەکردنی خوای پـەروەردگار پەیوەسـتە بـە ویـستی خـوای گەورەوە.

---

[١] فەرموودەیەکی صەحیحە پاش کەمێکی تر تەخریجەکەی دەبینی.

﴿ئەوانەی پێچەوانەی ئەهلی سوننەن لەبارەی قسەکردنی خوای گەورەوە﴾

کۆمەڵە گرووپێك پێچەوانەی ئەهلی سوننەیان کردووە لەبارەی قسەکردنی خوای گەورەوە کە ئێمە لێرەدا تەنها دوو گرووپیان و دەستەیان باس دەکەین:

دەستەی یەکەم : جەهمیەکانن : دەڵێن قسەکردن لە سیفەتی خوای گەورە نیە و بەڵکو قسەکردن دروستکراوێکە لە دروستکراوەکانی خوا، خوای گەورە دروستی دەکات لە هەوادا یان لەو شوێنەی کە دەبیسترێت، وەدانە پاڵی قسە بۆ خوای گەورە دانەپاڵی دروستکراوێکە یان بۆ ڕێزە وەکو ﴿ حوشتری خوا و ماڵی خوا ﴾ وەئێمە بەمانە بەرپەرچیان دەدەینەوە :

١- ئەو قسەیە پێچەوانەی یەکدەنگی پێشینە.

٢- پێچەوانەی هەستپێکراویشە لەبەرئەوەی قسەکردن سیفەتە بۆ ئەو کەسەی قسەدەکات وە شتێك نیە وەستاو بێت لەسەر خۆیی جیابووە وە بێت لە قسەکەرەکە.

٣- موسا خۆی بیستی لە خواوە کە فەرمووی : ﴿إِنَّنِيٓ أَنَا ٱللَّهُ لَآ إِلَٰهَ إِلَّآ أَنَا۠ فَٱعۡبُدۡنِي﴾طه: ١٤ واتە ﴿ بێگومان هەرمن خوای بەهەقم الله، هیچ پەرستراوێك نیە شایستەی پەرستن بێت جگە لەمن دەی کەوایە بمپەرست ﴾.

وەئەستەمە کە هیچ کەسێك بتوانێت ئەوە بڵێت جگە لە خوای گەورە .

دەستەی دووەم: ئەشعەریەکانن : دەڵێن قسەی خوا واتایەکە وەستاوە لەسەر خۆی پەیوەست نیە بە ویستی خواوە، وەئەم پیت و دەنگە بیستراوانەش دروستکراوون بۆ دەربڕین لە واتایەکی وەستاو لەسەر نەفسی خوای گەورە .

وەئێمە بەمانە بەرپەرچیان دەدەینەوە :

١- ئەو قسەیە پێچەوانەی یەکدەنگی پێشینە .

٢- پێچەوانەی بەڵگەکانە لەبەرئەوەی بەڵگەیە لەسەر ئەوەی کە قسەی خوا دەبیسترێت وە تەنها دەنگەکە نەبێت هیچی تر نابیسترێت، واتایەك نابیسترێت وەستاوبێت لەسەر خۆی.

٣- پێچەوانەی لەسەر ڕاهاتووە لەبەرئەوەی قسەی لەسەر ڕاهاتوو بریتیە لەوەی قسەکەر دەریدەبڕێت نەك ئەوەی لە نەفسی خۆیدا شاردبێتیەوە .

وەبەڵگەش لەسەر ئەوەی کە ئەو قسانە پیتن فەرموودەکەی خوایە کە دەفەرمووێت:

﴿فَلَمَّآ أَتَىٰهَا نُودِيَ يَٰمُوسَىٰٓ ١١ إِنِّيٓ أَنَا۠ رَبُّكَ﴾ طه: ١١ – ١٢ واتە ﴿ ئینجا کەنزیك بووە وە و هاتە لای نورەکە دیتی والەناو درەختێکی زۆر جوان و تەڕدا ئاگرێك دەدرەوشێتەوە، ئەوجا لەوێدا بانگی لێکرا ئەی موسا! بێگومان من پەروەردگاری تۆم﴾.

جائەم ووشانە پیتن وە ئەوەش قسەی خوایە.

وەبەڵگەش لەسەر ئەوەی کە ئەو قسانە دەنگن فەرموودەکەی خوایە کە دەفەرمووێت:

﴿وَنَٰدَيۡنَٰهُ مِن جَانِبِ ٱلطُّورِ ٱلۡأَيۡمَنِ وَقَرَّبۡنَٰهُ نَجِيّٗا ٥٢﴾ مريم: ٥٢

واتە ﴿ لەلای ڕاستی کێوی ﴿طور﴾ەوە بانگمان کردوو بەبێ هۆ و واسیتەش وتووێژمان لەگەڵ کرد وە لەخۆشمان نزیکمان کردەوە تا بەنهێنی قسەو گفتوگۆی لەگەڵ بکەین ﴾.

وەبانکردن و گفتوگۆکردن نابێت تەنها بەبوونی دەنگ نەبێت .

وە عبدُ الله بْنُ أُنَيْسٍ لەپێغەمبەری خواوە صلى الله عليه وعلى آله وسلم دەگێڕێتەوە کە فەرموویەتی : ﴿ خوای گەورە لە ڕۆژی دوایدا هەموو دروستکراوەکان حەشردەکات بە ڕووتی و پێپەتی و خەتەنە نەکراوی و ناشتوانن قسەبکەن هەروەکو منداڵی تازە لەدایك بوو، جا بەدەنگێك بانگیان دەکات ئەوەی لە دوورە دەیبیستێت هەروەکو چۆن ئەوەی لە نزیکەوەیە دەیبیستێت دەفەرمووێت : أَنَا الملِكُ، أنَا الدَّيَّان ﴾.

پێشەوا بوخاری ئەم فەرموودەیەی ﴿ علقه – هەڵیواسیوە ﴾ بەشیوەی ﴿التمريض﴾.

وە لە فتح الباريدا دەفەرمووێت ((أخرجه المصنف في الأدب المفرد وأحمد وأبويعلى في مسنديهما وذكر له طريقين آخرين))[1]

وەقسەی خوای گەورە لەڕووی جۆرەوە كۆنە و دانە دانەش تازەیە، وەواتای لەڕووی جۆرەوە كۆنە ئەوەیە كە خوای گەورە بەردەوام هەروا بووە قسەی كردووە و هەروایش دەمێنێتەوە قسەدەكات، قسەكردن لەوە وە تازەنیە لەدوای ئەوەی كە هەر وابوو وە و تازە نیە، وەواتای دانە دانەش تازەیە كە تاكە تاكەی قسەكانی واتە قسە دیاریكراوە تایبەتەكانی تازەن لەبەرئەوەی پەیوەستە بە ویستی خواوە كەی بیەوێت قسەدەكات بەوەی كەدەیەوێت چۆنیشی بوێت.

﴿دووان لەسەر قسەی دانەر لەبارەی قسەی خواوە﴾

وتەكەی ﴿ قسەدەكات بە قسەیەكی كۆن ﴾ واتا لەڕووی جۆرەوە كە قسەكردنە كۆنە بەڵام لەڕووی قسەكردن لەبارەی شتە تازەكانەوە تازەیە . بەگوێرەی ڕێبازی ئەهلی سوننە جگە لەو واتایە هیچ واتایەكی تر دروست نیە و ناگونجێت، ئەگەر چی ڕووكەشی قسەكەی دانەر وایە كە دەڵێت ﴿قسەی خوای گەورە لەڕووی جۆرەوە كۆنە و دانە دانەش تازەیە ﴾.

وتەكەی ﴿ موسا سەلامی خوای لێ بێت لەخواوە بیستی بە بێ بوونی هیچ نێوەندێك﴾ لەبەر فەرموودەكەی خۆی : ﴿وَأَنَا ٱخۡتَرۡتُكَ فَٱسۡتَمِعۡ لِمَا يُوحَىٰٓ ١٣﴾طه: ١٣ واتە ﴿ وەمن هەڵمبژاردووی جاكەوایە گوێگرە لەوەی بە وەحی بۆت دێت ﴾.

---

[1] گرنگە بەباشی بیخوێنەوە :حديث حسن : علّقه البخاري في صحيحه في موضعين أحدهما بصيغة الجزم (١/ ١٧٣) وبصيغة التمريض (١٣/٤٥٣) .

ووصله في كتابه الأدب المفرد (٩٧٠) وكتابه خلق أفعال العباد (ص١٣١) .

وكذا الإمام أحمد في مسنده (٣/ ٤٩٥) والبيهقي في الأسماء والصفات ص(٧٨, ٧٩) وابن أبي عاصم في السنة ص(٥١٤) والحاكم في المستدرك (٢/ ٤٣٧ – ٤/ ٥٧٤, ٥٧٥) وصححه ووافقه الذهبي، وقواه الحافظ في الفتح (١/ ١٧٤) وذكر له أكثر من طريق وقال عن أحدها أنه ((صالح)) وراجع التعليق له (٥/ ٣٥٣).

وقال الألباني في تخريج السنة (٥١٤) : ((حديث صحيح)).

وأورده ابن قدامة في كتابه البرهان في بيان القرآن ص(٨٦).

وتەکەی ﴿ وە جیبرلیش بیستی ﴾ لەبەر فەرموودەکەی خوَی :﴿ قُلْ نَزَّلَهُۥ رُوحُ ٱلْقُدُسِ مِن رَّبِّكَ ﴾النحل: ١٠٢ واتە ﴿ توَ لەوەڵامیاندا بڵێ ((روح القدس – جیبریل)) ە کەڵەلای پەروەردگارتەوە بە هەق و دادگەرانە دابەزیوە ﴾.

وە **وتەکەی** ﴿وَمَنْ أَذِنَ لَهُ مِنْ ملائكتِهِ، وَرُسُلِهِ. ﴾ ﴿وەهەرکەسێکیش خوَی مۆڵەتی دابێت لە فریشتەکان و پێغەمبەران سەلامی خوایان لێ بێت﴾.

جاهەرچی دەربارەی قسەی خوای گەورەیە لەگەڵ فریشتەدا : لەبەر فەرموودەی پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آلە وسلم کەدەفەرمووێت ﴿وَلَكِن رَبُّنَا تَبَارَكَ وَتَعَالَى اسْمُهُ إِذَا قَضَى أَمْرًا سَبَّحَ حَمَلَةُ الْعَرْشِ ثُمَّ سَبَّحَ أَهْلُ السَّمَاءِ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ حَتَّى يَبْلُغَ التَّسْبِيحُ أَهْلَ هَذِهِ السَّمَاءِ الدُّنْيَا ثُمَّ قَالَ الَّذِينَ يَلُونَ حَمَلَةَ الْعَرْشِ لِحَمَلَةِ الْعَرْشِ مَاذَا قَالَ رَبُّكُمْ فَيُخْبِرُونَهُم ﴾[1]

واتە ﴿ بەڵام پەروەردگارمان ئەگەر بڕیاری شتێك بدات هەڵگرانی عەرش پاك و بیگەردی بۆ خوا دەکەن پاش ئەوانە فریشتەکانی ئاسمانی خوار عەرش بەهەمان شێوە پاكو بیگەردی بۆ خوا دەکەن تا دەگاتە ئاسمانی دونیا هەموو فریشتەکان خوای گەورە بە پاك و بێگەردی ڕادەگرن، جا ئەو فریشتانەی لەئاسمانی خوار هەڵگرانی عەرشەوەن بە

---

[1] مسلم : كتاب السلام : باب تحريم الكهانة وإتيان الكهان (٢٢٢٩) (١٢٤) من حديث إبن عباس رضي الله عنهما.

خوێنەری ئازیز پێمخۆشە تەواوی فەرموودەکە وەکو خۆی ببینی تا زیاتر سوود مەند ببیت لەبارەی ئەو بابەتەو درۆزنی جنۆکە بێباوەڕەکانیش کە یارمەتی فاڵچیەکان دەدەن بۆت دەردەکەوێت :

٥٩٥٥ – حَدَّثَنَا حَسَنُ بْنُ عَلِىٍّ الْحُلْوَانِىُّ وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ قَالَ حَسَنٌ حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ وَقَالَ عَبْدٌ حَدَّثَنِى يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ سَعْدٍ حَدَّثَنَا أَبِى عَنْ صَالِحٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ حَدَّثَنِى عَلِىُّ بْنُ حُسَيْنٍ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَبَّاسٍ قَالَ أَخْبَرَنِى رَجُلٌ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِىِّ –صلى الله عليه وسلم– مِنَ الأَنْصَارِ أَنَّهُمْ بَيْنَمَا هُمْ جُلُوسٌ لَيْلَةً مَعَ رَسُولِ اللَّهِ –صلى الله عليه وسلم– رُمِىَ بِنَجْمٍ فَاسْتَنَارَ فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ –صلى الله عليه وسلم– « مَاذَا كُنْتُمْ تَقُولُونَ فِى الْجَاهِلِيَّةِ إِذَا رُمِىَ بِمِثْلِ هَذَا ». قَالُوا اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ كُنَّا نَقُولُ وُلِدَ اللَّيْلَةَ رَجُلٌ عَظِيمٌ وَمَاتَ رَجُلٌ عَظِيمٌ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ –صلى الله عليه وسلم– « فَإِنَّهَا لاَ يُرْمَى بِهَا لِمَوْتِ أَحَدٍ وَلاَ لِحَيَاتِهِ وَلَكِنْ رَبُّنَا تَبَارَكَ وَتَعَالَى اسْمُهُ إِذَا قَضَى أَمْرًا سَبَّحَ حَمَلَةُ الْعَرْشِ ثُمَّ سَبَّحَ أَهْلُ السَّمَاءِ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ حَتَّى يَبْلُغَ التَّسْبِيحُ أَهْلَ هَذِهِ السَّمَاءِ الدُّنْيَا ثُمَّ قَالَ الَّذِينَ يَلُونَ حَمَلَةَ الْعَرْشِ لِحَمَلَةِ الْعَرْشِ مَاذَا قَالَ رَبُّكُمْ فَيُخْبِرُونَهُمْ مَاذَا قَالَ – قَالَ – فَيَسْتَخْبِرُ بَعْضُ أَهْلِ السَّمَوَاتِ بَعْضًا حَتَّى يَبْلُغَ الْخَبَرُ هَذِهِ السَّمَاءَ الدُّنْيَا فَتَخْطَفُ الْجِنُّ السَّمْعَ فَيَقْذِفُونَ إِلَى أَوْلِيَائِهِمْ وَيُرْمَوْنَ بِهِ فَمَا جَاءُوا بِهِ عَلَى وَجْهِهِ فَهُوَ حَقٌّ وَلَكِنَّهُمْ يَقْرِفُونَ فِيهِ وَيَزِيدُونَ ». صحیحی مسلم . ﴿ وەرگێڕ ﴾

هەڵگرانی عەرش دەڵێن ﴿ پەروەردگارتان چی فەرموو؟ ﴾ پاشان ئەوانیش هەواڵیان پێ دەدەن کە چی فەرمووە﴾ ئەم فەرموودەیە پێشەوا موسلیم ڕیوایەتی کردووە لە صەحیحەکەیدا .

وە هەرچی دەربارەی قسەکردنی خوای گەورەیە لەگەڵ پێغەمبەراندا سەلامی خوایان لێ بێت ئەوا بێگومان جێگیرو چەسپاوە کە خوای گەورە قسەی لەگەڵ پێغەمبەری خوادا محمد صلى الله عليه وعلى آله وسلم کرد لە شەوی میعراجدا[1] .

وتەکەی ﴿وأنّه سُبْحَانَه يُكَلِّمُ المؤمنين في الآخِرَةِ، ويُكلِّمُونَهُ ﴾:

وە خوای پاك و بێگەرد لەڕۆژی دوایدا قسە لەگەڵ باوەڕداراندا دەکات و ئەوانیش قسەی لەگەڵ دەکەن .

لەبەرفەرموودەکەی ئەبی سەعیدی خودری ڕەزای خوای لێ بێت کە پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم دەفەرمووێت ﴿يَقُولُ اللَّهُ لِأَهْلِ الْجَنَّةِ يَا أَهْلَ الْجَنَّةِ فَيَقُولُونَ لَبَّيْكَ رَبَّنَا وَسَعْدَيْكَ﴾[2] واتە ﴿ خوای پەروەردگار لەگەڵ ئەهلی بەهەشتدا

---

[1] هەروەکو لە صەحیحەیندا هاتووە لەفەرموودەی ئەنەسی کوڕی مالیك لە مالیکی کوڕی صەعصەعەوە:

بوخاری (٣٢٠٧)، (٣٨٨٧) وە موسلیمیش (١٦٤) (٢٦٤).

[2] البخاري : كتاب الرقاق : باب قول الله عزوجل : ﴿إِنَّ زَلْزَلَةَ ٱلسَّاعَةِ شَىْءٌ عَظِيمٌ ﴿١﴾﴾ الحج: ١(٦٥٣٠)

ومسلم: كتاب الإيمان: باب قوله يقول الله لآدم أخرج بعث النار... (٢٢٢) (٣٧٩) من حديث أبي سعيد الخدري.

* تەوای فەرموودەکە بەم شێوەیە کە گەورەترین موژدەی تێدایە بۆ موسڵمان لەبەرئەوەی جوان بیخوێنەرەوە و دڵت بە خۆت خۆش بێت کە شوێن کەوتەی ئەم دینە پاکەیت و بانگەوازی بۆ بکە:

صەحیحی موسلیم :﴿ باب إِحْلاَلِ الرِّضْوَانِ عَلَى أَهْلِ الْجَنَّةِ فَلاَ يَسْخَطُ عَلَيْهِمْ أَبَدًا﴾.

٧٣١٨ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ سَهْمٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُبَارَكِ أَخْبَرَنَا مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ ح وَحَدَّثَنِى هَارُونُ بْنُ سَعِيدٍ الأَيْلِىُّ - وَاللَّفْظُ لَهُ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهْبٍ حَدَّثَنِى مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ عَنْ أَبِى سَعِيدٍ الْخُدْرِىِّ أَنَّ النَّبِىَّ -صلى الله عليه وسلم- قَالَ « إِنَّ

قسەدەکات و پێیان دەڵێت : ئەی خەڵکی بەهەشت جا ئەوانیش دەڵێن : لَبَّيْكَ رَبَّنَا وَسَعْدَيْكَ گوێڕایەڵم و لەخزمەتتام﴾.

وە **وتەکەی** ﴿ويَأْذَنُ لهم فَيَزُورُونَهُ ﴾ وەمۆڵەتیان دەدات و سەردانی دەکەن.

لەبەرفەرموودەکەی ئەبی هورەیرە ڕەزای خوای لێ بێت کە پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم دەفەرموێت ﴿أن أهل الجنة إذا دخلوها نزلوا فيها بفضل أعمالهم فيؤذن لهم في مقدار يوم الجمعة من أيام الدنيا فيزورون ربهم ﴾ فەرموودەکە

اللَّهَ يَقُولُ لأَهْلِ الْجَنَّةِ يَا أَهْلَ الْجَنَّةِ. فَيَقُولُونَ لَبَّيْكَ رَبَّنَا وَسَعْدَيْكَ وَالْخَيْرُ فِي يَدَيْكَ. فَيَقُولُ هَلْ رَضِيتُمْ فَيَقُولُونَ وَمَا لَنَا لاَ نَرْضَى يَا رَبِّ وَقَدْ أَعْطَيْتَنَا مَا لَمْ تُعْطِ أَحَدًا مِنْ خَلْقِكَ فَيَقُولُ أَلاَ أُعْطِيكُمْ أَفْضَلَ مِنْ ذَلِكَ فَيَقُولُونَ يَا رَبِّ وَأَىُّ شَىْءٍ أَفْضَلُ مِنْ ذَلِكَ فَيَقُولُ أُحِلُّ عَلَيْكُمْ رِضْوَانِي فَلاَ أَسْخَطُ عَلَيْكُمْ بَعْدَهُ أَبَدًا ».

وە لە بوخاریشدا بەهەمان شێوە هاتووە لەگەڵ فەرموودەیەکی تر کە خوای گەورە لە گەڵ باوکە ئادەمدا قسە دەکات دەربارەی نێردراوانی دۆزەخ خوا پەنامان بدات، بەم شێوەیە :

بَاب { وَتَرَى النَّاسَ سُكَارَى }

٤٧٤١ – حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصٍ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ حَدَّثَنَا أَبُو صَالِحٍ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَا آدَمُ يَقُولُ لَبَّيْكَ رَبَّنَا وَسَعْدَيْكَ فَيُنَادَى بِصَوْتٍ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكَ أَنْ تُخْرِجَ مِنْ ذُرِّيَّتِكَ بَعْثًا إِلَى النَّارِ قَالَ يَا رَبِّ وَمَا بَعْثُ النَّارِ قَالَ مِنْ كُلِّ أَلْفٍ أُرَاهُ قَالَ تِسْعَ مِائَةٍ وَتِسْعَةً وَتِسْعِينَ فَحِينَئِذٍ تَضَعُ الْحَامِلُ حَمْلَهَا وَيَشِيبُ الْوَلِيدُ { وَتَرَى النَّاسَ سُكَارَى وَمَا هُمْ بِسُكَارَى وَلَكِنَّ عَذَابَ اللَّهِ شَدِيدٌ } فَشَقَّ ذَلِكَ عَلَى النَّاسِ حَتَّى تَغَيَّرَتْ وُجُوهُهُمْ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ تِسْعَ مِائَةٍ وَتِسْعَةً وَتِسْعِينَ وَمِنْكُمْ وَاحِدٌ ثُمَّ أَنْتُمْ فِي النَّاسِ كَالشَّعْرَةِ السَّوْدَاءِ فِي جَنْبِ الثَّوْرِ الْأَبْيَضِ أَوْ كَالشَّعْرَةِ الْبَيْضَاءِ فِي جَنْبِ الثَّوْرِ الْأَسْوَدِ وَإِنِّي لَأَرْجُو أَنْ تَكُونُوا رُبُعَ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَكَبَّرْنَا ثُمَّ قَالَ ثُلُثَ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَكَبَّرْنَا ثُمَّ قَالَ شَطْرَ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَكَبَّرْنَا قَالَ أَبُو أُسَامَةَ عَنْ الْأَعْمَشِ { تَرَى النَّاسَ سُكَارَى وَمَا هُمْ بِسُكَارَى } وَقَالَ مِنْ كُلِّ أَلْفٍ تِسْعَ مِائَةٍ وَتِسْعَةً وَتِسْعِينَ وَقَالَ جَرِيرٌ وَعِيسَى بْنُ يُونُسَ وَأَبُو مُعَاوِيَةَ { سَكْرَى وَمَا هُمْ بِسَكْرَى } .

ئەم دوو فەرموودەیەم بۆ زیاتر زانیاریت هێناوە تا بەشوێنیدا نەگەڕێیت – وەرگێڕ.

هەریەکە لە ئیبن ماجە و ترمزی ڕیوایەتیان کردووە و ترمزی دەربارەی فەرموویەتی فەرموودەیەکی غەریبە، ئەلبانیش دەربارەی فەرموویەتی لاوازە[1].

واتە ﴿ خەڵکی بەهەشت ئەگەر چوونە ناویەوە نیشتەجێ دەبن تییایدا لەبەر باشی کردەوەکانیان جا مۆڵەتیان دەدرێت بەئەندازەی ڕۆژێکی جومعەی ژیانی دونیا و سەردانی پەروەردگاریان دەکەن ﴾.

وە **وتەکەی** ﴿وە عبْدُ الله کوڕی مسعودٍ رضي الله عنه فەرموویەتی : ﴿ ئەگەر خوای گەورە قسە بکات لەکاتی وەحیدا ئەهلی ئاسمان کە فریشتەن دەنگەکەی دەبیستن ﴾ ئەمە لەپێغەمبەری خواوە صلى الله عليه وعلى آله وسلم گێڕدراوەتەوە ﴾ .

وتەکەی ئیبن مەسعودم بەم دەربڕینە نەبینیوە، وە ئیبن خوزەیمە باسی ڕێگەکانی ڕیوایەتکردنی ئەم فەرموودەی کردووە لە کتابی تەوحیددا بە چەند دەربڕینێك لەوانە :

﴿ سمع أهل السموات للسموات صلصلة ﴾ واتە ﴿ فریشتەی ئاسمانەکان ئەو دەنگەی لە ئاسمانەکانەوە دێت وەکو دەنگی زرێ کە ئاسنێکی بێنی بەسەر بەردێکدا و لەیەکی بخشێنی ئابەو شێوەیە بیستیان ((ئەو دەنگە دەنگی وەحیی خوای گەورەیە —وەرگێڕ))﴾

وەهەرچی دەربارەی ئەوەی کە لەپێغەمبەری خواوە صلى الله عليه وعلى آله وسلم گێڕدراوەتەوە بریتیە لە فەرموودەکەی کە نواسی کوڕی سەمعان بە مەرفوعی دەیگێڕێتەوە ﴿إِذَا أَرَادَ اللَّهُ أَنْ يُوحِيَ بِأَمْرِهِ تَكَلَّمَ بِالْوَحْيِ، وَإِذَا تَكَلَّمَ بِالْوَحْيِ أَخَذَتْ

---

[1] حديث ضعيف : جزء من حديث طويل رواه الترمذي (٢٥٥٢) وابن ماجة (٤٣٣٦) وفي اسناده عبدالحميد بن حبيب بن أبي العشرين كاتب الأوزاعي قال في التقريب ص(٣٣٣) : ((صدوق ربما أخطأ قال أبو حاتم : كان كاتب ديوان ولم يكن صاحب حديث)).
ولذا ضعفه الترمذي بقوله : ((هذا حديث غريب)) يعني ضعيف.

السَّمَاوَات رَجْفَة – أَوْ قَالَ رَعْدَة – شَدِيدَة، خَوْفًا مِنْ اللَّه عَزَّ وَجَلَّ، فَإِذَا سَمِعَ بِذَلِكَ أَهْل السَّمَاوَات صُعِقُوا ...... ﴾ الحديث . رواه ابن خزيمة وابن أبي حاتم[1].

واتە ﴿ئەگەر خوای پەروەردگار ویستی ئەوەی بێت کە ئەو شتەی دەیەوێت بەوەحی بینێرێت ئەوا قسە دەکات و بە وەحیدا دەینێرێت جائەگەر قسەی کرد ئاسمانەکان ترسێك دایدەگرێت یان فەرمووی زۆر بەتوندی دەشلۆێن لە ترسی خوای بەرزو بەرێز جائەگەر فریشتەی ئاسمانەکان ئەوەیان بیست کاس دەبن ... ﴾

[1] حديث صحيح : وقد ورد عن ابن مسعود مرفوعا وموقوفا:

– أما الموقوف : فعلقه البخاري في صحيحه (١٣/ ٤٥٣– فتح) وقد وصله ابن خزيمة في التوحيد ص(١٤٦، ١٤٧) وابن جرير (٢٢/ ٩٠) وعبدالله بن أحمد في السنة (٥٣٧) والبيهقي في الأسماء والصفات (ص٢٠١) وغيرهم من طريق أبي الضحى عن مسروق عن عبدالله به موقوفا بلفظ : ((إذا تكَلَّمَ اللّه بِالْوَحْيِ سَمِعَ أهلُ السماءِ صَلْصَلَة كجرّ السّلْسِلَةِ على الصَّفَا ، فَيَصْعَقُونَ)) وسنده صحيح وفي لفظ آخر عند عبدالله بن أحمد في السنة : ((إذا تكَلَّمَ اللّه عز وجل بِالْوَحْيِ سَمِعَ صوته أهلُ السماءِ)) الحديث . وعزاه ابن قدامة في البرهان في بيان القرآن ص(٨٤, ٨٥) لعبدالله بن أحمد في الرد على الجهمية قال : قلت يا أبت إن الجهمية يزعمون أن الله لايتكلم بصوت فقال كذبوا إنما يدورون على التعطيل ثم قال عبدالرحمن بن محمد المحاربي عن الأعمش عن أبي الضحى عن مسروق عن عبدالله بن مسعود قال فذكره وإسناده جيد . وقد عزاه شيخ الإسلام في درء تعارض العقل والنقل (٢/ ٣٨) للخلال عن يعقوب بن بختان عن أحمد .

– وأما المرفوع : فأخرجه أبوداود (٤٧٣٨) وابن خزيمة في التوحيد (٩٥, ٩٦) والبيهقي في الأسماء والصفات ص(٢٠٠) عن أبي معاوية عن الأعمش عن مسلم بن صبيح عن مسروق عن عبدالله قال : قال رسول الله صلى الله عليه وعلى آله وسلم : ((إذا تكَلَّمَ اللّه بِالْوَحْيِ سَمِعَ أهلُ السماءِ صَلْصَلَة كجرّ السّلْسِلَةِ)).

وقال الألباني في الصحيحة (١٢٩٣) : ((وإسناده صحيح على شرط الشيخين)) ثم قال : ((والموقوف وإن كان أصح من المرفوع –، ولذلك علقه البخاري في صحيحه – فإنه لايعل المرفوع، لأنه لايقال من قبل الرأي كما هو الظاهر)) ثم ذكر له شاهدا من حديث أبي هريرة عند البخاري (٤٧٠١) (٤٨٠٠) .

قلت : وأيضا من حديث ابن عباس عند مسلم (٢٢٢٩)، وأحمد (١/ ٢١٨) والترمذي (٣٢٧٧) وأيضا : حديث النواس بن سمعان الذي أشارة إليه الشيخ العثيمين وهو عند البيهقي في الأسماء والصفات ص (٢٦٣، ٢٦٤) والطبراني كما في المجمع (٧/ ٩٤، ٩٥) وقال الهيثمي : ((رواه الطبراني عن شيخه يحيى بن عثمان بن صالح وقد وثق وتكلم فيه من لم يسم بغير قادح معين وبقية رجاله ثقات)) أ .هـ .

قورئان قسەی خوای گەورەیە

وَمِنْ كلامِ اللهِ سبْحانه القرآنُ العظيمُ، وهو كتابُ اللهِ المبينُ، وحَبْلُه المتينُ، وصراطُهُ المستقيمُ، وتَنْزِيلُ رَبِّ العَالَمِينَ، نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الأَمِينُ، عَلَى قَلْبِ سَيِّدِ المرسَلِينَ بلسانٍ عَرَبِي مُبِينٍ، مُنَزَّلٌ غيْرُ مخلوق، مِنْهُ بَدَأَ وإِلَيْهِ يَعُودُ.

وە لە قسەکانی خوای پاك و بێگەرد قورئانی مەزنە، کە بریتیە لە پەرتووکی ڕوون و ئاشکرای خوای گەورە، وە پەتە بەهێزەکەی، وە ڕێگە ڕاستەکەی، وە دابەزێنراوی پەروەردگاری جیهانیانە، بە جوبرەئیلدا سەلامی خوای لەسەر بێت دایبەزاندووە، بۆ سەر دڵی گەورەی پێغەمبەران سەلامی خوایان لێ بێت، بەزوبانێکی عەرەبی ڕوون، دابەزێنراوە و دروستکراو نیە، لەوە وە دەستی پێکردووە و وە هەربۆلای ئەویش دەگەڕێتەوە.

وهُوَ سُوَرٌ مُحْكَمَاتٌ، وآياتٌ بَيِّنَاتٌ، وحُرُوفٌ وكَلِمات، مَنْ قَرَأَهُ فَأَعْرَبَهُ فَلَهُ بِكُلِّ حَرْفٍ عشْرُ حسَنَاتٍ. لَهُ أَوَّلٌ وآخِرٌ، وأجْزاءٌ وأَبْعاضٌ، مَتْلُوٌّ بالألسِنَةِ محفوظٌ في الصُّدورِ، مَسْمُوع بالآذانِ، مَكْتوبٌ في المصاحِفِ، فِيهِ مُحْكَمٌ ومُتَشابِهٌ، ونَاسِخٌ ومنْسُوخٌ، وخاصٌّ وعامٌّ، وأمْرٌ ونَهْيٌ ﴿لَّا يَأْتِيهِ ٱلْبَٰطِلُ مِنۢ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِۦ تَنزِيلٌ مِّنْ حَكِيمٍ حَمِيدٍ ﴿٤٢﴾﴾ فصلت: ٤٢ ، وقَوْله تعالى ﴿قُل لَّئِنِ ٱجْتَمَعَتِ ٱلْإِنسُ وَٱلْجِنُّ عَلَىٰٓ أَن يَأْتُوا۟ بِمِثْلِ هَٰذَا ٱلْقُرْءَانِ لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِۦ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا ﴿٨٨﴾﴾ الإسراء: ٨٨ .

کە ئەویش پێکهاتووە لە چەندین سورەتی پتە و دامەزراو و تەئویل هەڵنەگر، وەلە بەڵگەو نیشانە ڕوون و ئاشکراکان، هەرکەسێك بیخوێنێتەوە بۆی دەردەکەوێت، جابۆئەو کەسەی دەیخوێنێتەوە بەهەر پیتێکی دە چاکەی بۆ دەنووسرێت، ئەو قورانە سەرەتاو کۆتایی هەیە، وە چەندین بەش و هێندە، بە زوبان دەخوێندرێتەوە، لە سینەکاندا پارێزراوە، بە گوێیەکان بیستراوە، لە پەڕەکاندا نووسراوەتەوە، لە ناویدا ئایەتی

دامەزراراو و تەئویل هەڵنەگر و وێکچو تەئویل هەڵەگر, وە ناسخ و مەنسوخ، وە تایبەتی‌و گشتی وە فەرمانکردن و قەدەغەکردنی تێدایە .

خوای گەورە دەفەرمووێت :﴿ لَّا يَأْتِيهِ ٱلْبَٰطِلُ مِنۢ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِۦ ۖ تَنزِيلٌ مِّنْ حَكِيمٍ حَمِيدٍ ﴿٤٢﴾ ﴾ فصلت: ٤٢

واتە ﴿ هەرگیز ڕەفتارو گوفتاری هیچ و پوچی تیَ نایەت، نەلە پێش خۆیی و نەلەپاش خۆی چوون لەلایەن خوایەکی قسە لە جیَ و هەمیشە سوپاسکراوە وە نێردراوە ﴾

وقَوْلُــه تعــالى ﴿ قُل لَّئِنِ ٱجْتَمَعَتِ ٱلْإِنسُ وَٱلْجِنُّ عَلَىٰٓ أَن يَأْتُوا۟ بِمِثْلِ هَٰذَا ٱلْقُرْءَانِ لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِۦ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا ﴿٨٨﴾ ﴾ الإسراء: ٨٨ .

واتە ﴿ بلێ : ئەگەر هەموو مرۆڤ و پەریەکان کۆببنەوە بۆ ئەوەی وێنەی ئەم قورئانە بهێنن هەرگیز ناتوانن وێنەی ئەو بهێنن ئەگەر هەندێکیان پاڵپشت و هاوکاری هەندێکیان بن بۆ ئەنجامدانی ئەو کارە ﴾.

ڕاڤەی شێخ ئیبنو عثیمین

قسەکردن لەبارەی قورئانەوە :

قورئانی پیرۆز لە قسەی خوای بەرزو بڵندە، دابەزێنراوە و دروستکراونیە لەوە وە دەستی پێکردووە و وە هەربۆلای ئەویش دەگەڕێتەوە، جائەوە بریتیە لە قسەی خوا پیتەکانی و واتاکانی .

بەڵگە لەسەر ئەوەی قورئان لەقسەی خوای گەورەوەیە خوای مەزن دەفەرمووێت :

﴿ وَإِنْ أَحَدٌ مِّنَ ٱلْمُشْرِكِينَ ٱسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ حَتَّىٰ يَسْمَعَ كَلَٰمَ ٱللَّهِ ﴾ التوبة: ٦

واتە ﴿ ئەگەر یەکێك لەو هاوبەش پەیداکەرانە داوای پەنای لێکردیت پەنای بدە تا بەباشی لەقسەو فەرمایشتی خوا دەبیستێت و لێی تێدەگات ﴾ واتە قورئان .

وە بەڵگەش لەسەر ئەوەی دابەزێنراوە خوای مەزن دەفەرموویت : ﴿تَبَارَكَ ٱلَّذِي نَزَّلَ ٱلْفُرْقَانَ عَلَىٰ عَبْدِهِۦ لِيَكُونَ لِلْعَـٰلَمِينَ نَذِيرًا ﴿١﴾﴾ الفرقان: ١

واتە ﴿ پاك و پیرۆزی بۆ ئەو خوایەیی کە جیاکەرەوەی ﴿ قورئان ﴾ ناردە سەر بەندەی خۆی ﴿ محمد صلى الله عليه وعلى آله وسلم ﴾.

وە بەڵگەش لەسەر ئەوەی کە دروستکراو نیە خوای مەزن دەفەرموویت : ﴿أَلَا لَهُ ٱلْخَلْقُ وَٱلْأَمْرُ﴾ الأعراف: ٥٤ واتە ﴿ ئایە دروستکردن و فەرمانکردن هەربۆ خوانیە ﴾ جا خوای گەورە فەرمانکردنی بە جگە لە دروستکردن دانا وە قورئانیش لە فەرمانی خوایەو لەبەر فەرمایشتی خۆی کە دەفەرموویت :﴿وَكَذَٰلِكَ أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ رُوحًا مِّنْ أَمْرِنَا﴾ الشورى: ٥٢ واتە ﴿ هەروەکو بۆ پێغەمبەرانی پێشین وەحیمان کرد ئاوایش ئەم قورئانەمان بۆ تۆ وەحی کرد بە بڕیارو فەرمانی خۆمان و ڕۆح و گیان و ئەقڵ دەژیەنێتەوە﴾.

وەهەروەها دەفەرموویت : ﴿ ذَٰلِكَ أَمْرُ ٱللَّهِ أَنزَلَهُۥٓ إِلَيْكُمْ ﴾ الطلاق: ٥ واتە ﴿ ئەوە فەرمانی خوایە بۆ ئێوە دابەزیوە کاری پێبکەن ﴾ .

وەلەبەرئەوەی قسەی خوای گەورە سیفەتێکە لە سیفەتەکانی وە سیفەتەکانیشی دروستکراو نین .

وە بەڵگەی ئەوەی کە لەوە وە دەستی پێکردووە ئەوەیە کە خوای گەورە داویەتە پاڵ خۆی، وە قسەکردنیش نادرێتە پاڵ تەنها بۆ لای ئەوە نەبێت کە لە سەرەتادا ووتویەتی.

وە بەڵگەش لەسەر ئەوەی کە دەگەڕێتەوە بۆ لای خۆی ئەوەیە کە هاتووە لە هەندێ وتەدا﴿ کە لە پەڕەکان و سینەکاندا نامێنێت و بەرزدەکرێتەوە لە کۆتایی دونیادا﴾[1]

---

١ بێگومان فەرموودەکە بەو شێوەیە بە ڕاست و دروستی بە مەرفوعی هاتووە لە پێغەمبەری خواوە صلى الله عليه وعلى آله وسلم کە فەرموویەتی ﴿ .... و ليسرى على كتاب الله عز و جل في ليلة فلا يبقى في الأرض منه آية ﴾

= فەرموودەکە ئیبن و ماجە (٤٠٤٩) و حاکم (٤/ ٤٧٣) ڕیوایەتیان کردووە و حاکم فەرموویەتی لەسەر مەرجی موسلیمەو زەهەبیش موافەقەتی کردووە و ئەلبانیش لە صەحیحەدا (٨٧) هێناویەتی و فەرموویەتی : ((وهو كما قالا)).

وهَذَا هُوَ الكتابُ العربيُّ الّذي قال فِيهِ الذين كَفَرُوا :

وە ئەوەش ئەو پەرتووکە عەرەبیەیە کە بێباوەڕان لەبارەیەوە ووتیان :

﴿ لَن نُّؤْمِنَ بِهَٰذَا ٱلْقُرْءَانِ ﴾ سبأ: ٣١ واتە ﴿ هەرگیز باوەڕ بەو قورئانە ناهێنین ﴾

وقال بعضُهم وە هەندێکیان ووتیان : ﴿ إِنْ هَٰذَآ إِلَّا قَوْلُ ٱلْبَشَرِ ﴿٢٥﴾ ﴾ المدثر: ٢٥

واتە ﴿ئەمە هەر قسەی مرۆڤەو لە قسەی خوا ناچێت ﴾

فَقال الله سُبْحانه جا خوای پاك و بێگەرد فەرمووی ﴿ سَأُصْلِيهِ سَقَرَ ﴿٢٦﴾ ﴾ المدثر: ٢٦

واتە ﴿ ئەیخەمە ناو سەقەرەوە ﴾.

وقَالَ بَعْضُهم هو شِعْرٌ وە هەندێکی تریان ووتیان قورئان هۆنراوەیە، فقـال الله تعـالى جا خوای گەورە فەرمووی ﴿وَمَا عَلَّمْنَٰهُ ٱلشِّعْرَ وَمَا يَنۢبَغِى لَهُۥٓ ۚ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ وَقُرْءَانٌ مُّبِينٌ ﴿٦٩﴾ ﴾ يس: ٦٩ واتە ﴿ ئێمە هەرگیز شیعرو هۆنراوەمـان فێـری محمـد صـلى الله عليـه وعلى آله وسـلم نەکردووە و هۆنراوە ووتنیش شیاوی ئەو نیە ئەوەیش کە ئەو دەیلێـت هەر پەندو ئامۆژگاری و قورئانێکی ڕوون و ئاشکرایە نەك شیعر ﴾. عقل

فَلَمَّا نَفَى اللهُ عنْهُ أنَّهُ شِعْرٌ وأثبتَهُ قُرْآنا لم يُبقِ شُبْهةً لِذِي لُـبٍّ في أنَّ القـرآنَ هو هذا الكتابُ العرَبيُّ الّذي هُوَ حُرُوفٌ، وكلِماتٌ، وآياتٌ؛ لأنَّ ما لَيْس كذلِك لا يقُولُ أحَدٌ إنَّه شعْرٌ.

جا لەکاتێکدا خوای گەورە بە دووریگرد کە قورئان شـیعر بێـت وە سـەلماندی کـە قورئانە هیچ گومانێك نەماوەتەوە بۆ خاوەن عـەقڵێك لـەوەدا کـە قورئـان بریتیـە لـەو پەرتووکە عەرەبیە کە پێکهاتووە لە کۆمەڵە پیت و وشە و بەڵگـەو نیـشانەیەك، چـونکە ئەوەی بەو شێوەیە نەبێت هیچ کەس ناڵێت ئەوە هۆنراوەیە .

وقـالَ عـزّ وجـلّ ﴿ وَإِن كُنتُمْ فِى رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا فَأْتُوا۟ بِسُورَةٍ مِّن مِّثْلِهِۦ وَٱدْعُوا۟ شُهَدَآءَكُم مِّن دُونِ ٱللَّهِ ﴾ البقرة: ٢٣

واتە ﴿ ئەگەر سەبارەت بەو قورئانەی ئێمە ناردوومانەتە خوارەوە سەربەندەی خۆمان محمد صلى الله عليه وعلى آله وسلم ئێوە دوودڵ و بەگومانن ئاخۆ ڕاستە یـان نـا ؟ دەی

هەوڵبدەن هیچ نەبێ بچوکترین سورەتێك وەك ئەو بێنن بۆ ئەوەش شایەدو هاوباوەڕەکانتان ئەوانەی وا لەکاتی تەنگانەدا پەنایان پێ دەبەن بێجگە لە خوا بانگ بکەن ﴾.

ولا يجوزُ أنْ يَتحَدَّاهُمْ بالإتْيانِ بِمِثْلِ ما لا يُدْرَى ما هُوَ ولا يُعْقَلْ.

وە دروستیش نیە کە سەرپشکیشیان بکات بە هێنانی وێنەی ئەوەی نازانرێ چیەو نچێتە عەقڵیشەوە .

وە خوای گەورە دەفەرموێت ﴿ وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ ءَايَاتُنَا بَيِّنَٰتٍۙ قَالَ ٱلَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَآءَنَا ٱئْتِ بِقُرْءَانٍ غَيْرِ هَٰذَآ أَوْ بَدِّلْهُۚ قُلْ مَا يَكُونُ لِيٓ أَنْ أُبَدِّلَهُۥ مِن تِلْقَآيِٕ نَفْسِيٓۖ ﴾ يونس: ١٥ واتە ﴿ وە هەرکە ئایەتە ڕوونەکانمان بۆیان بخوێنرێتەوە ئەوانەی کە ئومێدیان بە دیداری ئێمە نیە دەڵێن : جگە لەم قورئانە نامەیەکی ترمان بۆ بێنە یان هەر بیگۆڕە بە شتێکی تر، پێیان بڵێ هەرگیز من لە خۆمەوە بۆم نیە بیگۆڕم چونکە ئەمە بەرنامەو شەریعەتی خوایە کاری من نیە دەستکاری کردنی ﴾.

جا خوای گەورە سەلماندی کە قورئان ئەو ئایەتانەیە کە بەسەریاندا دەخوێندرێتەوە .

وە خوای گەورە دەفەرموێت : ﴿ بَلْ هُوَ ءَايَٰتٌۢ بَيِّنَٰتٌ فِى صُدُورِ ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْعِلْمَۚ ﴾ العنكبوت: ٤٩ واتە ﴿ بەڵکو ئەو قورئانە چەند ئایەتێکی ڕوون و ئاشکراو پارێزراوە لە سینگ و دڵی ئەو کەسانەدا زانیاریان پێدراوە ﴾.

وە خوای گەورە دەفەرموێت :﴿ إِنَّهُۥ لَقُرْءَانٌ كَرِيمٌ ﴿٧٧﴾ فِى كِتَٰبٍ مَّكْنُونٍ ﴿٧٨﴾ لَّا يَمَسُّهُۥٓ إِلَّا ٱلْمُطَهَّرُونَ ﴿٧٩﴾ ﴾ الواقعة: ٧٧ – ٧٩ واتە ﴿ بەڕاستی ئەوە قورئانێکی بە ڕێزە، لە نامەیەکی پارێزراودایە واتە ﴿ لوح المحفوظ ﴾، کەس دەستی لێنادات فریشتەکان نەبێت ﴾ لەدوای ئەوەی کە سوێندی لەسەر ئەوە خوارد.

وه خوای گەورە دەفەرموویت : ﴿كٓهيعٓصٓ ۝١﴾ مريم: ١ واتە ﴿ ئەم پێنج پیتە هێمای ئیعجازی قورئانن هەروەکو لەچەند جێگەیەکی تری قورئاندا باسکراوون ﴾.

وه خوای گەورە دەفەرموویت : ﴿حمٓ ۝١ عٓسٓقٓ ۝٢﴾ الشورى: ١ – ٢

واتە ﴿ ئەم پیتانە هێمای ئیعجازی قورئانن هەروەکو لەچەند جێگەیەکی تری قورئاندا باسکراوون ﴾.

خوای پەروەردگار قورئانەکەی خۆی لە بیست و نۆ جێگەدا بەم پیتە پچڕ پچڕانە دەستپێکردووە .

وقال النبي– صلى الله عليه وسلم –«مَنْ قَرَأَ القُرْآنَ فَأَعْرَبَهُ فَلَهَ بِكُلِّ حَرْفٍ مِنْهُ عَشْرُ حَسَنَاتٍ، وَمَنْ قَرَأَهُ وَلَحَنَ فِيهِ فَلَهُ بِكُلِّ حَرْفٍ حَسَنَةٌ»حديثٌ صحيحٌ.

واتە ﴿ هەرکەسێك قورئان بخوێنێتەوە و باش لێی تێبگات و شیبکاتەوە ئەوا بە هەموو پیتێك کەدەیخوێنێتەوە دە چاکەی بۆ دەنووسرێت، وە هەرکەسێکیش بیخوێنێتەوە و لەکاتی خوێندنەوەکەیدا هەڵە بکات لە نەزانینیەوە ئەوا بە هەموو پیتێك کە دەیخوێنێتەوە چاکەیەکی بۆ دەنووسرێت ﴾. دانەر دەفەرموویت فەرموودەیەکی ڕاستە بەڵام لەڕاستیدا زۆر لاوازە[1]

---

[1] حديث ضعيف جدا : أخرجه الطبراني في الاوسط كما في المجمع الزوائد (٧/ ١٦٣) عن ابن مسعود رضي الله عنه قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ﴿أعربوا القرآن فإنه من قرأ القرآن فأعربه فله بكل حرف عشر حسنات وكفارة عشر سيئات ورفع عشر درجات﴾ وقال الهيثمي وفيه نهشل وهو متروك . ونهشل ابن سعيد بن وردان الورداني متروك وقد كذبه اسحاق بن راهوية .

وكذا أورد الحديث ابن قدامة في البرهان ص (٣٨، ٣٩) ثم قال : حديث صحيح !! والحق أنه حديث ضعيف جدا . وقد ورد في فضل قراءة القرآن عن ابن مسعود حديث آخر قريب من هذا اللفظ : ((مَنْ قَرأَ حَرْفاً مِنْ كِتَابِ الله فَلَهُ بِهِ حَسَنَةٌ وَالحَسَنَةُ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا لاَ أَقُولُ الم حَرْفٌ ، وَلكِنْ أَلِفٌ حَرْفٌ ، وَلاَمٌ حَرْفٌ ، وَمِيمٌ حَرْفٌ)) أخرجه الترمذي (٢٩٠) مرفوعا وصوب الأخ الكريم عبدالله بن يوسف وقفه ابن مسعود في بحث فريد في تذيله على كتاب ((الرد على من يقول الم حرف)) لابن منده فجزاه الله خيرا .

وقال عليْه الصّلاةُ والسّلامُ «إقْرَأُوا القُرْآنَ قَبْلَ أنْ يَأْتِيَ قَوْمٌ يُقِيمُونَ حُرُوفَهُ إقَامَةَ السَّهْمِ لا يُجَاوِزُ تَرَاقِيَهُمْ يَتَعَجَّلُونَ أجْرَهُ وَلاَ يَتَأَجَّلُونَهُ»[١].

واته پێغەمبەری خوادا صلى الله عليه وعلى آله وسلم دەفەرمووێت ﴿قورئان بخوێنن پێش ئەوەی ئەو ڕۆژە دابێت کە خەڵکانێك پەیدا بن پیتەکانی ڕێك بکەنەوە هەروەکو چۆن تیر ڕاست دەکرێتەوە بەڵام لە قورقوڕاگەیان تێپەڕناکات زۆر پەلەیانە بۆ وەرگرتنی پاداشتی خوێندنەکەی و لەسەر خۆنین تا لە پاشەڕۆژدا پاداشتەکەی وەربگرن﴾ ﴿مەبەستی لەوەیە کەتەنها بۆ ئەوە دەیخوێننەوە تا خوا کارێکیان بۆ بکات بۆنمونە بیانەوێت کارێك بکەن ڕوودەکەنە خواو قورئان دەخوێنن تا کارەکەیان بۆ بکات هەرکە کارەکەیان بۆ جێبەجێکرا ئیدی نایخوێننەوە، وەهەروەها بۆ ئەوە دەیخوێننەوە تا بژێوی ژیانیانی پێدابین بکەن نەك بۆ ئەوە بیخوێننەوە تا بیکەنە یاساو ڕێسای ژیانیان ئەوانەی سیفەتیان ئاوا بێت لە قورقوڕاگەیان تێپەڕناکات - وەرگێر﴾.

وقَالَ أَبُو بَكْرٍ وعُمَرُ رضيَ اللهُ عنْهُما: إعْرابُ القُرآنِ أَحَبُّ إلَيْنَا مِنْ حِفْظِ بعْضِ حُرُوفِهِ[٢].

---

١ حديث صحيح : أخرجه أحمد (٥/ ٣٣٨) وأبو داود (٨٣١) وابن حبان (١٨٧٦ – موارد) وفي اسناده ضعف ففيه وفاء بن شريح الصدفي مقبول – كما في التقريب – يعني حيث يتابع إلا فلين الحديث .

إلا أن الحديث له شواهد يتقوى بها : منها حديث جابر بن عبدالله عند أحمد (٣/ ٣٩٧) وأبو داود (٨٣٠) وإسناده صحيح كما قال الألباني في الصحيحة (٢٥٩) .

والحديث أورده ابن قدامة في البرهان ص (٣٥، ٣٦) من حديث سها بن سعيد .

٢ أثر ضعيف جدا : أخرجه ابن الأنباري في الوقت والإبتداء (١/ ٢٠) بلفظ ((لبعض إعراب القرآن أعجب إلينا من حفظ بعض حروفه)) وإسناده ضعيف جدا فيه ضعف وإنقطاع فسه جابر بن يزيد الجعفي وهو ضعيف وكذا شريك القاضي صدوق يخطيء كثيراً وتغير حفظه وانقطاع بين أبي بكر وعمر وبيت الراوي عنهما . عن تعليق بدر البدر على اللمعة ص (١٩).

وأورده إبن قدامة في البرهان ص (٤٤).

وە پێشەوایان ئەبوبەکرو عومەر ڕەزای خوایـان لێ بێـت دەفـەرموون : تێگەیـشتن و شیکردنەوەی قورئانمان پێخۆشترە لەلەبەرکردنی هەندێك لە پیتەکانی .

وقالَ عليٌّ – رضي الله عنه –: مَنْ كَفَرَ بِحَـرْفٍ مِنْـهُ فَقَـدْ كَفَـرَ بِـهِ كُلِّـهُ.

وە پێشەوا عەلی ڕەزای خوای لێ بێت دەفەرموویت : ﴿ هەرکەسـێك بێبـاوەڕ بێـت بـە پیتێکی قورئان ئەوا بێباوەڕ بووە بە هەموو قورئان ﴾.

واتَّفَقَ المسلمون على عَدِّ سُوَرِ القرآنِ وآياتِهِ وكلِماتِهِ وحُروفِهِ.

وە هەموو موسڵمانان یەکدەنگن لەسەر ژماردنی سورەتەکانی قورئان و ئایەتەکانی و وشەکانی و پیتەکان .

ولا خِلافَ بيْن المسلمين في أنَّ مَنْ جَحَدَ مِنَ القُرآنِ سُورَةً أو آيَةً أو كلِمَـةً أو حرْفًا مُتَّفَقًا عليْه أنَّه كافِرٌ، وفي هذا حُجَّةٌ قاطِعَةٌ على أنَّهُ حُروفٌ.

وە هیچ جیاوازییەك نیە لـە نێـوان موسـڵماناندا لـەوەدا کـە هەرکەسـێك ئینکـاری سورەتێك یان ئایەتێك یان وشەیەك یان پیتێك لە قورئان بکات یەکدەنگن لەسەر ئەوەی کە ئەو کەسە بێباوەڕە، وەلەوەشدا بەڵگەیەکی بڕاوە هەیە لەسەر ئەوەی کە قورئان لـە پیت پێکهاتووە .

ڕاڤەی شێخ ئیبنو عثیمین

﴿ قورئان پیتەکان و وشەکانە ﴾

قورئانی پیرۆز پیتەکان و وشەکانە وە بێگومان دانەر ڕەحمەتی خوای لێ بێت بۆ ئەوە ٨ بەڵگەی هێناوە :

١- بێباوەڕەکان ووتویانە قورئان هۆنراوەیە وەبە هیچ جۆرێك ناگونجێت بەو شێوەیە وەسفبکرێت تەنها بەوە نەبێت کە قورئان بریتە لە پیتەکان و وشەکان[1] .

٢- خوای گەروە سەرپشکی درۆزنەکانی کردووە بەوەی بتوانن بە وێنەی ئەو قورئانە بێنن ئەگەر چیش لە پیتەکان و وشەکان نەبێت، ئەو سەرپشکردنە جێگەی پەسەندکردن نیە لەبەرئەوەی سەرپشکردن ناکرێت ئەنجام بدرێت تەنها بە شتێك نەبێت زانراو بێت و بزانرێت کە بریتیە لە چی .

٣- خوای گەورە هەواڵیداوە بەوەی کە قورئان دەخوێندرێتەوە بەسەریاندا :

﴿وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ ءَايَاتُنَا بَيِّنَٰتٍ قَالَ ٱلَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَآءَنَا ٱئْتِ بِقُرْءَانٍ غَيْرِ هَٰذَآ أَوْ بَدِّلْهُ﴾ يونس: ١٥ واتە ﴿ وە هەرکە ئایەتە ڕوونەکانمان بۆیان بخوێنرێتەوە ئەوانەی کە ئومێدیان بە دیداری ئێمە نیە دەڵێن : جگە لەم قورئانە نامەیەکی ترمان بۆ بێنە یان هەر بیگۆڕە بە شتێکی تر ﴾.

وە ناشخوێندرێتەوە تەنها ئەوە نەبێت کە پێکهاتبێت لە پیتەکان و وشەکان.

---

[1] قال ابن قدامة في البرهان ص (٢٧) : ((ومن المعلوم أنما عنوا هذا النظم، لإن الشعر كلام موزون، فلا يسمى به معنى ولا ماليس بكلام، فسماه الله تبارك وتعالى ذكرا وقرآنا مبينا)) أ . هـ .
وراجع الأدلة من الكتاب والسنة والإجماع على أن القرآن حروف وكلمات في البرهان في بيان القرآن لابن قدامة ص (٢٦:٨٣)

٤- خوای گەورە هەواڵی داوە بەوەی کە قورئان پارێزراوە لە سینگ و دڵی ئەو کەسانەدا زانیاریان پێدراوە وە نووسراوە لە ﴿ لوح المحفوظ ﴾ دا .

﴿ بَلْ هُوَ ءَايَٰتٌۢ بَيِّنَٰتٌ فِى صُدُورِ ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْعِلْمَ ﴾ العنكبوت: ٤٩ واتە ﴿ بەڵکو ئەو قورئانە چەند ئایەتێکی ڕوون و ئاشکراو پارێزراوە لە سینگ و دڵی ئەو کەسانەدا زانیاریان پێدراوە ﴾.

﴿إِنَّهُۥ لَقُرْءَانٌ كَرِيمٌ ﴿٧٧﴾ فِى كِتَٰبٍ مَّكْنُونٍ ﴿٧٨﴾ لَّا يَمَسُّهُۥٓ إِلَّا ٱلْمُطَهَّرُونَ ﴿٧٩﴾﴾ الواقعة: ٧٧ – ٧٩ واتە ﴿ بەڕاستی ئەوە قورئانێکی بە ڕێزە، لە نامەیەکی پارێزراودایە واتە ﴿لوح المحفوظ﴾، کەس دەستی لێنادات فریشتەکان نەبێت ﴾.

وە ناپارێزرێت و نانووسرێت تەنها ئەوە نەبێت کە لە پیتەکان و وشەکان پێکهاتبێت.

٥- وە بەڵگەیەکی تر پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم دەفەرمووێت:

«مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ فَأَعْرَبَهُ فَلَهُ بِكُلِّ حَرْفٍ مِنْهُ عَشْرُ حَسَنَاتٍ، وَمَنْ قَرَأَهُ وَلَحَنَ فِيهِ فَلَهُ بِكُلِّ حَرْفٍ حَسَنَةٌ» صححه المؤلف ولم يعزه ولم أجد من خرجه[1].

واتە ﴿ هەرکەسێك قورئان بخوێنێتەوە و باش لێی تێبگات و شیبکاتەوە ئەوا بە هەموو پیتێك کەدەیخوێنێتەوە دە چاکەی بۆ دەنووسرێت، وە هەرکەسێکیش بیخوێنێتەوە و لەکاتی خوێندنەوەکەیدا هەڵە بکات لە نەزانینیەوە ئەوا بە هەموو پیتێك کە دەیخوێنێتەوە چاکەیەکی بۆ دەنووسرێت ﴾.

٦- وە بەڵگەیەکی تر وتەکەی پێشەوایان ئەبوبەکرو عومەرە ڕەزای خوایان لێ بێت دەفەرموون : ﴿إِعْرابُ القُرآنِ أَحَبُّ إلَيْنَا مِنْ حِفْظِ بعْضِ حُرُوفِهِ ﴾ ﴿تێگەیشتن و شیکردنەوەی قورئانمان پێخۆشترە لەلەبەرکردنی هەندێك لە پیتەکانی ﴾ .

[1] وقد تقدم أنه غير صحيح وأنه حديث ضعيف جداً عزاه الهيثمي في المجمع للطبراني في الأوسط وفيه نهشل بن سعيد متروك.

٧- وە بەڵگەیەکی تر وتەکەی پێشەوا عەلیە ڕەزای خوای لێ بێت کە دەفەرمووێت: ﴿مَنْ كَفَرَ بِحَرْفٍ مِنْهُ فَقَدْ كَفَرَ بِهِ كُلِّهُ﴾ ﴿ هەرکەسێك بێباوەڕ بێت بە پیتێکی قورئان ئەوا بێباوەڕ بووە بە هەموو قورئان ﴾.

٨- وە بەڵگەیەکی تر یەکدەنگی پێشینە هەروەکو دانەر بۆی گواستوینەتەوە : على أنَّ مَنْ جَحَدَ مِنَ القُرآنِ سُورَةً أو آيَةً أو كلِمَةً أو حرْفًا مُتَّفَقًا عليْه فهو كافِرٌ.

لەسەر ئەوەی کە هەرکەسێك ئینکاری سورەتێك یان ئایەتێك یان وشەیەك یان پیتێك لە قورئان بکات یەکدەنگن لەسەر ئەوەی کە ئەو کەسە بێباوەڕە .

وە ژمارەی سورەتەکانی قورئان پێکهاتووە لە ١١٤ سورەت لەوانە ٢٩ سورەتیان بە پیتە پچڕ پچڕەکان دەستی پێکردووە .

﴿ وەسفەکانی قورئان ﴾

خـوای گـەورە قورئـانی پـیرۆزی بــە چــەندین وەســفی زۆر و گــەورە و مــەزن وەسفکردووە کە دانەری پەرتووکەکە ئەمانەی لێ باسکردووە :

١- قورئان پەرتووکی ڕوون و ئاشکرای خوای گەورەیە، واتـە ڕوونکـەرەوەی ئـەو ئەحکام و یاساو هەواڵانەیە کە لە خۆیی گرتووە .

٢- قورئان پەتی پتەو بەهێزی خوای گەورەیە، واتە ئەو پەیمانە بەهێزەیـە کـە خـوای گەورە کردوویەتیە هۆکارێك بۆ گەیشتن پێی و سەرکەوتن بە هۆی پیرۆزیەکەیەوە .

٣- قورئـان پێکهـاتووە لــە کۆمەڵــە ســورەتێکی تـەئویل هەڵنــەگرو پتــەو، واتــە سورەتەکانی لە یەکدی جوودان و هەموو سورەتێك بۆخۆی جیاکراوەیە لە سورەتەکەی تر، وە واتای موحکەماتیش بریتیە لە کۆمەڵە سورەتێکی جوان و ورد داڕێژراو پارێزراو لە هەموو خەوش و ناتەواوی و کەم و کورتیەك.

٤- قورئان پێکهاتووە لە کۆمەڵە سورەتێکی بەڵگە ڕوون و دیار، واتە بریتیە لە کۆمەڵە نیشانەیەکی ئاشکرا لەسەر یەکخواناسی خوای گەورە و تەواویەتی سیفەتەکانی و جوانی شەریعەت و یاساکانی.

٥- لە قورئاندا موحکەم و موتەشابە هەیە، جا ئەوەی کە موحکەمە ئەوەیە کە واتاکەی ڕوون و ئاشکرایە، وە موتەشابیهیش ئەوەیە کە واتاکەی شاراوەیەو دیار نیە ئەمەش بەگژداچوونەوەی ئەوە نیە کە لە خاڵی سێهەمدا باسکرا لەبەرئەوەی ﴿الإحكام﴾ لەوێدا بەواتای ﴿ جوان و ورد دارێژراو پارێزراو لە هەموو خەوش و ناتەواوی و کەم و کورتیەك ﴾ دێت، وەلێرەدا بەواتای ﴿ ڕوونی ماناکەی ﴾ دێت، وەئەگەر بێت و ﴿ المتشابه – وێکچوو ﴾ لێرەدا بگێڕینەوە بۆ ﴿ محكم – پتەو ﴾ ئەوا هەرهەمووی دەبێتە موحکەمو هیچ جۆرە بەگجداچوونەوە و دژایەتیەك لە نێوانیاندا نابێت.

٦- قورئان هەر هەمووی هەق و ڕاستەو هەرگیز ناگونجێت پووچی و بەتاڵی لە هیچ لایەکیەوە بێت : ﴿ لَّا يَأْتِيهِ ٱلْبَٰطِلُ مِنۢ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِۦ ۖ تَنزِيلٌ مِّنْ حَكِيمٍ حَمِيدٍ ﴿٤٢﴾ ﴾ فصلت: ٤٢

واتە ﴿ هەرگیز ڕەفتارو گوفتاری هیچ و پوچی تیَ نایەت، نەلە پێش خۆیی و نەلەپاش خۆی چوون لەلایەن خوایەکی قسە لە جیَ و هەمیشە سوپاسکراوە وە نێردراوە ﴾

٧- قورئان زۆر دوورە لەو وەسفەی درۆزنەکان بۆیان کردووە بەوەی کە هۆنراوەیە :

﴿ وَمَا عَلَّمْنَٰهُ ٱلشِّعْرَ وَمَا يَنۢبَغِى لَهُۥٓ ۚ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ وَقُرْءَانٌ مُّبِينٌ ﴿٦٩﴾ ﴾ یس: ٦٩ واتە : ﴿ئێمە هەرگیز شیعرو هۆنراوەمان فێری محمد صلى الله عليه وعلى آله وسلم

نەکردووەو هۆنراوە ووتنیش شیاوی ئەو نیە ئەوەیش کە ئەو دەیلێت هەر پەندو ئامۆژگاری و قورئانێکی ڕوون و ئاشکرایە نەك شیعر ﴾.

وە لە وتەی هەندێکی تریان کە ووتویانە : ﴿إِنْ هَٰذَآ إِلَّا سِحْرٌ يُؤْثَرُ ﴿٢٤﴾﴾ المدثر: ٢٤ واتە ﴿ ئەم قورئانە هەر جادووە لە خەڵکێکی ترەوە وەریدەگرێت ﴾.

﴿إِنْ هَٰذَآ إِلَّا قَوْلُ ٱلْبَشَرِ ﴿٢٥﴾﴾ المدثر: ٢٥ واتە ﴿ئەمە هەر قسەی مرۆڤەو لە قسەی خوا ناچێت ﴾.

جا خوای گەورە هەڕەشە لە بێژەری ئەو قسەدەکات و دەفەرمووێت : ﴿سَأُصْلِيهِ سَقَرَ ﴿٢٦﴾﴾ المدثر: ٢٦ واتە ﴿ ئەیخەمە ناو سەقەرەوە ﴾.

٨- قورئانی پیرۆز موعجیزەیە و هیچ کەس ناتوانێت کە وێنەی ئەو بێنێت ئەگەر چی جگە لە خۆیشی یارمەتی بدەن هەروەکو خوای گەورە دەفەرمووێت : ﴿ قُل لَّئِنِ ٱجْتَمَعَتِ ٱلْإِنسُ وَٱلْجِنُّ عَلَىٰٓ أَن يَأْتُوا۟ بِمِثْلِ هَٰذَا ٱلْقُرْءَانِ لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِۦ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا ﴿٨٨﴾﴾ الإسراء: ٨٨ .

واتە ﴿ بڵێ : ئەگەر هەموو مرۆڤ و پەریەکان کۆببنەوە بۆ ئەوەی وێنەی ئەم قورئانە بهێنن هەرگیز ناتوانن وێنەی ئەو بهێنن ئەگەر هەندێکیان پاڵپشت و هاوکاری هەندێکیان بن بۆ ئەنجامدانی ئەو کارە ﴾.

بینینی باوەڕداران بۆ پەروەردگاریان لە ڕۆژی قیامەتدا

والمؤمنون يَرَوْنَ رَبَّهُمْ فِي الآخرةِ بأبْصارِهِم، ويَزُورُونَهُ، ويُكَلِّمُهُم ويُكَلِّمُونَهُ، قال الله تعالى ﴿وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَّاضِرَةٌ (٢٢) إِلَىٰ رَبِّهَا نَاظِرَةٌ (٢٣)﴾ القيامة: ٢٢ – ٢٣

واتە ﴿ لەڕۆژی قیامەتدا ڕووی باوەڕداران گەشاوە و پرشنگدارە بۆ پەروەردگاری خۆیان دەڕوانن ﴾

وە خوای گەورە دەفەرموویت: ﴿كَلَّآ إِنَّهُمْ عَن رَّبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ لَّمَحْجُوبُونَ (١٥)﴾ المطففين: ١٥

واتە ﴿ ئاگاداربن ! بەڕاستی ئەوان لەو ڕۆژەدا ڕێگرییان لێدەکرێت لەوەی پەروەردگاریان ببینن ﴾ .

فلمَّا حَجَبَ أولئك في حالِ السُّخْطِ دَلَّ على أنَّ المؤمنين يَرَوْنَهُ في حالِ الرِّضَا و إلاّ لم يَكُنْ بَيْنَهُمَا فَرْقٌ.

جا لەکاتێکدا ڕێگری لەوانە کرا لەوەی خوای گەورە ببینن لە حاڵێکدا کە خوای گەورە تورەیە لە بێباوەڕان بەڵگەیە لەسەر ئەوەی کە باوەڕداران دەتوانن پەروەردگاریان ببینن لە حاڵی ڕازیبووندا وە ئەگەر نا ئەوا جیاوازی نەبوو لە نێوان ئەو دوو حاڵەتەدا.

وقال النبي– صلى الله عليه وسلم –«إِنَّكُمْ سَتَرَوْنَ رَبَّكُمْ كَمَا تَرَوْنَ هَذَا الْقَمَرَ، لاَ تُضَامّونَ فِي رُؤْيَتِهِ» حديث صحيح متفق عليه.

پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم دەفەرموویت : ﴿ ئێوە پـەروەردگاری خۆتان دەبینن هەروەکو چۆن مانگ دەبینن تووشی هیچ ناڕەحەتیەك نـابن لـە بینـینی دا بەیەکسانی ﴾[1].

وهذا تشبيهٌ للرؤيةِ بالرؤيةِ لا للمرئيِّ بالمرئيِّ، فإنّ الله تعالى لا شبيهَ له ولا نظيرَ.

ئەو وێکچوواندنە لەیەکچوونە بۆ بینین بە بینین نەك لەیەکچوون بێت بـۆ بینـراو بـە بینراو[2] لەبەر ئەوەی خوای گەورە وێکچوو هاو وێنەی نیە.

---

١ البخاري : كتاب مواقيت الصلاة : باب فضل صلاة الفجر (٥٧٣).
ومسلم : كتاب المساجد ومواضع الصلاة : باب فضل صـلاتي الـصبح والعـصر والمحافظـة عليهمـا (٦٣٣) (٢١١) من حديث جرير بن عبدالله رضي الله عنه .
وأحاديث الرؤية متواترة كما نص على ذلك غير واحد من أهل العلـم مـنهم : ابـن القـيم في حـادي الأرواح ص (٢٧٧) وابن أبي العز في شرح الطحاوية (١/ ٢١٥) والحافظ ابن حجر في فتح الباري (١/ ٢٠٣) .
وراجع ما صنف في مثل هذه السألة مثل : التصديق بالنظر إلى الله تعالى في الآخـرة للآجـري، وضـوء الساري إلى معرفة رؤية الباري لأبي شامة المقدسي وكلاهما مطبوع.

٢ خوێنەری بەڕێز پێویستە لێرەدا ڕوونکردنەوەیەك باس بکەین کە ئـەویش ئەوەیـە پێغەمبـەری خـوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم کە دەفەرموێت : ﴿ ئێوە پـەروەردگاری خۆتـان دەبیـنن هـەروەکو چۆن مانگ دەبینن تووشی هیچ ناڕەحەتیەك نابن هەمووتان بەیەکـسانی دەیبیـنن ﴾ مەبەسـتی ئەوەیـە چۆن کاتێك مانگ لە شەوی چواردەدا زۆر دیارو ئاشکرایە و هەموو کەسێ دەیبینێت و هیچ کەسێ بە کەسێکی تر نالێت بەئەرك نەبێت کەمێ خۆت لابدە با منیش ببیـنم چـونکە مـانگ لەبەرزیدایـە هەرکەسێك لە شوێنی خۆی سەر بەرز بکاتەوە ڕاستەو خۆ مانگە درەوشاوەکە دەبینێت ئابەو شێوەیە لە ڕۆژی قیامەتدا خوای گەورە دەبینرێت لە لایەن باوەڕدارانەوە چونکە خـوای پـاك و بێگـەرد لـە بەرزیدایە و هەموو باوەڕداران بەیەکسانی و بە بێ هیچ ناڕەحەتیەك دەتوانن ببینن ئەم وێکـچوواندنە ئەوەی لە تێناگەین کە پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم خوای گەورەی وەکـو مـانگ لێکردبێت، نەخێر ئەو قسەیە دوورە لە پێغەمبەری خواوە صلى الله عليه وعلى آله وسلم بەڵکو ئـەو تەنها بینینەکەی وەکو یەك لێکردووە واتە چۆن مانگەکە دەبینن ئاوا خـوای خۆتـان دەبیـنن کەوتـە تەنها بینینەکانی شوبهاند بەیەکەوە نەك بینراوەکان کـە مـانگ و خـوای گەورەیـە چـونکە ﴿ لَيْسَ كَمِثْلِهِۦ شَيْءٌ وَهُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْبَصِيرُ ﴿١١﴾ ﴾ الشورى: ١١﴿ وەرگێڕ ﴾.

ڕاڤەی شێخ ئیبنو عثیمین

﴿بینینی خوای گەورە لە دواڕۆژدا﴾

بینیی خوای گەورە لە دونیادا بەهیچ جۆرێك ڕوونادات لەبەر فەرموودەی خوای گەورە بە موسای فەرموو سەلامی خوای لیّ بێت کاتێك داوای لێکرد ببینێت:

﴿لَن تَرَىٰنِي﴾ الأعراف: ١٤٣ واتە ﴿ هەرگیز ناتوانیت ببینی ﴾ .

وە بینی خوای گەورە جێگیرو چەسپاوە بە بە بەڵگەی قورئان و سوننەت و یەکدەنگی پێشین ﴿ سەلەف ﴾.

خوای گەورە دەفەرموویت : ﴿ وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَّاضِرَةٌ (٢٢) إِلَىٰ رَبِّهَا نَاظِرَةٌ (٢٣) ﴾ القيامة: ٢٢ – ٢٣

واتە ﴿ لەڕۆژی قیامەتدا ڕووی باوەڕداران گەشاوە و پرشنگدارە بۆ پەروەردگاری خۆیان دەڕوانن ﴾.

وە هەروەها دەفەرموویت : ﴿ كَلَّآ إِنَّهُمْ عَن رَّبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ لَّمَحْجُوبُونَ (١٥) ﴾ المطففين: ١٥

واتە ﴿ ئاگاداربن ! بەڕاستی ئەوان لەو ڕۆژەدا ڕێگرییان لێدەکرێت لەوەی پەروەردگاریان ببینن ﴾ .

جا کاتێك تاوانباران ڕێگریان لێدەکرێت لەوەی ببینن بەڵگەیە لەسەر ئەوەی چاکەکاران خوای گەورە دەبینن وە ئەگەر نا ئەوا جیاوازی نەدەبوو لە نێوانیاندا .

پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم دەفەرموویت : ﴿ إِنَّكُمْ سَتَرَوْنَ رَبَّكُمْ كَمَا تَرَوْنَ هَذَا الْقَمَرَ، لاَ تُضَامّونَ فِي رُؤْيَتِهِ ﴾ متفق عليه.

﴿ ئێوە پەروەردگاری خۆتان دەبینن هەروەکو چۆن مانگ دەبینن تووشی هیچ نارەحەتیەك نابن لە بینینی دا بەیەکسانی﴾

ئەو وێکچوواندنە لەیەکچوونە بۆ بینین بە بینین نەك لەیەکچوون بێت بۆ بینراو بە بینراو لەبەرئەوەی خوای گەورە هیچ شتێك وێکچوو هاوشێوە و هاو وێنەی نیە.

وە پێشین یەکدەنگن لەسەر بینینی خوای گەورە لەلایەن باوەڕدارانەوە بەتەنها بێئەوەی بێباوەڕان ببینن بەبەڵگەی ئەم ئایەتە ﴿ كَلَّآ إِنَّهُمْ عَن رَّبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ لَّمَحْجُوبُونَ ﴿١٥﴾ ﴾ المطففين: ١٥

* باوەڕداران خوای گەورە لەمەیدانی حەشردا و دوای چوونە ناو بەهەشت دەبینن کەئەوەش بریتیە لە بینینێکی ڕاستەقینە کە شایستەی خۆیەتی.

وە بەدڵنیاییەوە ئەوانەی سیفەتەکانی خوای گەورە پەکدەخەن سیفەتی بینینی خوای گەورەیان بە بینینی پاداشتی خوا لێکداوەتەوە یان ووتویانە مەبەست لێی بینینی زانستو دڵنیاییە ئێمەش بەرپەرچیان دەدەینەوە بەوەی لەپێشەوە لەبنەمای چوارەمدا باسکرا وە لەڕوویەکی تریشەوە کە زانست و دڵنیایی هەرلەدونیادا بۆ چاکەکاران هاتۆتە جێ وە لە دوارۆژیشدا دێتە جێ بۆ خراپەکاران و دێتە دی[1].

---

١ بگەڕێرەوە بۆ بەرپەرچدانەوەی سەرپێچیکاران : حادي الأرواح لابن القيم. وشرح الطحاوية لابن أبي العز وكذا حديثاً : دلالة القرآن والأثر على رؤية الله بالبصر لعبدالعزيز بن زيد الرومي.

بەشی ﴿ قەزا و قەدەر ﴾

ومِنْ صِفاتِ اللهِ تعالى أَنَّهُ الفَعَّالُ لِمَا يُريدُ لَا يَكُونُ شَـيءٌ إلَّـا بإرادَتِـهِ وَلَـا يَخْرُجُ شَيءٌ عَنْ مَشِيئَتِهِ وَلَيْسَ في العالَمِ شيْءٌ يَخْرُجُ عَنْ تَقْدِيرِهِ وَلَا يَصْدُرُ إلا عَنْ تدبيرِهِ، ولا مَحِيدَ عَنِ القدَرِ المقدورِ، ولا يتجاوَزُ ما خُطَّ في اللَّوحِ المسْطورِ أَرَادَ ما العالَمُ فاعِلوهُ، وَلَوْ عَصَمَهُم لَمَا خالَفوهُ، وَلَوْ شاءَ أنْ يُطِيعُوهُ جَمِيعًا لأَطاعُوهُ، خَلَقَ الخَلْقَ وأفعالَهم، وقَـدَّرَ أَرْزَاقَهُم وآجَالَهُم، يَهْدِي مَنْ يَشاءُ بِحِكْمَتِه .

وە یەکێکی تر لـە سیفەتەکانی خوای گەورە ئەوەیە کە هەرچییەکی بوێ دەیکـات وە هیچ شتێکیش ڕوونادات تەنها بە ویستی ئـەو نـەبێت وە هـیچ شـتێکیش ناتوانێـت لـە ویستی ئەو دەربچێت وە هیچ شتێك لـە جیهاندا نیە بەدەربێت لە ئەنـدازەدانانی ئـەو وە دەرناچێت تەنها لـە ژێر بەڕێوە بردنی ئەودا نـەبێت، وە هـیچ ئەنـدازە بۆدانراوێـك نیـە دورخراوە و بێ لایەن بێت لـە لە ئەندازەکە، وە تێپـەڕیش ناکـات لـەوەی لـە ﴿ لـوح المحفوظ ﴾ دا نووسراوە و هێڵی بۆ کێشراوە، بەویـست و ئـارەزووی ئـەوە ئـەوەی لـە جیهاندا ڕوودەدات و دەکرێت، وەئەگەر بیویستایە پارێزراوبن لـەوەی تاوان ئەنجام بدەن ئەوا هەرگیز سەرپێچیان نەدەکرد، وەئەگەر بیویستایە هەرهەموویان گوێڕایەڵی بـن ئـەوا گوێڕایەڵیان دەکرد، هەرچی دروستکراو هەیـە خۆیـان و کردەوەکانیـشان هـەر خـۆی دروستی کردوون، وە هەرخۆی پێوانەی ڕۆزییان و ئەنـدازەی تەمـەنیانی دیـاریکردووە، وەبیەوێت هەرکەسێك ڕێنمویی بکات ئەوا بە دانایی خۆی ڕێنموییان دەکات .

خوای گەورە دەفەرموێت : ﴿ لَا يُسْـَٔلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْـَٔلُونَ ﴿٢٣﴾ ﴾ الأنبياء: ٢٣

واتە ﴿ پرسیار ناکرێت لەوەی خـوای گـەورە دەیکـات بـەڵکو ئـەوانن پرسـیاریان لێدەکرێت ﴾ .

وەهەروەها دەفەرموویت : ﴿ إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ ﴿٤٩﴾ ﴾ القمر: ٤٩ واتە ﴿ ئێمە هەموو شتێکما بە ئەندازە بە دیهێناوە ﴾ .

وەهەروەها دەفەرموویت : ﴿ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدَّرَهُ تَقْدِيرًا ﴿٢﴾ ﴾ الفرقان: ٢ واتە ﴿ هەموو شتێکی لە نەبوونەوە بەدیهێناو ئەندازەگیری تەواویشی بۆ کرد ﴾ .

وەهەروەها دەفەرموویت : ﴿ مَا أَصَابَ مِن مُّصِيبَةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي أَنفُسِكُمْ إِلَّا فِي كِتَابٍ مِّن قَبْلِ أَن نَّبْرَأَهَا ۚ إِنَّ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ﴿٢٢﴾ ﴾ الحديد: ٢٢ واتە ﴿ هیچ بەڵاو نەهامەتیەك ڕوونادات نەلەزەویدا و نە لە خۆشتاندا تووشتان دەبێت کە لە کتێبێکدا تۆمارمان نەکردبێت پێش ئەوەی ڕووداوەکە بەدیبهێنین ئەو کارەش لای خوای گەورە زۆر ئاسانە ﴾.

وەهەروەها دەفەرموویت : ﴿ فَمَن يُرِدِ اللَّهُ أَن يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ ۖ وَمَن يُرِدْ أَن يُضِلَّهُ يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقًا حَرَجًا ﴾ الأنعام: ١٢٥ واتە ﴿ جائەو کەسەی خوای گەورە بیەوێت ڕێنموویی بکات ئەوا سینەی ساف و پاك و ئامادە دەکات بۆ وەرگرتنی ئیسلام ئەو کەسەش خوای گەورە بیەوێت گومڕایی بکات ئەوا دڵی دەگوشێت و سینگی توند دەکات و هەناسەی سوار دەبێت ﴾.

⇦ ورَوَى ابنُ عُمَرَ أنَّ جِبْرِيلَ عليه السلامُ قال للنبي – صلى الله عليه وسلم–: ما الإيمان؟ قال«أنْ تُؤْمِنَ بِالله وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَاليَوْمِ الآخِر، وَتُؤْمِنَ بِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ» فقال جبريل: صَدَقْتَ[١]. رواه مسلم.

---

١ مسلم : كتاب الإيمان : باب بيان الإيمان والإسلام والإحسان ... (٨) (١) وفي الباب : باب سؤال جبريل النبي صلى الله عليه و سلم عن الإيمان والإسلام والإحسان وعلم الساعة عن أبي هريرة رضي الله عنه: عند البخاري (٥٠) ومسلم (٩) (٥).

وە عبداللە ی کوڕی عومەر ڕەزای خوایان لێ بێت ڕیوایەتی کردووە کە جیبریل سەلای خوای لێ بێت بە پێغەمبەری خوای صلى الله عليه وعلى آله وسلم فەرموو: باوەڕ چیە؟ ئەویش صلى الله عليه وعلى آله وسلم فەرمووی :﴿ باوەڕ بریتیە لەوەی باوەڕت بە خوا و فریشتەکان و کتێبەکانی و پێغەمبەرەکانی سەلامی خوایان لێ بێت و ڕۆژی دوایی و قەزاو قەدەر بە خێرو شەڕیەوە هەبێت ﴾.

وقال النبيُّ – صلى الله عليه وسلم – «آمنتُ بالقدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ، وَحُلْوِهِ وَمُرِّهِ»[1].

پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم دەفەرمووێت :﴿ باوەڕم بە قەدەر هەیە بە خێرو شەڕو خۆشی و ناخۆشیەوە ﴾

ومِنْ دُعَاءِ النَّبِيِّ – صلى الله عليه وسلم – الّذي علَّمَهُ الحسَنَ بْنَ عَلِي يَدْعُو بِهِ فِي قُنُوتِ الوِتْرِ«وَقِنِي شَرَّ مَا قَضَيْتَ»[1].

---

[1] إسناده ضعيف : أخرجه الحاكم في معرفة علو الحديث (٣١, ٣٢) ومن طريقه العراقي في شرحه لألفية ص (٣٢٧) كمثال للحديث المسلسل بأحوال الرواة القولية والفعلية معا من طريق يزيد الرقاشي عن أنس بن مالك سمعت رسول الله صلى الله عليه وعلى آله وسلم يقول : ((لايجد العبد حلاوة الإيمان حتى يؤمن بالقدر خيره وشره حلوه ومره)) ورأيت رسول الله صلى الله عليه وعلى آله وسلم قيض على لحيته ثم قال : ((آمنت بالقدر خيره وشره حلوه ومره)) قال وقبض أنس على لحيته فقال : ((آمنت بالقدر خيره وشره حلوه ومره ....)) الحديث . وقال الحاكم بعد أن سال تسلسل الرواة على هذه الصفة : ((وأنا أقول عن نية صادقة وعقيدة صحيحة : آمنت بالقدر خيره وشره حلوه ومره)) ويزي د الرقاشي ضعيف كما في التقريب (٧٦٨٣) بل قال النسائي فيه : متروك وقال أحمد منكر الحديث كما في الميزان (٤/ ٤١٨).

والحديث عزاه الشيخ ياسين الفاداني في ورقات في ((مجموعة المسلسلات والأوائل الأسانيد العالية)) ص(٦, ٧) للديلمي في مسند الفردوس.

وەلە نزاكانی پێغەمبەری خوا صلی الله علیه وعلی آله وسلم كه فێری حەسەنی كوڕی عەلی ڕەزای خوایان لێ بێت كه لە قنوتی وتردا بیخوێنێت ئەوە بوو كه دەیفەرموو : ﴿وە خوایەگیان بمپارێزە لەشەڕی ئەوەی بڕیارت لێ داوە ﴾.

---

١ حديث صحيح : أخرجه أحمد (١٧٢٣) وأبوداود (١٤٢٥, ١٤٢٦) والترمذي (٤٦٤) والنسائي (٣ ٢٤٨) وابن ماجة (١١٧٨) وإسناده صحيح وقد صححه الشيخ أحمد شاكر في تعليقه على سنن الترمذي .

سوودێك : شێخ ابن عثیمین ڕەحمەتی خوای لێ بێت لە كتێبی ﴿ دروس فتاوى الحرم المكي ﴾ ساڵی ١٤٠٨كۆچی لە لاپەڕە ١٣٦ دا لە ڕاڤەی دوعای قنوتدا دەفەرموێت : «وَقِنا شَرَّ مَا قَضَيْتَ» : خوای پەروەردگار بڕیاری خێرو شەڕ دەدات : هەرچی دەربارەی بڕیاردانیەتی بەخێر ئەوە هەرهەمووی خێرە لە بڕیارەكەدا و خێرە بۆئەو كەسەشی بڕیارەكەی لەبارەوە داوە بۆنمونە : كە خوای پەروەردگار بڕیاربدات بۆ خەڵكی بە پێدانی ڕزق و ڕۆزییەكی فراوان وئاسایش و ئارامیتی و هیدایەت و سەركەوتن كەهەریەك لەمانە خێرە هەرچیەكی تریش وەكو ئەمانە وابێت، ئائەوە خێرە لەبڕیارەكەدا و بۆ ئەو كەسەشی بڕیارەكە لەبارەیەوە دراوە، بەڵام ئەوەی دەربارەی بڕیاردانیەتی بە شەڕ ئەوە خێرە لە بڕیارەكەدا و شەڕە بۆ ئەوەی بڕیارەكەی لەبارەوە دراوە وە نمونەی ئەوەش : گرانی و بێ بارانی جائەوە شەڕە بەڵام بڕیاری خوا خێری پێوەیە، خوای گەورە دەفەرموێت : ﴿ ظَهَرَ ٱلْفَسَادُ فِى ٱلْبَرِّ وَٱلْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِى ٱلنَّاسِ لِيُذِيقَهُم بَعْضَ ٱلَّذِى عَمِلُوا۟ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٤١﴾ ﴾ الروم: ٤١ واتە ﴿ پشێوی : واتە برسیەتی و قات و قڕی و گرانی نائارامی و گرانی خنكان و نەخۆشی و بومەلەرزە لە ووشكانی و دەریادا بەدیاركەوت بەهۆی تاوان و گوناهی خەڵكەوە بۆئەوەی هەندێ تاڵاوی كردەوەكانیان پێ بچێژێت بەڵكو هۆش بكەنەوە و پەشیمان بنەوە و بگەڕێنەوە بۆ لای خوا ﴾ جا ئەو بڕیاردانە مەبەستێكی پیرۆزە كە ئەویش بریتیە لە گەڕانەوە بۆ لای خوا و دەست هەڵگرتن لە تاوانكردن و سەرپێچیكردنی بۆ گوێڕایەڵیكردنی جابۆ بڕیارلێدراوەكە بوو بە شەڕ وە بڕیارەكەش خێرە ﴾ ﴿ مەبەست لەو بڕیاردانە هۆشیاركردنەوەی بەندەكانە تا واز لە تاوان بێنن و بگەڕێنەوە سەر ڕێگەی ڕاست كەئەمە خێرە بەڵام بە نیسبەت ئەوانەی بڕیارەكەیان بەسەردا جێبەجێ كراوە شەڕە چونكە ماڵ وێرانی و دەربەدەری و كوشتاری تێدابووە – وەرگێڕ ﴾.

وە ئێمەش دەڵێین ﴿شَرَّ مَا قَضَيْتَ﴾ ئەو ﴿ ما ﴾ ە لێرەدا ﴿ إسم موصول ﴾ ە واتە ئەو شەڕەی بڕیارت لێداوە، چونكە خوای گەورە هەندێ جار بڕیار بەشەڕ دەدات لەبەر حیكمەتێكی زۆر بەرزو پیرۆز .

ڕاڤەی شێخ ئیبنو عثیمین

قەدەر : یەکێ لە سیفەتەکانی خوای گەورە ئەوەیە کە هەرچیەکی بوێ دەیکات هەروەکو خوای گەورە دەفەرمووێت : ﴿ إِنَّ رَبَّكَ فَعَّالٌ لِّمَا يُرِيدُ ﴿١٠٧﴾ ﴾ هود: ١٠٧

واتە ﴿ پەروەردگاری تۆ هەرچیەکی بوێت دەیکات ﴾ .

جابۆیە هیچ شتێك بەدەرنیە لە ویست و دەسەڵاتی ئەو وە هیچ شتێکیش ڕووناداتو نایەتە کایەوە تەنها بە ئەندازەگیری و بەڕیوەبردنی ئەو نەبێت، بەدەستی ئەوە هەموو موڵکی ئاسمانەکان و زەوی، بیەوێت هەرکەسێك ڕێنموی بکات ئەوا بەبەزەیی خۆی ڕێنموییی دەکات، وە بیەوێت هەرکەسێك گومڕا بکات ئەوا بە دانایی خۆی گومڕای دەکات، پرسیاری لێناکرێت دەربارەی هەر شتێك کە بیکات لەبەر تەواویەتی دانایی و دەستەڵاتی وە ئەوان کە بەندەکانن پرسیاریان لێدەکرێت لەبەرئەوەی ئەوان ژێردەستەو بەندەی خوان .

وە باوەڕبوون بە قەدەر پێویستە وە یەکێکە لە شەش پایەکەی باوەڕ لەبەر فەرمایشتی پێغەمبەر صلى الله عليه وعلى آله وسلم کەدەفەرمووێت :﴿ الإيمان أنْ تُؤْمِنَ بِاللهِ وَمَلاَئِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَاليَوْمِ الآخِرِ، وَتُؤْمِنَ بِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ﴾ رواه مسلم وغيره.

﴿ باوەڕ بریتیە لەوەی باوەڕت بە خوا و فریشتەکان و کتێبەکانی و پێغەمبەرەکانی سەلامی خوایان لێ بێت و ڕۆژی دوایی و قەزاو قەدەر بە خێرو شەڕیەوە هەبێت ﴾.

وە پێغەمبەر صلى الله عليه وعلى آله وسلم دەفەرمووێت :﴿ آمنْتُ بالقدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ، وَحُلْوِهِ وَمُرِّهِ ﴾.﴿ باوەڕم بە قەدەر هەیە بە خێرو شەڕو خۆشی و ناخۆشیەوە ﴾.

جا خێرو شەڕ بەرەچاوکردنی پاشهاتەکەیەتی وە خۆشی و ناخۆشیەکەی بەرەچاوکردنی کاتی تووشبوونەکەیەتی .

جا خێری قەدەر ئەوەیە کە بە سوود بێت وە شەڕەکەشی ئەوەیە کە زیان بەخش و ئازار بەخش بێت .

وە خێرو شەڕ بەگوێرەی ئەوەی ئەندازە بۆدانراو پاشهاتەکەیەتی چونکە هەیەتی خێرە وەکو ئەنجامدانی گوێڕایەڵی خوای گەورە وە تەندروستی وە دەوڵەمەندی وە هەشیەتی

کەشەڕە وە کو ئەنجامـدانی سەرپێـچیەکان و نەخۆشـی و هـەژاری و بـەڵام دەربـارەی کردەوەی خوایە ئەوا هەرگیز ناوترێت ئەوە شەڕە لەبەر فەرموودەکەی پێغەمبەری خـوا صلی الله علیه وعلی آله وسلم لـەو نزایـەی کـە فێـری حەسـەنی کـوڕی عـەلی ڕەزای خوایان لێ بێت کە لە قنوتی وتردا بیخوێنێت ئەوە بوو کە دەیفەرموو : «وَقِنِـي شَـرَّ مَـا قَضَيْتَ» ﴿وە خوایەگیان بمپارێزە لەشەڕی ئەوەی بڕیارت لێ داوە﴾.

جاخوای پەروەردگار شەڕەکەی دایە پاڵ بڕیارلێدراوەکە نەك خودی بڕیارەکە.

باوەڕ بە قەدەر نایەتەدی تەنها بەم چوار کارە نەبێت:

یەکەم : باوەڕ هێنان بەوەی کە خوای گەورە زانایە بە هەموو شتێك کەهەیە بچوك و گەورەی، کەم و زۆری بە زانیاریەکی پێش وەخت: لەبەر فەرموودەکەی خوای گەورە: ﴿أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ ۗ إِنَّ ذَٰلِكَ فِي كِتَابٍ ۚ إِنَّ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ﴿٧٠﴾﴾ الحج: ٧٠ واتە ﴿ئایە تۆ نەتزانیوە کە خوای گەورە هەرچی لە ئاسمانەکانو زەویدایە ئاگای لێیەتی و دەیزانێت، چونکە بەڕاستی هەموو ئەو شتانە لە ﴿لوح المحفوظ﴾ دا تۆمارکراوە، بێگومان ئەو کارەش بۆ خوا زۆر ئاسانە﴾.

دووەم : کە خوای گەورە لە ﴿ لوح المحفـوظ ﴾ دا ئەنـدازە گـیری هـەموو شـتێکی داناوە لـەبەر فەرموودەکەی خوای گـەورە : ﴿مَا أَصَابَ مِن مُّصِيبَةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي أَنفُسِكُمْ إِلَّا فِي كِتَابٍ مِّن قَبْلِ أَن نَّبْرَأَهَا ۚ إِنَّ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ﴿٢٢﴾﴾ الحدیـد: ٢٢ واتـە ﴿هـیچ بەڵاو نەهامەتیەك ڕوونادات نەلەزەویدا و نـە لـە خۆشـتاندا تووشـتان دەبێـت کـە لـە کتێبێکدا تۆمارمان نەکردبێت پـێش ئـەوەی ڕووداوەکـە بـەدیبهێنین ئـەو کـارەش لای خوای گەورە زۆر ئاسانە﴾ واتە هەرچی دروستکراوە ئێمە دروستی دەکەین .

وە لـەبـەر فەرموودەکـەی پێغەمبـەری خـوا صـلی الله علیـە وعلـی آلـە وسـلم کـە دەفەرمووێت : ﴿إِنَّ اللَّهُ قَدَّرَ مَقَادِيرَ الْخَلاَئِقِ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ السَّمَوَاتِ وَالأَرْضَ بِخَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ﴾[1]

---

[1] مسلم : کتاب القدر : باب حجاج آدم وموسى عليهما السلام (٢٦٥٣) (١٦) من حديث عبدالله بن عمرو بن العاص ولفظ ﴿كَتَبَ اللَّهُ مَقَادِيرَ الْخَلاَئِقِ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ السَّمَوَاتِ وَالأَرْضَ بِخَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ﴾.

واتــە ﴿ بێگومـــان خـــوا ئەنـــدازەگیری بڕیـــاری هـــەموو ڕووداوو كاروبـــاری دروستكراوەكانی داوە پێش دروستكردنی ئاسمانەكان و زەوی بە پەنجا هەزار ساڵ ﴾.

سێیەم : هیچ شتێك لە ئاسمانەكان و زەویدا ڕوونادات تەنها بەویستو ئارەزووی خوا نەبێت كە لە نێوان بەزەیی و دانایی خوای گەورەدا دەخولێتـەوە بیـەوێت هەركەسێك ڕێنمویی بكات ئەوا بەبەزەیی خۆی ڕێنموییی دەكات، وە بیـەوێت هەركەسێك گـومڕا بكات ئەوا بە دانایی خۆی گومڕای دەكات، پرسیاری لێناكرێت دەربارەی هەر شـتێك كە بیكات لەبەر تەواویەتی دانـایی و دەسـتەڵاتی وە ئـەوان كـە بەنـدەكانن پرسـیاریان لێدەكرێت وەهەرچیەكیش ڕوویدابێت لـەوە ئـەوا دەقـاو دەقـە لەگـەڵ زانیـاری پـێش وەختیدا وە لەگەڵ ئەوەدا كەلە ﴿ لوح المحفوظ ﴾ دا نووسیویەتی لەبـەر فەرموودەكـەی خوای گەورە :﴿ إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ ﴿٤٩﴾ ﴾القمر: ٤٩ واتە ﴿ ئێمە هەموو شـتێكما بە ئەندازە بە دیهێناوە ﴾ .

وەهەروەها دەفەرموویت : ﴿ فَمَن يُرِدِ اللَّهُ أَن يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ وَمَن يُرِدْ أَن يُضِلَّهُ يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقًا حَرَجًا ﴾ الأنعام: ١٢٥ واتـە ﴿ جائـەو كەسـەی خـوای گەورە بیەوێت ڕێنمویی بكات ئەوا سینەی ساف و پاك و ئامادە دەكات بـۆ وەرگرتنـی ئیسلام ئەو كەسەش خوای گەورە بیـەوێت گـومڕایی بكـات ئـەوا دڵـی دەگوشـێت و سینگی توند دەكات و هەناسەی سوار دەبێت ﴾.

جا خوای گەورە چەسپاندی كە ڕێنمـایی كـردن و گـومڕایی كـردن بـە ویـست و ئارەزووی خۆیەتی .

چوارەم : كە هەموو شتێك لە ئاسمانەكان و زەویدا دروستكراوی خوای گـەورەن و دروستكەرێكی تر پەروەردگارێكی تر جگە لەو نیە .

لەبـەر فەرموودەكـەی خـوای گـەورە : ﴿ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدَّرَهُ تَقْدِيرًا ﴿٢﴾ ﴾ الفرقان: ٢

واتە ﴿ هەموو شتێكی لە نەبوونەوە بەدیهێناو ئەندازەگیری تەواویشی بۆ كرد ﴾ .

وە لەسـەر زاری ئیبراهیمـەوە دەفـەرموویت : ﴿ وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ ﴿٩٦﴾ ﴾ الصافات: ٩٦ واتە ﴿ وەخـوای گـەورە خـۆی ئێـوەی بـە دیهێنـاوە هـەروەها ئەوەشـی كەدەیكەن ﴾.

ولاَ نجعلُ قضاءَ اللهِ وقدَرَهُ حُجَّةً لنا في تَرْكِ أوامِرِهِ واجْتِنــاب نَوَاهِيــه، بـلْ يجبُ أنْ نُؤمِنَ ونَعْلَمَ أنَّ لله علينا الحُجَّةَ بإنزال الكتُب، وبَعْثَةِ الرُّسُلِ، قال اللهُ تعالى ﴿لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى ٱللَّهِ حُجَّةٌۢ بَعْدَ ٱلرُّسُلِ﴾ النساء: ١٦٥

وە ئێمە قەزاو قەدەری خوا ناکەینە بەڵگە بـۆ خۆمـان لـە وازهێنـانی فەرمانـەکانی و دوورکەوتنەوە لە قەدەغەکراوەکانی، بەڵکو پێویستە باوەڕمـان بـەوە بێـت کـە خـوای گـەورە بەڵگـەی لەسـەرمان دروسـتکردووە بـە دابەزانـدنی کتێبـەکانی وە بـەناردنی پێغەمبەرەکانی سەلامی خوایان لێ بێت .

خوای گەورە دەفەرمووێت : ﴿ تا دوای ئەو پێغەمبەرانە سەلامی خوایان لێ بێت هیچ بەڵگەو بیانوویەك بۆ ئەو خەڵکەیە نەمێنێ لەلای خوا ﴾.

ڕاڤەی شێخ ئیبنو عثیمین

قەدەر بەڵگە نیە بۆ تاوانبار و سەرپێچیکار لەسەر کردنی تاوان و سەرپێچی :

کردەوەکانی بەندەکان هەرهـەمووی لـە گوێڕایەڵیـەکان و سەرپێـچیەکان هـەمووی دروستکراوی خوان هەروەکو لە پێـشەوە باسـکرا بـەڵام ئـەوە بەڵگـە نیـە بـۆ کەسـی سەرپێچیکار تا بیکاتە بەڵگە لەسەر ئەنجامدانی تاوان و سەرپێچی ئـەوەش لەبـەر بـوونی بەڵگەی زۆر لەوانە:

١- خوای پەروەردگار کردەوەی بەندەی داوەتە پاڵ بەندەکـە خـۆیی و کردویەتیـە دەسـتکەوت بـۆی هەربۆیـە فەرموویـەتی : ﴿ٱلْيَوْمَ تُجْزَىٰ كُلُّ نَفْسٍۭ بِمَا كَسَبَتْ﴾ غافر: ١٧

واتە ﴿ لەو ڕۆژەدا هەرکـەس هەرچـی کـردووە پاداشـت و تۆڵـەی کـاری خـۆی دەبینێت﴾.

٢- خوای گەورە فەرمانی بە بەندە کردووە و قەدەغەشی لێکردووە وە شتێکی نەخستۆتە ئەستۆی کە بیکات تەنها ئەوە نەبێت کەلە توانایدایە لەبەرفەرمایشتی خۆی کەدەفەرموویت : ﴿ لَا يُكَلِّفُ ٱللَّهُ نَفۡسًا إِلَّا وُسۡعَهَاۚ ﴾ البقرة: ٢٨٦

واتە ﴿ خوای گەورە بەدەر لەتوانا ئەرك ناخاتە سەر شانی هیچ کەس بەوەی ئەنجامی بدات ﴾

وەهەروەها دەفەرموویت : ﴿ فَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ مَا ٱسۡتَطَعۡتُمۡ ﴾ التغابن: ١٦

واتە ﴿ ئەوەندەی دەتوانن تەقوای خواتان هەبێت و لێی بترسن ﴾.

جا ئەگەر زۆرلێکراو بووایە لەسەر کارکردن ئەوا نەیدەتوانی بە ئارەزووی خۆی نیش بکات یان دەستی لێهەڵبگرێت و نەیکات چونکە زۆرلێکراو ناتوانێت دەرباز بێت﴾.

٣- هەموو کەسێك باش دەزانێت جیاوازی چیە لە نێوان ئیشکردنی ئارەزومەندانەو زۆرەملێی وە ئەوەی یەکەمیان لەتوانایدا هەیە دەربازبێت لێی و نەیکات.

٤- کەسی تاوانبارو سەرپێچیکار پێش ئەوەی تاوانەکە ئەنجام بدان نازانێت چی لەبارەوە بڕیاردراوە وەهەر ئەو کەسە دەتوانێت کەئەو ئیشە بکات یان وازی لێ بێنێتو نەیکات ئیتر چۆن ڕێگەی هەڵە دەگرێتە بەرو قەدەرێکی نادیارو شاراوە دەکاتە بەڵگە نایە باشتر نیە کە ڕێگەی ڕاست و دروست بگرێتە بەرو بڵێت ئەوە ئەو شتەیە کە بڕیار بوو توشم ببێت و چارەنووسمە ؟ .

٥- خوای گەورە هەواڵی داوە لەبەرئەوە پێغەمبەرانی سەلامی خوایان لێ بێت ڕەوانە کردووە تا بیانووی بیانووگران ببڕێت .

﴿ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى ٱللَّهِ حُجَّةُۢ بَعۡدَ ٱلرُّسُلِۚ ﴾ النساء: ١٦٥

﴿ تا دوای ئەو پێغەمبەرانە سەلامی خوایان لێ بێت هیچ بەڵگەو بیانوویەك بۆ ئەو خەڵکەیە نەمێنێ لەلای خوا ﴾.

جائەگەر قەدەر بەڵگەبوایە بەدەستی کەسی سەرپێچیکارەوە ئەوا خوای گەورە ناردنی پێغەمبەرانی سەلامی خوایان لێ بێت نەدەکردە هۆکاری پچڕانی.

ونعلَمُ أنَّ اللهَ سبْحانه وتعالى ما أَمَرَ ونَهى إلاَّ المستطيعَ للفِعْلِ والتَّرْكِ، وأنَّه لم يُجْبِرْ أَحَدا على معصيةٍ، ولا اضْطَرَّهُ إلى تَرْكِ طَاعَةٍ.

وە دەزانين كە خوای پاك و بێگەرد فەرمانی بە هيچ شتێك نەكردووە و قەدەغەشی لە هيچ شتێك نەكردووە جگە لە شتێك نەبێ كە لە تواناداا هەيە بۆ كردن و وازلێهێنان، وەخوای گەورە هيچ كەسێكی ناچار نەكردووە لەسەر تاوانكردن. وەزۆريشی لێنەكردووە بۆ وازهێنان لە گوێڕايەڵی .

وقال الله تعالى ﴿ لَا يُكَلِّفُ ٱللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَاۚ ﴾البقرة: ٢٨٦ واتە ﴿ خوای گەورە بەدەر لەتوانا ئەرك ناخاتە سەر شانی هيچ كەس بەوەی ئەنجامی بدات ﴾.

﴿ فَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ مَا ٱسْتَطَعْتُمْ ﴾ التغابن: ١٦ واتە ﴿ ئەوەندەی دەتوانن تەقوای خواتان هەبێت و لێی بترسن ﴾.

وقال تعالى ﴿ٱلْيَوْمَ تُجْزَىٰ كُلُّ نَفْسٍۭ بِمَا كَسَبَتْۚ ﴾ غافر: ١٧ واتە ﴿ لەو ڕۆژەدا هەركەس هەرچی كردووە پاداشت و تۆڵەی كاری خۆی دەبينێت﴾.

فَدَلَّ على أنَّ للعبْدِ فِعْلًا وكَسْبًا يُجْزَى على حَسَنِهِ بالثَّوابِ، وعلى سَيِّئِهِ بالعِقابِ، وهو واقِعٌ بقضاءِ الله وقَدَرِه.

جا ئەوە بەڵگەيە لەسەر ئەوەی كە بەندە بۆی هەيە كار بكات و دەستكەوتی هەبێت پاداشت دەدرێتەوە لەسەر كردنی كاری باشە و سزاش دەدرێت لەسەر كردنی كاری خراپە .

ڕاڤەی شێخ ئیبنو عثیمین

پێکهێنانی نێوان ﴿ التوفيق بين ﴾ ئەوەی کاری بەندە دروستکراوی خوایە لەلایەك و لە هەمانکاتیشدا دەستکەوتە بۆ بکەرەکەی :

لەوەی کە ڕابورد بۆت دەرکەوت و زانیت کە کار و کردەوەی مرۆڤ دروستکراوی خوان وە ئەوەشت بۆ دەرکەوت کە دەستکەوتن بۆ مرۆڤەکە لەسەر باشەکان بە چاکە پاداشت دەدرێتەوە و لەسەر خراپەکەش بە سزا وەڵامی دەدرێتەوە جا ئێمە چۆن ئەو نێوانە ڕێکبخەین و لێی تێبگەین :

ڕێکخستنی نێوانیان بەوە دەبێت کە بزانین لە دوو ڕووە وە کردەوەی بەندە دروستکراوی خوایە ئەوانیش :

یەکەم : کردەوەی مرۆڤ لە سیفەتی مرۆڤە وە مرۆڤ و سیفەتەکانیشی دروستکراوی خوای گەورەن .

دووەم : کردەوەی مرۆڤ بەرهەمی ویستێکی دڵی و توانایەکی لاشەییە وەئەگەر ئەو دووانەش نەبوونایە ئەوا کردەوەش نەدەبوو وەئەوەشی کە ئەم ویست و توانایەی دروستکردووە بریتیە لە خوای گەورە، وەدروستکاری هۆ﴿ سبب﴾ دروستکاری هۆکارەکەیشە ﴿ مُسَبِبْ ﴾ جا خستنە پاڵی کرداری مرۆڤ بۆلای دروستکراوی خوا خستن پاڵی هۆکارە بۆلای هۆ نەك خستنە پاڵ و پەیوەندیەکی ڕاستەخۆ چونکە ڕاستەوخۆ خستنە پاڵی ڕاستەقینە بریتیە لە مرۆڤەکە هەرلەبەرئەوەش دەرئەنجام و دەستکەوتی ئیش و کارەکە دراوەتە پاڵی، وە دروستکردن و ئەندازە بۆدانانەکەیشی دراوەتە پاڵ خوا، جابۆ هەریەکێ لەو دوو درانە پاڵە بایەخی خۆی هەیە . والله أعلم.

ئەوانەی جیاوازن و مل بۆ هەق نادەن لــەبارەی قــەزا و قــەدەرەوە وە ڕەدی ئێمــەش بۆیان:

ئەوانەی مل بۆ هەق نادەن لە بارەی قەزا و قەدەرەوە دوو کۆمەڵ و گروپن :

کۆمەڵی یەکەم : جەبریەکانن دەڵێن مرۆڤ ناچارە لەسەر ئەوەی دەیکات و بەدەست خۆی نیە و هیچ خواست و هەڵبژاردنێکی بەدەست نیە لــەوەدا کــەدەیکات، وەئێمــەش ڕەدیان دەدەینەوە بە دوو ڕاستی :

١- خوای گەورە کردەوەی مرۆڤی داوەتە پاڵ مرۆڤەکە خۆی وە کردوویشەتی بــە دەستکەوت بۆی پاداشت و سزا وەردەگرێت بەگوێرەی ئەوەی ئــەنجامی داوە جائەگــەر زۆرلێکراو بووایەو هیچی بەدەست نەبووایە لەسەر ئەوەی دەیکات ئەوا ڕاست نەدەبوو درانەپاڵی کردەوە بۆلای وە سزادانیشی لەسەر ئەوەی دەیکات ستەم دەبوو.

٢- لەڕاستیدا هەموو کەسێك باش دەزانێت جیــاوازی چیــە لــە نێــوان ئیــشکردنی ئارەزوومەندانە و زۆرەملێیدا جائەگەر کەسێ دەست درێژی بکاتە سەر کەسێکی ترو وا دەربخات کەئەوەی کردوویەتی بەدەست خۆی نــەبووە چــونکە زۆری لێکــراوە لەســەر ئــەوەی ئــەو کــارە بکــات بەقــەزاو قــەدەری خــوا کردوویــەتی ئائــەوە بــە بــێ ئــەقڵی دەژمێردرێت و پێچەوانەی ئەو شــتەیە لــەناو خەڵکــدا زانــراوە و مرۆڤــەکانی لەســەر ڕاهاتوون .

کۆمەڵی دووەم : قەدەریەکانن دەڵێن مرۆڤەکان ســەربەخۆن لــەوەی دەیکــەن هــیچ پەیوەندییەکی بــە خــواوە نیــە نــە ویــستی و نــە توانــایی خــوای لەســەرە و نــە خــواش دروستیکردووە، وەئێمەش ڕەدیان دەدەینەوە بە دوو ڕاستی :

١- ئەو قسەیە پێچەوانەی فەرموودەی خوای گەورەیە :﴿ ٱللَّهُ خَٰلِقُ كُلِّ شَيۡءٖ ﴾ الزمر: ٦٢ واتە ﴿ خوای گەورە دروستکاری هەموو شتێکە ﴾.

وە هەروەها ﴿ وَٱللَّهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ ﴿٩٦﴾ ﴾ الصافات: ٩٦ واتە ﴿ وەخوای گەورە خۆی ئێوەی بە دیهێناوە هەروەها ئەوەشی کەدەیکەن ﴾.

٢- خوای گەورە خاوەنی ئاسمانەکان و زەوییە جاچۆن دەبێت لەناو موڵکەکەیدا شتێك هەبێت پەیوەندی بە ویستی ئەوە وە نەبێت و ئەو دروستی نەکردبێت ؟

****

﴿ جۆرەکانی ویست و جیاوازی نێوانیان ﴾

ویستی خوای گەورە دابەش دەبێت بە دووبەشەوە : کەونی و شەرعی :

قەدەری کەونی : بریتیە لەوەی کە بە مانای ویست و ئارەزوو دێت هەروەکو خوای گەورە دەفەرموویت : ﴿ فَمَن يُرِدِ ٱللَّهُ أَن يَهْدِيَهُۥ يَشْرَحْ صَدْرَهُۥ لِلْإِسْلَٰمِ ۖ وَمَن يُرِدْ أَن يُضِلَّهُۥ يَجْعَلْ صَدْرَهُۥ ضَيِّقًا حَرَجًا ﴾ الأنعام: ١٢٥ واتە ﴿ جائەو کەسەی خوای گەورە بیەوێت ڕێنموویی بکات ئەوا سینەی ساف و پاك و ئامادە دەکات بۆ وەرگرتنی ئیسلام ئەو کەسەش خوای گەورە بیەوێت گومڕایی بکات ئەوا دڵی دەگوشێت و سینگی توند دەکات و هەناسەی سوار دەبێت ﴾.

قەدەری شەرعی :بریتیە لەوەی کە بە مانای پێخۆشبوون ﴿ خۆشەویستی ﴾ دێت هەروەکو خوای گەورە دەفەرموویت : ﴿ وَٱللَّهُ يُرِيدُ أَن يَتُوبَ عَلَيْكُمْ ﴾ النساء: ٢٧

واتە ﴿ خوای گەورە دەیەوێت و پێیخۆشە لێتان خۆش بێت ﴾.

وە جیاوازی نێوانیان بریتیە لەوەی کە کەونیەکە دەبێت ئەوەی دەیەوێت ڕووبدات و مەرج نیە ئەوەی ڕوودەدات خوا پێیخۆش بێت بەڵام شەرعیەکە پێویستە ئەوەی خوا دەیەوێت ڕووبدات پێیخۆش بێت و مەرجیش نیە ڕووبدات .

ڕوونكردنەوەى وەرگێڕ : خوێنەرى بەڕێز پێويستە بەباشى لەو ياسايەى سەرەوە تێبگەيت جابۆئەوەى تێبگەيت بەنموونەيەك بۆت ڕوون دەكەمەوە :

بۆ قەدەرە كەونيەكە : خواى گەورە ويستى لەسەرە كوشتن و زينا و دزى دروستبكات بۆ ئەوەى بەندەكانى خۆى پىٚ تاقيبكاتەوە بەڵام هەرگيز پێيخۆش نيە كە بەندەكانى هەڵسن بە ئەنجامدانى ئەو كارانە واتە حەز ناكات بەندەكانى بكوژبن يان زيناكاربن يان دز بن دروستكردنى ئەو بۆ ئەو كردارانە بۆ تاقيكردنەوەيەو هيچى تر .

بۆ قەدەرە شەرعيەكە : خواى گەورە پێيخۆشە هەموو بەندەكانى يەكخواناس بن و پەرستش بۆ ئەو ئەنجامبدەن بەڵام ئايە مرۆڤەكان هەموويان يەكخواناس و پەرستشى بۆ دەكەن لە وەڵامدا دەڵێين نەخێر چونكە زۆربەى مرۆڤەكان هاوبەش بۆ خوا دادەنێن و پەرستشەكان بۆ جگە لەخوا ئەنجام دەدەن وەكو نوێژو سوژدەو سەبڕين و هانابردن و داواليێكردن و خۆشەويستى و ڕق و ئەوانەى تريش، كەواتە بۆمان دەركەوت جياوازى هەيە لە نێوان قەدەرى كەونى و شەرعيدا و پێويستى ئێمەش تێكەڵاوى نەكەين تا گومڕا نەبين ﴿ وەرگێڕ ﴾.

الإيمان قولٌ وَعَمَلٌ

باوەڕ وتەو کردارە

والإيمانُ قَوْلٌ باللسانِ وعمَلٌ بالأرْكانِ وعَقْدٌ بالجَنَانِ، يزيـدُ بالطاعـةِ ويـنْقُصُ بالعصيانِ.

باوەڕ بریتە لە ووتن بە زوبان وە کردەوەکـردن بـە ئەندامـەکانی لاشـە وە بـاوەڕپێ بوون بە دڵ، بە گوێڕایەڵی کردن زیاد دەکات و بە سەرپێچیکردنیش کەم دەکات .

خـــوای گـــەورە دەفـــەرموویّت : ﴿ وَمَآ أُمِرُوٓاْ إِلَّا لِيَعۡبُدُواْ ٱللَّهَ مُخۡلِصِينَ لَهُ ٱلدِّينَ حُنَفَآءَ وَيُقِيمُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَيُؤۡتُواْ ٱلزَّكَوٰةَۚ وَذَٰلِكَ دِينُ ٱلۡقَيِّمَةِ ﴿٥﴾ ﴾ البينة: ٥

واتە ﴿ وە ئەوان هیچ فەرمانێکیان پێنەکرابوو تەنها ئەوە نەبێت کەوا بەندایەتی خوای گەورە بکەن و بەڕاستی و پاکی وئاین پەروەری بۆ ئەو بکەن و لە هەمووئاین ڕێبـازێکی تر لادەن بۆ تاکە ڕێگای ئیـسلام وە بـەڕێکو پێکـی هەڵـسن بـەکردنی نوێـژەکانیان وە زەکاتی ماڵ و سامانەکانیان بدەن هەر ئەوەش ئاینی ڕاستەقینەی خوای گەورەیە ﴾ .

جا خوای گەورە پەستنی خوای گـەورە و نیازپـاکی دڵ و هەسـتان بـەکردنی نوێـژو دانی زەکات هەرهەمووی بە دین باسکرد .

وقالَ رسولُ اللهِ– صلى الله عليه وسلم –«الإيمَـانُ بِـضْعٌ وَسَـبْعُونَ شُـعْبَةً, أَعْلاَهَا شَهَادَةُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاّ الله, وَأَدْنَاهَا إِمَاطَةُ الأَذَى عَنِ الطَّرِيقِ».

واتە پێغەمبەری خوا صلی الله علیه وعلى آله وسلم دەفەرموویت : ﴿ باوەڕ حەفتاو ئەوەندە بەشە بەرزترینی شایەتی دانە بەوەی هیچ پەرستراوێك نیە شایەنی پەرستن بێت بە هەق جگە لە الله نەبێت وە نزمترینیشی لادانی نارەحەتیە لەسەر ڕێگە ﴾.

فجعَلَ القَوْلَ والعَمَلَ مِنَ الإيمانِ .

جا خوای گەورە گوفتارو کرداری بەبەشێك لە باوەڕ دانا.

وە خوای گەورە دەفەرموویت :﴿فَزَادَتْهُمْ إِيمَـٰنًا ﴾التوبة: ١٢٤ واتە ﴿جا خوای گەورە ئیمان و باوەڕیان زیاد دەکات ﴾.

وەهەروەها دەفەرموویت : ﴿لِيَزْدَادُوٓاْ إِيمَـٰنًا مَّعَ إِيمَـٰنِهِمْ ﴾الفتح: ٤واتە ﴿ بۆ ئەوەی بڕوایان زیاد بکات لەگەڵ بڕواکەیاندا ﴾.

وقال رسولُ الله– صلى الله عليه وسلم ﴿يَخْرُجُ مِنَ النَّارِ مَنْ قَالَ لاَ إِلـهَ إلاَّ الله وَفِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ بُرَّةٍ أَوْ خَرْدَلَةٍ أَوْ ذَرَّةٍ مِنَ الإيمانِ﴾ فجعَلَهُ متفاضلاً.

واتە پێغەمبەری خوا صلی الله علیه وعلى آله وسلم دەفەرموویت : ﴿ هەرکەسێك بڵێت لاَ إِلـهَ إلاَّ الله و بەئەندازەی دەنکە گەنمێك یان تۆوە خەرتەلەیەك یان گەردیلەیەك باوەڕی تێدا بێت لەئاگری دۆزەخ دێتە دەرەوە ﴾ جا پێغەمبەری خوا صلی الله علیه وعلى آله وسلم باوەڕی پلە بەندکرد و بەش بەشی کرد.

ڕاڤەی شێخ ئیبنو عثیمین

﴿ باوەڕ ﴾

باوەڕ لەزمانەوانیدا : بریتیە لە بەڕاست دانان .

وەلەزاراوەی زانایاندا : بریتیە لە گوفتـار و وتـە بـە زوبـان وە کـردەوە کـردن بـە ئەندامەکانی جەستە وە باوەڕبوون بە دڵ .

نمونەی وتە و گوفتار : لاَ إِلَهَ إِلاَّ الله .

وە نمونەی کردار و کردەوە : ڕکوع – چەمینەوە .

وەنمونەی ﴿ عقد – گرێبەستنی دڵ ﴾ : باوەڕبوون بـە خـوا و فریـشتەکانی و جگـە لەوانەش لەوانەی پێویستە باوەڕ بوون پێی .

وە بەڵگەش لەسەر ئەوەی کە ئەوە باوەڕە خوای گەورە دەفەرموێت : ﴿وَمَآ أُمِرُوٓاْ إِلَّا لِيَعۡبُدُواْ ٱللَّهَ مُخۡلِصِينَ لَهُ ٱلدِّينَ حُنَفَآءَ وَيُقِيمُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَيُؤۡتُواْ ٱلزَّكَوٰةَۚ وَذَٰلِكَ دِينُ ٱلۡقَيِّمَةِ﴾ البينة: ٥

واتە ﴿ وە ئەوان هیچ فەرمانێکیان پێنەکرابوو تەنها ئەوە نەبێت کەوا بەندایەتی خوای گەورە بکەەن و بەڕاستی و پاکی وئاین پەروەری بۆ ئەو بکەن و لـە هەمووئاین ڕێبازێکی تر لادەن بۆ تاکە ڕێگای ئیـسلام وە بـەڕێکو پێکـی هەڵـسن بـەکردنی نوێـژەکانیان وە زەکاتی ماڵ و سامانەکانیان بدەن هەر ئەوەش ئاینی ڕاستەقینەی خوای گەورەیە ﴾ .

جا هەرکام لە نیازپاکی و نوێژو زەکاتی بەبەشێك لە دین دانا.

وە پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آلـه وسـلم دەفـەرموێت : ﴿الإِيْمَـانُ بِـضْعٌ وَسَبْعُونَ شُعْبَةً, أَعْلاَهَا شَهَادَةُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاّ الله, وَأَدْنَاهَا إِمَاطَةُ الأَذَى عَـنِ الطَّرِيـقِ﴾.رواه

مسلم، وه بەم شێوەیەش ﴿ فافضَلُها قولُ لاَ إِلَهَ إلاّ الله ﴾ وه ئەصـلی ئـەم فەرموودەیـە لەهەردوو صەحیحی بوخاری و موسلیمدایە [1].

واتە ﴿ باوەڕ حەفتاو ئەوەندە بەشە بەرزترینی شایەتی دانە بـەوەی هـیچ پەرسـتراوێك نیە شایەنی پەرستن بێت بە هەق جگە لــە الله نـەبێت وە نزمترینیـشی لادانـی نارەحەتیـە لەسەر ڕێگە ﴾.

وە باوەڕ زیادەكات بە گوێڕایەڵیكردنی خوای گەورە و كەمیش دەكات بە سەرپێچی كردنی .

وە خوای گەورە دەفەرموێت :﴿ فَزَادَتْهُمْ إِيمَـٰنًا ﴾التوبـة: ١٢٤ واتـە ﴿جـا خـوای گەورە ئیمان و باوەڕیان زیاد دەكات ﴾.

وەهەروەها دەفەرموێت : ﴿ لِيَزْدَادُوٓاْ إِيمَـٰنًا مَّعَ إِيمَـٰنِهِمْ ﴾ الفتح: ٤واتە ﴿ بـۆ ئـەوەی بڕوایان زیاد بكات لەگەڵ بڕواكەیاندا ﴾.

وە پێغەمبەری خوا صلی الله علیه وعلی آله وسلم دەفەرموێت : ﴿يَخْرُجُ مِـنَ النَّـارِ مَنْ قَالَ لاَ إِلهَ إِلاَّ الله وَفِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ بُرَّةٍ أَوْ خَرْدَلَةٍ أَوْ ذَرَّةٍ مِنَ الإيمانِ﴾ رواه البخاري[2].

---

١ مسلم : كتاب : الإيمان : باب بيان عدد شعب الإيمان وأفضاها وأدناها .. ﴿ ٣٥ ﴾ ﴿ ٥٨﴾ من حديث أبي هريرة رضي الله عنه .

وهو عند البخاري : كتاب الإيمان : باب أمور الإيمان ﴿ ٩﴾ مختصراً بلفظ : ﴿الْإِيمَـانُ بِـضْعٌ وَسِـتُّونَ شُعْبَةً وَالْحَيَاءُ شُعْبَةٌ مِنْ الْإِيمَانِ ﴾ .

٢ البخاري : كتاب الإيمان : باب زيادة الإيمان ونقصانه ﴿ ٤٤﴾.

ومسلم : كتاب الإيمان : باب أني أهل الجنة منزلة ﴿ ١٩٣﴾ ﴿ ٣٢٥﴾ من حديث أنس بـن مالـك رضي الله عنه.

واتە پێغەمبەری خوا صلی الله علیه وعلی آله وسلم دەفەرمووێت : ﴿ هەركەسێك بلێت لاَ إِلـهَ إلاَّ الله و بەئەندازەی دەنكە گەنمێك یان تۆوە خەرتەلەیەك یان گەردیلەیەك باوەڕی تێدا بێت لەئاگری دۆزەخ دێتە دەرەوە ﴾ جا پێغەمبەری خوا صلی الله علیه وعلی آله وسلم باوەڕی پلە پلە و بەش بەشی كرد.

جائەگەر زیاد بوونە باوەڕ چەسپا كەم بوونیشی دەچەسپێت چونكە ﴿ من لازم الزیادة أن یكون المزید علیه ناقصاً عن الزائد ﴾ ﴿ هەرشتێك پەیوەست بێت بە زۆریەوە ئەوا دەبێت ئەوەی زۆركراوە و خراوەتە سەری كەمتر بێت لە زۆرەكە ﴾.

باوەڕ بوون بەهەموو ئەوانەی پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم هەواڵی لەبارەوە داوە

ويجبُ الإيمانُ بكلِّ مَا أَخبَرَ به النبيُّ – صلى الله عليه وسلم – وصَحَّ به النَّقلُ عَنْه فيما شَاهَدْناه أو غابَ عَنّا نَعْلَمُ أنَّه حَقٌّ وصِدقٌ، وسواءٌ في ذلك ما عقَلْناهُ وجَهلناهُ، ولم نَطَّلِعْ على حقيقةِ معناهُ، مِثْلَ حديثِ الإسْراءِ والمِعراجِ[1] وكان يَقَظَةً لا مَنامًا، فإنَّ قُرَيْشًا أنْكَرَتْهُ وأَكْبَرَتْهُ ولم تُنْكِرُ المنامات.

واتە ﴿ وە پێویستە باوەڕهێنان بە هەموو ئەو شتانەی پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم هەواڵی لەبارەوە داوە وەئەوەی بەڕاستی لێوەی گێڕدراوەتەوە لەوەی بینومانە یان لای ئێمە نادیارە و دەزانین کەئەوە هەق و ڕاستە، وەیەکسانیشە لەوەدا ئەوەی ماناکەی دەزانین یان واتاکەی لای ئێمە نەزانراوە و نەگەیشتووین بەواتا ڕاستەقینەکەی، نمونەی فەرموودەی ئیسراو میعراج وە پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم لەو ڕووداوەدا بەخەبەر بووە و نووستوو نەبووە چونکە قورەیشیەکان باوەڕیان پێنەکرد و بە شتێکی گەورەیان زانی کە ناکرێت باوەڕی پێبکرێت وەهەرئەوانە ئینکاری خەویان نەدەکرد .

ومِنْ ذلك أنَّ ملَكَ الموْتِ لَمَّا جاءَ إلى موسى عليه السلامُ لِيَقْبِضَ روحَهُ لَطَمَهُ فَفقَأَ عَيْنَهُ، فَرَجَعَ إلى ربِّهِ فَرَدَّ عَلَيْهِ عَيْنَهُ.

وەلەو هەواڵانەش ئەوەی کە فریشتەی ڕۆح کێشان کاتێك هات بۆ لای پێغەمبەر موسى عليه السلامُ بۆ ئەوەی ڕۆحی بکێشێ زللەیکی لێدا چاوی کوێرکرد، جا دوای ئەوە گەڕایەوە بۆ لای پەروەردگاری چاوی بۆ چاککردەوە .

---

[1] البخاري : (٣٢٠٧) (٣٨٨٧) ومسلم (١٦٤) (٢٦٤) من حديث أنس بن مالك رضي الله عنه عن مالك بن صعصعة .

وراجع الآية الكبرى في شرح قصة الإسراء للسيوطي . ونور المسري لأبي شامة . والإسراء والمعراج لأبي شهبة .

ڕاڤەی شێخ ئیبنو عثیمین

السمعيات : بیستراوەکان:

السمعيات : بیستراوەکان: هەموو ئەو شتانەیە کە جێگیر بووە بەڕێگەی بیستراو واتە لەڕێگەی شەرعەوە سەلمێنرابێت وە عەقڵیش هیچ جۆرە دەست تێوەردانێکی تێدا نەبێت وە هەموو ئەو شتانەی کە سەلمێنراوە لە پێغەمبەری خواوە صلى الله عليه وعلى آله وسلم لەو هەواڵانەی داویەتی چونکە ئەوە هەقە پێویستە بەڕاست بزانرێت ئیتر ئەو هەواڵەی کە داویوتی بینیبێتمان بە ئەندامە هەستیارەکانمان ﴿ چاو ﴾ یان شاراوە بێت لامان وە یان شارەزای بوو بێتین و واتاکەیمان زانیبێت بە عەقڵەکانمان یان ماناکەی نەزانین لەبەرفەرمایشتی خوای گەورە کەدەفەرمووێت : ﴿ إِنَّآ أَرْسَلْنَٰكَ بِٱلْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا ۖ وَلَا تُسْـَٔلُ عَنْ أَصْحَٰبِ ٱلْجَحِيمِ ﴿١١٩﴾ ﴾ البقرة: ١١٩ واتە ﴿ ئێمە تۆمان بەڕاست و ڕەوان نارد ئەی محمد صلى الله عليه وعلى آله وسلم کە مژدە بە خەڵکانی ئیماندار و ئاکار چاك بدەیت خەڵکی کافرو بێ باوەڕیش لە توڕەیی خوا بترسێنیت و ئیتر پاش ئەوە دەربارەی دۆزەخیەکان تۆ بەرپرسنیت ﴾.

وە بێگومان دانەر کۆمەڵە شتێکی باسکردووە لەوانە:

<u>**باسی یەکەم**</u> : ﴿الإسراء والمعرج – شەوڕەوی و بەرزبوونەوە﴾

الإسراء : لەزمانەوانیدا شەوڕەویکردن بەکەسێك، وەووتراوە بەواتای شەوڕۆیی دێت.

وەلەشەرعیشدا : بردنی پێغەمبەری خوایە صلى الله عليه وعلى آله وسلم لەلایەن جوبرەئیلەوە لەمەکەوە بۆ قودس لەبەر فەرمایشتی خوای گەورە کەدەفەرمووێت : ﴿سُبْحَٰنَ ٱلَّذِىٓ أَسْرَىٰ بِعَبْدِهِۦ لَيْلًا مِّنَ ٱلْمَسْجِدِ ٱلْحَرَامِ إِلَى ٱلْمَسْجِدِ ٱلْأَقْصَا ﴾الإسراء: ١

واتە ﴿ پاك و بێگەردی بۆ ئەو خوایەی کە شەو ڕەوی بەبەندەی خـۆی محمـد صـلی الله علیه وعلى آله وسلم کرد لەبەشێکی زۆر کەمی شەودا لە مزگـەوتی حەرامـەوە لـە مەککە بۆ مزگەوتی ئەقصا لەشاری قودس لە وولّاتی فەلّستین ﴾.

والمراج : لەزمانەوانیدا : بریتیە لـەو ئـامێرەی بەهۆیـەوە بەرزدەکرێتـەوە کەئـەویش بەرزکەرەوەیە .

وەلەشەرعیشدا :بریتیە لەو پەیژەیەی کەبە هۆیەوەی پێغەمبەری خوایان صلی الله علیه وعلى آله وسلم پیّ بەرزکردەوە لە زەوییەوە بۆ ئاسمان لەبەر فەرمایشتی خـوای گـەورە کەدەفەرمووێت : ﴿وَٱلنَّجۡمِ إِذَا هَوَىٰ (١) مَا ضَلَّ صَاحِبُكُمۡ وَمَا غَوَىٰ (٢)﴾ النجم: ١ – ٢

واتـە ﴿ سـوێند بـەو ئەسـتێرەیەی کەبـەخێرایی ئاوادەبێـت یـان لـە شـوێنی خـۆی دەترازێت‌و بەر دەبێتەوە کاتی نزیکبوونەوەی قیامەت هاوەڵکـەی ئێـوە محمـد صـلی الله علیه وعلى آله وسلم لە ڕێی هەق لاینەداوە و باوەڕی پووچیشی نەبووە ﴾.

تائەو شـوێنەی کەدەفـەرمووێت ﴿ لَقَدۡ رَأَىٰ مِنۡ ءَايَٰتِ رَبِّهِ ٱلۡكُبۡرَىٰٓ (١٨)﴾ النجم: ١٨
واتە﴿ بەڕاستی پێغەمبەری خوا صلی الله علیه وعلى آله وسلم گەلێك بەڵگەو نیـشانەی گەورە گـەورەی پـەروەردگاری خـۆی لەسـەفەرەکەیدا وەك ﴿ سـدرة المنتهـی ، بیـت المعمور، بەهەشت و دۆزەخ....هتد﴾ بینی .

وە هەردووکیان ﴿الإسراو والمعرج ﴾ لەیـەك شـەو دا بـووە لای زۆربـەی زانایـان، وەزانایان جیاوازیان هەیە لە نێواندا کەی بووە جا دەگێڕدرێتەوە بە ڕشتەیەکی پچڕاو لە ئیبن و عەباس و جابرەوە ڕەزای خـوا لــە هـەموویان بێـت کـە ﴿ لەشـەوی دووشـەممە دوانزەی ڕەبیعی یەکەمدا بووە ﴾ وە ساڵەکەیان دیاری نەکردووە . ئیبن و ئـەبی شـەیبە ئەم فەرموودەیەی ڕیوایەتکردووە .

دەگێڕدرێتەوە لە زوهری و عوروە وە کە ووتویانــە ئـەو ڕووداوە پـێش کۆچـکردن بووە بە سالێك بەیهەقی ئـەم فەرموودەیـەی ڕیوایـەتکردووە . جـا دەبێـت لـە ڕەبیعـی یەکەمدا بێت و شەوەکەیان دیاری نەکردووە، وەئیبن و سەعدیش هـەمان شـتی ووتـوە، وەپێشەوا نەوەویش ئەوەی بەتەواو و ڕاست داناوە .

دەگێڕدرێتەوە لە سودییەوە کە ووتویـەتی ئـەو ڕووداوە پـێش کۆچـکردن بـووە بـە شەشانزە مانگ واتە سالێك و شەش مانگ پێشەوا حـاکم ڕیوایـەتی کـردووە جابـەپێی ئەوە بێت لـە مانگی ذي القعدە دا بووە وە ووتراویشە پـێش کۆچـکردن بـووە بـە سـێ مانگ وە ووتراوە بە پێنج مانگ ووتراوە بە شەش مانگ.

پێغەمبەری خوا صلی الله علیـه وعلـی آلـه وسـلم لـەو ڕووداوەدا بەخەبـەر بـووە و نووستو خەوتوو نەبووە چونکە قورەیش باوەڕیان پێنەکرد و بە شتێکی گـەورەیان زانـی کە ناکرێت بـاوەڕی پێبکرێـت وە ئەگـەر خـەوتوو بوایـە ئینکاریـان نـەدەکرد چـونکە هەرئەوانە ئینکاری خەویان نەدەکرد .

چیرۆکەکەی بەم شێوەیە بووە : کە خـوای گـەورە فـەرمانی بـە جوبرەئیـل سـەلامی خوای لێ بێت کردووە کە شەو ڕەوی بە پێغەمبەری خوا صلی الله علیه وعلی آله وسلم

بکات بۆ مزگەوتی ئەقصا لەسەر بوراق پاشان بەرزکرایەوە بۆ ئاسمانەبەرزەکان ئاسمان ئاسمان تاگەیشتە شوێنێك تیایدا گوێی لە دەنگی پێنووسەکان بوو وە خوای گەورە پێنج نوێژەکەی لەسەر پێویست کرد وە بەهەشـت و دۆزەخـی بینـی وە پەیوەنـدی کـرد بـە پێغەمبەرە بەڕێزەکانەوە سەلامی خوایان لێ بێت وە نوێژی پێکردن بە پێـشەوایەتی خـۆی پاشان گەڕایەوە بۆ مەککە جا لەبارەی ئەوەی بینیبووی قسەی بۆ خـەڵکی کـرد ئـەوجا بێباوەڕان بەدرۆیان خستەوە و باوەڕدارانیش بەڕاستیان زانی و هەنـدێکی تـریش دوودڵ بوون و لەو نێوەندەدا بوون.

باسی دووەم : هاتنی فریشتەی ڕۆح کێشان بۆلای پێغەمبەر موسا سەلامی خـوای لێ بێت:

فریشتەی ڕۆح کێشان لەسەر شێوەی مرۆڤێکدا هات بۆ لای پێغەمبەر موسا سەلامی خوای لێ بێت تا ڕۆحی بکێشێت جا پێغەمبەر موسا سەلامی خـوای لێ بێـت زللـەیـەکی لێداو چاوی کوێرکرد دوای ئـەوە فریـشتەکە گەڕایـەوە بـۆ لای خـواو وتـی : منـت ناردووە بۆلای بەندەیەك مردنی ناوێت جا خـوای گـەورە چـاوی بـۆ گەڕانـدەوە سـەر دۆخەکەی جارانی و فەرمووی : بگـەڕێرەوە و پێـی بلـێ بادەسـت بخاتـە سـەر پـشتی گایەك‌و دەستی چـەندی داپۆشـی لەپـشتی گاکـە بـە ئەنـدازەی ئـەو مـووەی دەسـتی داپۆشیوە ئەوەندە ساڵ بۆ ئەو کەبژی جـا موسـا سـەلامی خـوای لێ بێـت فـەرمووی : دوای ئەوە چی فریشتەکە فەرمووی پاشان مردن ﴿ هەرچەندە زۆریش بژیت هەردەبێت بمریت – وەرگێڕ ﴾ موسا سەلامی خوای لێ بێت فـەرمووی : دەی کەوایـە هـەردەبێت بمرم با ئێستا بمرم بەڵام داوای لە خوای گەورە کرد کە نزیکـی بکاتـەوە لـە مزگـەوتی ئەقصا لە زەویی پیرۆزدا بە ئەندازەی هەڵدانی بەردێك، پێغەمبەری خـوا صـلى الله عليـه وعلى آله وسلم فەرمووی : ﴿ ئەگەر لەوێـدا بوومایـە گۆڕەکـەیم پیـشاندەدان لـەلای ڕێگەکـە لـە لای تەپۆڵکـە سـورەکە ﴾ . وە ئـەو فەرموودەیـە جـێگیرو چەسـپاوە لـە بوخاریو موسلیمدا[1] وەلەبەرئەوەش دانەر لە بیروباوەڕدا هێناویەتی چونکە هەندێ لـە بیدعەچیەکان ڕەدی دەکەنەوە بەبیانوی ئەوەی ناکرێت موسا سەلامی خوای لێ بێت لە فریشتە بدات، وەئێمەش بەوە بەرپەرچیان دەدەینەوە کە فریشتەکە کـاتێ هـات بـۆ لای

---

١ البخاري : كتاب أحاديث الأنبياء : باب وفات موسى وذكره بعد (٣٤٠٧) .

ومسلم : كتاب الفضائل : باب فضائل موسى (٢٣٧٢) (١٥٧).

من حديث أبي هريرة رضي الله عنه وراجع في الدفاع عن هذا الحديث ضد طعن الطاعنين وتلبيسات المضلين : تعليق الشيخ أحمد شاكر على المسند (٧٦٣٤) والأنوار الكاشفة للمعلمي اليماني (٢١٩, ٢٢٠).

* پێمخۆشە دەقی فەرموودەکە لای پێشەوا بوخاری بێنم تا شارەزای بیت، فەرموو :

٣٤٠٧ – حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ مُوسَى حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاق أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنْ ابْنِ طَاوُسٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ أُرْسِلَ مَلَكُ الْمَوْتِ إِلَى مُوسَى عَلَيْهِمَا السَّلَام فَلَمَّا جَاءَهُ صَكَّهُ فَرَجَعَ إِلَى رَبِّهِ فَقَالَ أَرْسَلْتَنِي إِلَى عَبْدٍ لَا يُرِيدُ الْمَوْتَ قَالَ ارْجِعْ إِلَيْهِ فَقُلْ لَهُ يَضَعُ يَدَهُ عَلَى مَتْنِ ثَوْرٍ فَلَهُ بِمَا غَطَّتْ يَدُهُ بِكُلِّ شَعَرَةٍ سَنَةٌ قَالَ أَيْ رَبِّ ثُمَّ مَاذَا قَالَ ثُمَّ الْمَوْتُ قَالَ فَالْآنَ قَالَ فَسَأَلَ اللَّهَ أَنْ يُدْنِيَهُ مِنْ الْأَرْضِ الْمُقَدَّسَةِ رَمْيَةً بِحَجَرٍ قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَوْ كُنْتُ ثَمَّ لَأَرَيْتُكُمْ قَبْرَهُ إِلَى جَانِبِ الطَّرِيقِ تَحْتَ الْكَثِيبِ الْأَحْمَرِ. بخاري ﴿ وەرگێڕ ﴾.

موسا سەلامی خوای لێ بێت لەسەر شێوەی مرۆڤێکدا هات بۆ لای و موساش سەلامی خوای لێ بێت نەیزانی ئەوە کێیە داوای گیانی لێ دەکات کە بیکێشێت جا بەگوێرەی سروشتی مرۆڤایەتی وایە کە داوالێکراو بەرگری لەخۆی دەکات وەئەگەر موسا سەلامی خوای لێ بێت بیزانیایە کە ئەو مرۆڤە فریشتەیە لێی نەدەدا وەهەرلەبەرئەوەش لەجاری دووەمدا کاتێ هات بۆ لای بەڵگەی پێبوو کە لەلای خواوە هاتووە خۆی دایە دەستی و تەسلیمی بوو کەئەوەش بریتی بوو لەو دەرفەتەی دای پێی لەو ساڵانەی کە بۆی هەیە بژی بەئەندازەی ئەو مووەی لە ژێردەستیدایە لەپشتی گاکە[1].

---

١ تکا دەکەم ئەم پەراوێزەی لێکۆڵەر زۆر بە ووردی و جوانی بخوێنەوە – وەرگێڕ.
قال الإمام ابن حبان في صحيحه تحت عنوان ﴿ ذكر خبر شنع به على منتحلي سنن المصطفى صلى الله عليه وعلى آله وسلم من حُرِمَ التوفيق لإدراك معناه ﴾ ثم قال عقب روايته : ﴿ إن الله جل وعلابعث رسوله صلى الله عليه وعلى آله وسلم معلماً لخلقه فأنزله موضع الإبانة عن مراده فبلغ صلى الله عليه وعلى آله وسلم رسالته وبين عن آياته بألفاظ مجملة ومفصلة، عقلها عنه أصحابه أو بعضهم . وهذا الخبر من الأخبار التى يدرك معناه من لم يحرم التوفيق لإصابة الحق، وذاك أن الله جل وعلا أرسل ملك الموت إلى موسى عليه السلام رسالة ابتلاء واختبار وأمره أن يقول له : ﴿أجب ربك ﴾ أمر اختبار وابتلاء، لا أمراً يريد الله جل وعلا إمضائه كما أمر خليله صلى الله على نبينا وعليه بذبح ابنه أمر اختبار وابتلاء دون الأمر الذي أراد الله جل وعلا إمضائه، فلما عزم على ذبح ابنه وتله للجبين، فداه بالذبح العظيم . وقد بعث الله جل وعلا الملائكة إلى رسوله في صور لايعرفونها كدخول الملائكة على إبراهيم، ولم يعرفهم حتى أوجس منهم خيفة، وكمجيء جبريل إلى رسوله صلى الله عليه وعلى آله وسلم وسؤاله إياه عن الإيمان والإسلام والإحسان فلم يعرفه المصطفى صلى الله عليه وعلى آله وسلم حتى ولى . فكان مجيء ملك الموت إلى موسى عليه السلام على غير الصورة التى كان يعرفه موسى عليه السلام عليها، وكان موسى عليه السلام غيوراً فرأى في داره رجلا لم يعرفه، فشال يده فلطمه، فأتت لطمته على فقء عينه التي في الصورة التي يتصور بها لا الصورة التى خلقه الله عليها ﴾ ولما كان المصرح عن نبينا صلى الله عليه وعلى آله وسلم في خبر إبت عباس حيث قال : ﴿ أمني جبريل عند البيت مرتين ﴾ فذكر الخبر وقال في آخره : ﴿ هذا وقتك ووقت الأنبياء قبلك ﴾ كان في هذا الخبر البيان الواضح أن بعض شراعنا قد يتفق مع بعض شرائع من قبلنا من الأمم . ولما كان من شريعتنا أن من فقأ عين داخل داره بغير إذنه، أو الناظر في بيته بغير أمره من غير جناح على فاعله ولا حرج على مرتكبه للأخبار الجمَّة الواردة قيه التي أمليناها في غير موضع من كتبنا كان جائزاً اتفاق هذه الشريعة : شريعة موسى بإسقاق الحرج عمن فقأ عين الداخل داره بغير إذنه, فكان استعمال موسى هذا الفعل مباحا له ولا حرج عليه في فعليه، فلما رجع ملك الموت إلى ربه وأخبره بما كان من موسى فيه، أمره ثانيا بأمر آخر أمر اختبار وابتلاء – كما ذكرنا من قبل – إذ قال الله قل له : أن شئت فضع يدك على متن ثور، فلك بكل ما غطت يدك بكل شعرة سنة، فلما علم موسى كليم الله صلى الله على نبينا وعليه أنه ملك الموت وأنه جاءه بالرسالة من عند الله طابت نفسه بالموت ولم يستمهل وقال : فالآن . فلو كانت المرة الأولى عرفه موسى أنه ملك الموت ما استعمل ما استعمل في المرة الأخرى عند تيقنه وعلمه به ضد قول من زعم أن أصحاب الحديث حمالة الحطب ورعاة الليل يجمعون مالا ينتفعون به ويروون ما لايؤجرون عليه، ويقولون بما يبطله الإسلام جهلاً منه بمعاني الأخبار وترك التفقه والآثار معتمداً في ذلك على رأيه المنكوس وقياسه المعكوس ﴾ أ.هـ .

ومِنْ ذلك أشراطُ السّاعةِ، مِثْلُ خُروجِ الدَّجَّالِ، ونُزولِ عيسى بنِ مريمَ عليه السلامُ فيَقْتُلَهُ، وخروجِ يأجوجَ ومأجوجَ، وخروجِ الدَّابّةِ، وطُلُوعِ الشَّمسِ مِنْ مغْرِبِهَا، وأشْباهِ ذلك مما صحَّ به النَّقْلُ.

وەیەکێکی تر لەوانە نیشانەکانی ڕۆژی دواییە : بۆنمونە ﴿ دەرچوونی دەجال، وەدابەزینی عیسا سەلامی خوای لێ بێت و دەیکوژێت، وەدەرچوونی یەئجوج و موئجوج، وە دەرچوونی دابە، وە هەڵهاتنی خۆر لە خۆر ئاواوە، وەوێنەی ئەوانە لەوەی بەڕاستی گوێزراوەتەوە و گێڕدراوەتەوە ﴾[1].

ڕاڤەی شێخ ئیبنو عثیمین

باسی سێهەم : نیشانەکانی ڕۆژی دوایی :

مەرجەکان کۆی مەرجە لەزمانەوانیدا واتە نیشانە .

وە ساعەش لە زمانەوانیدا بەواتای کات یان ئەوەی ئێستا ئامادەیە وە مەبەستیش پێی لێرەدا ڕۆژی دواییە .

جانیشانەکانی ڕۆژی دوایی لە شەرعدا بریتین لەو نیشانانەی بەڵگەن لەسەر نزیکبوونەوەی ڕۆژی دوایی .

خوای گەورە دەفەرمووێت :﴿ فَهَلْ يَنظُرُونَ إِلَّا ٱلسَّاعَةَ أَن تَأْتِيَهُم بَغْتَةً فَقَدْ جَآءَ أَشْرَاطُهَا فَأَنَّىٰ لَهُمْ إِذَا جَآءَتْهُمْ ذِكْرَىٰهُمْ ﴿١٨﴾ ﴾محمد: ١٨ واتە ﴿ ئایە ئەمانە مەگەر چاوەڕێی هاتنی قیامەت ناکەن لەناکاو دەرگایان لێ بگرێت خۆ بێگومان هەندێ لە نیشانەکانی قیامەت هاتوونە پێش و دەرکەوتوون ﴾.

[1] بۆزیاتر شارەزابوون بگەڕێوە بۆ هەریەکە لە : التهاية لإبن كثير والإذاعة لصديق حسن خان.

وەدانەر ڕەحمەتی خوای لێ بێت لە نیشانەکانی ڕۆژی قیامەت ئەمانەی باسکردووە :

١- **دەرچوونی دەجال** :: لە زمانەوانیدا لە دەجەلی زۆرەوە هاتووە واتە کەسێکی زۆر موناقەشەکەر کەئەویش درۆکردن و ساختەکردنە، وەلەشەرعیشدا بریتیە لەکەسێکی ﴿ممو﴾[1] ناهەق و بەتاڵ تێکەڵدەکات بەرگی هەقی کردووە بەبەرگی خۆیدا و لەکۆتای دونیادا دەردەچێت و بانگەشەی خوایەتی دەکات و دەڵێت من پەروەردگارم.

وە دەرچوونی دەجال سەلمێنراوە بە سوننەت و یەکدەنگی زانایان، وە پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم دەفەرموویت ﴿ قُولُوا اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ جَهَنَّمَ وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ الْمَسِيحِ الدَّجَّالِ وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ الْمَحْيَا وَالْمَمَاتِ ﴾[2] رواه مسلم.

واتە : ﴿ بلێن پەروەردگار پەنا دەگرم بەتۆ لە سزای دۆزەخ وە پەنات پێدەگرم لەسزای گۆڕ وە پەنات پێدەگرم لە شەڕوئاژاوەی مەسیحی دەجال وە پەنات پێدەگرم لە شەڕو ئاژاوەی ژیان و مردن ﴾ .

وەهەروەها ﴿پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم پەنای دەگرت بە خوا لێی لەناو نوێژدا ﴾[3] بوخاری و موسلم ڕیوایەتیان کردووە .

وە موسڵمانان یەکدەنگن لەسەر دەرچوونی دەجال.

---

١ (مُمَوَّهٌ) أي مزخرف أو ممزوج من الحق و الباطل.

٢ مسلم : كتاب المساجد ومواضع الصلاة : باب ما يستعاذ منه في الصلاة (٥٩٠) (١٣٤) من حديث ابن عباس رضي الله عنهما.

٣ البخاري : كتاب الأذان : باب الدعاء قبل السلام (٨٣٢) .

ومسلم : كتاب المساجد ومواضع الصلاة : باب ما يُستعاذ منه في الصلاة (٥٨٩) (١٢٩) من حديث عائشة رضي الله عنها .

وەچیرۆکەکەی بەم شێوەیە : ﴿ دەجال دەردەچێت لە ڕێگەیەکدا لە نێوان شام و عێراقدا ((ئێستا شام چوار وولاتە ئەوانیش سوریا، لوبنان، فەلەستین، ئەردەنە – وەرگێڕ)) خەڵکی بانگ دەگات بۆ پەرستنی خۆی وەزۆربەی ئەو کەسانەی شوێنی دەکەون لە جولەکە و ژنان و دەشتەکیەکانن، وەحەفتا هەزار لە جولەکەکانی ئەصفەهان شوێنی دەکەون، جابە هەموو زەویدا دەگەڕێت هەروەکو باران کە بایەکی توندی لەگەڵدا بێت چۆن خێرایە ئابەو شێوەیە بە خێرای بەزەویدا دەگەڕێت تەنها شاری مەککە و مەدینە نەبێت چونکە ڕێگری لێدەکرێت لەوەی بچێتە ناو ئەو دوو شارەوە، وە ماوەی مانەوەی لەسەر زەویدا چل ڕۆژە ڕۆژی یەکەمی وەکو ساڵێکە، وەڕۆژی دووەمی وەکو مانگێکە، وەڕۆژی سێیەمی وەکو جومعەیەکە، وەماوەی ڕۆژەکانی تری کە سی و حەوت ڕۆژە وەکو ڕۆژەکانی تر وایە، دەجال کوێرە[1] لە نێوان هەردوو چاوەکانیدا نووسراوە ﴿ ك ف ر ﴾[2] کەتەنها باوەڕدار دەیخوێنێتەوە، وە دەجال ئاشوبەی زۆر گەورەی هەیە لەوانە ﴿ فەرمان دەکات بە ئاسمان کە بارێت ئەویش دەبارێت، وەفەرمان دەکات بە زەوی سەوز بێت و بروێت ئەویش سەوز دەبێتو دەروێت، وە بەهەشت و دۆزەخی لەگەڵدایە جا بەهەشتەکەی دەجال دۆزەکەی خوایە وە دۆزەخەکەی دەجال بەهەشتی خوایە ﴾[3] پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى

---

١ صحيحی موسليم : ٧٥٤٦ – وَحَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ – وَاللَّفْظُ لَهُ – حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بِشْرٍ حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ –صلى الله عليه وسلم– ذَكَرَ الدَّجَّالَ بَيْنَ ظَهْرَانَىِ النَّاسِ فَقَالَ « إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى لَيْسَ بِأَعْوَرَ.
أَلاَ وَإِنَّ الْمَسِيحَ الدَّجَّالَ أَعْوَرُ الْعَيْنِ الْيُمْنَى كَأَنَّ عَيْنَهُ عِنَبَةٌ طَافِئَةٌ ».

٢ صحيحی موسليم : ٧٥٥٠ – وَحَدَّثَنِى زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا عَفَّانُ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ عَنْ شُعَيْبِ بْنِ الْحَبْحَابِ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ –صلى الله عليه وسلم– « الدَّجَّالُ مَمْسُوحُ الْعَيْنِ مَكْتُوبٌ بَيْنَ عَيْنَيْهِ كَافِرٌ ». ثُمَّ تَهَجَّاهَا ك ف ر « يَقْرَؤُهُ كُلُّ مُسْلِمٍ ».

٣ صحيحی موسليم : ٧٥٥٨ – حَدَّثَنِى مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ حَدَّثَنَا حُسَيْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا شَيْبَانُ عَنْ يَحْيَى عَنْ أَبِى سَلَمَةَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ –صلى الله عليه وسلم– « أَلاَ أُخْبِرُكُمْ عَنِ الدَّجَّالِ حَدِيثًا مَا حَدَّثَهُ نَبِىٌّ قَوْمَهُ إِنَّهُ أَعْوَرُ وَإِنَّهُ يَجِىءُ مَعَهُ مِثْلُ الْجَنَّةِ وَالنَّارِ فَالَّتِى يَقُولُ إِنَّهَا الْجَنَّةُ هِىَ النَّارُ وَإِنِّى أَنْذَرْتُكُمْ بِهِ كَمَا أَنْذَرَ بِهِ نُوحٌ قَوْمَهُ ».

آله وسلم هۆشیاری لەبارەوە داوە و فەرموویەتی ﴿ منْ سمعَ بِهِ فلينأ عنهُ ومنْ أدركَهُ فليقرأْ عليْه فواتحَ سُورة الكهف أو بفواتح سورة الكهفْ ﴾[١]

---

[١] راجع حديث النواس بن سمعان عند مسلم : كتاب الفتن : باب ذكر الدجال وصفته :(٢٩٣٧) (١١٠) (١١١).
خوێنەری بەڕێز ئەو فەرموودەیەی شێخی ڕاڤەکار هێناویەتی و کردویەتیە بەڵگە والله أعلم لە صەحیحی موسلیمدا بەو شێوە دەربڕینە نەهاتووە بەڵکو بەم شێوەیە هاتووە کە باسی دەکەم و لەبەر گرنگی فەرموودەکەش هەمووی دەهێنم هەروەکو لە موسلیمدا هاتووە :

٧٥٦٠ – وَحَدَّثَنِى مُحَمَّدُ بْنُ مِهْرَانَ الرَّازِىُّ – وَاللَّفْظُ لَهُ – حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ يَزِيدَ بْنِ جَابِرٍ عَنْ يَحْيَى بْنِ جَابِرٍ الطَّائِىِّ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ جُبَيْرِ بْنِ نُفَيْرٍ عَنْ أَبِيهِ جُبَيْرِ بْنِ نُفَيْرٍ عَنِ النَّوَّاسِ بْنِ سَمْعَانَ قَالَ ذَكَرَ رَسُولُ اللَّهِ –صلى الله عليه وسلم– الدَّجَّالَ ذَاتَ غَدَاةٍ فَخَفَّضَ فِيهِ وَرَفَّعَ حَتَّى ظَنَنَّاهُ فِى طَائِفَةِ النَّخْلِ فَلَمَّا رُحْنَا إِلَيْهِ عَرَفَ ذَلِكَ فِينَا فَقَالَ « مَا شَأْنُكُمْ ». قُلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ ذَكَرْتَ الدَّجَّالَ غَدَاةً فَخَفَّضْتَ فِيهِ وَرَفَّعْتَ حَتَّى ظَنَنَّاهُ فِى طَائِفَةِ النَّخْلِ. فَقَالَ « غَيْرُ الدَّجَّالِ أَخْوَفُنِى عَلَيْكُمْ إِنْ يَخْرُجْ وَأَنَا فِيكُمْ فَأَنَا حَجِيجُهُ دُونَكُمْ وَإِنْ يَخْرُجْ وَلَسْتُ فِيكُمْ فَامْرُؤٌ حَجِيجُ نَفْسِهِ وَاللَّهُ خَلِيفَتِى عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ إِنَّهُ شَابٌّ قَطَطٌ عَيْنُهُ طَافِئَةٌ كَأَنِّى أُشَبِّهُهُ بِعَبْدِ الْعُزَّى بْنِ قَطَنٍ **فَمَنْ أَدْرَكَهُ مِنْكُمْ فَلْيَقْرَأْ عَلَيْهِ فَوَاتِحَ سُورَةِ الْكَهْفِ** إِنَّهُ خَارِجٌ خَلَّةً بَيْنَ الشَّأْمِ وَالْعِرَاقِ فَعَاثَ يَمِينًا وَعَاثَ شِمَالاً يَا عِبَادَ اللَّهِ فَاثْبُتُوا ». قُلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا لَبْثُهُ فِى الأَرْضِ قَالَ « أَرْبَعُونَ يَوْمًا يَوْمٌ كَسَنَةٍ وَيَوْمٌ كَشَهْرٍ وَيَوْمٌ كَجُمُعَةٍ وَسَائِرُ أَيَّامِهِ كَأَيَّامِكُمْ ». قُلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ فَذَلِكَ الْيَوْمُ الَّذِى كَسَنَةٍ أَتَكْفِينَا فِيهِ صَلاَةُ يَوْمٍ قَالَ « لاَ اقْدُرُوا لَهُ قَدْرَهُ ». قُلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا إِسْرَاعُهُ فِى الأَرْضِ قَالَ « كَالْغَيْثِ اسْتَدْبَرَتْهُ الرِّيحُ فَيَأْتِى عَلَى الْقَوْمِ فَيَدْعُوهُمْ فَيُؤْمِنُونَ بِهِ وَيَسْتَجِيبُونَ لَهُ فَيَأْمُرُ السَّمَاءَ فَتُمْطِرُ وَالأَرْضَ فَتُنْبِتُ فَتَرُوحُ عَلَيْهِمْ سَارِحَتُهُمْ أَطْوَلَ مَا كَانَتْ ذُرًا وَأَسْبَغَهُ ضُرُوعًا وَأَمَدَّهُ خَوَاصِرَ ثُمَّ يَأْتِى الْقَوْمَ فَيَدْعُوهُمْ فَيَرُدُّونَ عَلَيْهِ قَوْلَهُ فَيَنْصَرِفُ عَنْهُمْ فَيُصْبِحُونَ مُمْحِلِينَ لَيْسَ بِأَيْدِيهِمْ شَىْءٌ مِنْ أَمْوَالِهِمْ وَيَمُرُّ بِالْخَرِبَةِ فَيَقُولُ لَهَا أَخْرِجِى كُنُوزَكِ. فَتَتْبَعُهُ كُنُوزُهَا كَيَعَاسِيبِ النَّحْلِ ثُمَّ يَدْعُو رَجُلاً مُمْتَلِئًا شَبَابًا فَيَضْرِبُهُ بِالسَّيْفِ فَيَقْطَعُهُ جَزْلَتَيْنِ رَمْيَةَ الْغَرَضِ ثُمَّ يَدْعُوهُ فَيُقْبِلُ وَيَتَهَلَّلُ وَجْهُهُ يَضْحَكُ فَبَيْنَمَا هُوَ كَذَلِكَ إِذْ بَعَثَ اللَّهُ الْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ فَيَنْزِلُ عِنْدَ الْمَنَارَةِ الْبَيْضَاءِ شَرْقِىَّ دِمَشْقَ بَيْنَ مَهْرُودَتَيْنِ وَاضِعًا كَفَّيْهِ عَلَى أَجْنِحَةِ مَلَكَيْنِ إِذَا طَأْطَأَ رَأْسَهُ قَطَرَ وَإِذَا رَفَعَهُ تَحَدَّرَ مِنْهُ جُمَانٌ كَاللُّؤْلُؤِ فَلاَ يَحِلُّ لِكَافِرٍ يَجِدُ رِيحَ نَفَسِهِ إِلاَّ مَاتَ وَنَفَسُهُ يَنْتَهِى حَيْثُ يَنْتَهِى طَرْفُهُ فَيَطْلُبُهُ حَتَّى يُدْرِكَهُ بِبَابِ لُدٍّ فَيَقْتُلُهُ ثُمَّ يَأْتِى عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ قَوْمٌ قَدْ عَصَمَهُمُ اللَّهُ مِنْهُ فَيَمْسَحُ عَنْ وُجُوهِهِمْ وَيُحَدِّثُهُمْ بِدَرَجَاتِهِمْ فِى الْجَنَّةِ فَبَيْنَمَا هُوَ كَذَلِكَ إِذْ أَوْحَى اللَّهُ إِلَى عِيسَى إِنِّى قَدْ أَخْرَجْتُ عِبَادًا لِى لاَ يَدَانِ لأَحَدٍ بِقِتَالِهِمْ فَحَرِّزْ عِبَادِى إِلَى الطُّورِ. وَيَبْعَثُ اللَّهُ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ وَهُمْ مِنْ كُلِّ حَدَبٍ يَنْسِلُونَ فَيَمُرُّ أَوَائِلُهُمْ عَلَى بُحَيْرَةِ طَبَرِيَّةَ فَيَشْرَبُونَ مَا فِيهَا وَيَمُرُّ آخِرُهُمْ فَيَقُولُونَ لَقَدْ كَانَ بِهَذِهِ مَرَّةً مَاءٌ. وَيُحْصَرُ نَبِىُّ اللَّهِ عِيسَى وَأَصْحَابُهُ حَتَّى يَكُونَ رَأْسُ الثَّوْرِ لأَحَدِهِمْ خَيْرًا مِنْ مِائَةِ دِينَارٍ لأَحَدِكُمُ الْيَوْمَ فَيَرْغَبُ نَبِىُّ اللَّهِ عِيسَى وَأَصْحَابُهُ فَيُرْسِلُ اللَّهُ عَلَيْهِمُ النَّغَفَ فِى رِقَابِهِمْ فَيُصْبِحُونَ فَرْسَى كَمَوْتِ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ ثُمَّ يَهْبِطُ نَبِىُّ اللَّهِ عِيسَى وَأَصْحَابُهُ إِلَى الأَرْضِ فَلاَ يَجِدُونَ فِى الأَرْضِ مَوْضِعَ شِبْرٍ إِلاَّ مَلأَهُ زَهَمُهُمْ وَنَتْنُهُمْ فَيَرْغَبُ نَبِىُّ اللَّهِ عِيسَى وَأَصْحَابُهُ إِلَى اللَّهِ فَيُرْسِلُ اللَّهُ طَيْرًا كَأَعْنَاقِ الْبُخْتِ فَتَحْمِلُهُمْ فَتَطْرَحُهُمْ حَيْثُ شَاءَ اللَّهُ ثُمَّ يُرْسِلُ اللَّهُ مَطَرًا لاَ يَكُنُّ مِنْهُ بَيْتُ مَدَرٍ وَلاَ وَبَرٍ فَيَغْسِلُ الأَرْضَ حَتَّى يَتْرُكَهَا كَالزَّلَفَةِ ثُمَّ يُقَالُ لِلأَرْضِ أَنْبِتِى ثَمَرَتَكِ وَرُدِّى بَرَكَتَكِ.

فَيَوْمَئِذٍ تَأْكُلُ الْعِصَابَةُ مِنَ الرُّمَّانَةِ وَيَسْتَظِلُّونَ بِقِحْفِهَا وَيُبَارَكُ فِى الرِّسْلِ حَتَّى أَنَّ اللِّقْحَةَ مِنَ الإِبِلِ لَتَكْفِى الْفِئَامَ مِنَ النَّاسِ وَاللِّقْحَةَ مِنَ الْبَقَرِ لَتَكْفِى الْقَبِيلَةَ مِنَ النَّاسِ وَاللِّقْحَةَ مِنَ الْغَنَمِ لَتَكْفِى الْفَخِذَ مِنَ النَّاسِ فَبَيْنَمَا هُمْ كَذَلِكَ إِذْ بَعَثَ اللَّهُ رِيحًا طَيِّبَةً فَتَأْخُذُهُمْ تَحْتَ آبَاطِهِمْ فَتَقْبِضُ رُوحَ كُلِّ مُؤْمِنٍ وَكُلِّ مُسْلِمٍ وَيَبْقَى شِرَارُ النَّاسِ يَتَهَارَجُونَ فِيهَا تَهَارُجَ الْحُمُرِ فَعَلَيْهِمْ تَقُومُ السَّاعَةُ ».

واتە ﴿ هەرکەسێك بیستی وا دەجال دەرکەوتووە ئەوا بـالێی هـەلبێت وە هەرکەسـێکیش پێی گەیشت ئەوا با سەرەتاکانی سورەتی کەهفی بەسەردا بخوێنێت ﴾[1]

٢- دابەزینی عیسای کوڕی مەریەم سەلامی خوا لە خۆیی و دایکی بێت ::

دابەزینی عیسای کوڕی مەریەم سەلمێنراوە بـە بەلگـەی قورئـان و سـوننەت و یەکـدەنگی موسلمانان .

خوای گەورە دەفـەرموویێت : ﴿ وَإِن مِّنۡ أَهۡلِ ٱلۡكِتَٰبِ إِلَّا لَيُؤۡمِنَنَّ بِهِۦ قَبۡلَ مَوۡتِهِۦۖ ﴾ النساء: ١٥٩ واتە ﴿ کاتی ٚ عیسا لـە ئاسمان دێتە خواریٚ گشت خاوەن کتێبەکان بەر لەمەرگی عیسا باوەڕی پیٚ دێنن ﴾ .

واتە مردنی عیسا وە ئەوەش کاتی دابەزینی دەبێت هەروەکو أبـو هریـرە ڕەزای خـوای ێ بێت بەو شێوەیە لێکی داوەتەوە .

پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم لەبارەی عیـساوە سـەلامی خـوای لیٚ بێـت دەفەرموویێت : ﴿ وَاللّٰهِ لَيَنْزِلَنَّ ابْنُ مَرْيَمَ حَكَمًا وَعَدْلاً ﴾[2] الحديث متفق عليه.

واتە ﴿ سوێند بەخوا عیسای کوڕی مەریەم سەلامی خوایان لیٚ بێـت **دادەبەزێتـە خـوارەوە** وەك دادوەرێکی دادپەروەر ﴾.

---

١ موسلمانی بەڕێز ئامۆژگاریت دەکەم بە خوێندنەوەی پەرتووکی ﴿ چیرۆکی مەسیحی دەجال ﴾ لە دانراوی پێشەوا ئەلبانی ڕەحمەتی خوای لیٚ بێت و وەرگێڕانی مامۆستامان دکتۆر عبداللطیف أحمد مصطفى چونکە زۆر بەسوودە.
هەرکام لە پەراوێزەکانی ﴿١٠٠، ١٠١، ١٠٢، ١٠٣، ١٠٤﴾ وەرگێڕ هێناونی بۆ زیاتر ڕونکردنەوە ﴿وەرگێڕ﴾.

٢ البخاري : كتاب البيوع : باب قتل الخنزير (٢٢٢٢) .

٢٢٢٢ – حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ ابْنِ الْمُسَيَّبِ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَيُوشِكَنَّ أَنْ يَنْزِلَ فِيكُمْ ابْنُ مَرْيَمَ حَكَمًا مُقْسِطًا فَيَكْسِرَ الصَّلِيبَ وَيَقْتُلَ الْخِنْزِيرَ وَيَضَعَ الْجِزْيَةَ وَيَفِيضَ الْمَالُ حَتَّى لَا يَقْبَلَهُ أَحَدٌ.

وە ٣٤٤٨ – حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ أَخْبَرَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَنَا أَبِي عَنْ صَالِحٍ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ أَنَّ سَعِيدَ بْنَ الْمُسَيَّبِ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَيُوشِكَنَّ أَنْ يَنْزِلَ فِيكُمْ ابْنُ مَرْيَمَ حَكَمًا عَدْلًا فَيَكْسِرَ الصَّلِيبَ وَيَقْتُلَ الْخِنْزِيرَ وَيَضَعَ الْجِزْيَةَ وَيَفِيضَ الْمَالُ حَتَّى لَا يَقْبَلَهُ أَحَدٌ حَتَّى تَكُونَ السَّجْدَةُ الْوَاحِدَةُ خَيْرًا مِنْ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا ثُمَّ يَقُولُ أَبُو هُرَيْرَةَ وَاقْرَءُوا إِنْ شِئْتُمْ {وَإِنْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ إِلَّا لَيُؤْمِنَنَّ بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكُونُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا} .

كتاب الأنبياء : باب نزول عيسى بن مريم عليهما السلام (٣٤٤٨).

ومسلم : كتاب الإيمان : باب نزول عيسى ابن مريم حاكما بشريعة نبينا محمد صلى الله عية وعلى آله وسلم (١٥٥ (٢٤٢).

٤٠٨ – حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا لَيْثٌ عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِى سَعِيدٍ عَنْ عَطَاءِ بْنِ مِينَاءَ عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ أَنَّهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- « وَاللَّهِ لَيَنْزِلَنَّ ابْنُ مَرْيَمَ حَكَمًا عَادِلاً فَلَيَكْسِرَنَّ الصَّلِيبَ وَلَيَقْتُلَنَّ الْخِنْزِيرَ وَلَيَضَعَنَّ الْجِزْيَةَ وَلَتُتْرَكَنَّ الْقِلاَصُ فَلاَ يُسْعَى عَلَيْهَا وَلَتَذْهَبَنَّ الشَّحْنَاءُ وَالتَّبَاغُضُ وَالتَّحَاسُدُ وَلَيَدْعُوَنَّ إِلَى الْمَالِ فَلاَ يَقْبَلُهُ أَحَدٌ ».

وە بێگومان موسڵمانان یەکدەنگن لەسەر دابەزینی جا دادەبەزێت لەئاسمانەوە لەلای منارە سپیەکە لە ڕۆژهەڵاتی دیمەشق هەردوو دەستی داناوە لەسەر باڵی دوو فریشتە جاشیاو نیە بۆ هیچ بێباوەڕێك کە بۆنی ئەو بکات ئەوا بێگومان مردووە ﴿ واتە یەکسەر دەمرێت – وەرگێڕ ﴾ وە بۆنی ئەو لەو شوێنەدا کۆتای دێت کە بینینی کۆتای دێت ﴿واتە تائەو شوێنەی چاوی بڕبکات تا ئەو شوێنەش بۆنی دەڕوات وە تائەو شوێنەی بۆنی بڕوات هیچ بێباوەڕێك ناتوانێت بژی و خێرا دەمرێت – وەرگێڕ ﴾ جا شوێن دەجال دەکەوێت تا لەلای دەرگاکەی لوددا پێی دەگات و دەیکوژێت . وەخاچ دەشکێنێت وە سەرانە هەڵدەگرێت وە وادەکات بەتەنها سوژدە بۆ خوای پەروەردگاری جیهان ببرێت، وە حەج و عومرەش دەکات ، هەموو ئەوانەی باسکرا لە صەحیحی موسلیمدا هەیە و هەندێکیشی لە بوخاری و موسلیمدا هەیە[1]

---

[1] بگەڕێرەوە بۆ فەرموودەکەی نەوواسی کوڕی سەمعان لای موسلیم بەژمارەکانی :(٢٩٣٧) (١١٠) (١١١).
بەڵام ئەوەی کە دەفەرموویت : ﴿فَيَكْسِرَ الصَّلِيبَ وَيَضَعَ الْجِزْيَةَ وتكون السجدة واحدة لله رب العالمين ﴾ ففي حديث أَبِي هُرَيْرَةَ عند البخاري (٣٤٤٨) ومسلم (١٥٥) (٢٤٢).
وەهەروەها لەفەرموودەکەدا بەم شێوەیەش هاتووە ﴿ ..... حَتَّى تَكُونَ السَّجْدَةُ الْوَاحِدَةُ خَيْرًا مِنْ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا ﴾.
واللفظ الذي ذكره الشيخ عزاه الحافظ في الفتح (٦/ ٤٩٢) لابن مردويه .
وەهەرچی دەربارەی ئەوەی کە دەفەرموویت : ﴿ وەحەج و عەمرەش ﴾ دەکات ئەوە لای پێشەوا موسلیمە لە فەرموودەکەی ئەبی هورەیرە ڕەزای خوای لێ بێت کە دەفەرموویت پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم فەرمووی : « وَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ لَيُهِلَّنَّ ابْنُ مَرْيَمَ بِفَجِّ الرَّوْحَاءِ حَاجًّا أَوْ مُعْتَمِرًا أَوْ لَيَثْنِيَنَّهُمَا ». كتاب الحج: باب إهلال النبي صلى الله عليه وسلم وهديه (١٢٥٢)(٢١٦).
تێبینیەکی زۆر گرنگ : لەفەرموودەکاندا پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم باسی ئەوەشی کردووە کە پێغەمبەر عیسا سەلامی خوای لێ بێت بەرازیش دەکوژێت بەڵام زانای پایەبەر شێخ ئبن و عوسەیمین باسی نەکرد بۆچی ؟ نازانم، بەڵام من باسی دەکەم چونکە هەر لەو فەرموودانەدایە کە کردوویەتی بەبەڵگە بۆ باسەکەی و لای بوخاری و موسلیمیشە کەئەویش بەم شێوەیەیە : لای بوخاری : ٣٤٤٨ – حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ أَخْبَرَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَنَا أَبِي عَنْ صَالِحٍ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ أَنَّ سَعِيدَ بْنَ الْمُسَيَّبِ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَيُوشِكَنَّ أَنْ يَنْزِلَ فِيكُمْ ابْنُ مَرْيَمَ حَكَمًا عَدْلًا فَيَكْسِرَ الصَّلِيبَ وَيَقْتُلَ الْخِنْزِيرَ وَيَضَعَ الْجِزْيَةَ وَيَفِيضَ الْمَالُ حَتَّى لَا يَقْبَلَهُ أَحَدٌ حَتَّى تَكُونَ السَّجْدَةُ الْوَاحِدَةُ خَيْرًا مِنْ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا ثُمَّ يَقُولُ أَبُو هُرَيْرَةَ وَاقْرَءُوا إِنْ شِئْتُمْ {وَإِنْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ إِلَّا لَيُؤْمِنَنَّ بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكُونُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا}.
وە لەلای موسلیمیش : ٤٠٨ – حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا لَيْثٌ عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِى سَعِيدٍ عَنْ عَطَاءِ بْنِ مِينَاءَ عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ أَنَّهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- « وَاللَّهِ لَيَنْزِلَنَّ ابْنُ مَرْيَمَ حَكَمًا عَادِلاً فَلَيَكْسِرَنَّ الصَّلِيبَ وَلَيَقْتُلَنَّ الْخِنْزِيرَ وَلَيَضَعَنَّ الْجِزْيَةَ وَلَتُتْرَكَنَّ الْقِلاَصُ فَلاَ يُسْعَى عَلَيْهَا وَلَتَذْهَبَنَّ الشَّحْنَاءُ وَالتَّبَاغُضُ وَالتَّحَاسُدُ وَلَيَدْعُوَنَّ إِلَى الْمَالِ فَلاَ يَقْبَلُهُ أَحَدٌ ».
لەهەردوو فەرموودەکەدا زۆر بەڕاشکاوی باسی ئەوەی تێدایە کە ئەو پێغەمبەرە نازدارە سەلامی خوای لێ بێت چەند کارێك دەکات وەکو : شکاندنی خاچ کە نیشانەی گاورەکانە و دەپەرستن و هاوبەش بۆ خوادانانە و ئەویش شیرك ناهێڵێت، وە بەرازیش دەکوژێت و نایهێڵێت چونکە خوای گەورە خۆی دەفەرموویت بەراز پیسە، سەرانەش هەڵدەگرێت چونکە تەنها موسڵمان دەمێنێتەوە ئەوەی بێباوەڕ بێت بەبینینی دەمرێت و ئەوانەی لەسەر کیتابە ئاسمانیەکانی تریشن باوەڕی پێ دەهێنن، وەواش دەکات تەنها سوژدە بۆ خوا ببردرێت وە ...هتد.

وە هەركام لـە پێشەوا ئەحمەد و ئەبو داود دەگێڕنەوە كە ﴿ عیسا سـەلامی خـوای لێ بێت لـە دوای كوشتنی دەجال چل ساڵ دەمێنێتەوە پاشـان دەمرێـت موسـڵمانان نوێـژی لەسەر دەكەن ﴾[1]

وە پێشەوا بوخاری لـە ﴿ التأريخ ﴾ەكەیدا باسی ئەوەی كردووە كە عیـسا سـەلامی خوای لێ بێت لـە دوای مردنی لـەگەڵ پێغەمبەری خوادا صلى الله عليه وعلى آلـه وسـلم دفن دەكرێت فالله أعلم[2].

٣- يەئجوج و مەئجوج :دوو ناونی ئەعجەمین یـان عـەرەبین وەرگـێراون لـە المـأج كەئەویش واتا پشێوی و شپرزەیی یان لـە كلپە و بڵێسەی ئاگرەوە وەرگیراوە.

كە ئەوانیش دوو ئومەتن لـە نەوەكانی ئـادەم و بوونیـان هەیـە بەبەڵگـەی قورئـان و سوننەت .

---

١ حديث صحيح : رواه أحمد (٩٢٥٩) وأبوداود (٤٣٢٤) وابن حبـان (٨/ ٢٧٧) والحـاكم (٢/ ٥٩٥) وصححه ووافقه الذهبي . ولبن أبي شيبة (١٥/ ١٥٨) وابن جريـر (٩/ ٣٨٨) مـن حـديث أبي هريرة رضي الله عنه.

وصحح إسناده الشيخ أحمد شاكر في تعليقه على المسند.

٢ البخاري في التأريخ الكبير (١/ ٢٦٣) والترمذى (٣٦١٧) والآجري في الـشريعة (ص٣٨١) مـن طريق عثمان بن الضحاك عن محمد بن يوسف بن عبدالله بن سلام عن أبيه عن جده قـال مكتـوب في التوراة صفة محمد وصفة عيسى ابن مريم يدفن معه .

قال البخاري : ﴿هذا لايصح عندي ولا يتابع عليه﴾، وقال الترمذي : هـذا حـديث حـسن غريـب، وقال الهيثمي في المجمع (٨/ ٣٠٦) : في سنده عثمان بن الضحاك وثّقه ابن حبان وضـعفه ابـو داود . وقال الحافظ في الفتح (٧/ ٦٦) وروى عنها – أي عائشة رضي الله عنها – في حـديث لايثبـت أنهـا إستأذنت النبي صلى الله عليه وعلى آله وسلم إن عاشت بعده أن تدفن إلى جانبه فقـال لهـا : ﴿وأنـى لك بذلك وليس في ذلك الموضع إلا قبري وقبر أبي بكر وعمر وعيسى ابن مريم ﴾ وفي أخبار المدينـة من وحه ضعيف عن سعيد بن المسيب قال :﴿ إن قبور الثلاثة في صفة بيت عائشة وهناك موضـع قـبر يدفن فيه عيسى بن مريم ﴾ أ.هـ .

خوای گەورە لە چیرۆكی ﴿ ذی القرنین ﴾دا دەفەرموویت : ﴿ حَتَّىٰٓ إِذَا بَلَغَ بَيْنَ ٱلسَّدَّيْنِ وَجَدَ مِن دُونِهِمَا قَوْمًا لَّا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ قَوْلًا ﴿٩٣﴾ قَالُوا۟ يَٰذَا ٱلْقَرْنَيْنِ إِنَّ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ مُفْسِدُونَ فِى ٱلْأَرْضِ فَهَلْ نَجْعَلُ لَكَ خَرْجًا عَلَىٰٓ أَن تَجْعَلَ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمْ سَدًّا ﴿٩٤﴾ ﴾ الكهف: ٩٣ - ٩٤

واتە ﴿ تا گەیشتە نێوان دوو بەربەستەكە بینی لــە پــێش دوو بەربەســتەكەدا كۆمــەڵ خەڵكێكی لێیە لە قسەتێناگەن ، ووتیان ئەی زول قەرنەین بەڕاستی یەئجوج و مــەئجوج لەم وولاتەدا بەدفەڕو خراپەكارن ئایە دەگونجێت ئێمــە بــاج و خــەرجیو دیاریــەكت بــۆ كۆبكەینەوە كە لەنێوان ئێمەو ئەواندا بەربەستێك دروســت بكــەیت تــا ئــەوان نــەتوانن شالاو مان بۆبەرن ﴾.

وە پێغەمبەری خوا صلى الله علیه وعلى آلــه وســلم دەفــەرموویت ﴿ خــوای گــەورە لەرۆژی قیامەتدا بەئادەم دەفەرموویت : ((ئەی ئادەم هەســتە نێــردراوی دۆزەخ لــەناو نەوەكانتدا بنێرە واتە ئەوانەی دەنێردرێن بــۆ ئــاگری دۆزەخ جیایــان بكــەرەوە)) تائــەو شوێنەی كە پێغەمبەری خوا صلى الله علیه وعلى آله وسلم دەفەرموویت « أَبْـشِرُوا فَـإِنَّ مِنْكُمْ واحِداً وَمِنْ يَأْجُوجَ وَمَـأْجُوجَ أَلْفًـا » واتــە: موژدەتــان لێ بێــت چــونكە لەوانــەی نێردراوی دۆزەخن لە یەئجوج و مەئجوج هەزارە و لە ئێوە یەك كەسە ﴾ لــە هــەردوو صەحیحەكەدا ڕیوایەت كراوە [1].

وەئەو دەرچوونەشیان كەدەبێتە یەكێك لە نیشانەكانی قیامەت تا ئێستا نەهاتووە بەڵام سەرەتاكانی بینراوە لە سەردەمی پێغەمبــەری خــوادا صــلى الله علیــه وعلــى آلــه وســلم

---

[1] البخاري : كتاب الرقاق : بـاب قـول الله عزوجـل : ﴿ إِنَّ زَلْزَلَةَ ٱلسَّاعَةِ شَىْءٌ عَظِيمٌ ﴿١﴾ ﴾ الحج: ١ (٦٥٣٠)

ومسلم: كتاب الإيمان : باب قوله يقول الله لآدم أخرج بعث النار ... (٢٢٢) (٣٧٩) من حـديث أبي سعيد الخدري، ولفظه عندهما: ﴿ يقول : أخرج بعث النار .... ﴾ وفي لفظ للبخاري (٦٥٢٩): ﴿ أخرج بعث جهنم من مِنْ ذُرِّيَّتِكَ ﴾ وهذا اللفظ قريب من اللفظ الذي ذكره الشيخ العثيمين .

چونکە بێگومان چەسپاوە لە بوخاری و موسلیمدا کە پێغەمبەری خوا صلی الله علیه وعلی آله وسلم دەفەرموویت ﴿ فُتِحَ الْيَوْمَ مِنْ رَدْمِ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ مِثْلُ هَذِهِ وَحَلَّقَ بِإِصْبَعِهِ الْإِبْهَامِ وَالَّتِي تَلِيهَا ﴾[١] واتە ﴿ وا ئەمڕۆ دەرگای بەربەستەکە لە یەئجوج و مەئجوج کرایەوە وەك ئەمە جا بەپەنجە گەورەیی و شایەتومانی بازنەیەکی دروستکرد﴾.

وە بێگومان دەرچوونیان سەلمێنراوە بەبەڵگەی قورئان و سوننەت .

خوای گەورە دەفەرموویت :﴿ حَتَّىٰٓ إِذَا فُتِحَتْ يَأْجُوجُ وَمَأْجُوجُ وَهُم مِّن كُلِّ حَدَبٍ يَنسِلُونَ ﴿٩٦﴾ وَٱقْتَرَبَ ٱلْوَعْدُ ٱلْحَقُّ ﴾ الأنبياء: ٩٦ – ٩٧ واتە ﴿ دونیاش بەردەوام دەبێت تا ئەو کاتەی دەرگا لە تیرەی یەئجوج و مەئجوج دەکرێتەوە و بڵاودەبنەوە کە ئەوەش نیشانەی نزیکبوونەوەی کۆتای دونیایە ئەوانیش لە هەموو بەرزایی و کون و کەلێنێکەوە دەردەچن، واتە یەئجوج و مەئجوج لەهەموو دەرگاو ڕێگایەکەوە دێنە دەرەوە بۆ فەسادو گێرەشێوێنی، ئەوسا ئیتر بەڵێنە ڕاست و دروستەکەش بۆ هاتنی قیامەت نزیك دەبێتەوە واتە هەرکە یەئجوج و مەئجوج لەو جێگایەی خۆیانەوە هاتنە دەرێ ئەوە ئیتر قیامەت نزیکە ﴾.

---

١ البخاري : كتاب الفتن : باب يأجوج ومأجوج (٧١٣٥) .

ومسلم : كتاب الفتن . باب اقتراب الفتن وفتح ردم يأجوج ومأجوج (٢٨٨٠) (٢). من حديث زينب بنت جحش رضي الله عنها.

تەواوی فەرموودەکە بەم شێوەیە : ٣٣٤٦ – حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ عُقَيْلٍ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ أَنَّ زَيْنَبَ بِنْتَ أَبِي سَلَمَةَ حَدَّثَتْهُ عَنْ أُمِّ حَبِيبَةَ بِنْتِ أَبِي سُفْيَانَ عَنْ زَيْنَبَ بِنْتِ جَحْشٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُنَّ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَيْهَا فَزِعًا يَقُولُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَيْلٌ لِلْعَرَبِ مِنْ شَرٍّ قَدْ اقْتَرَبَ فُتِحَ الْيَوْمَ مِنْ رَدْمِ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ مِثْلُ هَذِهِ وَحَلَّقَ بِإِصْبَعِهِ الْإِبْهَامِ وَالَّتِي تَلِيهَا قَالَتْ زَيْنَبُ بِنْتُ جَحْشٍ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَنَهْلِكُ وَفِينَا الصَّالِحُونَ قَالَ نَعَمْ إِذَا كَثُرَ الْخَبَثُ. ﴿وەرگێڕ﴾.

وه پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم دەفەرموویت ﴿ إِنَّهَا لَنْ تَقُومَ حَتَّى تَرَوْنَ قَبْلَهَا عَشْرَ آيَاتٍ ». فَذَكَرَ الدُّخَانَ وَالدَّجَّالَ وَالدَّابَّةَ وَطُلُوعَ الشَّمْسِ مِنْ مَغْرِبِهَا وَنُزُولَ عِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ -صلى الله عليه وسلم- وَيَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ وَثَلاَثَةَ خُسُوفٍ خَسْفٌ بِالْمَشْرِقِ وَخَسْفٌ بِالْمَغْرِبِ وَخَسْفٌ بِجَزِيرَةِ الْعَرَبِ وَآخِرُ ذَلِكَ نَارٌ تَخْرُجُ مِنَ الْيَمَنِ تَطْرُدُ النَّاسَ إِلَى مَحْشَرِهِمْ ﴾.رواه مسلم [1]

واته ﴿ قیامەت هەڵناسێت تا لە پێشیدا دە نیشانە نەبینن ئەمجارە باسی کردوو فەرمووی: دوکەڵکە و دەجال و زیندەوەرێکی سەیر ((الدابة)) و هەڵهاتنی ڕۆژ لە ڕۆژئاواوە و دابەزینی عیسای کوڕی مەریەم و یەئجوج و مەئجوج و سێ ڕۆچوون ڕوودەدات : ڕۆچوونێك لە ڕۆژهەڵات و ڕۆچوونێك لە ڕۆژئاواو ڕۆچوونێك لەدوورگەی عەرەبەوە و کۆتایی ئەوانە ئاگرێك لەیەمەنەوە دەردەچێت خەڵکی ڕادەماڵێت بەرەو مەحشەر ﴾.

وه چیرۆکەکەیان لە فەرموودەکەی نواسی کوڕی سەمعاندایە کە پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم دەفەرموویت لەبارەی عیسای کوڕی مەریەمەوە سەلامی خوایان لێ بێت لەدوای ئەوەی دەجال دەکوژێت : ﴿فَبَيْنَمَا هُوَ كَذَلِكَ إِذْ أَوْحَى اللَّهُ إِلَى عِيسَى إِنِّى قَدْ أَخْرَجْتُ عِبَادًا لِى لاَ يَدَانِ لأَحَدٍ بِقِتَالِهِمْ فَحَرِّزْ عِبَادِى إِلَى الطُّورِ. وَيَبْعَثُ اللَّهُ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ وَهُمْ مِنْ كُلِّ حَدَبٍ يَنْسِلُونَ فَيَمُرُّ أَوَائِلُهُمْ عَلَى بُحَيْرَةِ طَبَرِيَّةَ فَيَشْرَبُونَ مَا فِيهَا وَيَمُرُّ آخِرُهُمْ فَيَقُولُونَ لَقَدْ كَانَ بِهَذِهِ مَرَّةً مَاءٌ ثُمَّ يَسِيرُونَ حَتَّى يَنْتَهُوا إِلَى جَبَلِ الْخَمَرِ وَهُوَ جَبَلُ بَيْتِ الْمَقْدِسِ فَيَقُولُونَ لَقَدْ قَتَلْنَا مَنْ فِى الأَرْضِ هَلُمَّ فَلْنَقْتُلْ مَنْ فِى السَّمَاءِ. فَيَرْمُونَ بِنُشَّابِهِمْ إِلَى السَّمَاءِ فَيَرُدُّ اللَّهُ عَلَيْهِمْ نُشَّابَهُمْ مَخْضُوبَةً دَمًا. وَيُحْصَرُ نَبِىُّ اللَّهِ عِيسَى وَأَصْحَابُهُ حَتَّى يَكُونَ رَأْسُ الثَّوْرِ لأَحَدِهِمْ خَيْرًا مِنْ مِائَةِ دِينَارٍ لأَحَدِكُمُ الْيَوْمَ فَيَرْغَبُ نَبِىُّ اللَّهِ عِيسَى وَأَصْحَابُهُ فَيُرْسِلُ اللَّهُ عَلَيْهِمُ النَّغَفَ فِى رِقَابِهِمْ فَيُصْبِحُونَ

[1] مسلم : كتاب الفتن : باب في الآيات التي تكون قبل الساعة (٢٩٠١) (٣٩). من حديث حذيفة بن أسيد الغفاري رضي الله عنه .

فَرْسَى كَمَوْتِ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ ثُمَّ يَهْبِطُ نَبِيُّ اللَّهِ عِيسَى وَأَصْحَابُهُ إِلَى الأَرْضِ فَلاَ يَجِدُونَ فِي الأَرْضِ مَوْضِعَ شِبْرٍ إِلاَّ مَلأَهُ زَهَمُهُمْ وَنَتْنُهُمْ فَيَرْغَبُ نَبِيُّ اللَّهِ عِيسَى وَأَصْحَابُهُ إِلَى اللَّهِ فَيُرْسِلُ اللَّهُ طَيْرًا كَأَعْنَاقِ الْبُخْتِ فَتَحْمِلُهُمْ فَتَطْرَحُهُمْ حَيْثُ شَاءَ اللَّه ﴾[1]

واتە﴿ لەو کاتەدا خوای گەورە وەحی دەنێرێت بۆ عیسا سەلامی خوای لێ بێت و پێی دەفەرمووێت : من بەندە گەلێکی خۆمم کە یەئجوج و مەئجوجە دەرخستوون کەکەس توانای جەنگکردنی نییە بەرامبەر ئەوان جا بەندە ئیماندارەکانم بدە پاڵ کێوی طور و لەوێ بیان شارەوە و پەنایان بدە، وە خوای گەورە یەئجوج و مەئجوج دەنێرێت کەئەوانیش لە هەموو بەرزاییەکەوە دادەبەزن جا سەرەتاکەیان تێدەپەڕێت بەسەر دەریاچەی تەبەریەدا ئەوەی کە تێیدایە دەیخۆنەوە وە کاتێ کۆتاییەکەیان تێدەپەڕێت و دەڵێت : بێگومان لەم شوێنەدا جارێك بووە ئاوی تێدابێت، ((پاشان دەڕۆن تا دەگەنە شاخی خەمر کەئەوەش شاخی بیتولمەقدیسە جادوای ئەوە دەڵێن بێگومان ئەوەی لەسەر زەویدا بوو کوشتمان دەی وەرن بائەوەی لە ئاسمانیشدایە بیکوژین جا تیرەکانیان دەگرنە ئاسمان پاشان خوای گەورە تیرەکانیان بە خوێناوی بۆ دەگێڕێتەوە))[2] ئینجا عیسای پێغەمبەری خواو هاوڕێکانی گەمارۆ دەدرێن تاوای لێدێت یەك سەر گا بۆیەکێکیان

---

١ مسلم : كتاب الفتن : باب ذكر الدّجال وصفته (٢٩٣٧) (١١٠).
وراجع تعليق النووي على غريب الحديث في رياض الصالحين حديث (١٨١٧).

٢ خوێنەری ئازیز ئەوەی خستومەتە نێوان ئەو دوو کەوانە (( )) بەشێك نیە لەو فەرموودەیە بەڵکو فەرموو دەیەکی ترە بەڵام لەبەرئەوەی شێخی ڕاڤەکار بەیەکەوە هێناویەتی و هیچ تێبینیەکیش نەداوە من بە پێویستم زانی ئاشکرای بکەم بۆ تۆی موسڵمان تا زیاتر شارەزابیت خوای گەورە زیاتر شارەزامان بکات . ئامین .
ئەو فەرموودەیەی تر بەم شێوەیە لە صەحیحی موسلیمدا فەرموو بۆ خۆت ببینە:
٧٥٦١ - حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ السَّعْدِيُّ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ يَزِيدَ بْنِ جَابِرٍ وَالْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ - قَالَ ابْنُ حُجْرٍ دَخَلَ حَدِيثُ أَحَدِهِمَا فِي حَدِيثِ الآخَرِ - عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ يَزِيدَ بْنِ جَابِرٍ بِهَذَا الإِسْنَادِ. نَحْوَ مَا ذَكَرْنَا وَزَادَ بَعْدَ قَوْلِهِ « لَقَدْ كَانَ بِهَذِهِ مَرَّةً مَاءٌ ثُمَّ يَسِيرُونَ حَتَّى يَنْتَهُوا إِلَى جَبَلِ الْخَمَرِ وَهُوَ جَبَلُ بَيْتِ الْمَقْدِسِ فَيَقُولُونَ لَقَدْ قَتَلْنَا مَنْ فِي الأَرْضِ هَلُمَّ فَلْنَقْتُلْ مَنْ فِي السَّمَاءِ. فَيَرْمُونَ بِنُشَّابِهِمْ إِلَى السَّمَاءِ فَيَرُدُّ اللَّهُ عَلَيْهِمْ نُشَّابَهُمْ مَخْضُوبَةً دَمًا ». وَفِي رِوَايَةِ ابْنِ حُجْرٍ « فَإِنِّي قَدْ أَنْزَلْتُ عِبَادًا لِي لاَ يَدَىْ لأَحَدٍ بِقِتَالِهِمْ ».
﴿وەرگێڕ﴾.

باشتره لەسەد دینار بۆیەکێکتان لەم ڕۆژەدا، ئیتر عیسای پێغەمبەری خواو هاوڕێکانی داوای یارمەتی و کۆمەك لەخوای گەورە دەکەن خوای گەورەش کرمێك دەنێرێت بۆ ملیان هەرهەموویان بە جارێك وەك مردنی یەك کەس قڕ دەکەن پاشان عیسای پێغەمبەری خواو هاوڕێکانی دادەبەزنەوە بۆ سەر زەوی کەسەیر دەکەن یەك بستە خاك نەماوە لەسەر زەویدا کە بەچەوری و بۆگەنیان پڕ نەبوو بێت ئینجا عیسای پێغەمبەری خواو هاوڕێکانی لەخوا دەپاڕێنەوە ئەویش جۆرە باڵندەیەك دەنێرێت کەوەك ملی حوشتر درێژن هەڵیان دەگرێت و فڕێیان دەدات بۆ ئەو شوێنەی کە خوا دەیەوێت﴾.

٤- **دەرچوونی زیندەوەرێکی سەیر** ((الدابة)) :

((الدابة)) لەزمانەوانیدا بریتیە لەهەموو ئەوانەی پێ بەزەویدا بدات .

وەمەبەست پێی لێرەدا بریتیە لەو زیندەوەرە سەیرەی کە خوای گەورە دەریدەهێنێت لەکاتی نزیکبوونەوەی قیامەتدا .

وەدەرچوونی سەلمێنراوە بەبەڵگەی قورئان و سوننەت .

خوای گەورە دەفەرموێت : ﴿ وَإِذَا وَقَعَ ٱلْقَوْلُ عَلَيْهِمْ أَخْرَجْنَا لَهُمْ دَآبَّةً مِّنَ ٱلْأَرْضِ تُكَلِّمُهُمْ أَنَّ ٱلنَّاسَ كَانُوا۟ بِـَٔايَـٰتِنَا لَا يُوقِنُونَ ﴿٨٢﴾ ﴾ النمل: ٨٢ واتە ﴿ کاتێ کە فەرمانی ئەوانە دراو بڕیاریش درا کە قیامەت بێت ئەوا لە سکی زەویدا زیندەوەری زەوییان بۆ دەردەهێنین قسەیان لەگەڵ دەکات و دەڵێت : بەڕاستی زۆربەی ئەم خەڵکە باوەڕیان بەئایەتەکانی ئێمە نەهێناو یەقینیان پێیان نەبوو ﴾.

وە پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم دەفەرموێت ﴿ إِنَّهَا لَنْ تَقُومَ حَتَّى تَرَوْنَ قَبْلَهَا عَشْرَ آيَاتٍ ». فَذَكَرَ الدُّخَانَ وَالدَّجَّالَ وَالدَّابَّةَ ....﴾.رواه مسلم[1]

واتە ﴿ قیامەت هەڵناسێت تا لە پێشیدا دە نیشانە نەبینن ئەمجارە باسی کردوو فەرمووی: دوکەڵکە و دەجال و زیندەوەرێکی سەیر ((الدابة)) ....﴾.

---

[1] مسلم : كتاب الفتن : باب في الآيات التي تكون قبل الساعة (٢٩٠١) (٣٩). من حديث حذيفة بن أسيد الغفاري رضي الله عنه .

وە لەقورئان و سوننەتی صەحیحدا شتێکی وای تێدانیە بەڵگە نیە لەسەر شوێنی دەرچوونی ئەم گیاندارە سەیرە و سیفەتەکانی بەڵام چەند فەرموودەیەك لەو بارەوە هاتووە کە جێگەی پرسیارە، وەلە ڕووکەشی قورئان وادەردەکەوێت کەئەوە گیاندارێکە خەڵکی ئاگاداردەکاتەوە بەنزیکبوونەوەی سزا و تیاچوون . خواش باشتر دەزانێت .

٥- هەڵهاتنی خۆر لە خۆرئاواوە :

هەڵهاتنی خۆر لەخۆرئاواوە سەلمێنراوە بەبەڵگەی قورئان و سوننەت .

خوای گەورە دەفەرمووێت : ﴿ يَوْمَ يَأْتِي بَعْضُ ءَايَٰتِ رَبِّكَ لَا يَنفَعُ نَفْسًا إِيمَٰنُهَا لَمْ تَكُنْ ءَامَنَتْ مِن قَبْلُ أَوْ كَسَبَتْ فِيٓ إِيمَٰنِهَا خَيْرًا ﴾ الأنعام: ١٥٨

واتە ﴿ خۆ ئەو ڕۆژە کە هێندێکی نیشانەکانی پەروەردگارت دێن و سەرهەڵدەدەن ئیتر هەرکەسێك پێش ئەوە باوەڕی نەهێنابێت و ئەو ڕۆژە باوەڕ بێنێت هیچ سوودێکی لێ نابینێت یان بیەوێت لەو ماوەیەدا چاکەیەك بەدەست بێنێت دیسانەوە بێ سوود دەبێت﴾.

وە پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم دەفەرمووێت ﴿لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ مِنْ مَغْرِبِهَا فَإِذَا طَلَعَتْ فَرَآهَا النَّاسُ آمَنُوا أَجْمَعُونَ وذَلكَ حِينَ ﴾:

﴿ يَوْمَ يَأْتِي بَعْضُ ءَايَٰتِ رَبِّكَ لَا يَنفَعُ نَفْسًا إِيمَٰنُهَا لَمْ تَكُنْ ءَامَنَتْ مِن قَبْلُ أَوْ كَسَبَتْ فِيٓ إِيمَٰنِهَا خَيْرًا ﴾[١] متفق عليه .

---

١ البخاري : كتاب التفسير من سورة الأنعام : باب ﴿لَا يَنفَعُ نَفْسًا إِيمَٰنُهَا ﴾ (٤٦٣٦) .
ومسلم : كتاب الإيمان : باب الزمن الذي لايقبل فيه الإيمان (١٥٧) (٢٤٨) من حديث أبي هريرة رضي الله عنه.

واتە ﴿ قیامەت هەڵناسێت تا ڕۆژ لە ڕۆژئاواوە هەڵنەیەت جا ئەگەر لە ڕۆژئاواوە هەڵهات خەڵکی بینیان هەرهەموویان باوەڕدێنن بەخوای گەورە وەئەوەش ئەو کاتەیە کە خوای گەورە دەفەرموویت دەربارەی ئەو کەسانەی لەساتە وەختی هەڵهاتنی ڕۆژ لە ڕۆژئاواوە باوەڕ دێنن : ﴿ خۆ ئەو ڕۆژە کە هێندێکی نیشانەکانی پەروەردگارت دێن و سەرهەڵدەدەن ئیتر هەرکەسێك پێش ئەوە باوەڕی نەهێنابێت و ئەو ڕۆژە باوەڕ بێنێت هیچ سوودێکی لێ نابینێت یان بیەوێت لەو ماوەیەدا چاکەیەك بەدەست بێنێت دیسانەوە بێ سوود دەبێت﴾.

تاقیکردنەوەی ناو گۆڕ

وعذابُ القبْرِ ونعيمُه حقٌّ، وقد استعاذَ النبيُّ – صلى الله عليه وسلم – مِنْـهُ، وأَمَرَ بِهِ فِي كلِّ صلاةٍ.

وە سزای گۆڕو خۆشیەکانی هەق و ڕاستن، وە بێگومـان پێغەمبـەری خـوا صـلى الله عليه وعلى آله وسلم پـەنای بـەخوای گـەورە گرتـووە لێـی، وەفەرمانیـشی پێکـردووە کەلەهەموو نوێژێکدا بووترێت.

وفِتْنَةُ القَبْرِ حقٌّ، وسُؤالُ مُنْكَرٍ ونَكيرٍ حقٌّ، والبَعْثُ بعْـدَ المـوْتِ حـقٌّ وذلـك حين يَنْفُخُ إسـرافيلُ عليـه الـسلامُ في الـصُّورِ ﴿فَإِذَا هُم مِّنَ ٱلۡأَجۡدَاثِ إِلَىٰ رَبِّهِمۡ يَنسِلُونَ ٥١﴾ يس: ٥١ واتە ﴿ ئەوسا کوتـوپڕ بەپەلـە لـە گۆڕەکانیـان هـەموو دێنـە دەرێ و دەبڕێن بۆلای دادگای پەروەردگاریان بۆ پاداشت و تۆڵە ﴾.

ڕاڤەی شێخ ئیبنو عثیمین

فیتنەی گۆڕ :

فیتنـە لەزمانەوانیـدا : بـەواتای تاقیکردنـەوە دێـت وە تاقیکردنـەوەی نـاو گـۆڕش پرسیارکردنە لە مردوو دەربارەی پەروەردگاری و ئاینەکەی و پێغەمبەرەکەی .

کەئەوەش سەلمێنراوە بەبەڵگەی قورئان و سوننەت .

خوای گەورە دەفـەرمووێت : ﴿ يُثَبِّتُ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ بِٱلۡقَوۡلِ ٱلثَّابِتِ فِي ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَا وَفِي ٱلۡأٓخِرَةِۖ ﴾ إبراهيم: ٢٧

واتە : ﴿ جائەوانەی کەباوەڕیان بەخواو بەگشت بڕیارەکانی خوا هێناوە بەهۆی ئـەم وشە جێگیرو نەگۆڕاوەی ((لاإله إلاالله))ەوە خواپێگەیان قایم و جێگیر دەکات لـەژیانی ئەم دونیاو لـەژیانی ئەو دونیادا ﴾.

پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم دەفەرموویت ﴿الْمُسْلِمُ إِذَا سُئِلَ فِي الْقَبْرِ يَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ﴾ فَذَلِكَ قَوْلُه تعالى :﴿ يُثَبِّتُ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ بِٱلْقَوْلِ ٱلثَّابِتِ فِي ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا وَفِي ٱلْأَخِرَةِ ﴾ إبراهيم: ٢٧ متفق عليه[1].

موسڵمان ئەگەر پرسیاری لێکرا لەناو گۆڕدا گەواهی دەدا کە هیچ پەرستراوێك نیە شایەنی پەرستن بێت بەهەق جگە لە الله نەبێت وە گەواهی دەدات کە محمد پێغەمبەری خوایە صلى الله عليه وعلى آله وسلم ئەوەش لەبەر فەرموودەی خوای گەورە کە دەفەرموویت : ﴿ جائەوانەی کەباوەڕیان بەخواو بەگشت بڕیارەکانی خوا هێناوە بەهۆی ئەم وشە جێگیرو نەگۆڕاوەی ((لاإله إلاالله))ەوە خواپێگەیان قایم و جێگیر دەکات لەژیانی ئەم دونیاو لەژیانی ئەو دونیادا ﴾.

وەپرسیاری دوو فریشتەکە لەبەر فەرمایشتەکەی پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم کەدەفەرموویت : ﴿إِنَّ الْعَبْدَ إِذَا وُضِعَ فِي قَبْرِهِ وَتَوَلَّى عَنْهُ أَصْحَابُهُ إِنَّهُ لَيَسْمَعُ قَرْعَ نِعَالِهِمْ قَال يَأْتِيهِ مَلَكَانِ فَيُقْعِدَانِه ﴾ . رواه مسلم[2]

---

[1] البخاري : كتاب الجنائز : باب ماجاء في عذاب القبر (١٣٦٩).
ومسلم : كتاب الجنة وصفة نعيمها : باب عرض مقعد الميت من الجنة أو النار عليه (٢٨٧١)(٧٣) من حديث البراء بن عازب رضي الله عنه.

[2] البخاري : كتاب الجنائز : باب الميت يسمع خفق التعال (١٣٣٨).
ومسلم : كتاب الجنة وصفة نعيمها : باب عرض مقعد الميت من الجنة أو النار عليه (٢٨٧٠) (٧٠) من حديث أنس بن مالك رضي الله عنه .
فەرموودەکە هەمووی ئابەو شێوەیە لەصەحیحی پێشەوا موسلیمدا :
٧٣٩٥ - حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا شَيْبَانُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ قَتَادَةَ حَدَّثَنَا أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ قَالَ قَالَ نَبِىُّ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- « إِنَّ الْعَبْدَ إِذَا وُضِعَ فِى قَبْرِهِ وَتَوَلَّى عَنْهُ أَصْحَابُهُ إِنَّهُ لَيَسْمَعُ قَرْعَ نِعَالِهِمْ ». قَالَ « يَأْتِيهِ مَلَكَانِ فَيُقْعِدَانِهِ فَيَقُولاَنِ لَهُ مَا كُنْتَ تَقُولُ فِى هَذَا الرَّجُلِ ». قَالَ « فَأَمَّا الْمُؤْمِنُ فَيَقُولُ أَشْهَدُ أَنَّهُ عَبْدُ اللَّهِ وَرَسُولُهُ ». قَالَ « فَيُقَالُ لَهُ انْظُرْ إِلَى مَقْعَدِكَ مِنَ النَّارِ قَدْ أَبْدَلَكَ اللَّهُ بِهِ مَقْعَدًا مِنَ الْجَنَّةِ». قَالَ نَبِىُّ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- « فَيَرَاهُمَا جَمِيعًا ». قَالَ قَتَادَةُ وَذُكِرَ لَنَا أَنَّهُ يُفْسَحُ لَهُ فِى قَبْرِهِ سَبْعُونَ ذِرَاعًا وَيُمْلأُ عَلَيْهِ خَضِرًا إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ.

واته ﴿ بەندە ئەگەر خرایە ناو گۆڕو هاوڕێکانی ڕۆیشتن و پشتیان هەڵکرد ئەم گوێی لەدەنگی نەعل و پێڵاوەکانیانە ئەو کاتە دوو فریشتە دێنە لای و دایدەنیشێنن .....﴾

وەناویشیان ﴿ مەنکەرو نەکیرە ﴾ هەروەکو پێشەوا ترمزی ڕیوایەتی کردووە لە ئەبی هورەیرەوە بە مەرفوعی ﴿واتە ئەم فەرموودەیە بەرزدەکاتەوە بۆ پێغەمبەری خوا صلی الله علیه وعلی آله وسلم – وەرگێڕ ﴾ وەدەفەرمووێت فەرموودەکە ﴿ حسن غریب ﴾.. وەپێشەوا ئەلبانی دەفەرمووێت : وەڕشتەکەیشی حەسنە و لەسەر مەرجی پێشەوا موسلیمە[1]، وەپرسیارەکەش گشتگیرە بۆ ئەوانەی ڕاسپێردراوە بۆ جێ بەجێ کردنی فەرکانەکان و دوور کەوتنەوە لە قەدەغەکراوەکان لە ئیمانداران و بێباوەڕان، وە لەم ئوممەتەداو بێجگە لەم ئوممەتەش لەسەر ڕاسترین وتەی زانایان وەبۆ ئەوانەشی ڕانەسپێردراون بۆ جێ بەجێ کردنی فەرکانەکان و دوور کەوتنەوە لە قەدەغەکراوەکان لەگەڵ بوونی جیاوازی لەنێوان زانایاندا لەو بووارەدا، وە ڕووکەشی قسەی ئیبن القەیم لە کتابی ڕوحدا ئەوەیە کە پرسیارەکە هەموو کەس دەگرێتەوە وە شەهید لەوە دەردەکرێت لەبەرئەو فەرموودەیەی پێشەوا نەسائی ڕیوایەتی کردووە[2]، وە هەر کەسێکیش بمرێت لەکاتی پاسەوانیدا لەپێناوی خوادا لەبەرفەرموودەکەی پێشەوا موسلیم کەڕیوایەتی کردووە [3]

---

١ حديث حسن : الترمذي (١٠٧١) وابن حبان (٧٨٠–موارد) وإبن أبي عاصم في السنة (٨٦٤) وقال الترمذي : حسن غريب وحسنه الألباني في ظلال الجنة في تخريج السنة (٨٦٤) وقال في الصحيحة (١٣٩١) ((إسناده جيد رجاله كلهم ثقات رجال مسلم)) .

٢ حديث صحيح : أخرجه النسائي (١/ ٢٧٩) عن رجل من أصحاب النبي صلى الله عليه وعلى آله وسلم أن رجلا قال : أَنَّ رَجُلًا قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا بَالُ الْمُؤْمِنِينَ يُفْتَنُونَ فِي قُبُورِهِمْ إِلَّا الشَّهِيدَ؟ قَالَ كَفَى بِبَارِقَةِ السُّيُوفِ عَلَى رَأْسِهِ فِتْنَةً﴾.

وقال الألباني في أحكام الجنائز ص٣٦: ﴿وسنده صحيح ﴾ أ.هـ .

٣ مسلم : كتاب الإمارة : باب فضل الرباط في سبيل الله عز وجل : (١٩١٣)(١٦٣) من حديث سلمان الفارسي رضي الله عنه.

فەرموودەکە : ٥٠٤٧ – حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ بَهْرَامَ الدَّارِمِيُّ حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ الطَّيَالِسِيُّ حَدَّثَنَا لَيْثٌ – يَعْنِى ابْنَ سَعْدٍ – عَنْ أَيُّوبَ بْنِ مُوسَى عَنْ مَكْحُولٍ عَنْ شُرَحْبِيلَ بْنِ السِّمْطِ عَنْ سَلْمَانَ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ –صلى الله عليه وسلم– يَقُولُ « رِبَاطُ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ خَيْرٌ مِنْ صِيَامِ شَهْرٍ وَقِيَامِهِ وَإِنْ مَاتَ جَرَى عَلَيْهِ عَمَلُهُ الَّذِى كَانَ يَعْمَلُهُ وَأُجْرِىَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ وَأَمِنَ الْفَتَّانَ ».

﴿ سزای گۆڕ یان خۆشیەکەی ﴾

سزای گۆڕو خۆشیەکەی هەق و سەلمێنراوە بەڕووکەشی قورئان و ڕوون و ئاشکرایی سوننەت وە بە یەکدەنگی ئەهلی سوننەت، خوای گەورە لەسورەتی واقیعەدا دەفەرموویت : ﴿ فَلَوْلَآ إِذَا بَلَغَتِ ٱلْحُلْقُومَ ﴿٨٣﴾ وَأَنتُمْ حِينَئِذٍ تَنظُرُونَ ﴿٨٤﴾ ﴾ الواقعة: ٨٣ - ٨٤ واتە ﴿ جا بۆ چ کاتێ گیانی یەکێکتان گەیشتە گەروو و ئێوەش لەو کاتەدا سەیری دەکەن چۆن گیانی دەرئەچێت؟! ﴾.

تا ئەو شوێنەی کە دەفەرموویت : ﴿ فَأَمَّآ إِن كَانَ مِنَ ٱلْمُقَرَّبِينَ ﴿٨٨﴾ فَرَوْحٌ وَرَيْحَانٌ وَجَنَّتُ نَعِيمٍ ﴿٨٩﴾ ﴾ الواقعة: ٨٨ – ٨٩ واتە ﴿ ئینجا ئەگەر مردووەکە لە نزیکخراوەکان بێت ئەو ئیسراحەت و ڕزق و ڕۆزییەکی چاك و بەهەشتی بەرینی بۆ هەیە ﴾.

وە پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم بەردەوام پەنای دەگرت بە خوا لە سزای ناو گۆڕ وەفەرمانی بە ئوممەتەکەیشی بەوە کردووە کە پەنا بگرن بە خوا لە سزای ناو گۆڕ [1]

وە پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم لەو فەرموودە ناودارەی کە بەڕائی کوڕی عازب لێوەی دەگێڕێتەوە لەبارەی تاقیکردنەوەی ناوگۆڕەوە دەربارەی باوەڕدار دەفەرموویت : ﴿أَنْ صَدَقَ عَبْدِي فَأَفْرِشُوهُ مِنْ الْجَنَّةِ وَأَلْبِسُوهُ مِنْ الْجَنَّةِ وَافْتَحُوا لَهُ بَابًا إِلَى الْجَنَّةِ قَالَ فَيَأْتِيهِ مِنْ رَوْحِهَا وَطِيبِهَا وَيُفْسَحُ لَهُ فِي قَبْرِهِ مَدَّ بَصَرِه ﴾ وقال في الكافر

---

[1] مسلم : كتاب المساجد : باب مايستعاذ منه من الصلاة (٥٩٠) من حديث ابن عباس رضي الله عنهما عن النبي صلى الله عليه وعلى آله وسلم أنه كان يعلمه هذا الدعاء كما يعلمهم السورة من القرآن : ﴿ اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ جَهَنَّمَ وَمِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ وَمِنْ فِتْنَةِ الْمَحْيَا وَالْمَمَاتِ وَمِنْ شَرِّ فِتْنَةِ الْمَسِيحِ الدَّجَّال ﴾الحديث .

وفي الباب عن عائشة : عند البخاري (١٠٤٩) ومسلم (٩٠٣)(٨).

وعن أبي هريرة : عند مسلم (٥٨٨)(١٣٠).

وزيد بن الثابت : عند مسلم (٢٨٦٧)(٦٧).

﴿فَيُنَادِي مُنَادٍ مِنْ السَّمَاءِ أَنْ كَذَبَ فَافرِشواَ لَهُ مِنْ النَّارِ وَافْتَحُوا لَهُ بَابًا إِلَى النَّارِ فَيَأْتِيهِ مِنْ حَرِّهَا وَسَمُومِهَا وَيُضَيَّقُ عَلَيْهِ قَبْرُهُ حَتَّى تَخْتَلِفَ فِيهِ أَضْلَاعُه ﴾[1]

---

[1] حديث صحيح : أخرجه أحمد في المسند (٤/ ٢٨٧, ٢٨٨, ٢٩٥، ٢٩٧), وأبوداود (٤٧٥٣). وقد ساقه الألباني رحمه الله سياقا واحدا ضاماً إليه جميع الزوائد والفوائد التي وردت في شيء من طرقه الثابتة فليراجع .

قال الحافظ في الفتح (٣/ ٢٨٢) : ((وهو أتم الأحاديث سياقاً)) أ .هـ .

تێبینی وەرگێڕ : ئاواتەخوازبووم کە زانای پایەبەرز هەموو فەرموودەکەی بهێنایە تا موسڵمان بیزانیایە چ پاداشتێکی بۆ هەیەو چاوەڕێی دەکات و بێباوەڕیش بیزانیایە چ سزایەکی بۆ هەیەو چ شتێك چاوەڕێی دەکات، بەڵام وا من هەموو فەرموودەکەت بۆ دەگوازمەوە لە موسنەدەکەی پێشەوای ئەهلی سوننەو جەماعەدا تا زۆر بەجوانی بیخوێنیتەوە :

١٨٥٣٤ - حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ قَالَ حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ عَنْ مِنْهَالِ بْنِ عَمْرٍو عَنْ زَاذَانَ عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ قَالَ خَرَجْنَا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي جِنَازَةِ رَجُلٍ مِنَ الْأَنْصَارِ فَانْتَهَيْنَا إِلَى الْقَبْرِ وَلَمَّا يُلْحَدْ فَجَلَسَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَجَلَسْنَا حَوْلَهُ وَكَأَنَّ عَلَى رُءُوسِنَا الطَّيْرَ وَفِي يَدِهِ عُودٌ يَنْكُتُ فِي الْأَرْضِ فَرَفَعَ رَأْسَهُ فَقَالَ اسْتَعِيذُوا بِاللَّهِ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا ثُمَّ قَالَ إِنَّ الْعَبْدَ الْمُؤْمِنَ إِذَا كَانَ فِي انْقِطَاعٍ مِنَ الدُّنْيَا وَإِقْبَالٍ مِنَ الْآخِرَةِ نَزَلَ إِلَيْهِ مَلَائِكَةٌ مِنَ السَّمَاءِ بِيضُ الْوُجُوهِ كَأَنَّ وُجُوهَهُمْ الشَّمْسُ مَعَهُمْ كَفَنٌ مِنْ أَكْفَانِ الْجَنَّةِ وَحَنُوطٌ مِنْ حَنُوطِ الْجَنَّةِ حَتَّى يَجْلِسُوا مِنْهُ مَدَّ الْبَصَرِ ثُمَّ يَجِيءُ مَلَكُ الْمَوْتِ عَلَيْهِ السَّلَام حَتَّى يَجْلِسَ عِنْدَ رَأْسِهِ فَيَقُولُ أَيَّتُهَا النَّفْسُ الطَّيِّبَةُ اخْرُجِي إِلَى مَغْفِرَةٍ مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانٍ قَالَ فَتَخْرُجُ تَسِيلُ كَمَا تَسِيلُ الْقَطْرَةُ مِنْ فِي السِّقَاءِ فَيَأْخُذُهَا فَإِذَا أَخَذَهَا لَمْ يَدَعُوهَا فِي يَدِهِ طَرْفَةَ عَيْنٍ حَتَّى يَأْخُذُوهَا فَيَجْعَلُوهَا فِي ذَلِكَ الْكَفَنِ وَفِي ذَلِكَ الْحَنُوطِ وَيَخْرُجُ مِنْهَا كَأَطْيَبِ نَفْحَةِ مِسْكٍ وُجِدَتْ عَلَى وَجْهِ الْأَرْضِ قَالَ فَيَصْعَدُونَ بِهَا فَلَا يَمُرُّونَ يَعْنِي بِهَا عَلَى مَلَإٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ إِلَّا قَالُوا مَا هَذَا الرُّوحُ الطَّيِّبُ فَيَقُولُونَ فُلَانُ بْنُ فُلَانٍ بِأَحْسَنِ أَسْمَائِهِ الَّتِي كَانُوا يُسَمُّونَهُ بِهَا فِي الدُّنْيَاحَتَّى= =يَنْتَهُوا بِهَا إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا فَيَسْتَفْتِحُونَ لَهُ فَيُفْتَحُ لَهُمْ فَيُشَيِّعُهُ مِنْ كُلِّ سَمَاءٍ مُقَرَّبُوهَا إِلَى السَّمَاءِ الَّتِي تَلِيهَا حَتَّى يُنْتَهَى بِهِ إِلَى السَّمَاءِ السَّابِعَةِ فَيَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ اكْتُبُوا كِتَابَ عَبْدِي فِي عِلِّيِّينَ وَأَعِيدُوهُ إِلَى الْأَرْضِ فَإِنِّي مِنْهَا خَلَقْتُهُمْ وَفِيهَا أُعِيدُهُمْ وَمِنْهَا أُخْرِجُهُمْ تَارَةً أُخْرَى قَالَ فَتُعَادُ رُوحُهُ فِي جَسَدِهِ فَيَأْتِيهِ مَلَكَانِ فَيُجْلِسَانِهِ فَيَقُولَانِ لَهُ مَنْ رَبُّكَ فَيَقُولُ رَبِّيَ اللَّهُ فَيَقُولَانِ لَهُ مَا دِينُكَ فَيَقُولُ دِينِيَ الْإِسْلَامُ فَيَقُولَانِ لَهُ مَا هَذَا الرَّجُلُ الَّذِي بُعِثَ فِيكُمْ فَيَقُولُ هُوَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَيَقُولَانِ لَهُ وَمَا عِلْمُكَ فَيَقُولُ قَرَأْتُ كِتَابَ اللَّهِ فَآمَنْتُ بِهِ وَصَدَّقْتُ فَيُنَادِي مُنَادٍ فِي السَّمَاءِ أَنْ صَدَقَ عَبْدِي فَأَفْرِشُوهُ مِنَ الْجَنَّةِ وَأَلْبِسُوهُ مِنَ الْجَنَّةِ وَافْتَحُوا لَهُ بَابًا إِلَى الْجَنَّةِ قَالَ فَيَأْتِيهِ مِنْ رَوْحِهَا وَطِيبِهَا وَيُفْسَحُ لَهُ فِي قَبْرِهِ مَدَّ بَصَرِهِ قَالَ وَيَأْتِيهِ رَجُلٌ حَسَنُ الْوَجْهِ حَسَنُ الثِّيَابِ طَيِّبُ الرِّيحِ فَيَقُولُ أَبْشِرْ بِالَّذِي يَسُرُّكَ هَذَا يَوْمُكَ الَّذِي كُنْتَ تُوعَدُ فَيَقُولُ لَهُ مَنْ أَنْتَ فَوَجْهُكَ الْوَجْهُ يَجِيءُ بِالْخَيْرِ فَيَقُولُ أَنَا عَمَلُكَ الصَّالِحُ فَيَقُولُ رَبِّ أَقِمْ السَّاعَةَ حَتَّى أَرْجِعَ إِلَى أَهْلِي وَمَالِي قَالَ وَإِنَّ الْعَبْدَ الْكَافِرَ إِذَا كَانَ فِي انْقِطَاعٍ مِنَ الدُّنْيَا وَإِقْبَالٍ مِنَ الْآخِرَةِ نَزَلَ إِلَيْهِ مِنَ السَّمَاءِ مَلَائِكَةٌ سُودُ الْوُجُوهِ مَعَهُمْ الْمُسُوحُفَيَجْلِسُونَ مِنْهُ مَدَّ الْبَصَرِ ثُمَّ يَجِيءُ مَلَكُ الْمَوْتِ حَتَّى يَجْلِسَ عِنْدَ رَأْسِهِ

واتە ﴿ جا بانگ دەرێك لەئاسمانەوە بانگ دەكات كەوا بەندەكەم ڕاستی كرد. جێگای لەبەهەشتەوە بۆڕاخەن، وەجل و بەرگی لەبەهەشتەوە بكەنە بەر، وەدەرگایەكی بۆبكەنەوە بەرەوبەهەشت، فەرمووی جا لەباو بۆنی خۆشی بەهەشتی بۆدێت. وەگۆڕەكەی بۆ فراوان دەكەنەوە چەند چاوی بڕبكات ﴾ وەلەبارەی مرۆڤی بێباوەڕەوە دەفەرمووێت ﴿ جا بانگ دەرێك لەئاسمانەوە بانگ دەكات كەوا بەندەكەم درۆی كرد جێگایەكی لە ئاگر بۆ ڕابخەن، وەدەرگایەكی بۆ بكەنەوە بەرەو دۆزەخ، جالەگەرمی و ناخۆشی دۆزەخی بۆدێت، وەگۆڕەكەی لەسەر تەنگ دەبێتەوە و دێتەوە یەك تاپەراسوەكانی دەچنەوە بەناو یەكدا ﴾ ئەم فەرموودەیە پێشەوایان ئەحمەد و ئەبو داود ڕیوایەتیان كردووە .

وەبێگومان پێشین هەموو یەكدەنگن وە هەروەها ئەهلی سوننەش یەكدەنگن لەسەر سەلماندن و جێگیركردنی سزای و خۆشی ناو گۆڕ ئین و لقەیم لە پەرتووكی ڕوحدا باسیكردووە، وە بێباوەڕەكان باوەڕیان بە سزای ناوگۆڕنیە بەبیانووی ئەوەی ئەگەر بێت

فَيَقُولُ أَيَّتُهَا النَّفْسُ الْخَبِيثَةُ اخْرُجِي إِلَى سَخَطٍ مِنْ اللَّهِ وَغَضَبٍ قَالَ فَتُفَرَّقُ فِي جَسَدِهِ فَيَنْتَزِعُهَا كَمَا يُنْتَزَعُ السَّفُّودُ مِنْ الصُّوفِ الْمَبْلُولِ فَيَأْخُذُهَا فَإِذَا أَخَذَهَا لَمْ يَدَعُوهَا فِي يَدِهِ طَرْفَةَ عَيْنٍ حَتَّى يَجْعَلُوهَا فِي تِلْكَ الْمُسُوحِ وَيَخْرُجُ مِنْهَا كَأَنْتَنِ رِيحِ جِيفَةٍ وُجِدَتْ عَلَى وَجْهِ الْأَرْضِ فَيَصْعَدُونَ بِهَا فَلَا يَمُرُّونَ بِهَا عَلَى مَلَإٍ مِنْ الْمَلَائِكَةِ إِلَّا قَالُوا مَا هَذَا الرُّوحُ الْخَبِيثُ فَيَقُولُونَ فُلَانُ بْنُ فُلَانٍ بِأَقْبَحِ أَسْمَائِهِ الَّتِي كَانَ يُسَمَّى بِهَا فِي الدُّنْيَا حَتَّى يُنْتَهَى بِهِ إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا فَيُسْتَفْتَحُ لَهُ فَلَا يُفْتَحُ لَهُ ثُمَّ قَرَأَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ { لَا تُفَتَّحُ لَهُمْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَلَا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّى يَلِجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ } فَيَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ اكْتُبُوا كِتَابَهُ فِي سِجِّينٍ فِي الْأَرْضِ السُّفْلَى فَتُطْرَحُ رُوحُهُ طَرْحًا ثُمَّ قَرَأَ { وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَكَأَنَّمَا خَرَّ مِنْ السَّمَاءِ فَتَخْطَفُهُ الطَّيْرُ أَوْ تَهْوِي بِهِ الرِّيحُ فِي مَكَانٍ سَحِيقٍ } فَتُعَادُ رُوحُهُ فِي جَسَدِهِ وَيَأْتِيهِ مَلَكَانِ فَيُجْلِسَانِهِ فَيَقُولَانِ لَهُ مَنْ رَبُّكَ فَيَقُولُ هَاهْ هَاهْ لَا أَدْرِي فَيَقُولَانِ لَهُ مَا دِينُكَ فَيَقُولُ هَاهْ هَاهْ لَا أَدْرِي فَيَقُولَانِ لَهُ مَا هَذَا الرَّجُلُ الَّذِي بُعِثَ فِيكُمْ فَيَقُولُ هَاهْ هَاهْ لَا أَدْرِي فَيُنَادِي مُنَادٍ مِنْ السَّمَاءِ أَنْ كَذَبَ فَافْرِشُوا
لَهُ مِنْ النَّارِ وَافْتَحُوا لَهُ بَابًا إِلَى النَّارِ فَيَأْتِيهِ مِنْ حَرِّهَا وَسَمُومِهَا وَيُضَيَّقُ عَلَيْهِ قَبْرُهُ حَتَّى تَخْتَلِفَ فِيهِ أَضْلَاعُهُ وَيَأْتِيهِ رَجُلٌ قَبِيحُ الْوَجْهِ قَبِيحُ الثِّيَابِ مُنْتِنُ الرِّيحِ فَيَقُولُ أَبْشِرْ بِالَّذِي يَسُوءُكَ هَذَا يَوْمُكَ الَّذِي كُنْتَ تُوعَدُ فَيَقُولُ مَنْ أَنْتَ فَوَجْهُكَ الْوَجْهُ يَجِيءُ بِالشَّرِّ فَيَقُولُ أَنَا عَمَلُكَ الْخَبِيثُ فَيَقُولُ رَبِّ لَا تُقِمْ السَّاعَةَ ﴾ ﴿وەرگێڕ﴾.

ئێمە گۆڕەکان هەڵبدەینەوە ئەوا دەبینین مردووەکە هەر وەکو خۆیەتی و هیچ گۆڕنکاری بەسەردا نەهاتووە، وەئێمەش بە دوو ڕاستی وەڵامیان دەدەینەوە :

١- بوونی بەڵگە لەسەری لە قورئان و سوننەت و یەکدەنگی پێشین لەسەر ئەو بابەتە ﴿بەڕاستی تەنها ئەمە بەسە بۆ کەسێ ژیری لەدەست نەدابێت و لەڕیزی مرۆڤدا مابێت چونکە پێویستە مرۆڤ باوەڕ بەو خوایە بکات کەدروستی کردووە و باش دەزانێت چۆن مامەڵەی لەگەڵدا بکات و سەرئەنجامی بۆکوێ بەرێت، ئەرێ بۆچی ئەگەر کەسێك ئامێرێك دروست بکات و بەو شێوەیەی ئەو دەیەوێت ئیش نەکات ئەوا بەئارەزووی خۆی هەڵیدەوەشێنێتەوە و لەت و کوتی دەکات خۆ کەسێکیش پێی بڵێ بۆ وا لەو ئامێرە دەکەیت ؟ لەوەڵامدا دەڵێت خۆم دروستم کردووە و خۆیشم دەزانم چی لێدەکەم، دەی خوا شایستە تر نیە بەوەی بە ویستی خۆی و دادگەریە جوانەکەی سزای ئەوانە بدات سەرپێچی دەکەن سەرکێشن بۆ ئەنجامدانی ئەو هەموو تاوانە گەورانەی بە چاوی خۆمان دەیبینین کە بێباوەڕان و تاوانباران بەم ڕۆژگارە ئەنجامی دەدەن وادەزانن ئەم دونیایە هەرئاوا ڕۆشن و فراوانە نەخێر والله تاریکی و تەسکی گۆڕ ئەمانەت هەمووی لەبیردەباتەوەو وانەیەکیشت دادەدات کەهەرگیز پەشیمانی دادت نەدات ئەوا ئامۆژگاریمان کردیتت بزانین دەیبیستیت، دەی کەوایە ئەی مرۆڤی ژیر بۆ هۆشت ناهێنیتەوە بەر خۆت تاواز لەکەلە ڕەقی بێنیت و خۆت لەڕیزی مرۆڤەکان دەرنەکەیت ئەوە ڕاستیە هەردەبێت باوەڕت پێی بێت ئەگەر نا ئەوە بەچاوی خۆت دەیبینیت چیت بەسەر دێت ئێمە تەنها بیرخستنەوەمان لەسەرە – وەرگێڕ ﴾.

٢- ڕاستیەکی تر ئەوەیە بارودۆخی ژیانەکەی تر پێوانە ناکرێتە سەر بارودۆخی ژیانی دونیا چونکە سزا یان خۆشی لەناو گۆڕدا وەکو هەسپێکراوەکانی دونیا نیە .

****

ئایە سزای ناو گۆڕ یان خۆشی ناو گۆڕ لەسەر ڕۆحەکەیە یان لەسەر لاشەکەیە بەواتایەکی تر ئایە کامیان دەیچێژن ؟

شێخی ئیسلام ئیبن و تەیمیە ڕەحمەتی خوای لێ بێت دەفەرمووێت : ﴿ ڕێگەو ڕێبازی پێشینی ئوممەت و پێشەواکانی لەسەر ئەوەیە کە سزا و خۆشی ڕۆح و لاشەی مردووەکە دەگرێتەوە، وەلەسەرئەوەن کە ڕۆح لەدوای ئەوەی لە لاشە جیادەبیتەوە خۆشی و سزا دەچێژێت وە هەندێ جار دەچێتەوە ناو لاشەو لەگەڵیدا خۆشی دەبینی یان سزا دەرێت﴾.

﴿ فوكردن بە صور – كەڕەنادا ﴾

فوكردن زانراوە، وە صوریش لەزمانەوانیدا بریتیە لە شاخی گیاندار، وەلەلای زانایانیش شاخێكی گەورەیە ئیسرافیل ناویەتی بەدەمیەوە چاوەڕێیە كەی فەرمانی پێبكرێت فوی پێدا بكات، وەئیسرافیلیش یەكێكە لە فریشتە بەرێزەكان ئەوانەی عەرشی خوای گەورە هەڵدەگرن، كەئەوەش دوو فووە یەكێكیان فووی تۆقاندنە ئیسرافیل فوی پێدادەكات جاخەڵكی دەتۆقن و بێ ئاگاو شپرزە دەبن جگە لەوانە نەبێت كەخوای گەورە خۆی دەیەوێت، وەدووەمیان فوی زیندووكردنەوەیە ئیسرافیل فوی پێدادەكات جاخەڵكی زیندوو دەبنەوە و هەڵدەستنەوە لە گۆڕەكانیان .

وەبێگومان بەڵگە هاتووە لەسەر فوكردن بە كەڕەنادا لە قورئان و سوننەت و یەكدەنگی ئوممەت .

خوای گەورە دەفەرمووێت : ﴿وَنُفِخَ فِي ٱلصُّورِ فَصَعِقَ مَن فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَن فِي ٱلْأَرْضِ إِلَّا مَن شَآءَ ٱللَّهُ ۖ ثُمَّ نُفِخَ فِيهِ أُخْرَىٰ فَإِذَا هُمْ قِيَامٌ يَنظُرُونَ ﴿٦٨﴾﴾ الزمر: ٦٨

واتە ﴿ لەو ڕۆژەدا فوو دەكرێت بەكەڕەنادا جا هەرچ لەئاسمانەكان و هەرچیش لەزەویدا مابێت خێرا دەمرن مەگەر كەسێك خوا خۆی نەیەوێت نەمرێت پاشان بۆ جارێكی تر كە فووی پیاكرا ئەوجا لەناكاو تەواوی دروستكراوەكان لە گۆڕەكانیاندا هەڵئەسنەوە و چاوەڕوانن چیان پێبكرێت ﴾

وەهەروەها دەفەرمووێت : ﴿وَنُفِخَ فِي ٱلصُّورِ فَإِذَا هُم مِّنَ ٱلْأَجْدَاثِ إِلَىٰ رَبِّهِمْ يَنسِلُونَ ﴿٥١﴾﴾ یس: ٥١ واتە ﴿ خەڵكی بە نەفخەی یەكەم هەموو ئەمرێن و پاشان بۆ جاری دووەم فوو بە شەیپور– كەڕەنادا– دەكرێت ئەوسا كوتوپڕ بەپەلە لە گۆڕەكانیان هەموو دێنە دەرێ و دەبرێن بۆلای دادگای پەروەردگاریان بۆ پاداشت و تۆڵە ﴾.

وە عبدالله ی کوڕی عەمر ڕەزای خوایان لێبێت دەفـەرمووێت : پێغەمبـەری خـواش صلى الله عليه وعلى آله وسلم فەرمووی :﴿ ثُمَّ يُنْفَخُ فِـي الـصُّورِ فَـلاَ يَـسْمَعُهُ أَحَـدٌ إِلاَّ أَصْغَى لِيتًا وَرَفَعَ لِيتًا – قَالَ – وَأَوَّلُ مَنْ يَسْمَعُهُ رَجُلٌ يَلُوطُ حَوْضَ إِبِلِهِ – قَالَ – فَيَـصْعَقُ وَيَصْعَقُ النَّاسُ ثُمَّ يُرْسِلُ اللَّهُ – أَوْ قَالَ يُنْزِلُ اللَّهُ – مَطَرًا كَأَنَّـهُ الطَّـلُّ أَوِ الظِّـلُّ – نُعْمَـانُ الشَّاكُّ – فَتَنْبُتُ مِنْهُ أَجْسَادُ النَّاسِ ثُمَّ يُـنْفَخُ فِيـهِ أُخْـرَى فَـإِذَا هُـمْ قِيَـامٌ يَنْظُـرُونَ ﴾رواه مسلم.

واتە ﴿ پاشان فوو دەکرێت بەکەڕنادا جاهیچ کەسێك نیـە نەیبیـستێت و گـوێی بـۆ ڕانەگرێت ملی بـۆ لارنەکاتـەوە فـەرمووی وەیەکـەم کەسـێك کەدەیبیـستێت پیاوێکـە حەوزی حوشترەکانی چاك دەکاتەوە پاشان فەرمووی ئەو دەمرێت و خـەڵکیش دەمـرن پاشان خوای گەورە دەینێرێت یان دایدەبـەزێنێت بارانێـك هـەروەکو نمـەی بـاران یـان تارمایی و سێبەر – نوعمان کە ڕاویەکەیە گومانی هەیە کامیانی فەرمووە – جا لـەدوای ئەوە لاشەکانی خەڵکی دەڕوێن پاشـان جـارێکی تـر فـووی پێـدا دەکرێتـەوە لـەلایـەن ئیسرافیلەوە جاڵـەو کاتەدا هەمووان هەستاونەتە سـەرپێی و بەسەرسـامیەوە دەڕوانـن و چاوەڕوانن ﴾.

وەهەموو ئوممەت یەکدەنگن لـەسەر سـەلماندن و جێگیرکردنـی فـووکردن بەکـەڕناو شەیپوردا .

ويُحْشَرُ النّاسُ يومَ القيّامةِ حُفَاةً عُراةً غُرْلاً بُهْمًا فيقِفونَ في موْقفِ القيّامـةِ، حتّى يَشْفَعَ فيهم نبيُّنَا محمـدٌ – صـلى الله عليـه وسـلم – ويُحاسِـبُهُم الله تبـارك وتعـالى، وتُنْصَبُ الموازينُ، وتُنْشَرُ الدَّواوينُ، وتَتَطايَرُ صُحُف الأَعْمالِ إلى الأَيْمانِ والشَّمائِلِ :

﴿ فَأَمَّا مَنْ أُوتِىَ كِتَٰبَهُۥ بِيَمِينِهِۦ ﴿٧﴾ فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا ﴿٨﴾ وَيَنقَلِبُ إِلَىٰٓ أَهْلِهِۦ مَسْرُورًا ﴿٩﴾ وَأَمَّا مَنْ أُوتِىَ كِتَٰبَهُۥ وَرَآءَ ظَهْرِهِۦ ﴿١٠﴾ فَسَوْفَ يَدْعُوا۟ ثُبُورًا ﴿١١﴾ وَيَصْلَىٰ سَعِيرًا ﴿١٢﴾ ﴾ الانشقاق: ٧ - ١٢

وە خەڵکی لە ڕۆژی قیامەتدا بە بێ پەتی و ڕووتی و خەتەنەنەکراوی و هیـچیان پـێ نیە دەست بەتاڵ حەشر دەکرێن جا لـەو شـوێنەی خـوای گـەورە تـەرخانیکردووە بـۆ قیامەت دەوەستن، تا پێغەمبەرمان صلى الله عليه وعلى آله وسلم شەفاعەت و تکایان بـۆ دەکات وە تا خوای بەرز پیرۆز لێپرسینەوەیان لـەگەڵ دەکات وە تـەرازووەکان دادەنـرێن وە تۆمارەکان بڵاودەکرێنەوە کـە کـردەوەی بەنـدەکانی تێـدا تۆمـارکراوە، وەپـەڕاوی کردەوەکان بۆلای ڕاستەکان و چـەپەکان دەفـڕن ﴿جاهەرکەسـێك پـەڕاوەکانی هـات بۆلای ڕاستی و بەدەستی ڕاستی وەریگرت ئـەوە بەهەشـتیە وەهەرکەسـێك پـەڕاوەکانی هات بۆلای و بەدەستی چەپی وەریگرت ئـەوە دۆزەخیـە خـوا پـەنامان بـدان ئـامین – وەرگێڕ ﴾:

خوای گەورە دەفەرمووێت: ﴿ئینجا ئەو کەسەی نامەو دۆسیەی کـارو کردەوەکـانی درایە دەستی ڕاستی کە ئەوەش نیشانەی بەختیارییە ئیتر پرسـینەوەیەکی سـوك و ئاسـانی لەگەڵـدا دەکرێـت پاشـان پاداشـت وەردەگرێـت لـە خراپەکانیـشی دەبوردرێـت، و بەخۆشی و شادییەوە دەگەڕێتەوە لای ژن و منداڵ و خزم و کەس و کاری خواناسی لـە بەهەشتدا، وە بەڵام ئەو کەسەی کەلە پشتیەوە نامەی کردەوەکانی درایـە دەسـتی ئـەوا هـاوارو دادی لێ هەڵدەسـتێت داوای مردنـی خـۆی دەکـات، چـونکە دەزانێـت ڕادەکێشرێتە ناو ئاگرێکی بلێسەدارو سوتێنەرەوە﴾.

ڕاڤەی شێخ ئیبنو عثیمین

البعث – زیندوکردنەوە، والحشر – کۆکردنەوەی دروستکراوەکان.

البعث لەزمانەوانیدا : بریتیە لەناردن و بڵاوکردنەوە، وەلەشەرعدا بریتیە لە زیندوکردنەوەی مردووەکان لەڕۆژی دوایدا .

الحشر لەزمانەوانیدا : بریتیە لەکۆکردنەوە، وەلەشەرعدا بریتیە لە کۆکردنەوەی دروستکراوەکان لەڕۆژی دوایدا بەمەبەستی لێپرسینەوە و دادوەریکردن لە نێوانیاندا.

وەهەرکام لە البعث – زیندوکردنەوە، والحشر – کۆکردنەوەی دروستکراوەکان هەق چەسپا و سەلێنراوە بە بەڵگەی قورئان و سوننەت و یەکدەنگی موسڵمانان .

خوای گەورە دەفەرمووێت : ﴿ قُلْ بَلَىٰ وَرَبِّي لَتُبْعَثُنَّ ﴾ التغابن: ٧ واتە ﴿ پێیان بڵێ ئەی پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم بەڵێ سوێند بە پەروەردگارم بێگومان لە گۆڕەکانتاندا دەردەهێنرێن و زیندەکرێنەوە ﴾.

وەهەروەها خوای گەورە دەفەرمووێت : ﴿ قُلْ إِنَّ ٱلْأَوَّلِينَ وَٱلْآخِرِينَ ﴿٤٩﴾ لَمَجْمُوعُونَ إِلَىٰ مِيقَٰتِ يَوْمٍ مَّعْلُومٍ ﴿٥٠﴾ ﴾ الواقعة: ٤٩ - ٥٠ واتە ﴿ بڵێ ئەی پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم بێگومان پێشینان و پاشینان و هەموو کۆ دەکرێنەوە بۆ کاتێکی دیاریکراو ئەویش کاتی ڕۆژی قیامەتە ﴾.

وە پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم دەفەرمووێت : ﴿يُحْشَرُ النَّاسُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَى أَرْضٍ بَيْضَاءَ عَفْرَاءَ كَقُرْصَةِ النَّقِيِّ لَيْسَ فِيهَا عَلَمٌ لأَحَد ﴾[1] متفق عليه.

---

[1] البخاري : كتاب الرقاق : باب يقبض الله الأرض يوم القيامة (٦٥٢١).

ومسلم : كتاب صفة القيامة والجنة والنار : باب في البعث والنشور ... (٢٧٩٠) (٢٨) من حديث سها بن سعد رضي الله عنه.

واته ﴿ خەڵكی لەڕۆژی قیامەتدا لەسەر زەویەكی سپی سورباودا كەوەكو نانێك وایه هیچ بەرزی و نزمیەكی تێدا نەبێت حەشر دەكرێن لەو زەویەدا نیشانەی هیچ كەسێكی لەسەر نیه ﴾.

وەموسڵمانان یەكدەنگن لەسەر جێگیركرن و سەلماندنی حەشر لەڕۆژی قیامەتدا.

وە خەڵكی حەشر دەكرێن بە پێ پەتی هیچ نەعلێك و پێڵاوێكیان لە پێدانیە، وەبەڕووتی هیچ پۆشاكێكیان لەبەردا نیه، بە خەتەنە نەكراوی هیچ كەسێكیان خەتەنە نەكراوە و خەتەنەكراویان تێدا نیه، لەبەر فەرمایشتی خوای گەورە كە دەفەرموێت : ﴿كَمَا بَدَأْنَآ أَوَّلَ خَلْقٍ نُّعِيدُهُۥ﴾ الأنبياء: ١٠٤ واته ﴿ هەروەك چۆن لەسەرەتاوە دروستمانكردن دیسان هەر ئاواش وەكو خۆی لێدەكەینەوە ﴾ .

وەلەبەر فەرمایشتەكەی پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم دەفەرموێت: ﴿إِنَّكُمْ مَحْشُورُونَ حُفَاةً عُرَاةً غُرْلًا ثُمَّ قَرأَ ﴿كَمَا بَدَأْنَآ أَوَّلَ خَلْقٍ نُّعِيدُهُۥ وَعْدًا عَلَيْنَآ إِنَّا كُنَّا فَٰعِلِينَ ﴿١٠٤﴾﴾ الأنبياء: ١٠٤ وَأَوَّلُ مَنْ يُكْسَى يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِبْرَاهِيمُ ﴾ متفق عليه.

واته ﴿ ئێوە لە ڕۆژی قیامەتدا حەشر دەكرێن بە پێی پەتی و ڕووتی و خەتەنە نەكراوی پاشان ئەم ئایەتەی خوێندەوە ﴿كَمَا بَدَأْنَآ أَوَّلَ خَلْقٍ نُّعِيدُهُۥ وَعْدًا عَلَيْنَآ إِنَّا كُنَّا فَٰعِلِينَ ﴿١٠٤﴾﴾ واته ﴿ هەروەك چۆن لەسەرەتاوە دروستمانكردن دیسان هەر ئاواش وەكو خۆی لێدەكەینەوە ، بەڵێنەكە ئەنجامدانی لەسەر ئێمەیە و بێگومانیش ئێمە هەرئەنجامی ئەدەین ﴾ وەیەكەم كەسێكیش پۆشاك دەكرێتەوە بەبەریدا پێغەمبەری خوا ئیبراهیمە سەلامی خوای لێ بێت ﴾.

وەلە فەرموودەکەی عبدالله ی کوڕی ئونەیس بەمەرفوعی دەیگێڕێتەوە لە پێغەمبەری خواوە صلی الله علیه وعلی آله وسلم کە پێشەوا ئەحمەد ڕیوایەتی کردووە و دەفەرموویت : ﴿ يُحْشَرُ النَّاسُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَوْ قَالَ الْعِبَادُ عُرَاةً غُرْلًا بُهْمًا قَالَ قُلْنَا وَمَا بُهْمًا قَالَ لَيْسَ مَعَهُمْ شَيْءٌ ﴾ الحديث [1]

[1] ئەم فەرموودویە حەسەنەو پێشتر تەخریجکراوە.

﴿الحساب – لێپرسنەوە﴾

الحساب لەزمانەوانیدا واتە : ژمارە، وەلەشەرعدا بریتیە لە ئاگادارکردنەوەی بەندەکان لەلایەن خوای گەورەوە بەوەی کردویانە ﴿ بەواتا شارەزاکردنی بەندەکان بەو کارانەی لەژیانی دونیادا کەئەنجامیانداوە – وەرگێڕ ﴾.

کەئەوەش جێگیرو سەلمێنراوە بەبەڵگەی قورئان و سوننەت و یەکدەنگی موسڵمانان.

خوای گەورە دەفەرموێت : ﴿ إِنَّ إِلَيْنَآ إِيَابَهُمْ ﴿٢٥﴾ ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا حِسَابَهُم ﴿٢٦﴾ ﴾ الغاشية: ٢٥ – ٢٦ واتە ﴿ بەڕاستی گەڕانەوەیان بۆلای ئێمەیە، لەوە و دوایش بەڕاستی حیساب لێپرسینەوەیان هەر لەسەر خۆمانە کەس فریایان ناکەوێ و ناتوانێ لەسزای سەخت ڕزگاریان بکات ﴾.

وە پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم لەهەنێ لەنوێژەکانیدا دەیفەرموو: ﴿اللَّهُمَّ حَاسِبْنِي حِسَابًا يَسِيرًا فَقالت عائشة رضي الله عَنها مَا الْحِسَابُ الْيَسِيرُ؟ قَالَ أَنْ يَنْظُرَ فِي كِتَابِهِ فَيَتَجَاوَزَ عَنْه﴾ رواه أحمد . وقال الألباني إسناده جيد [1].

واتە ﴿ ئەی پەروەردگارم داوات لێدەکەم لێپرسینەوەیەکی ئاسانم لەگەڵدا بکەیت دایکمان عائیشە ڕەزای خوای لێ بێت فەرمووی : لێپرسینەوەی ئاسان چۆنە؟ پێغەمبەری

---

[1] حديث صحيح : أخرجه أحمد (٤٨/٦) وابن أبي عاصم في كتاب السنة (٨٨٥) واللفظ لأحمد. وقال الألباني في تخريج السنة (٤٢٩/٢) ((إسناده صحيح)) أ.ه .
وأصل الحديث في الصحيحين عند البخاري (١٠٣)، (٦٥٣٦)، (٦٥٣٧) ومسلم (٢٨٧٦) (٧٩) عنها بلفظ : ((ليس أحد يحاسب يوم القيامة إلا هلك . قلت : أَوَ لَيْسَ يَقُولُ الله ﴿فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا ﴿٨﴾ ﴾ الانشقاق: ٨ فقال إنما ذلك العرض ولكن من نوقش الحساب يهلك ﴾.

خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم فەرمووی: بەو جۆرە دەبێت کە تەماشای کیتاب و نامەکەی دەکات جا دوای ئەوە لێی دەبورێت ﴾.

وە هەموو موسڵمانان یەکدەنگن لەسەر بوونی لێپرسینەوە لەڕۆژی قیامەتدا.

وەچۆنیەتی لێپرسینەوەش بۆکەسی باوەڕدار بەجۆرێك دەبێت کە : خوای گەورە دەیباتە شوێنێك کەکەس ئاگای لێ نەبێت و دانی پێدا دەنێت بەتاوانەکانیدا تا وادەزانێت تیاچووە خوای گەورە پێی دەڵێت : لە دونیادا دام پۆشیت و نەمهێشت کەس پێت بزانێت وە ئەمڕۆش لێت خۆش دەبم جا نامەی چاکەکانی پێدەدات .

وەهەرچی دەربارەی بێباوەڕەکان و دووڕووەکانە خوای گەورە لەبەرچاوی هەموو دروستکراوەکانیدا بانگیان دەکات و دەفەرمووێت ئەوانە ئەو کەسانەن درۆیان بەناوی خواوە کرد دەبا نەفرینی خواو دوورکەوتنەوە لە ڕەحمەتی خوا لەسەر کەسانێك بێت سەتمکارن ﴾ [١]

وە لێپرسنەوە بۆ هەموو کەسێکە بێجگە لەو کەسانەی کە پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم جیایکردونەتەوە کە ئەوانیش ﴿ حەفتا هەزار کەسن لەم ئەمەتەدا لەوانە عوکاشەی کوڕی میحصەن دەچنە ناو بەهەشتەوە بەبێ لێپرسنەوە و بەبێ سزا﴾

---

[١] البخاري : كتاب المظالم : باب قول الله تعالى ﴿أَلَا لَعۡنَةُ ٱللَّهِ عَلَى ٱلظَّٰلِمِينَ ١٨﴾ هود: ١٨(٢٤٤١). ومسلم : كتاب التوبة : باب قبول التوبة القاتل وإن كثر قتله (٢٧٦٨)(٥٢)من حديث عبدالله بن عمر رضي الله عنهما.

فەرمودەکە لای پێشەوا بوخاری ئاوا هاتووە:

بَاب قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى {أَلَا لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ}

٢٤٤١ – حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا هَمَّامٌ قَالَ أَخْبَرَنِي قَتَادَةُ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ مُحْرِزٍ الْمَازِنِيِّ قَالَ بَيْنَمَا أَنَا أَمْشِي مَعَ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا آخِذٌ بِيَدِهِ إِذْ عَرَضَ رَجُلٌ فَقَالَ كَيْفَ سَمِعْتَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ فِي النَّجْوَى فَقَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ إِنَّ اللَّهَ يُدْنِي الْمُؤْمِنَ فَيَضَعُ عَلَيْهِ كَنَفَهُ وَيَسْتُرُهُ فَيَقُولُ أَتَعْرِفُ ذَنْبَ كَذَا أَتَعْرِفُ ذَنْبَ كَذَا فَيَقُولُ نَعَمْ أَيْ رَبِّ حَتَّى إِذَا قَرَّرَهُ بِذُنُوبِهِ وَرَأَى فِي نَفْسِهِ أَنَّهُ هَلَكَ قَالَ سَتَرْتُهَا عَلَيْكَ فِي الدُّنْيَا وَأَنَا أَغْفِرُهَا لَكَ الْيَوْمَ فَيُعْطَى كِتَابَ حَسَنَاتِهِ وَأَمَّا الْكَافِرُ وَالْمُنَافِقُونَ فَيَقُولُ الْأَشْهَادُ ﴿هَٰٓؤُلَآءِ ٱلَّذِينَ كَذَبُواْ عَلَىٰ رَبِّهِمۡۚ أَلَا لَعۡنَةُ ٱللَّهِ عَلَى ٱلظَّٰلِمِينَ ١٨﴾ هود: ١٨ .

بوخاری و موسلیم ڕیوایەتیان کردووە [١]، وەپێشەوا ئەحمدیش بە مەرفوعی لە ثوبانەوە دەیگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا صلی الله علیە وعلی آلە وسلم فەرموویەتی: ﴿کەلەگەڵ هەریەکێك لەو حەفتا هەزارەی کە دەچنە بەهەشتەوە بێ لێپرسینەوە و سزا

---

[١] البخاري : كتاب الرقاق : باب يدخل الجنة سبعون ألفاً بغير حساب (٦٥٤١).
زانای ڕاڤەکار خوا لێی خۆش بێت فەرموودەکەی نەهێناوە بەڵکو واتاکەی هێناوە، بەڵام لەبەرئەوەی ئێمە بە ئەهلی بەڵگە ناسراوین ئەوا من لەجیاتی ئەو لە بوخاریدا چۆن هاتووە ئاوا بۆتدێنم خوا لە هەموولایەك خۆش بێت:
٦٥٤١ - حَدَّثَنَا عِمْرَانُ بْنُ مَيْسَرَةَ حَدَّثَنَا ابْنُ فُضَيْلٍ حَدَّثَنَا حُصَيْنٌ ح قَالَ أَبُو عَبْد اللَّهِ و حَدَّثَنِي أَسِيدُ بْنُ زَيْدٍ حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ عَنْ حُصَيْنٍ قَالَ كُنْتُ عِنْدَ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ فَقَالَ حَدَّثَنِي ابْنُ عَبَّاسٍ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عُرِضَتْ عَلَيَّ الْأُمَمُ فَأَخَذَ النَّبِيُّ يَمُرُّ مَعَهُ الْأُمَّةُ وَالنَّبِيُّ يَمُرُّ مَعَهُ النَّفَرُ وَالنَّبِيُّ يَمُرُّ مَعَهُ الْعَشَرَةُ وَالنَّبِيُّ يَمُرُّ مَعَهُ الْخَمْسَةُ وَالنَّبِيُّ يَمُرُّ وَحْدَهُ فَنَظَرْتُ فَإِذَا سَوَادٌ كَثِيرٌ قُلْتُ يَا جِبْرِيلُ هَؤُلَاءِ أُمَّتِي قَالَ لَا وَلَكِنْ انْظُرْ إِلَى الْأُفُقِ فَنَظَرْتُ فَإِذَا سَوَادٌ كَثِيرٌ قَالَ هَؤُلَاءِ أُمَّتُكَ وَهَؤُلَاءِ سَبْعُونَ أَلْفًا قُدَّامَهُمْ لَا حِسَابَ عَلَيْهِمْ وَلَا عَذَابَ قُلْتُ وَلِمَ قَالَ كَانُوا لَا يَكْتَوُونَ وَلَا يَسْتَرْقُونَ وَلَا يَتَطَيَّرُونَ وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ فَقَامَ إِلَيْهِ عُكَّاشَةُ بْنُ مِحْصَنٍ فَقَالَ ادْعُ اللَّهَ أَنْ يَجْعَلَنِي مِنْهُمْ قَالَ اللَّهُمَّ اجْعَلْهُ مِنْهُمْ ثُمَّ قَامَ إِلَيْهِ رَجُلٌ آخَرُ قَالَ ادْعُ اللَّهَ أَنْ يَجْعَلَنِي مِنْهُمْ قَالَ سَبَقَكَ بِهَا عُكَّاشَةُ. ﴿ وەرگێڕ ﴾.
ومسلم : كتاب الإيمان : باب الدليل على دخول طوائف من المسلمين الجنة بغير حساب ولا عذاب (٢٢٠)(٣٧٤). بحديث ابن عباس رضي الله عنهما.
لای پێشەوا موسلیمیش بەم شێوەیە :
٥٤٦ - حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ خَلَفٍ الْبَاهِلِيُّ حَدَّثَنَا الْمُعْتَمِرُ عَنْ هِشَامِ بْنِ حَسَّانَ عَنْ مُحَمَّدٍ - يَعْنِى ابْنَ سِيرِينَ - قَالَ حَدَّثَنِى عِمْرَانُ قَالَ قَالَ نَبِىُّ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- « يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مِنْ أُمَّتِى سَبْعُونَ أَلْفًا بِغَيْرِ حِسَابٍ ». قَالُوا وَمَنْ هُمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ « هُمُ الَّذِينَ لاَ يَكْتَوُونَ وَلاَ يَسْتَرْقُونَ وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ». فَقَامَ عُكَّاشَةُ فَقَالَ ادْعُ اللَّهَ أَنْ يَجْعَلَنِى مِنْهُمْ. قَالَ « أَنْتَ مِنْهُمْ ». قَالَ فَقَامَ رَجُلٌ فَقَالَ يَا نَبِىَّ اللَّهِ ادْعُ اللَّهَ أَنْ يَجْعَلَنِى مِنْهُمْ. قَالَ « سَبَقَكَ بِهَا عُكَّاشَةُ ». ﴿ وەرگێڕ ﴾.
وفي الباب : عن أبي هريرة رضي الله عنه : عند البخاري (٥٨١١) (٦٥٤٢) ومسلم (٢١٦) (٣٦٧) وعن عمران بن حصين رضي الله عنه : عند مسلم (٢١٨)(٣٧١).

حەفتا هەزار کەس هەیە ﴾ إبن كثير دەفەرمووێت : فەرموودەیەکی صەحیحە چەندین بەڵگەی بۆ باسکردووە [1].

وە یەکەم کەسیش لێپرسنەوەی لەگەڵدا دەکرێت ئەم ئوممەتەن لەبەر فەرمایشتەکەی پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم کەدەفەرمووێت :﴿ نَحْنُ الآخِرُونَ السَّابِقُون يَوْمَ الْقِيَامَةِ الْمَقْضِيُّ بَيْنَهُمْ قبل الْخَلاَئِقِ ﴾[2] متفق عليه.

١ حسن : حديث ثوبان عند الطبراني في الكبير (١٤١٣) وأحمد (٥/ ٢٨٠, ٢٨١) من طريق محمد بن إسماعيل الحمصي حدثني أبي عن ضمضم بن زرعة عن شريح بن عبيد عن أبي أسماء الرحبي عن ثوبان قال سمعت رسول الله صلى الله عليه وعلى آله وسلم يقول : ﴿ إن ربي عز وجل وعدني من أمتي سبعين ألفاً لا يحاسبون مع كل ألف سبعين ألفاً ﴾ وسكت عنه الهيثمي في المجمع (١٠/ ٤٠٧) ولم يتكلم عليه بشيء . مع أن فيه محمد بن إسماعيل بن عياش الحمصي .

قال أبوداود لم يكون بذاك وقال أبو حاتم لم يسمع من أبيه شيئاً راجع التهذيب (٩/ ٥١, ٥٢) والمغني في الضعفاء للذهبي (٢/ ٥٥٥) . وللحديث شواهد كثيرة ذكرها ابن كثير في النهاية (٣٢٢: ٣٣٠) منها حديث أنس عند البزار فيه أبو عاصم العباداني لين الحديث كما في التقريب . ومنها : حديث أبي أمامة : عند أحمد (٥/ ٢٦٨) والترمذي (٣٤٣٧) وابن ماجة (٤٢٨٦) وصححه إبن حبان (٢٦٤٢–موارد).

ومنها حديث أبي سعيد الخدريَ عند ابن أبي عاصم في السنة (٨١٤) وضعف إسناده الألباني في تخريج السنة (٣٨٥/٢) .

وغير ذلك من شواهد وراجع النهاية لابن كثير.

وبالجملة فالحديث حسن على أقل أحواله بهذه الشواهد.

٢ الحديث بهذا اللفظ : عند مسلم كتاب الجمعة : باب هداية هذه الأمة ليوم الجمعة (٨٥٦)(٢٢) من حديث أبي هريرة وحذيفة رضي الله عنهما ولفظه عند البخاري (٨٧٦) ومسلم (٨٥٥) (٢١) : ((نَحْنُ الآخِرُونَ السَّابِقُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بَيْدَ أَنَّهُمْ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِنَا)) من حديث أبي هريرة.

خوێنەری بەرێز ئەوەی توێژەر دەفەرمووێت ئەوە دەربڕینی موسلیمە زۆری بۆگەڕام بەڵام دەقاودەق بەو شێوەیە نەمبینی بەڵکو هەمان ئەو ژمارەیەی ئەو دەفەرمووێت جیاوازیەکی تێدایە من هەمووی دێنم تابزانی جیاوازیەکە چیەو سوودی لێ بینی:

(٨٥٦) (٢٢) : وَحَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ وَوَاصِلُ بْنُ عَبْدِ الأَعْلَى قَالاَ حَدَّثَنَا ابْنُ فُضَيْلٍ عَنْ أَبِى مَالِكٍ الأَشْجَعِىِّ عَنْ أَبِى حَازِمٍ عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ وَعَنْ رِبْعِىِّ بْنِ حِرَاشٍ عَنْ حُذَيْفَةَ قَالاَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ –صلى الله عليه وسلم– « أَضَلَّ اللَّهُ عَنِ الْجُمُعَةِ مَنْ كَانَ قَبْلَنَا فَكَانَ لِلْيَهُودِ يَوْمُ السَّبْتِ وَكَانَ لِلنَّصَارَى يَوْمُ الأَحَدِ فَجَاءَ اللَّهُ بِنَا فَهَدَانَا اللَّهُ لِيَوْمِ الْجُمُعَةِ فَجَعَلَ الْجُمُعَةَ وَالسَّبْتَ وَالأَحَدَ وَكَذَلِكَ هُمْ تَبَعٌ لَنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ <u>نَحْنُ الآخِرُونَ مِنْ أَهْلِ الدُّنْيَا وَالأَوَّلُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ الْمَقْضِىُّ لَهُمْ قَبْلَ الْخَلاَئِقِ ». وَفِى رِوَايَةِ وَاصِلٍ الْمَقْضِىُّ بَيْنَهُمْ.</u>

واتە ﴿ ئێمە دواین نەتەوەین کە هاتووین بەڵام لەپێش هەموو دروستکراوەکاندا لەڕۆژی قیامەتدا دادوەری دەکرێین لە نێوانیاندا ﴾.

وە ئیبن و ماجە لە ئیبن و عەباسەوە بەمەرفوعی ڕیوایەتی کردووە کە پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم دەفەرموویت :﴿ نحن آخر الأمم، وأول من يحاسب﴾ الحديث.[1] واتە ﴿ ئێمە کۆتا نەتەوەین، وە یەکەم نەتەوەیشین لێپێچینەوەی لەگەڵدا دەکرێت ﴾.

وەیەکەم شتێکیش بەندە لەسەری لێپرسینەوەی لەگەڵدا دەکرێت لەمافەکانی خوای گەورە نوێژە لەبەر فەرمایشتەکەی پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم کەدەفەرموویت :﴿ أَوَّلُ مَا يُحَاسَبُ بِهِ الْعَبْدُ الصَّلاَةُ فإنْ صَلُحَتْ صَلُحَ سَائِرُ عَمَلِهِ ، وإنْ فَسَدَتْ فَسَدَ سَائِرُ عَمَلِهِ ﴾رواه الطبراني في الأوسط وسنده لا بأس به إن شاء الله, قاله المنذري في الترغيب والترهيب[2]ص(٢٤٦) ج١ .

---

١ أخرجه ابن ماجة (٤٢٩٠) وأحمد (١/ ٢٨٢, ٢/ ٢٧٤, ٣٤٢) والبيهقي في دلائل النبوة (٥/ ٤٨٢) من حديث ابن عباس رضي الله عنهما، وقال البويصري في الزوائد (٣/ ٣١٧) : ((هذا إسناد صحيح رجاله ثقات))، وصححه الشيخ الألباني .

فەرموودەکە موژدەی تێدایە بۆ ئێمەی موسڵمان جوان تەماشای بکەو سوپاسی خوابکە:

٢٣٧٤ – " نحن آخر الأمم ، و أول من يحاسب ، يقال : أين الأمة الأمية و نبيها ؟ فنحن الآخرون الأولون " .

قال الألباني في " السلسلة الصحيحة " ٥ / ٤٨٨ : أخرجه ابن ماجة (٢ / ٥٧٥) عن حماد بن سلمة عن سعيد بن إياس الجريري عن أبي نضرة عن ابن عباس مرفوعا . قلت : و هذا إسناد صحيح، ورجاله ثقات كما قال

البوصيري في " زوائد ابن ماجة " (٢٦٢ / ١) . ﴿ وەرگێڕ ﴾.

٢ حديث صحيح : أخرجه الترمذي (٤١٣) والنسائي (١/ ٢٣٢) وابن ماجة (١٤٢٦) من حديث أبي هريرة رضي الله عنه وصححه الألباني في صحيح الترغيب والترهيب (١/ ١٨٥).

واتە ﴿ یەکەم شتێك بەندە لەسەری لێپێچینەوەی لەگەڵدا دەکرێت نوێژە جائەگەر بەباشی ئەنجامی دابوو ئەوا هەموو کارەکانی تری چاك بووە وەئەگەر خراپیش بوو ئەوا هەموو کارەکانی تری خراپ بووە ﴾.

وەیەکەم شتێکیش لەنێوان خەڵکدا دادوەری دەکرێت لەمافی خەڵکیدا لە خوێندایە لەبەر فەرمایشتەکەی پێغەمبەری خوا صلی الله علیه وعلی آله وسلم کەدەفەرمووێت: ﴿أَوَّلُ مَا يُقْضَى بَيْنَ النَّاسِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِي الدِّمَاءِ﴾ متفق علیه [1].

واتە ﴿ یەکەم شتێك دادوەری تێدا دەکرێت لەنێوان خەڵکیدا لەڕۆژی قیامەتدا لە خوێندایە ﴾.

....

[1] البخاري : كتاب الديات : باب قوله تعالى ﴿ وَمَن يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُّتَعَمِّدًا فَجَزَآؤُهُۥ جَهَنَّمُ ﴾ النساء: ٩٣.

ومسلم : كتاب القسامة : باب المجازاة بالدماء في الآخرة . (١٦٧٨) (٢٨) من حديث ابن مسعود رضي الله عنه.

والميزانُ له كِفتانِ ولِسانٌ، تُوزَنُ به الأعمال :﴿ فَمَن ثَقُلَتْ مَوَٰزِينُهُۥ فَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُفْلِحُونَ ﴿١٠٢﴾ وَمَنْ خَفَّتْ مَوَٰزِينُهُۥ فَأُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ خَسِرُوٓاْ أَنفُسَهُمْ فِى جَهَنَّمَ خَٰلِدُونَ ﴿١٠٣﴾ ﴾ المؤمنون: ١٠٢ ـ ١٠٣

وە تەرازوو دووتاو زوبانی هەیە، کردەوەکانی پێ کێشانەو پێوانە دەکرێت : واتە ﴿جائەوەی تەرازووی چاکەکانی قورس بێت ئائەوانە سەرفرازوو سەرکەوتوون، بەڵام ئەوەی تای تەرازووی چاکەکانی سوك بێت ئەوانە ئەو کەسانەن خۆیان لە دەست داوەو خۆیان ڕیسواکرووە و بەهەمیشەی لەناو دۆزەخدا دەمێننەوە ﴾.

ڕاڤەی شێخ ئیبنو عثیمین

الموازين

تەرازوەکان کۆیە تاکەکەی تەرازووە، کەئەوەش لەزمانەوانیدا بریتیە لەوەی کە شتەکانی پێ پێوانە دەکرێت ئیتر ئەو شتانە سوك بن یان قورس، وەلەشەرعیشدا : بریتیە لەوەی کە خوای گەورە لەڕۆژی قیامەتدا دایدەنێت بۆ کێشانەکردنی کردەوەکانی بەندەکان وە بێگومان هەریەکە لە قورئان و سوننەت و کۆدەنگی پێشین بەڵگەیە لەسەری .

خوای گەورە دەفەرمووێت : ﴿ فَمَن ثَقُلَتْ مَوَٰزِينُهُۥ فَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُفْلِحُونَ ﴿١٠٢﴾ وَمَنْ خَفَّتْ مَوَٰزِينُهُۥ فَأُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ خَسِرُوٓاْ أَنفُسَهُمْ فِى جَهَنَّمَ خَٰلِدُونَ ﴿١٠٣﴾ ﴾ المؤمنون: ١٠٢ ـ ١٠٣

واتە ﴿جائەوەی تەرازووی چاکەکانی قورس بێت ئائەوانە سەرفرازوو سەرکەوتوون، بەڵام ئەوەی تای تەرازووی چاکەکانی سوك بێت ئەوانە ئەو کەسانەن خۆیان لە دەست داوە و خۆیان ڕیسواکرووە و بەهەمیشەی لەناو دۆزەخدا دەمێننەوە ﴾.

وەهەروەها دەفەرمووێت : ﴿ وَنَضَعُ ٱلْمَوَٰزِينَ ٱلْقِسْطَ لِيَوْمِ ٱلْقِيَـٰمَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْـًٔا ۖ وَإِن كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِّنْ خَرْدَلٍ أَتَيْنَا بِهَا ۗ وَكَفَىٰ بِنَا حَـٰسِبِينَ ﴿٤٧﴾ ﴾ الأنبياء: ٤٧

واتە ﴿ ئێمە پێوەرو تەرازووەکانی دادپەروەری لە ڕۆژی قیامەتدا دادەنێین، جاهیچ کەس بە هیچ شێوەیەك ستەمی لێناکرێت ئەگەر چی بەئەندازەی یەك دانە گەردیلەش بێت ئیتر کاری چاکە یان خراپە ئێمە ئامادەی دەکەین دەیهێنینە مەیدان، جائەوەندە بەسە بۆ ئێمە کەوا بەووردی حیساب و لێپرسینەوە ئەنجام دەدەین ﴾.

وە پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم دەفەرمووێت :﴿ كَلِمَتَانِ حَبِيبَتَانِ إِلَى الرَّحْمَنِ خَفِيفَتَانِ عَلَى اللِّسَانِ ثَقِيلَتَانِ فِي الْمِيزَانِ سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِيمِ ﴾[1] متفق عليه.

واتە ﴿ دوو وشە هەن خۆشەویستن لای خوای میهرەبان ئاسان وسوکن لەسەر زوبان قورسن لەتەرازوودا سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِيمِ ﴾.

وە پێشین کۆکن لەسەر بوونی ئەوە .

کەئەوەش بریتیە لە تەرازوویەکی ڕاستەقینە دوو تای هەیە لەبەرفەرموودەکەی عبداللەی کوڕی عەمری کوڕی عاص لە پێغەمبەری خواوە صلى الله عليه وعلى آلە وسلم کە دەربارەی خاوەن بلیتەکە دەفەرمووێت :﴿ فَتُوضَعُ السِّجِلَّاتُ فِي كَفَّةٍ وَ

---

[1] البخاري : كتاب التوحيد : باب قول الله تعالى ﴿وَنَضَعُ ٱلْمَوَٰزِينَ ٱلْقِسْطَ لِيَوْمِ ٱلْقِيَـٰمَةِ ﴾ (٧٥٦٣).
ومسلم : كتاب الذكر والدعاء : باب فضل التهليل ... (٢٦٩٤) (٣١). من حديث أبي هريرة رضي الله عنه وهو خاتمة صحيح البخاري.

الْبِطَاقَة فِي كَفَّةٍ﴾ الحديث رواه الترمذي وابن ماجة قال الألباني إسناده صحيح[١] واتـه: ﴿ جـا پەرتووكـەكانى بـۆ دەخرێتـە تايـەكى تەرازووەكـە وە بليتەكـەش لـەو تاكـەى تريدا...﴾[٢]

---

١ حديث صحيح : أخرجه أحمد (٢/ ٢١٣) والترمذي (٢٦٣٩) وابن ماجة (٤٣٠٠) وإسناده صحيح. وقد صححه ابن حبان (٢٥٢٤) والحاكم (١/ ٦, ٥٢٩) ووافقه الذهبي، وحسنه الترمذي، وصححه الألباني في الصحيحة (١٣٥)، وقال ((والأحاديث في ذلك متضافرة إن لم تكن متواترة))أ.هـ .

٢ ئەوەى سەرەوە بەشێكە لەفەرموودەيەكى درێژ كە تيايدا باسى پياوێك دەكات خاوەنى بليتى ﴿أشهد أن لا إلـه إلا الله وأشهد أن محمدا رسول الله ﴾ و بەهۆى ئەو يليتەوە دەچێتە بەهەشتەوە جابۆ زياتر شـارەزابوون بفـەرموو تـەواوى فەرموودەكە ببينە : لەموسنەدى پێشەوا ئەحمەددا:

٦٩٩٤ – حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ إِسْحَاقَ الطَّالْقَانِيُّ حَدَّثَنَا ابْنُ مُبَارَكٍ عَنْ لَيْثِ بْنِ سَعْدٍ حَدَّثَنِي عَامِرُ بْنُ يَحْيَى عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْحُبُلِيِّ قَالَ سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَسْتَخْلِصُ رَجُلًا مِنْ أُمَّتِي عَلَى رُءُوسِ الْخَلَائِقِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيَنْشُرُ عَلَيْهِ تِسْعَةً وَتِسْعِينَ سِجِلًّا كُلُّ سِجِلٍ مَدَّ الْبَصَرِ ثُمَّ يَقُولُ لَهُ أَتُنْكِرُ مِنْ هَذَا شَيْئًا أَظَلَمَتْكَ كَتَبَتِي الْحَافِظُونَ قَالَ لَا يَا رَبِّ فَيَقُولُ أَلَكَ عُذْرٌ أَوْ حَسَنَةٌ فَيُبْهَتُ الرَّجُلُ فَيَقُولُ لَا يَا رَبِّ فَيَقُولُ بَلَى إِنَّ لَكَ عِنْدَنَا حَسَنَةً وَاحِدَةً لَا ظُلْمَ الْيَوْمَ عَلَيْكَ فَتُخْرَجُ لَهُ بِطَاقَةٌ فِيهَا أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ فَيَقُولُ أَحْضِرُوهُ فَيَقُولُ يَا رَبِّ مَا هَذِهِ الْبِطَاقَةُ مَعَ هَذِهِ السِّجِلَّاتِ فَيُقَالُ إِنَّكَ لَا تُظْلَمُ قَالَ فَتُوضَعُ السِّجِلَّاتُ فِي كَفَّةٍ قَالَ فَطَاشَتْ السِّجِلَّاتُ وَثَقُلَتْ الْبِطَاقَةُ وَلَا يَثْقُلُ شَيْءٌ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ.

واتە ﴿ خواى گەورە لەڕۆژى دوايدا پياوێك لە ئوممەتەكەم دێنێت لەبەرچاوى هەموو خـەڵكى ڕايدەوەستێنێت، جـا نەوەدو نۆ پەرتوكى بۆ بڵاو دەكرێتەوە، هەرپەرتوكەش چەند چاو بڕبكات درێژە، پاشان دەفەرمووێت : ئايـە نكـۆڵى لەهيچ كام لەم تاوانانە دەكەيت ؟، ئايە فريشتە نووسەرەكانم ستەميان لێكرديت ؟ دەڵێت نەخێر، ئەى پـەروەردگارم، خواى گەورە دەفەرمووێت ئايە هيچ پاساو و بيانوويەكت هەيە، يان هيچ چاكەيەكت هەيە ؟ جاماوەيـەك بـىٚ دەنـگ دەبێت، پاشان دەڵێت : نەخێر ئەى پەروەردگار، جا خواى گەورە دەفەرمووێت بـەڵێ، تـۆ يـەك چـاكەت لاى ئێمـە هەيە، ئەمڕۆ هيچ ستەمێكت لێناكرێت، جابليتێكى بۆ دەردەكرێت تێيدا نووسـراوە ﴿أَشْـهَدُ أَنْ لَـا إِلَـهَ إِلَّـا اللَّـهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ ﴾ جا دەفـەرمووێت :بيهێـنن بيكێـشن، جائـەو دەڵێـت : ئـەى پـەروەردگارم ئـەم بليتـە چـيە لەبەرامبەر ئەو هەموو تۆمارانە، ئەويش دەفەرمووێت : تۆ ئەمڕۆ هيچ ستەمێكت لێناكرێت، پێغەمبەرى خوا صـلى الله عليه وعلى آله وسلم دەفەرمووێت : ئەوجا تۆمارەكانى بۆ دەخرێتە تايەكى تەرازووەكە بليتەكەش دەخرێتە تاكەى ترى تەرازووەكە، فەرمووى : جا تاى تۆمارەكان بەرزبوويەوە و بليـتەكە لەو هەموى قورستر بوو، فەرمووى بێگومـان هـيچ شتێك نييە لـەبەرامبەر ناوى خواى گەورەدا قورس بێت ﴾.

مژدەت لى بێت ئەى ئەو كەسەى شەيرك بۆ خوا دانانێت و هاوارناكەيتە جگە لەخواو لـە غـيرى خـوا ناپاڕێتـەوە و سـوژدە بۆ هيچ گۆڕێك نابەيت و ئاژەڵ بۆ جگە لەخوا سەرنابڕيت و نووشتەو تەلـيسم بە خۆتا هەڵنـاواسيت، ئـەوەت بەسە كەبەتەنها خوا دەپەرستيت و سەرى بۆدادەنەوێنيت، هەرگيز خەفەت مەخۆ باخەڵكى هەر ناوەتۆرەت لىٚ بنێن تۆ بەوەى سەلـەفيت واتە ئەهلى سوننەو جەماعەيت هەزاران مژدەت لەلايەن خواو پێغەمبەرى خواوە بۆ هەيە وە ئەگەر هەزار ساڵيش بژيت هەر دەبێت بمريت بۆيە سەلـەفيانە بژى و سەلـەفيانە بانگەوازو پەرستش بكەو سـەلـەفيانەش بمـرە، وەداوا لـە خواى گەورە بكە لەسەر ڕێبازى پێغەمبەرى خواو پێشيە چاكەكان بمانژيـەنێت و بمانمرێنێـت و زينـدوومان بكاتەوە . ئامين. ﴿ وەرگێڕ ﴾.

وە زانایان جیاوازن لەوەدا ئایە یەك تەرازوە یان چەندین تەرازوە؟

جا هەندێکیان دەفەرموون : چەندین تەرازوە بەگوێرەی نەتەوەکان یان تاکەکان یان کردەوەکان لەبەرئەوەی لەقورئاندا تەنها بەشێوەی کۆهاتووە، وەهەرچی دەربارەی بەتاك هاتنی لەفەرموودەدا ئەوە بۆ ڕەچاوکردنی ﴿جنس – ڕەگەزە﴾ .

وەهەندێکی تریان فەرموویانە : تەنها یەك تەرازوە لەبەرئەوەی لەفەرموودەدا بەتاکی هاتووە، وەهەرچی دەربارەی بەکۆ هاتنیشی لەقورئاندا بۆ ڕەچاوکردنی کێشراو و پێوانەکراوەکەیە .

وەهەردووکیشیان دەگونجێت وابێت خواش باشتر دەزانێت.

ئەوەشی دەکێشرێت کردەوەیە لەبەر ڕووکەشی ئایەتەکەی پێشوو وە فەرموودەکەی دوای ئەویش، وەووتراویشە پەڕاوەکانی کارە لەبەر فەرموودەکەی خاوەنی بلیتەکە، وە وتراوە بکەرەکە خۆی دەکێشرێت لەبەر فەرموودەکەی ئەبی هورەیرە ڕەزای خوای لێ بێت کە پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آلە وسلم دەفەرموێت :﴿ إِنَّهُ لَيَأْتِي الرَّجُلُ الْعَظِيمُ السَّمِينُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لَا يَزِنُ عِنْدَ اللَّهِ جَنَاحَ بَعُوضَةٍ وَقَالَ اقْرَءُوا ﴿فَلَا نُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ ٱلْقِيَـٰمَةِ وَزْنًا ﴿١٠٥﴾﴾ الكهف: ١٠٥ ﴾ متفق عليه [1].

واتە ﴿ لەڕۆژی قیامەتدا پیاوێکی گەورەی قەڵەو دێت، لای خوای گەورە کێشی باڵە مێشولەیەکی نیە، فەرمووی جا ئەم ئایەتە بخوێننەوە ﴿ جا لەڕۆژی قیامەتدا هیچ جۆرە بایەخ و سەنگێك بۆ ئەو بێباوەڕانە دانانێین ﴾.

وەهەندێ لەزانایان هاتوون ئەم دەقانەیان کۆکردوەتەوە بەجۆرێك کە هەوو ئەوانە دەکێشرێت، یان کە کێشان لە ڕاستیدا بۆ ئەو تۆمارانەیە کە تیایاندا نوسراوەتەوە بە جۆرێك کەئەو تۆمارانە قورس و سوك دەبن بە گوێرەی کردەوە نووسراوەکان کێشانەکە وای لێدێت هەروەکو ئەوەیە بلێیت کێشانەکە بۆ کردەوەکانە چونکە تۆمارەکەش ئەو کردەوانەی تیادا تۆمارکراوە و لەخۆوە پەیدا نەبووە، وەهەرچی

---

[1] البخاري : كتاب التفسير من سورة الكهف : باب ﴿أُولَـٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ بِـَٔايَـٰتِ رَبِّهِمْ وَلِقَآئِهِۦ﴾ (٤٧٢٩).

ومسلم : كتاب صفة القيامة والجنة والنار (٢٧٨٥)(١٨).

دەربارەی کێشانی خاوەن کارەکەیە جامەبەست پێی پلەو پایەو ڕێزەکەیەتی . وەئـەوەش کۆبەندییەکی باشە وەخواش باشتر دەزانێت [١].

[١] تێبینی وەرگێڕ : خوێنەری ئازیز زۆر ئاساییە بووترێت هەرکام لەو سیانە پێوانـەو کێشانە دەکرێت چونکە هیچ دژایەتیەك نیە لەنێوانیاندا لەبەر ڕۆشنایی فەرموودەکان، جاکەوایە بەڵگەکان لەسەرئەوەن کە هەرکام لە ﴿ کەسەکان خودی خۆیان، ئەو تۆمارانەی کردەوەکانی تێدا تۆمارکراوە، کردەوەکـان ﴾ بـۆ هەریەکەیـشیان بەڵگـەی ڕاسـت و دروست هەیە و لەپێشەوە باسکرا بەم شێوەیە بۆت کۆدەکەمەوە :

١- بۆ کێشانی کردەوەکان : پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم دەفەرمووێت : ﴿كَلِمَتَانِ حَبِيبَتَانِ إِلَى الرَّحْمَنِ خَفِيفَتَانِ عَلَى اللِّسَانِ ثَقِيلَتَانِ فِي الْمِيزَانِ سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِيمِ ﴾١متفق عليه.

واتە ﴿ دوو وشە هەن خۆشەویست لای خوای میهرەبان ئاسان وسوکن لەسەر زوبان قورسـن لەتـەرازوودا سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِيمِ ﴾. ئەوە بەڵگەیە لەسەر کێشانی کردەوەکان.

٢- بۆکێشانی تۆمارە لاپەڕەکان : پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم دەفەرمووێت :﴿ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَسْتَخْلِصُ رَجُلًا مِنْ أُمَّتِي عَلَى رُءُوسِ الْخَلَائِقِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيَنْشُرُ عَلَيْهِ تِسْعَةً وَتِسْعِينَ سِجِلًّا كُلُّ سِجِلٍّ مَدَّ الْبَصَرِ ثُمَّ يَقُولُ لَهُ أَتُنْكِرُ مِنْ هَذَا شَيْئًا أَظَلَمَتْكَ كَتَبَتِي الْحَافِظُونَ قَالَ لَا يَا رَبِّ فَيَقُولُ أَلَكَ عُذْرٌ أَوْ حَسَنَةٌ فَيُبْهَتُ الرَّجُلُ فَيَقُولُ لَا يَا رَبِّ فَيَقُولُ بَلَى إِنَّ لَكَ عِنْدَنَا حَسَنَةً وَاحِدَةً لَا ظُلْمَ الْيَوْمَ عَلَيْكَ فَتُخْرَجُ لَهُ بِطَاقَةٌ فِيهَا أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ فَيَقُولُ أَحْضِرُوهُ فَيَقُولُ يَا رَبِّ مَا هَذِهِ الْبِطَاقَةُ مَعَ هَذِهِ السِّجِلَّاتِ فَيُقَالُ إِنَّكَ لَا تُظْلَمُ قَالَ فَتُوضَعُ السِّجِلَّاتُ فِي كَفَّةٍ قَالَ فَطَاشَتْ السِّجِلَّاتُ وَثَقُلَتْ الْبِطَاقَةُ وَلَا يَثْقُلُ شَيْءٌ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ ﴾

واتـە ﴿ خـوای گـەورە لـەڕۆژی دوایـدا پیاوێـك لـە ئوممەتەکـەم دێنێـت لەبەرچـاوی هـەموو خـەڵکی ڕایدەوەستێنێت، جا نەوەدو نۆ پەرتوکی بـۆ بڵـاو دەکرێتـەوە، هەرپەرتوکـەش چـەند چـاو بڕبکـات درێـژە، پاشـان دەفەرمووێت : ئایە نکۆڵی لەهیچ کام لەم تاوانانە دەکەیت ؟، ئایە فریشتە نووسـەرەکانم ستەمیان لێکردیت ؟ دەڵێت نەخێر، ئەی پەروەردگارم، خوای گەورە دەفەرمووێت ئایە هیچ پاساو و بیانوویەکت هەیە، یان هیچ چاکەیەکت هەیە ؟ جاماوەیەك بێ دەنگ دەبێت، پاشان دەڵێت : نەخێر ئەی پەروەردگار، جا خوای گەورە دەفەرمووێت بەڵێ، تۆ یەك چاکەت لای ئێمە هەیە، ئەمڕۆ هیچ ستەمێکت لێناکرێت، جابلیتێکی بۆ دەردەکرێت تێـدا نووسـراوە ﴿أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ ﴾ جا دەفەرمووێت :بیهێنن بیکێشن، جائـەو دەڵێـت : ئـەی پـەروەردگارم ئـەم بلیتە چیە لەبەرامبەر ئەو هەموو تۆمارانە، ئەویش دەفەرمووێت : تۆ ئەمڕۆ هیچ ستەمێکت لێناکرێت، پێغەمبەری خـوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم دەفەرمووێت : ئەوجا تۆمارەکانی بۆ دەخرێتە تایەکی تەرازووەکـە بلیتەکـەش دەخرێتـە تاکەی تری تەرازووەکە، فەرمووی : جا تای تۆمارەکان بەرزبوویەوە و بلیتەکە لەو هەمووی قورسـتر بـوو، فـەرمووی یێگومان هیچ شتێك نیە لـەبەرامبـەر ناوی خوای گەورەدا قورس بێت ﴾. ئەوە بەڵگەیە لـەسەر کێشانی تۆمـارو پـەڕە تۆمارکراوەکان.

٣- بۆکێشانی خودی کەسەکان : پێغەمبـەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم دەفەرمووێت :﴿ إِنَّهُ لَيَأْتِي الرَّجُلُ الْعَظِيمُ السَّمِينُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لَا يَزِنُ عِنْدَ اللَّهِ جَنَاحَ بَعُوضَةٍ وَقَالَ اقْرَءُوا ﴿فَلَا نُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَزْنًا (١٠٥)﴾ الكهف: ١٠٥ ﴾ متفق عليه.

واتە ﴿لەڕۆژی قیامەتدا پیاوێکی گەورەی قەڵەو دێت، لای خوای گەورە کێشی باڵە مێشولەیەکی نیە، فەرمووی جـا ئەم ئایەتە بخوێننەوە ﴿جا لەڕۆژی قیامەتدا هیچ جۆرە بایەخو سەنگێك بـۆ ئـەو بێـاوەڕانـە دانـانێین﴾. ئـەوە بەڵگـەیـە لەسەر کێشانی مرۆڤەکان.

کەواتە خۆشەویستان هیچ دژایەتیەك نیە لە نێوانیانداو دەگونجێت هەرسێکیان بکێشرێت والله أعلم ﴿ وەرگێڕ ﴾.

﴿نشر الدواوين - بڵاوکردنەوەی تۆماری کردنەوەکان﴾

النشر : لەزمانەوانیدا بەواتای کردنەوەی پەرتووکێك یان بڵاوکردنەوەی شتێك دێت، وەلەشەرعدا بەواتای دەرخستن و ئاشکراکردنی لاپەڕەکانی کردەوەکان لەڕۆژی قیامەتدا وە دابەشکردنیان .

وە ﴿الدواوین کۆی دیوان ﴾ە کەئەویش لەزمانەوانیدا بریتیە لەو پەرتووکەی سەرژمێری سەربازی تێدا دەکرێت و ناویانی تێدا تۆماردەکرێت وە هاوشێوەی ئەوە، وەلە شەرعدا : بریتیە لەو پەڕانەی کە کردەوەکانی تێیدا تۆمارکراوە کە فریشتەکان نوسیویانە لەسەر بکەرەکەی ﴿ واتە کەسەکە چی کردبێت ئەوان نوسیویانە چونکە ئیشیان تەنها ئەوەیە خوای گەورە دەفەرموێت : ﴿ مَّا يَلْفِظُ مِن قَوْلٍ إِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ ﴿١٨﴾ ﴾ق: ١٨واتە هەروتەیەکی لەدەم دەردەچێت فریشتەی چاودێری ئامادە لەلایەتی دەینووسێت ﴿ وەرگێڕ ﴾. ﴾.

جا بڵاوکردنەوەی الدواوین ئاشکراکردنی نامەی کردەوەکانە لەڕۆژی قیامەتدا جا ئەو پەڕاوە تۆمارکراوانە دەفڕن بۆلای ڕاستی بەندەکان و بۆلای چەپی بەندەکان ﴿بەجۆرێك ئەوەی باوەڕدارە دەکەوێتە پێشیەوە و بەدەستی ڕاست وەریدەگرن وەئەوانەی بێباوەڕو و دووڕوون دەکەوێتە پشتیانەوە و بەدەستی چەپ وەریدەگرن – وەرگێڕ ﴾.

وەئەوەش چەسپاوە بەبەڵگەی قورئان و سوننەت و کۆدەنگی ئوممەت.

خوای گەورە دەفەرموێت : ﴿ فَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَٰبَهُۥ بِيَمِينِهِۦ ﴿٧﴾ فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا ﴿٨﴾ وَيَنقَلِبُ إِلَىٰٓ أَهْلِهِۦ مَسْرُورًا ﴿٩﴾ وَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَٰبَهُۥ وَرَآءَ ظَهْرِهِۦ ﴿١٠﴾ فَسَوْفَ يَدْعُوا۟ ثُبُورًا ﴿١١﴾ وَيَصْلَىٰ سَعِيرًا ﴿١٢﴾ ﴾ الانشقاق: ٧ – ١٢

واته ﴿ ئینجا ئەو کەسەی نامەو دۆسیەی کارو کردەوەکانی درایە دەستی ڕاستی کە ئەوەش نیشانەی بەختیارییە ئیتر پرسینەوەیەکی سوك و ئاسانی لەگەڵدا دەکرێت پاشان پاداشت وەردەگرێت لە خراپەکانیشی دەبوردرێت، و بەخۆشی و شادییەوە دەگەڕێتەوە لای ژن و منداڵ و خزم و کەس و کاری خواناسی لە بەهەشتدا، وە بەڵام ئەو کەسەی کەلە پشتیەوە نامەی کردەوەکانی درایە دەستی ئەوا هاوارو دادی لێ هەڵدەستێت داوای مردنی خۆی دەکات، چونکە دەزانێت ڕادەکێشرێتە ناو ئاگرێکی بلێسەدارو سوتێنەرەوە ﴾.

وەهەروەها دەفەرموویت : ﴿ وَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَٰبَهُۥ بِشِمَالِهِۦ فَيَقُولُ يَٰلَيْتَنِي لَمْ أُوتَ كِتَٰبِيَهْ ﴿٢٥﴾ ﴾ الحاقة: ٢٥ واته ﴿ بەڵام ئەو کەسەی کارنامەی دەدرێتە دەستی چەپی جا دەڵێ خۆزگە! نامەکەم پێنەدرایە ﴾.

وە لەدایکمان عائیشەوە ڕەزای خوای لێ بێت کە پرسیاری کرد لە پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم پێی ووت : ﴿هل تذكرون أهليكم ؟ قال : أمَّا في ثلاثة مَواطِنَ ، فلا يذكر أحد أحدا : عند الميزان حتى يعلم أيخِف ميزانُه ، أم يثقل ؟ وعند تطاير الصحف حتى يعلم أين يقع كتابه : في يمينه ، أم في شماله ، أم من وراء ظهره ؟ وعند الصراط إذا وُضِع بين ظهريّ جهنم حتى يجوزَ ﴾ رواه أبو داود والحاكم وقال صحيح على شرطهما[1] .

---

١ أخرجه أبوداود (٤٧٥٥) والحاكم في المستدرك (٤/ ٥٧٨) والآجري في الشريعة (٣٨٥) من طرق عن الحسن عن عائشة . وذكر الشيخ الألباني في ضعيف أبي داود .

وقال الحاكم : صحيح إسناده على شرط الشيخين لولا إرسال فيه بين الحسن وعائشة وأقره الذهبي.

وللحديث طريق آخر رواه أحمد (٦/ ١١٠) من طريق إبن لهيعة عن خالد بن أبي عمران عن القاسم بن محمد عن عائشة .

وقال الهيثمي في المجمع (١٠/ ٣٥٩) ((عند أبي داود طرف منه رواه أحمد وفيه إبن لهيعة وهو ضعيف وقد وثق، وبقية رجاله رجال صحيح)).

واتە ﴿ ئایە خێزان و ژن و منالّ و کەس و خزمتان دەناسنەوە، فەرمووی : بەلّیّ بەلام لەسیّ شوێندا نەخێر جا لەو سیّ شوێنەدا هیچ کەس کەس ناناسێتەوە : لە لای تەرازو تا دەزانێت ئایە کێشانەکەی سوکە یان قورسە، وەلەلای فڕینی لاپەڕە تۆمارکراوەکاندا تا دەزانێت دەکەوێتە چ شوێنێکەوە دەکەوێتە لای ڕاستیەوە یان لای چەپیەوە یان دەکەوێتە پشتیەوە، وەلەلای پردی صراط دا ئەگەر دانرا لەسەر پشتی دۆزەخ تا تێدەپەڕێت﴾ .

وەهەموو موسلّمانان کۆدەنگن لە جێگیربوون و سەلماندنی.

چۆنیەتی وەرگرتنی نامەکە ﴿ پەرتووکەکە﴾:

باوەڕدار بەدەستی ڕاستی نامەکەی وەردەگرێت جا زۆر دلّخۆش دەبێت و موژدە دەدات بەکەسانی ترو دەلّێت : ﴿هَآؤُمُ اقْرَءُوا۟ كِتَـٰبِيَهْ ﴿١٩﴾﴾ الحاقة: ١٩واتە ﴿ جا لەخۆشی و شادیدا بەدەنگی بەرز دەلّێت : فەرموو ئەوەتە نامەکەم بگرن و بیخوێننەوە﴾.

وە بێباوەڕ بەدەستی چەپ یان لە پشتیوە نامەکەی وەردەگرێت جاهاوار دەکات دەلّیّ وەیل و مالّوێرانی بۆمن :﴿يَـٰلَيْتَنِى لَمْ أُوتَ كِتَـٰبِيَهْ ﴿٢٥﴾ وَلَمْ أَدْرِ مَا حِسَابِيَهْ ﴿٢٦﴾﴾ الحاقة: ٢٥ ـ ٢٦

واتە:﴿ خۆزگە نامەکەم پێنەدرایە، وە نەمزانیایە سەرئەنجامی لێپرسینەوەم چییە ﴾.

****

ولنبيِّنا محمدٌ – صلى الله عليه وسلم – حوْضٌ في القِيامَةِ ماؤُهُ أشَدُّ بياضًا مِنَ اللَّبَنِ، وأحْلَى مِنَ العَسَلِ، وأَبَارِيقُهُ عَدَدَ نُجُومِ السَّمَاءِ، مَنْ شَرِبَ مِنْهُ شَرْبَةً لَمْ يَظْمَأْ بعْدَهَا أبدًا.

وە بۆ پێغەمبەرەکەمان محمد صلى الله عليه وعلى آله وسلم لەڕۆژی قیامەتدا حەوزێك هەیە ، ئاوەکەی سپیترە لەشیر، وەخۆشتر و شیرینترە لە هەنگوین، وەژمارەی قاپەکانی ﴿ سوراحیەکانی ﴾ کە ئاوی پێ دەخورێتەوە بەقەد ئەستێرەکانی ئاسمانە. هەرکەسێك لێی بخواتەوە ئیتر لەدوای ئەوە وە هەرگیز تینووی نابێت.

ڕاڤەی شێخ ئیبنو عثیمین

﴿الحوض﴾

الحوض : ئەستێل : لەزمانەوانیدا واتە کۆبوونەوە گرد بووەوە ئاوەکە گرددەبێتەوە ئەگەر کۆبووە وە، وە بۆ ئەو شوێنە بەکاردەهێنرێت کە ئاوی تێدا کۆبووبێتەوە ﴿هەرلەبەرئەوەشە لەزمانی شیرنی کوردیدا پێی دەگوترێت ئەستێل یان ئەستێرەك یان ئاوکۆ کەهەرکام لەوانە ڕاستە – وەرگێڕ ﴾.

وەلەشەرعدا : حەوزێکی ئاوە کەلە کەوسەرەوە دیتە خوارەوە کەلەناو بەهەشتدایە لە گۆڕەپانی قیامەتدا بۆ پێغەمبەری خوایە صلى الله عليه وعلى آله وسلم وەبەڵگەش لەسەری فەرموودە موتەواترەکانە وە کۆدەنگی ئەهلی سوننەیە لەسەری .

وە پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم دەفەرموویت : ﴿ إِنِّي فَرَطُكُمْ عَلَى الْحَوْضِ ﴾[١] واتە ﴿ من پێشتان دەکەوم بۆسەر حەوزی کەوسەرو لەوێ چاوەڕوانتانم﴾.

پێشین ئەهلی سوننە کۆدەنگن لەسەر جێگیرکردنی و سەلماندنی، وەبێگومان موعتەزیلەکان حەوززی کەوسەر ڕەدی دەکەنەوە و باوەڕیان پێ نیە، وەئێمەش بە دوو ڕاستی وەڵامیان دەدەینەوە:

١- ئەو هەموو فەرموودە موتەواترەی لەوبارەوە هاتووە لە پێغەمبەری خواوە صلى الله عليه وعلى آله وسلم.

٢- کۆدەنگی ئەهلی سوننە لەسەر ئەوە.

﴿ چۆنیەتی حەوزەکە ﴾

درێژیەکەی ڕێڕەوی مانگێکە وە پانیەکەی ڕێڕەوی مانگێکە وەهەموو لایەکانی وەك یەك یەکسانن وەپەرداخەکانی وەکو ئەستێرەکانی ئاسمان وایە لەزۆریدا وە ئاوەکەی لە شیر سپیترە وە لە هەنگوین شیرینترە وە بۆنەکەی لە بۆنی میسك خۆشترە دوو پلوسكو بۆری تێدایە کە ئاوی لەبەهەشتەوە بۆدێنن یەکێکیان لە ئاڵتوونە ئەویتریان لە زیوە

---

[١] البخاري : كتاب الرقاق : باب في الحوض (٦٥٨٣),(٦٥٨٤).

ومسلم : كتاب الفضائل : باب إثبات حوض نبينا صلى الله عليه وعلى آله وسلم (٢٢٩٠)(٢٦), (٢٢٩١) (٢٦) من حديث سهل بن سعد وأبي سعيد الخدري رضى الله عنهما .

قال ابن أبي العز في شرح الطحاوية (١/ ٢٧٧):((والأحاديث الواردة في ذكر الحوض تبلغ حد التواتر، رواها من الصحابة بضع وثلاثون صحابياً رضي الله عنهم ولقد استقصى طرقها شيخنا عماد الدين ابن كثير تغمده الله برحمته في آخر تاريخه الكبير المسمى بالبداية والنهاية))أ.هـ . وكذا انظر فتح الباري (١١/ ٤٦٨,٤٦٩).

وقوله ﴿ إِنِّي فَرَطُكُمْ عَلَى الْحَوْضِ ﴾ . أي متقدمكم إليه النهاية لابن الثير (٣/ ٤٣٤).

باوەڕدارانی ئوممەتی پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم دێنە سەری و لێیدەخۆنەوە جاهەركەسێك قومێ ئاوی لێبخواتەوە لەدوای ئەوە هەرگیز تینووی نابێت وە هەموو ئەوانەی كە باسكرا جێگیرە لە هەردوو صەحیحی بوخاری یان یەكێكیانـدا[1] كەئەویش ئێستا بوونی هەیە لەبەر فەرمایشتەكەی پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم كەدەفەرمووێت :﴿ إِنِّي وَاللَّهِ لَأَنْظُرُ إِلَى حَوْضِي الْآنَ ﴾ رواه البخاري [2] واتە ﴿ والله ی من ئێستا تەماشای حەوزەكەم دەكەم ﴾.

ئەو ئاوەشی كەبۆی دێت و تێدەڕژێت لە ئاوی كەوسەری بەهەشتەوەیە لەبەر فەرمایشتەكەی پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم كەدەفەرمووێت : ﴿وَأَعْطَانِي الْكَوْثَرَ فَهُوَ نَهْرٌ مِنْ الْجَنَّةِ يَسِيلُ فِي حَوْضِي ﴾ رواه أحمد وهو حسن الإسناد والمتن [3].

واتە ﴿ وە كەوسەری پێبەخشیووم كەئەویش ڕووبارێكە لەبەهەشتدا دەڕژێتە ناو حەوزەكەمەوە ﴾.

---

١ البخاري : كتاب الرقاق : باب في الحوض (٦٥٧٩) .

ومسلم : إتاب الفضائل : باب إثبات حوض نبينا صلى الله عليه وعلى آله وسلم وصفاته (٢٢٩٢) (٢٧) .

من حديث عبدالله بن عمرو بن العاص رضي الله عنهما .

والبخاري : كتاب الرقاق : باب في الحوض (٦٥٨٠) .

ومسلم : إتاب الفضائل : باب إثبات حوض نبينا صلى الله عليه وعلى آله وسلم وصفاته (٢٣٠٣)(٤٣) من حديث أنس بن مالك رضي الله عنه.

ومسلم في المصدر نفسه (٢٣٠١)(٣٧). من حديث ثوبان رضي الله عنه.

٢ كتاب الرقاق : باب في الحوض (٦٥٩٠) .من حديث عقبة بن عامر رضي الله عنه.

٣ نهاية البداية والنهاية (٢/ ٢٤٤) وفي إسناده ابن لهيعة وهو ضعيف.

بۆ هەموو پێغەمبەرێك حەوزێك هەیە كە تایبەتە بەخۆیی و نەتەوەكەیەوە بەڵام حەوزەكەی پێغەمبەری خوا صلی الله علیه وعلی آله وسلم لەهەموویان گەورەترو مەزنترە وەزۆرترین كەسیش دێتە سەری ﴿ ئەمە بەڵگەیە لەسەرئەوەی كە ئوممەتی پێغەمبەری خوا صلی الله علیه وعلی آله وسلم لەهەموو ئوممەتەكان زۆرترە – وەرگێڕ﴾

لەبەر فەرمایشتەكەی پێغەمبەری خوا صلی الله علیه وعلی آله وسلم كەدەفەرموویێت:

﴿إِنَّ لِكُلِ نَبِي حَوْضاً وَإِنَهُمْ لَيَتَباهَوْنَ أَيُهُمْ أَكْثَر وَارِدة وَإِنّي لَأَرْجُو أَنْ أَكُونَ أَكْثَرَهُمْ وَارِدَةً﴾. رواه الترمذي وقال غريب وروى ذلك إبن أبي الدنيا وابن ماجة من حديث أبي سعيد وفيه ضعف لكن صححه بعضهم من أجل تعدد الطرق[1].

واته ﴿هەموو پێغەمبەرێك حەوزێكی هەیە، و ئەوان شانازی دەكەن كە كامیان زیاتر ژمارەی هاتوانی سەر حەوزەكەی زیاتر بێت، وەمن هیوام وایە كە هاتوانی سەر حەوزەكەم لە هەمویان زیاتر بێت ﴾[2].

---

[1] حديث صحيح : الترمذي (٢٤٤٣) منطريق الحسن عن سمرة وقال الترمذي : هذل حديث غريب.

قال الحافظ في الفتح (١١/ ٤٦٧) : ((وأشار أى –الترمذي –إلى أنه اختلف في وصله وإرساله ةأن المرسل أصح .

قلت : والمرسل أخرجه ابن أبي الدنيا بسندٍ صحيح عن الحسن قال : قال رسول الله عليه وعلى آله وسلم ﴿ إنَ لكل نبي حوضاً وهو قائم على حوضه بيده عصا يدعو من عرف من أمته، إلا أنهم يتباهون أيهم أثر تبعا، وإني لأرجو أن أكون أكثرهم تبعا ﴾ وأخرجه الطبراني من وجه آخر عن سمرة موصولاً ومرفوعاً مثله وفي سنده لين، وأخرج إبن أبي الدنيا أيضاً حديث أبي سعيد رفعه ﴿ وكل نبي يدعو أمته، ولكل نبي حوض، فمنهم من يأتيه الفئام ومنهم من يأتيه العصبة ومنهم من يأتيه الواحد ومنهم من يأتيه الإثنان ومنهم من لايأتيه أحد، وإني لأكثر الأنبياء تبعاً يوم القيامة ﴾ وفي إسناده لين . وإن ثبت فالمختص بنبينا عليه وعلى آله وسلم الكوثر الذي يصب من مائه في حوضه فإنه لم ينقل نظيره لغيره)) أ.هـ .

[2] ئامۆژگاری هەموو موسڵمانێكی دڵسۆز و ژیر دەكەم بۆ زیاتر شارەزابوون لە حەوزەكەی پێغەمبەری خوا صلی الله علیه وعلی آله وسلم بگەڕێنەوە بۆ پەرتووكی ﴿ قیامەت لە قورئان و فەرموودە صەحیحەكاندا ﴾ دانراوی مامۆستامان محمدی مەلا فائق شارەزووری خوا بیپارێزێت لەلاپەڕە ٢٦٦دەست پێدەكات تا لاپەڕە ٢٩٣ . ﴿ وەرگێڕ ﴾.

والصِّراطُ حقٌّ يَجُوزُهُ الأَبْرارُ، ويَزِلُّ عنْهُ الفُجَّارُ.

وەباوەڕمان بەپردی صِّراط هەیە کـە هەقـەو ڕسـتە چـاکەکاران لێـی دەپەڕنـەوە وە خراپەکارانیش لـەسەری دەخلیسکێن و ناتوانن لێی بپەڕنەوە و دەکەونە ناو دۆزەخەوە

ڕاڤەی شێخ ئیبنو عثیمین

الـصِّراط : لەزمانەوانیـدا بـەواتای ڕێگـە دێـت، وەلەشـەرعدا بریتیـە لـە پردێکـی ڕاکێشراو بەسەر دۆزەخدا تاخەڵکی بەسەریدا بپەڕنەوە بۆ بەهەشت، کەئەوەش جـێگیرە بەبەڵگەی قورئان وسوننەت و وتەی پێشین .

خوای گـەورە دەفـەرموویێت : ﴿ وَإِن مِّنكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا ﴾مريم: ٧١ واتـە ﴿ ئـەی خەڵکینـە ! ئـیلا دەبێـت هـەموو نزیکـی ئـاگری دۆزەخ ببنـەوە و بەسـەر پردەکـەی ﴿الصِّراط﴾دا تێپەڕن .

هەریەکە لـە عبـدالله ی کـوڕی مەسـعود وە قـەتادە وە زەیـدی کـوڕی ئەسـلەم بـە تێپەڕبوون بەسەر پردی ﴿الصِّراط ﴾دا لێکیان داوەتەوە، وەکۆمەڵێکی تر لـەوانە عبدالله ی کوڕی عەبباس ڕەزای خوا لـەهەمووان بێت بە ڕۆیشتنە ناو ئاگر لێکیانداوەتەوە بەڵام دوای چوونە ناوی ڕزگاریان دەبێت.

وە پێغەمبەری خوا صلى الله عليـه وعلـى آلـه وسـلم دەفـەرموویێت : ﴿ثُـمَّ يُـضْرَبُ الْجِسْرُ عَلَى جَهَنَّمَ وَتَحِلُّ الشَّفَاعَةُ وَيَقُولُونَ اللَّهُمَّ سَلِّمْ سَلِّمْ ﴾ متفق عليه[1] .

---

[1] جزء من حديث أبي سعيد الخدري الطويل الذي أخرجه :

البخاري : كتاب التوحيد : باب قول الله تعالى ﴿ وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَّاضِرَةٌ ﴾ القيامة: ٢٢ (٧٤٣٩).

ومسلم : كتاب الإيمان : باب معرفة طريق الرؤية (١٨٣)(٣٠٢).

* الجِسر : ڕێگە . شرح النووي لمسم (٢٩/٣).

واته ﴿ پاشان پردێك لەسەر دۆزەخ دادەنرێت وە تكاكردنیش دێتەجێ وە دەڵێن ئەی پەروەردگار سەلامەتمان بكە سەلامەتمان بكە ﴾[١].

وە ئەهلی سوننەت هەرهەموویان كۆدەنگن لەسەر بوونی و جێگیر كردنی .

---

[١] ئەوە بەشێكە لەو فەرموودەیەی كە پێشەوا موسلیم لە صەحیحەكەیدا ڕیوایەتی كردووە و زۆر لەو بابەتانەی ئێمە بەشوێن فێربوونیدا دەگەڕێین تێدایە جا بۆیە پێمخۆشە فەرموودەكە وەكو خۆی بهێنم تا زیاتر بتوانین سودمەند بین لێی و شارەزای ببین، بفەرموو:

٤٧٢ – وَحَدَّثَنِى سُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ قَالَ حَدَّثَنِى حَفْصُ بْنُ مَيْسَرَةَ عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ عَنْ أَبِى سَعِيدٍ الْخُدْرِىِّ أَنَّ نَاسًا فِى زَمَنِ رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ هَلْ نَرَى رَبَّنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- « نَعَمْ ». قَالَ « هَلْ تُضَارُّونَ فِى رُؤْيَةِ الشَّمْسِ بِالظَّهِيرَةِ صَحْوًا لَيْسَ مَعَهَا سَحَابٌ وَهَلْ تُضَارُّونَ فِى رُؤْيَةِ الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ صَحْوًا لَيْسَ فِيهَا سَحَابٌ ». قَالُوا لاَ يَا رَسُولَ اللَّهِ. قَالَ « مَا تُضَارُّونَ فِى رُؤْيَةِ اللَّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِلاَّ كَمَا تُضَارُّونَ فِى رُؤْيَةِ أَحَدِهِمَا إِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ أَذَّنَ مُؤَذِّنٌ لِيَتَّبِعْ كُلُّ أُمَّةٍ مَا كَانَتْ تَعْبُدُ. فَلاَ يَبْقَى أَحَدٌ كَانَ يَعْبُدُ غَيْرَ اللَّهِ سُبْحَانَهُ مِنَ الأَصْنَامِ وَالأَنْصَابِ إِلاَّ يَتَسَاقَطُونَ فِى النَّارِ حَتَّى إِذَا لَمْ يَبْقَ إِلاَّ مَنْ كَانَ يَعْبُدُ اللَّهَ مِنْ بَرٍّ وَفَاجِرٍ وَغُبَّرِ أَهْلِ الْكِتَابِ فَيُدْعَى الْيَهُودُ فَيُقَالُ لَهُمْ مَا كُنْتُمْ تَعْبُدُونَ قَالُوا كُنَّا نَعْبُدُ عُزَيْرَ ابْنَ اللَّهِ. فَيُقَالُ كَذَبْتُمْ مَا اتَّخَذَ اللَّهُ مِنْ صَاحِبَةٍ وَلاَ وَلَدٍ فَمَاذَا تَبْغُونَ قَالُوا عَطِشْنَا يَا رَبَّنَا فَاسْقِنَا. فَيُشَارُ إِلَيْهِمْ أَلاَ تَرِدُونَ فَيُحْشَرُونَ إِلَى النَّارِ كَأَنَّهَا سَرَابٌ يَحْطِمُ بَعْضُهَا بَعْضًا فَيَتَسَاقَطُونَ فِى النَّارِ. ثُمَّ يُدْعَى النَّصَارَى فَيُقَالُ لَهُمْ مَا كُنْتُمْ تَعْبُدُونَ قَالُوا كُنَّا نَعْبُدُ الْمَسِيحَ ابْنَ اللَّهِ. فَيُقَالُ لَهُمْ كَذَبْتُمْ. مَا اتَّخَذَ اللَّهُ مِنْ صَاحِبَةٍ وَلاَ وَلَدٍ. فَيُقَالُ لَهُمْ مَاذَا تَبْغُونَ فَيَقُولُونَ عَطِشْنَا يَا رَبَّنَا فَاسْقِنَا. – قَالَ – فَيُشَارُ إِلَيْهِمْ أَلاَ تَرِدُونَ فَيُحْشَرُونَ إِلَى جَهَنَّمَ كَأَنَّهَا سَرَابٌ يَحْطِمُ بَعْضُهَا بَعْضًا فَيَتَسَاقَطُونَ فِى النَّارِ حَتَّى إِذَا لَمْ يَبْقَ إِلاَّ مَنْ كَانَ يَعْبُدُ اللَّهَ تَعَالَى مِنْ بَرٍّ وَفَاجِرٍ أَتَاهُمْ رَبُّ الْعَالَمِينَ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى فِى أَدْنَى صُورَةٍ مِنَ الَّتِى رَأَوْهُ فِيهَا.

قَالَ فَمَا تَنْتَظِرُونَ تَتْبَعُ كُلُّ أُمَّةٍ مَا كَانَتْ تَعْبُدُ. قَالُوا يَا رَبَّنَا فَارَقْنَا النَّاسَ فِى الدُّنْيَا أَفْقَرَ مَا كُنَّا إِلَيْهِمْ وَلَمْ نُصَاحِبْهُمْ. فَيَقُولُ أَنَا رَبُّكُمْ. فَيَقُولُونَ نَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْكَ لاَ نُشْرِكُ بِاللَّهِ شَيْئًا – مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلاَثًا – حَتَّى إِنَّ بَعْضَهُمْ لَيَكَادُ أَنْ يَنْقَلِبَ. فَيَقُولُ هَلْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُ آيَةٌ فَتَعْرِفُونَهُ بِهَا فَيَقُولُونَ نَعَمْ. فَيُكْشَفُ عَنْ سَاقٍ فَلاَ يَبْقَى مَنْ كَانَ يَسْجُدُ لِلَّهِ مِنْ تِلْقَاءِ نَفْسِهِ إِلاَّ أَذِنَ اللَّهُ لَهُ بِالسُّجُودِ وَلاَ يَبْقَى مَنْ كَانَ يَسْجُدُ اتِّقَاءً وَرِيَاءً إِلاَّ جَعَلَ اللَّهُ ظَهْرَهُ طَبَقَةً وَاحِدَةً كُلَّمَا أَرَادَ أَنْ يَسْجُدَ خَرَّ عَلَى قَفَاهُ. ثُمَّ يَرْفَعُونَ رُءُوسَهُمْ وَقَدْ تَحَوَّلَ فِى صُورَتِهِ الَّتِى رَأَوْهُ فِيهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ فَقَالَ أَنَا رَبُّكُمْ. فَيَقُولُونَ أَنْتَ رَبُّنَا. ثُمَّ يُضْرَبُ الْجِسْرُ عَلَى جَهَنَّمَ وَتَحِلُّ الشَّفَاعَةُ وَيَقُولُونَ اللَّهُمَّ سَلِّمْ سَلِّمْ ». قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا الْجِسْرُ قَالَ « دَحْضٌ مَزِلَّةٌ. فِيهِ خَطَاطِيفُ وَكَلاَلِيبُ وَحَسَكٌ تَكُونُ بِنَجْدٍ فِيهَا شُوَيْكَةٌ يُقَالُ لَهَا السَّعْدَانُ فَيَمُرُّ الْمُؤْمِنُونَ كَطَرْفِ الْعَيْنِ وَكَالْبَرْقِ وَكَالرِّيحِ وَكَالطَّيْرِ وَكَأَجَاوِيدِ الْخَيْلِ وَالرِّكَابِ فَنَاجٍ مُسَلَّمٌ وَمَخْدُوشٌ مُرْسَلٌ وَمَكْدُوسٌ فِى نَارِ جَهَنَّمَ. حَتَّى إِذَا خَلَصَ الْمُؤْمِنُونَ مِنَ النَّارِ فَوَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ مَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ بِأَشَدَّ مُنَاشَدَةً لِلَّهِ فِى اسْتِقْصَاءِ الْحَقِّ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ لِلَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لإِخْوَانِهِمُ الَّذِينَ فِى النَّارِ يَقُولُونَ رَبَّنَا كَانُوا يَصُومُونَ مَعَنَا وَيُصَلُّونَ وَيَحُجُّونَ. فَيُقَالُ لَهُمْ أَخْرِجُوا مَنْ عَرَفْتُمْ. فَتُحَرَّمُ صُوَرُهُمْ عَلَى النَّارِ فَيُخْرِجُونَ خَلْقًا كَثِيرًا قَدْ أَخَذَتِ النَّارُ إِلَى نِصْفِ سَاقَيْهِ وَإِلَى رُكْبَتَيْهِ ثُمَّ يَقُولُونَ رَبَّنَا مَا بَقِىَ فِيهَا أَحَدٌ مِمَّنْ أَمَرْتَنَا بِهِ. فَيَقُولُ ارْجِعُوا فَمَنْ وَجَدْتُمْ فِى قَلْبِهِ مِثْقَالَ دِينَارٍ مِنْ خَيْرٍ فَأَخْرِجُوهُ. فَيُخْرِجُونَ خَلْقًا كَثِيرًا ثُمَّ يَقُولُونَ رَبَّنَا لَمْ نَذَرْ فِيهَا أَحَدًا مِمَّنْ أَمَرْتَنَا. ثُمَّ يَقُولُ ارْجِعُوا فَمَنْ وَجَدْتُمْ فِى قَلْبِهِ مِثْقَالَ نِصْفِ دِينَارٍ مِنْ خَيْرٍ فَأَخْرِجُوهُ. فَيُخْرِجُونَ خَلْقًا كَثِيرًا ثُمَّ يَقُولُونَ رَبَّنَا لَمْ نَذَرْ فِيهَا مِمَّنْ أَمَرْتَنَا أَحَدًا. ثُمَّ يَقُولُ ارْجِعُوا فَمَنْ وَجَدْتُمْ فِى قَلْبِهِ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ مِنْ خَيْرٍ فَأَخْرِجُوهُ. فَيُخْرِجُونَ خَلْقًا كَثِيرًا ثُمَّ يَقُولُونَ رَبَّنَا لَمْ نَذَرْ فِيهَا خَيْرًا ». وَكَانَ أَبُو سَعِيدٍ الْخُدْرِىُّ يَقُولُ إِنْ لَمْ تُصَدِّقُونِى بِهَذَا الْحَدِيثِ فَاقْرَءُوا إِنْ شِئْتُمْ (إِنَّ اللَّهَ لاَ يَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ وَإِنْ تَكُ حَسَنَةً يُضَاعِفْهَا وَيُؤْتِ مِنْ لَدُنْهُ أَجْرًا عَظِيمًا) « فَيَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ شَفَعَتِ الْمَلاَئِكَةُ وَشَفَعَ النَّبِيُّونَ وَشَفَعَ الْمُؤْمِنُونَ وَلَمْ يَبْقَ إِلاَّ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ فَيَقْبِضُ قَبْضَةً مِنَ النَّارِ فَيُخْرِجُ مِنْهَا قَوْمًا لَمْ يَعْمَلُوا خَيْرًا قَطُّ قَدْ عَادُوا حُمَمًا فَيُلْقِيهِمْ فِى نَهَرٍ فِى أَفْوَاهِ الْجَنَّةِ يُقَالُ لَهُ نَهَرُ الْحَيَاةِ فَيَخْرُجُونَ كَمَا تَخْرُجُ الْحِبَّةُ فِى حَمِيلِ السَّيْلِ أَلاَ تَرَوْنَهَا تَكُونُ إِلَى الْحَجَرِ أَوْ إِلَى الشَّجَرِ مَا يَكُونُ إِلَى الشَّمْسِ أُصَيْفِرُ وَأُخَيْضِرُ وَمَا يَكُونُ مِنْهَا إِلَى الظِّلِّ يَكُونُ أَبْيَضَ ». فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ كَأَنَّكَ كُنْتَ تَرْعَى بِالْبَادِيَةِ قَالَ « فَيَخْرُجُونَ كَاللُّؤْلُؤِ فِى رِقَابِهِمُ الْخَوَاتِمُ يَعْرِفُهُمْ أَهْلُ الْجَنَّةِ هَؤُلاَءِ عُتَقَاءُ اللَّهِ الَّذِينَ أَدْخَلَهُمُ اللَّهُ الْجَنَّةَ بِغَيْرِ عَمَلٍ عَمِلُوهُ وَلاَ خَيْرٍ قَدَّمُوهُ ثُمَّ يَقُولُ ادْخُلُوا الْجَنَّةَ فَمَا رَأَيْتُمُوهُ فَهُوَ لَكُمْ.

فَيَقُولُونَ رَبَّنَا أَعْطَيْتَنَا مَا لَمْ تُعْطِ أَحَدًا مِنَ الْعَالَمِينَ. فَيَقُولُ لَكُمْ عِنْدِى أَفْضَلُ مِنْ هَذَا فَيَقُولُونَ يَا رَبَّنَا أَىُّ شَىْءٍ أَفْضَلُ مِنْ هَذَا. فَيَقُولُ رِضَاىَ فَلاَ أَسْخَطُ عَلَيْكُمْ بَعْدَهُ أَبَدًا ». ﴿ وەرگێڕ ﴾

﴿چۆنیەتی پردی ﴿الصِّراط﴾ ﴾

پرسیارکرا لە پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم دەربارەی پردی ﴿الصِّراط﴾ جا ئەویش فەرمووی: ﴿مدَحْضةٌ مَزِلَّةٌ. عَلَيْهَا خَطَاطِيفُ وَكَلَالِيبُ وَحَسَكَة مُفَلْطَحَة لها شوكة عقيفاء تَكُونُ بِنَجْدٍ يُقَالُ لَهَا السَّعْدَانُ ﴾رواه البخاري [1].

واتە ﴿ فرێدەرێكی خلیسكە چەند قولاپێكی بەسەرەوەیە وە چەند دركێكی پان و تیژی لەسەرە كەدرِكەكانی چەماونەتەوە لە نەجد هەیە پێی دەڵێن سەعدان ﴾.

وەبەهەمان شێوە پێشەوا بوخاری لە ئەبی هورەیرەوە ڕەزای خوای لێ بێت دەگێڕێتەوە كە ﴿ وَبِهِ كَلابيب مِثْلُ شَوْكِ السَّعْدَانِ غَيْرَ أَنَّهُ لَا يَعْلَمُ مَا قَدْرُ عِظَمِهَا إِلَّا اللَّهُ تَخْطَفُ النَّاسَ بِأَعْمَالِهِم ﴾ واتە﴿ وە قولابی پێوەیە وەكو درِكی سەعدان بەڵام كەس ڕادەی گەورەیەتیەكەی نازانێت تەنها خوای گەورە نەبێت، خەڵكی بەگوێرەی كردەوەكانیان دەفرِێنێ بۆ ناو دۆزەخ ﴾.

وە لەصەحیحی موسلیمیشدا لەفەرموودەكەی ئەبی سەعیدی خودری ڕەزای خوای لێ بێت فەرمووی : ﴿بَلَغَنِي أَنَّ الْجِسْرَ أَدَقُّ مِنَ الشَّعْرَةِ وَأَحَدُّ مِنَ السَّيْف ﴾[2] ﴿پێمگەیشتووە ئەو پردە لە موو باریكترە و لە شمشێر تیژترە ﴾.

وەپێشەوا ئەحمەدیش هاوشێوەی ئەوەی لەدایكان عائیشەوە ڕیوایەتكردووە بەمەرفوعی.

---

١ جزء من حديث أبي سعيد الخدري المتقدم عند البخاري ومسلم .

٢ ذكره الإمام مسلم في صحيحه عقب روايته احديث أبي سعيد الخدري (١٨٣)(٣٠٢) المتقدم قال: ((قال أبو سعيد : بلغني أن الصراط أحدّ من السيف وأدقّ من الشعرة))

وراجع تعليق الحافظ ابن حجر في الفتح (١١/ ٤٥٤) على هذا البلاغ في بحث جيد.

﴿ چۆنیەتی پەڕینەوە بەسەر پردی ﴿الصِّراط ﴾ دا ﴾

هیچ کەسێك بەسەر پردی ﴿الصِّراط ﴾ دا تێپەڕنابێت بێجگە لە باوەڕداران نەبێت ئەوانیش بەگوێرەی کردەوەکانیان دەتوانن بەسەریدا تێپەڕن لەبەرفەرموودەکەی ئەبی سەعیدی خودریەوە ڕەزای خوای لێ بێت لە لە پێغەمبەری خواوە صلی الله علیە وعلی آلە وسلم لەناو فەرموودەکەدا ﴿فَيَمُرُّ الْمُؤْمِنُونَ كَطَرْفِ الْعَيْنِ وَكَالْبَرْقِ وَكَالرِّيحِ وَكَالطَّيْرِ وَكَأَجَاوِيدِ الْخَيْلِ وَالرِّكَابِ فَنَاجٍ مُسَلَّمٌ وَمَخْدُوشٌ مُرْسَلٌ وَمَكْدُوسٌ فِي نَارِ جَهَنَّم ﴾ متفق عليه[1] .

واتە ﴿ جا باوەڕداران وەکو چاوتروکان بەسەریدا تێدەپەڕن وە وەکو هەورە بروسکە وە وەکو با وە وەکو باڵندە وەوەکو باشترین ئەسپ و ووشتر وە هی وایان هەیە بەسەلامەتی ڕزگاری بووە وە هی وایان هەیە بەبریندای ڕزگاری بووە وەهەیانە سەرەو خوار خراوەتە ناو ئاگری دۆزەخ و کەڵکە بووە لەناو ئاگری دۆزەخدا ﴾.

وەلە صەحیحی موسلیمیشدا هاتووە کە ﴿تَجْرِي بِهِمْ أَعْمَالُهُمْ وَنَبِيُّكُمْ قَائِمٌ عَلَى الصِّرَاطِ يَقُولُ رَبِّ سَلِّمْ سَلِّمْ حَتَّى تَعْجِزَ أَعْمَالُ الْعِبَادِ حَتَّى يَجِيءَ الرَّجُلُ فَلاَ يَسْتَطِيعُ السَّيْرَ إِلاَّ زَحْفًا ﴾[2]

واتە ﴿ خەڵکی بەهۆی کردەوەکانیانەوە دەڕۆن بەسەر پردی ﴿الصِّراط ﴾دا وە پێغەمبەرەکەیشتان صلی الله علیە وعلی آلە وسلم وەستاوە لەسەر ﴿الصِّراط ﴾ وەدەفەرموێت پەروەردگار سەلامەتیان بکەین سەلامەتیان بکەیت تاکردەوەی بەندەکان تەواو دەبن تا پیاوێك دێت ناتوانێت بڕوات تەنها لەسەر سنگ نەبێت ﴾ .

---

[1] پێشتر تەخریجکراوە .

[2] مسلم : كتاب الإيمان : باب أدنى أهل الجنة منزلة (١٩٥)(٣٢٩).من حديث حذيفة وأبي هريرة رضي الله عنهما.

وەلە صەحيحی بوخاريشدا هاتووە کە ﴿حَتَّى يَمُرَّ آخِرُهُمْ يُسْحَبُ سَحْبًا ﴾[1]

واتە ﴿ تا کۆتا کەسیان تێپەڕ دەبێت ڕادەکێشرێت چۆن ڕاکێشانێك ﴾.

وەیەکەم کەس تێپەڕدەبیت بەسەر پردی ﴿الصِّراط ﴾ دا لە پێغەمبەران سەلامی خوايان لیّ بێت پێغەمبەرمحەمەدە صلى الله عليه وعلى آله وسلم وەلەناو نەتەوەکانیشدا نەتەوەکەی پێغەمبەرمحەمەدە صلى الله عليه وعلى آله وسلم لەبەر فەرمایشتەکەی پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم کەدەفەرموویّت : ﴿ فَأَكُونُ أَنَا وَأُمَّتِي أَوَّلَ مَنْ يُجِيزُهَا وَلَا يَتَكَلَّمُ يَوْمَئِذٍ إِلَّا الرُّسُلُ وَدَعْوَى الرُّسُلِ يَوْمَئِذٍ اللَّهُمَّ سَلِّمْ سَلِّمْ ﴾ رواه البخاري[2].

واتە ﴿ جا من و ئوممەتەکەم یەکەم کەسێك دەبین کەبەسەر پردی ﴿الصِّراط ﴾دا تێپەردەبێت وەلەو ڕۆژەدا تەنها پێغەمبەران نەبێت سەلامی خوايان لیّ بێت هیچ کەسی دی قسەناکان وە نزاوپاڕانەوەی پێغەمبەرانیش سەلامی خوايان لیّ بێت لەو ڕۆژەدا ئەوەیە کەدەفەرموون : پەروەردگارا بیانپارێزی بیاپارێزی یان سەلامەتیان بکەیت سەلامەتیان بکەیت ﴾.

---

١ البخاري : كتاب التوحيد : باب قول الله تعالى :﴿ وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَّاضِرَةٌ ﴿٢٢﴾ إِلَىٰ رَبِّهَا نَاظِرَةٌ ﴿٢٣﴾ ﴾ القيامة: ٢٢ – ٢٣(٧٤٣٩).
من حديث أبي سعيد الخدري رضي الله عنه.

٢ البخاري : كتاب التوحيد : باب قول الله تعالى :﴿ وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَّاضِرَةٌ ﴿٢٢﴾ إِلَىٰ رَبِّهَا نَاظِرَةٌ ﴿٢٣﴾ ﴾ القيامة: ٢٢ – ٢٣(٧٤٣٧).
من حديث أبي هريرة رضي الله عنه.

وَيَشْفَعُ نبيُّنا – صلى الله عليه وسلم – فيمَنْ دخلَ النّارَ مِنْ أُمّتِهِ مِنْ أَهْلِ الكَبَائِرِ فَيَخْرُجونَ بِشفاعَتِهِ بَعْدَمَا احْتَرَقُوا وصاروا فَحْمًا وحِمَمًا، فيدخلونَ الجَنَّةَ بشفاعَتِهِ.

وەباوەڕمان وایە پێغەمبەرمان محمد صلى الله عليه وعلى آلە وسلم تكادەكات لای خوای گەورە بۆ ئەو كەسانەی كە چوونەتە ناو ئاگری دۆزەخ لە ئوممەتەكەی لەوانەی ئەنجامدەری تاوانە گەورەكانن جا بەتكاكردنەكەی پێغەمبەرمان محمد صلى الله عليه وعلى آلە وسلم لە ئاگری دۆزەخ دەردەچن لەدوای ئەوەی سوتاون و بوون بە خەڵوز ورەش بوون جا دەڕۆنە ناو بەهەشت بەهۆی تكاكردنەكەی .

ولسائرِ الأنبياءِ والمؤمنين والملائكةِ شفاعاتٌ، ﴿وَلَا يَشْفَعُونَ إِلَّا لِمَنِ ٱرْتَضَىٰ وَهُم مِّنْ خَشْيَتِهِۦ مُشْفِقُونَ ﴿٢٨﴾﴾ الأنبياء: ٢٨

وەباوەڕمان وایە كە بۆ هەموو پێغەمبەران سەلامی خوایان لێ بێت و باوەڕداران و فریشتەكان تكاكردن هەیە، خوای گەورە دەفەرموویت : ﴿ شەفاعەت ناكەن تەنها بۆ ئەو كەسانە نەبێت كە خوای گەورە ڕازییە لێیان وە خوای گەورەش ڕازی نیە تەنها لە یەكخواناسان نەبێت، لەزۆر ترسی خواو گەورەی هەردەم دەلەرزن و ناوێرن سەرپێچی بكەن ﴾.

ولا تَنْفَعُ الكافِرَ شفاعةُ الشّافعين.

وە بێ باوەڕان هیچ سودێك لە تكای تكاكاران نابینن.

ڕاڤەی شێخ ئیبنو عثیمین

الشفاعة : لەزمانەوانیدا بریتیە لە کردنی تاکە بە جووت، وەلەزاراوەی زانایاندا نێوەندی کردنە بۆکەسێکی تر بۆ دەستخستنی سودێك یان لادانی زیانێك، وەتکاکردنیش لە ڕۆژی دوایدا دوو جۆرە جۆرێکیان تایبەتە بە پێغەمبەرمان محمد صلی الله علیه وعلی آله وسلم وە جۆرەکەی تریان گشتیە بۆ پێغەمبەرمان محمد صلی الله علیه وعلی آله وسلم و بۆجگە لەویش ﴿ واتە دووەم فراوانترە لەیەکەم چونکە یەکەم تەنها پێغەمبەرمان محمد صلی الله علیه وعلی آله وسلم دەگرێتەوە بەڵام دووەم ئەویش و جگە لەویش دەگرێتەوە – وەرگێڕ ﴾.

جۆری یەکەم :: جائەوەی تایبەتە بەوە وە تکاکردنە مەزنەکەیەتی لای خوای گەورە بۆئەوانەی لەمەحشەردان تا دادوەری نێوانیان بکات لەکاتێکدا کەهەموو غەم و نارەحەتی و پەژارەیەك دەچێژن و ناتوانن بەرگەی بگرن جا ئەڕۆن بۆلای باوکە ئادەم دوای ئەو بۆلای نوح وە ئیبراهیم وە موسا وە عیسا سەلامی خوا لە هەمویان بێت هەرهەموویان پاکانە دەکەن بەوەی ناتوانن ئەوە بکەن دوای ئەوە دێن بۆلای پێغەمبەری خوا محمد صلی الله علیه وعلی آله وسلم جا تکایان بۆ دەکات لای خوای گەورە دوای ئەوە خوای پاك و بێگەردو بەرزو بڵند دێت بۆ دادوەری کردن لەنێوان بەندەکانیدا .

وە بێگومان ئەم چۆنیەتیە لە فەرموودە بەناوبانگەکەی صوردا باسکراوە بەڵام ڕشتەکەی لاوازە و قسەی لەسەرە [1] وە لابراوە لەناو فەرموودە ڕاستەکاندا و کورتی هەڵێنراوە لەناویاندا لەسەر باسکردنی تکاکردن بۆ خاوەن گوناهە گەورەکان.

---

[1] حديث ضعيف : وهو حديث طويل جداً في إسناده إسماعيل بن رافع وهو ضعيف ومحمد بن يزيد أبو زياد : هو مجهول وقد أورده الحافظ ابن كثير في تفسيره (٢/ ١٤٦, ١٤٨) عن الطبراني، وقال : هذا حديث مشهور وهو غريب جداً، ولبعضه شواهد في الأحاديث متفرقة، وفي بعض ألفاظه نكارة تفرد به إسماعيل بن رافع قاص أهل المدينة، وقد إختلف فيه، فمنهم من وثقه، ومنهم من ضعفه، ونص على نكارة حديثه غير واحد من الأئمة ..... وراجع النهاية لابن كثير (١/ ٢٥٣) .

وەهەرکام لە ئبن و کەسیر و ڕاڤەکاری الطحاوية دەڵێن : وە مەبەستی پێشین لە کورتهەڵێنان لەسەر تکاکردن بۆئەوانەی خاوەنی گوناهە گەورەکانن ئەوە بووە کە ڕەدی خەواریجەکان و ئەوانەی شوێن ئەوان کەوتوون لە موعتەزیلەکان بدەنەوە .

وەئەم شەفاعەتکردنە هیچ کام لە موعتەزیلەو خەواریجەکان ئینکاری ناکەن ﴿ بەڵام جۆری دووەم ڕەد دەکەنەوە کەتایبەتە بەهاتنە دەرەوە لەئاگر چونکە تەنها باوەڕیان بەو جۆرەی تکاکردنە کە نەهێلێت بچێتە ناو ئاگری دۆزەخ جائەگەر چووە ناو ئاگرەوە ئیتر ئەو گومڕایانە دەڵێن تکاکردن نابێت لەبەرئەوەی هەرکەس چووە ناو ئاگر هاتنە دەرەوەی نیە، نازانم بۆئەوەندە گومڕان لەکاتێکدا ئەو هەموو فەرموودەمان هەیە دەربارەی تکاکردنی هەریەکە لە فریشتەکان و پێغەمبەران و باوەڕداران و تەنانەت خوای گەورە خۆیشی بۆئەوەی ئەوانەی باوەڕدارن و تاوانبارن بەتکاکردنی ئەوان بێنە دەرەوە و هەرواش دەبێت خەڵکانێکی زۆر دێنە دەرەوە بەڕەحم و بەزەیی خوای گەورە بەڵام ئەگەر جوان وردبیتەوە بۆت دەردەکەوێت هۆکارەکەی تەنها یەك شتە ئەویش دوورکەوتنەوەیە لەقورئان و سوننەت بەتێگەیشتنی پێشینی ئوممەت داوالەخوا دەکەم بمانگێڕێ لەشوێنکەوتووانی سەلەفی صالحمان ئامین – وەرگێڕ ﴾

وە مۆڵەتی خوایی تێدا بەمەرج گیراوە لەبەر فەرموودەکەی خوای گەورە : ﴿ مَن ذَا ٱلَّذِي يَشْفَعُ عِندَهُۥٓ إِلَّا بِإِذْنِهِۦ ﴾ البقرة: ٢٥٥ واتە ﴿ کێ هەیە لەڕۆژی دوایدا بتوانێت تکابکات لای ئەو هەتا ئەو خۆی مۆڵەت نەدات ﴾.

جۆری دووەم : کەئەوەش بریتیە لەتکاکردن بۆئەوانەی کە چوونەتە ناو ئاگرەوە لەباوەڕداران ئەوانەی تاوانی گەورەیان ئەنجامداوە کە بەهۆی ئەو تکاکردنەوە دەربچن لێی دوای ئەوەی کە سوتان و بوون خەڵوز و ڕەشبوونەوە، لەبەرفەرموودەکەی ئەبی سەعید کە فەرمووی : پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم کەدەفەرمووێت :

﴿أَمَّا أَهْلُ النَّارِ الَّذِينَ هُمْ أَهْلُهَا فَإِنَّهُمْ لَا يَمُوتُونَ فِيهَا وَلَا يَحْيَوْنَ وَلَكِنْ نَاسٌ أَوْ كَمَا قَالَ تُصِيبُهُمْ النَّارُ بِذُنُوبِهِمْ أَوْ قَالَ بِخَطَايَاهُمْ فَيُمِيتُهُمْ إِمَاتَةً حَتَّى إِذَا صَارُوا فَحْمًا أُذِنَ فِي الشَّفَاعَةِ ﴾الحديث رواه أحمد [١].

واته ﴿ بەڵام دۆزەخیەکان ئەوانەی کە خوای گەورە نایەوێت دەریان بهێنێت تیایدا نامرن و زیندوناکرێنەوە بەڵام خەڵکانێکی تر یان هەروەك ئەوەی فەرمووی دەچنە ناو ئاگرە دۆزەخەوە بەهۆ تاوانەکانیان یان فەرمووی بەهۆی گوناهوهەڵەکانیانەوە جا خوای گەورە بەمردنێك دەیانمرێنێت تا دەبن بەخەڵوز ئەو کاتە مۆڵەت دەدات بە تکاکردن ﴾

پێشەوا ئیبن و کەسیر لە ﴿ النهاية – لاپەڕەی ٢٠٤ – بەرگی ٢ ﴾ دا دەفەرمووێت: ﴿ وە ئەوە سەنەدێکی ڕاستە لەسەر مەرجی بوخاری و موسلیمە بەڵام ئەوانە بەو شێوەیە ڕیوایەتیان نەکردووە و نەیانهێناوە ﴾.

وەئەم تکاکردنە بۆ پێغەمبەر صلى الله عليه وعلى آله وسلم و جگە لەویشە لە پێغەمبەران و فریشتەکان و باوەڕداران لەبەرفەرموودەکەی ئەبی سەعید کە فەرمووی : پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم کەدەفەرمووێت : ﴿فَيَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ شَفَعَتِ الْمَلَائِكَةُ وَشَفَعَ النَّبِيُّونَ وَشَفَعَ الْمُؤْمِنُونَ وَلَمْ يَبْقَ إِلاَّ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ فَيَقْبِضُ قَبْضَةً مِنَ النَّارِ فَيُخْرِجُ مِنْهَا قَوْمًا لَمْ يَعْمَلُوا خَيْرًا قَطُّ قَدْ عَادُوا حُمَمًا ﴾[٢]

واته ﴿ جا پاش ئەوە خوای بەرزوبەڕێز دەفەرمووێت : فریشتەکان و پێغەمبەران و باوەڕداران تکایان کرد وەنەماوەتەوە تەنها أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ نەبێت ئینجا بە مشتی خۆی مشتێك لەئەهلی ئاگر دەردەهێنێت کە هیچ کارێکی چاکەیان نەکردووە وەکو خەڵوزیان لێهاتبوو ﴾.

---

١ أحمد في مسنده (٣/ ٩٤).

٢ پێشتر تەخریجکراوە .

وەئـەم جـۆرەی شـەفاعەت موعتەزیلـەو خەواریجـەکان باوەڕیـان پێـی نیـەو ڕەدی دەکەنەوە بەباوەڕبوون لەسەر ڕێچکە خوارەکەیان کە دەڵێن ئەنجامدەری تاوانی گەوورە بەهەتاهەتایی لـەئاگری دۆزەخـدا دەمێنێتـەوە جـائیز تکـاکردن سـودی پێناگەیـەنێت، وەئێمەش بەرپەرچیان دەدەینەوە بەوەی کە دێت :

١- ئەو بیروبۆچـوونەیان پێـچەوانەی فـەرموودە موتەواتیرەکانـە کەلـە پێغەمبـەری خواوە صلى الله عليه وعلى آله وسلم ڕیوایەتکراوە.

٢- ئەو بیروبۆچونە پێچەوانەی کۆدەنگی پێشینە .

وە بۆ ئەم جۆرە تکاکردنـە دوو مـەرج بەپێویـست دانـراوە کـەدەبێت تیایـدا بێـت ئەوانیش:

یەکەم :: مۆڵەتی خوای گەورە لەکاتی تکاکردنەکەدا لەبەر فەرموودەکەی خـوای گـەورە : ﴿مَن ذَا ٱلَّذِي يَشۡفَعُ عِندَهُۥٓ إِلَّا بِإِذۡنِهِۦۚ﴾ البقرة: ٢٥٥ واتـە ﴿ کـێ هەیـە لەڕۆژی دوایدا بتوانێت تکابکات لای ئەو هەتا ئەو خۆی مۆڵەت نەدات ﴾.

دووەم :: ڕەزامەندی خـوای گـەورە لەهەریـەك لـە تکاکـارو تکـابۆکراو لەبـەر فەرموودەکەی خوای گەورە : ﴿وَلَا يَشۡفَعُونَ إِلَّا لِمَنِ ٱرۡتَضَىٰ﴾ الأنبياء: ٢٨
﴿ شەفاعەت ناکەن تەنها بۆ ئەو کەسانە نەبێت کە خـوای گـەورە ڕازییـە لێیـان وە خوای گەورەش ڕازی نیە تەنها لە یەکخواناسان نەبێت ﴾.

بەڵام هەرچی دەربارەی بێباوەڕە ئەوا بـەهیچ جۆرێـك تکـاکردن نایگرێتـەوە لەبـەر فەرموودەکەی خوای گەورە : ﴿فَمَا تَنفَعُهُمۡ شَفَٰعَةُ ٱلشَّٰفِعِينَ ٤٨﴾ المدثر: ٤٨
واتە ﴿ جا بەهیچ جۆرێك تکای تکاکاران سودیان پێناگەیەنێت ﴾.

واتە ئەگەر وای دابنێن کەسێکیش هەیە تکایان بۆبکـات تکـاکردن بـەهیچ جۆرێـك سودیان پێناگەیەنێت .

وەهەرچی دەربارەی تکاکردنی پێغەمبەری خوایە صلی الله علیه وعلی آله وسلم بۆ مامەی ئەبەتالیب هەتا ئەبوتالیب لە قەراغە ئاگری دۆزەخدا دەبێت و دوو نەعلی لە پێدایە و تا هەرهەردوو قولاپەی لەناو ئاگردا دەبێت و مێشکی سەری دەکولێنێتو ئەو سزایەش سوکترین سزای ئەهل دۆزەخە، پێغەمبەری خوا صلی الله علیه وعلی آله وسلم دەفەرمووێت : ﴿وَلَوْلَا أَنَا لَكَانَ فِي الدَّرَكِ الْأَسْفَلِ مِنْ النَّارِ ﴾رواه مسلم[1].

جائەوە بەتەنها تایبەتە بە پێغەمبەری خواوە صلی الله علیه وعلی آله وسلم و بەمامەیەوە ئەبو تالیب وەئەوەش خوا دەیزانێت لەبەرئەوەی هەستاوە بەسەرخستنی پێغەمبەری خواوە صلی الله علیه وعلی آله وسلم وەبەرگریکردن لێی، وەبەوەی هەستاوە پێی لەهەموو ئەو کارە چاکانەی کە بۆ پێغەمبەری خوای صلی الله علیه وعلی آله وسلم کردووە.

---

١ مسلم : كتاب الإيمان : باب شفاعة النبي صلى الله عليه وعلى آله وسلم لأبي طالب والتخفيف عنه بسببه (٢٠٩)(٣٧٥) من حديث العباس بن عبدالمطلب أنه قال: ﴿يَا رَسُولَ اللَّهِ هَلْ نَفَعْتَ أَبَا طَالِبٍ بِشَيْءٍ فَإِنَّهُ كَانَ يَحُوطُكَ وَيَغْضَبُ لَكَ قَالَ نَعَمْ هُوَ فِي ضَحْضَاحٍ مِنْ النَّارِ وَلَوْلَا ذَلِكَ لَكَانَ فِي الدَّرْكِ الْأَسْفَلِ مِنْ النَّارِ ﴾.

واتە ﴿ ئەی پێغەمبەری خوا صلی الله علیه وعلی آله وسلم ئایە بە هیچ شتێك سودت بە ئەبو تالیب گەیاندووە چونکە ئەو دەوری دایت و لەبەرتۆ تورە دەبوو ئەویش فەرمووی بەلێ : ئەو لە لە قەراغی ئاگری دۆزەخدایە و دوو نەعلی لە پێدایە و تا هەرهەردوو قولاپەی لەناو ئاگردا دەبێت و مێشکی سەری دەکولێنێت وەئەگەر لەبەرئەوەش نەبووایە ئەوا لەبنی بنەوەی ئاگری دۆزەخدا دەبوو﴾.

واﻟﺠَﻨَّةُ والنّارُ مخلوقتانِ لا تفْنيانِ، فاﻟﺠَﻨَّةُ مأوى أوليائه، والنّارُ عِقابٌ لأعدائِهِ، وأهلُ اﻟﺠَﻨَّةِ فيها مُخَلَّدونَ.

وەباوەڕمان وایە بەهەشت و دۆزەخ دوو دروستكراوی خوای گەورەن هەرگیز لەناوناچن، جابەهەشت شوێنی دۆستانانی خوای گەورەیە، وەئاگر سزایە بۆ دوژمنانی خوای گەورە، وە ئەهلی بەهەشتیش بەهەتا هەتایی تێیدا دەمێننەوە .

خوای گەورە دەفەرمووێت : ﴿إِنَّ ٱلۡمُجۡرِمِينَ فِي عَذَابِ جَهَنَّمَ خَٰلِدُونَ ﴿٧٤﴾ لَا يُفَتَّرُ عَنۡهُمۡ وَهُمۡ فِيهِ مُبۡلِسُونَ ﴿٧٥﴾﴾ الزخرف: ٧٤ - ٧٥ واتە ﴿ بێگومان تاوانباران بەشیرك و كوفر لەسزای دۆزەخدان بەهەمیشەیی، هەرگیز لێیاننابڕێت و سوك ناكرێت، ئەوان لەو سزایەدا بێ ئومێدن ﴾.

ڕاڤەی شێخ ئیبنو عثیمین

﴿ بەهەشت و دۆزەخ ﴾

بەهەشت: لەزمانەوانیدا بەواتای باخێك دێت كەداری زۆری تێدابێت، وەلەشەرعیشدا بریتیە لەو ماڵ و شوێنەی كە خوای گەورە ئامادەی كردووە بۆ لەخواترسان لەڕۆژی قیامەتدا.

ئاگر : لەزمانەوانیدا واتاكەی زانراوە، وەلەشەرعیشدا بریتیە لەو ماڵ و شوێنەی كە خوای گەورە ئامادەی كردووە بۆ بێباوەڕان لەڕۆژی قیامەتدا.

وەهەردووكیان دروستكراوون و ئێستا بوونیان هەیە لەبەرفەرموودەكەی خوای گەورە لەبارەی بەهەشتەوە كە دەفەرمووێت : ﴿أُعِدَّتۡ لِلۡمُتَّقِينَ ﴿١٣٣﴾﴾ آل عمران: ١٣٣ واتە ﴿ ئامادەكراوە بۆ لەخواترسان ﴾.

وەلەبارەی ئاگرو دۆزەخەوە دەفەرموویّت : ﴿أُعِدَّتۡ لِلۡكَٰفِرِينَ ٢٤﴾ البقرة: ٢٤
واتە ﴿ ئامادەکراوە بۆ بێباوەڕان ﴾.

الإعداد : واتە ئامادەکردن.

لەبەر فەرمایشتەکەی پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم کەدەفەرموویّت: ﴿ إِنِّي رَأَيْتُ الْجَنَّةَ فَتَنَاوَلْتُ مِنْهَا عُنْقُودًا وَلَوْ أَخَذْتُهُ لأَكَلْتُمْ مِنْهُ مَا بَقِيَتِ الدُّنْيَا وَرَأَيْتُ النَّارَ فَلَمْ أَرَ كَالْيَوْمِ مَنْظَرًا قَطُّ ﴾ متفق عليه [1].

واتە ﴿ من بەهەشتم بینی جا دەستم برد بۆ هێشوە ترێیەك وەئەگەر بمهێنایە ئەوا لێتان دەخوارد هەتا کۆتای دونیاو هەرگیز تەواو نەدەبوو، وە ئاگرم بینی جا هەرگیز دیمەنی وەکو ئەمڕۆم نەبینیوە ترسناکتربێت لێی ﴾[2]

---

[1] البخاري : كتاب الكسوف : باب صلاة الكسوف جماعة (١٠٥٢).
ومسلم : كتاب الكسوف : باب ماعرض على النبي صلى الله عليه وعلى آله وسلم في صلاة الكسوف من أمر الجنة والنار (٩٠٧)(١٧) من حديث عبدالله بن عباس رضي الله عنهما .

[2] ئەگەر هەموو فەرموودەکە ببینی زۆر باشترە بۆ شارەزابوون لە ئاینەکەت کە ئەوانیش فێربوونی نوێژی خۆرگیرانە و بەڵگەیەتی بوونی بەهەشت لەکاتی پێغەمبەری خوادا صلى الله عليه وعلى آله وسلم وە ئێستاشی لەگەڵدا بێت، وەهۆکاری چیە زۆربەی خەڵکی دۆزەخ ئافرەتە؟ فەرموو:
٢١٤٧ – حَدَّثَنَا سُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ مَيْسَرَةَ حَدَّثَنِي زَيْدُ بْنُ أَسْلَمَ عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ انْكَسَفَتِ الشَّمْسُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- فَصَلَّى رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- وَالنَّاسُ مَعَهُ فَقَامَ قِيَامًا طَوِيلاً قَدْرَ نَحْوِ سُورَةِ الْبَقَرَةِ ثُمَّ رَكَعَ رُكُوعًا طَوِيلاً ثُمَّ رَفَعَ فَقَامَ قِيَامًا طَوِيلاً وَهُوَ دُونَ الْقِيَامِ الأَوَّلِ ثُمَّ رَكَعَ رُكُوعًا طَوِيلاً وَهُوَ دُونَ الرُّكُوعِ الأَوَّلِ ثُمَّ سَجَدَ ثُمَّ قَامَ قِيَامًا طَوِيلاً وَهُوَ دُونَ الْقِيَامِ الأَوَّلِ ثُمَّ رَكَعَ رُكُوعًا طَوِيلاً وَهُوَ دُونَ الرُّكُوعِ الأَوَّلِ ثُمَّ رَفَعَ فَقَامَ قِيَامًا طَوِيلاً وَهُوَ دُونَ الْقِيَامِ الأَوَّلِ ثُمَّ رَكَعَ رُكُوعًا طَوِيلاً وَهُوَ دُونَ الرُّكُوعِ الأَوَّلِ ثُمَّ سَجَدَ ثُمَّ انْصَرَفَ وَقَدِ انْجَلَتِ الشَّمْسُ فَقَالَ « إِنَّ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ آيَتَانِ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ لاَ يَنْكَسِفَانِ لِمَوْتِ أَحَدٍ وَلاَ لِحَيَاتِهِ فَإِذَا رَأَيْتُمْ ذَلِكَ فَاذْكُرُوا اللَّهَ ». ﴿قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ رَأَيْنَاكَ تَنَاوَلْتَ شَيْئًا فِى مَقَامِكَ هَذَا ثُمَّ رَأَيْنَاكَ كَفَفْتَ. فَقَالَ « إِنِّى رَأَيْتُ الْجَنَّةَ فَتَنَاوَلْتُ مِنْهَا عُنْقُودًا وَلَوْ أَخَذْتُهُ لأَكَلْتُمْ مِنْهُ مَا بَقِيَتِ الدُّنْيَا وَرَأَيْتُ النَّارَ فَلَمْ أَرَ كَالْيَوْمِ مَنْظَرًا قَطُّ﴾ ﴿وَرَأَيْتُ أَكْثَرَ أَهْلِهَا النِّسَاءَ ». قَالُوا بِمَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ « بِكُفْرِهِنَّ ». قِيلَ أَيَكْفُرْنَ بِاللَّهِ قَالَ « بِكُفْرِ الْعَشِيرِ وَبِكُفْرِ الإِحْسَانِ لَوْ أَحْسَنْتَ إِلَى إِحْدَاهُنَّ الدَّهْرَ ثُمَّ رَأَتْ مِنْكَ شَيْئًا قَالَتْ مَا رَأَيْتُ مِنْكَ خَيْرًا قَطُّ﴾ ». صحيحى موسلم ﴿ وەرگێڕ ﴾.

وەبەهەشت و دۆزەخ هەرگیز لەناو ناچن لەبەرفەرموودەکەی خوای گەورە :

﴿جَزَآؤُهُمْ عِندَ رَبِّهِمْ جَنَّٰتُ عَدْنٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَآ أَبَدًا﴾ البينة: ٨

واتە ﴿ پاداشتیان لای پەروەردگاریان چەند باخێکی هەمیشەیی بەهەشتە لەبن درەختەکانیەوە چەندین جۆگە ئاو و ڕووبار دەڕوات و بەهەتا هەتایی تیایدا دەمێننەوە و ژیان بەسەر دەبەن ﴾.

وەئایەتەکانی پشتگیریکردن لەمانەوەی هەمیشەیی لەبەهەشتدا زۆرە بەڵام لەبارەی مانەوە لەناو ئاگردا لەسێ شوێنی سورەتی نیسائدا باسکراوە :

﴿وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ طَرِيقًا ﴿١٦٨﴾ إِلَّا طَرِيقَ جَهَنَّمَ خَٰلِدِينَ فِيهَآ أَبَدًا ﴿١٦٩﴾﴾ النساء: ١٦٨ – ١٦٩

واتە ﴿ وەنەڕێگەیەکیان نیشان دەدات بۆ خێرو چاکەکردن، بێجگە لەڕێگەی دۆزەخ کە بەهەتا هەتایی تیایدا دەمێننەوە ﴾.

وەلەسورەتی ئەحزابیشدا خوای گەورە دەفەرمووێت : ﴿ إِنَّ ٱللَّهَ لَعَنَ ٱلْكَٰفِرِينَ وَأَعَدَّ لَهُمْ سَعِيرًا ﴿٦٤﴾ خَٰلِدِينَ فِيهَآ أَبَدًا ﴾ الأحزاب: ٦٤ - ٦٥

واتە ﴿ بەڕاستی ئەو خوایە نەفرینی لە بێ بڕواکان کردووە و لەڕەحمەتی خۆی دووری خستونەتەوە ئاگرێکی هەڵگیرساوی زۆر سوتێنەریشی بۆ ئامادە کردووە بەهەتا هەتایی دەبێت لەناویدا بمێننەوە ﴾.

لە سورەتی جیندا خوای گەورە دەفەرمووێت : ﴿وَمَن يَعْصِ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ فَإِنَّ لَهُۥ نَارَ جَهَنَّمَ خَٰلِدِينَ فِيهَآ أَبَدًا ﴿٢٣﴾﴾ الجن: ٢٣ واتە ﴿ وەئەوەی لەفەرمانی خواو پێغەمبەرەکەی صلى الله عليه وعلى آله وسلم سەرپێچی بکات بەلادان لە تەوحید و شەریعەتی خوا ئەوا بێگومان ئاگری دۆزەخ بۆ ئەوە و بەهەتا هەتایی تیایدادەمێنێتەوە﴾.

وەخوای گەورە دەفەرمووێت :﴿إِنَّ ٱلْمُجْرِمِينَ فِي عَذَابِ جَهَنَّمَ خَٰلِدُونَ ﴿٧٤﴾ لَا يُفَتَّرُ عَنْهُمْ وَهُمْ فِيهِ مُبْلِسُونَ ﴿٧٥﴾﴾ الزخرف: ٧٤ - ٧٥ واتە ﴿ بێگومان تاوانباران بەشیرك و کوفر لەسزای دۆزەخدان بەهەمیشەیی، هەرگیز لێیاننابڕێت و سوك ناکرێت، ئەوان لەو سزایەدا بێ ئومێدن ﴾.

﴿ شوێنی بەهەشت و دۆزەخ ﴾

بەهەشت لەبەرزترینی بەرزییەکاندایە لەبەرفەرموودەکەی خوای گەورە : ﴿كَلَّآ إِنَّ كِتَٰبَ ٱلْأَبْرَارِ لَفِى عِلِّيِّينَ ﴿١٨﴾﴾ المطففين: ١٨ واتە ﴿ ئاگادار بن ! کەکارنامەی چاکان لەجێگایەکی زۆر بەرزو بلندایە لەبەهەشتدا ﴾.

وەلەبەر فەرمایشتەکەی پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم کەدەفەرمووێت ﴿فَيَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ اكْتُبُوا كِتَابَ عَبْدِي فِي عِلِّيِّينَ وَأَعِيدُوهُ إِلَى الْأَرْضِ ﴾[1] واتە ﴿پاشان خوای بەرزو بەرێز دەفەرمووێ :کارنامەی بەندەکەم لەبەرزترین شوێنی بەهەشتدا بنووسن و بیگێڕنەوە بۆ زەوی ﴾.

وە دۆزەخیش لەنزمترین شوێندایە لەبەرفەرموودەکەی خوای گەورە : ﴿كَلَّآ إِنَّ كِتَٰبَ ٱلْفُجَّارِ لَفِى سِجِّينٍ ﴿٧﴾﴾ المطففين: ٧ واتە ﴿ نەخێر، بەڕاستی کارنامەی بەدکاران لە جێگایەکی زۆر تەنگ و قوڵی دۆزەخدایە پێی دەڵێن ((سِجِّينٍ)) ﴾.

وەلەبەر فەرمایشتەکەی پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم کەدەفەرمووێت ﴿فَيَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ اكْتُبُوا كِتَابَهُ فِي سِجِّينٍ فِي الْأَرْضِ السُّفْلَى ﴾[2]

واتە ﴿پاشان خوای بەرزو بەرێز دەفەرمووێ : کارنامەکەی لە ((سِجِّينٍ))دا بنووسن لەنزمترین شوێنی زەویدا ﴾.

---

١ حديث صحيح : أخرجه أحمد في المسند (٤/ ٢٨٧, ٢٨٨, ٢٩٥، ٢٩٧), وأبوداود (٤٧٥٣). وقد ساقه الألباني رحمه الله سياقا واحدا ضاماً إليه جميع الزوائد والفوائد التي وردت في شيء من طرقه الثابتة فليراجع .

قال الحافظ في الفتح (٣/ ٢٨٢) : ((وهو أتم الأحاديث سياقاً)) أ .هـ .

٢ هەمان تەخریجی سەرەوەیە .

﴿ ئەهلی بەهەشت و ئەهلی دۆزەخ ﴾

ئەهلی بەهەشت هەموو باوەڕدارێکی لەخواترسە لەبەرئەوەی ئەوان دۆستی خوان خوای گەورە لەبارەی بەهەشتەوە کە دەفەرمووێت:

﴿أُعِدَّتۡ لِلۡمُتَّقِينَ ١٣٣﴾ آل عمران: ١٣٣ واتە ﴿ ئامادەکراوە بۆ لەخواترسان ﴾.

وە دەفەرمووێت : ﴿أُعِدَّتۡ لِلَّذِينَ ءَامَنُواْ بِٱللَّهِ وَرُسُلِهِۦۚ ﴾ الحديد: ٢١

واتە ﴿ بەهەشت ئامادەکراوە بۆئەوانەی باوەڕیان بەخواو پێغەمبەری خوا صلی الله علیه وعلی آله وسلم هێناوە ﴾.

ئەهلی ئاگرودۆزەخ هەموو بێباوەڕو نەگبەتێکە وەلەبارەی ئاگرو دۆزەخەوە دەفەرمووێت : ﴿أُعِدَّتۡ لِلۡكَٰفِرِينَ ٢٤﴾ البقرة: ٢٤واتە ﴿ ئامادەکراوە بۆ بێباوەڕان ﴾.

دەفەرمووێت : ﴿ فَأَمَّا ٱلَّذِينَ شَقُواْ فَفِي ٱلنَّارِ ﴾ هود: ١٠٦ واتە ﴿ جائەوانەی بەدبەخت و لارولاسارن لەئاگردان ﴾.

ويُؤتَى بالموْتِ في صورَةِ كَبْشٍ أَمْلَحَ، فيُذبَحُ بين الجنَّةَ والنّارِ، ثـم يُقـال:يـا أهلَ الجنَّةِ خلودٌ ولا موْتَ، ويا أَهْلَ النَّارِ خلودٌ ولا موْتَ.

وەباوەڕمان وایە کـەمردن دەهێنرێـت لەسـەر شـێوەی بـەرانێکی ڕەش و سـپی جـا سەردەبڕدرێت لە نێوان بەهەشت و دۆزەخدا، پاشان دەوترێت : ئەی ئـەهلی بەهەشـت نەمری بۆئێوەیە و چیتر مردن نەما، وەئەی ئەهلی دۆزەخ نەمری بۆئێوەیە و چـیتر مـردن نەما ﴾.

ڕاڤەی شێخ ئیبنو عثیمین

﴿ سەربڕینی مردن ﴾

مردن نەمانی ژیانەو هەموو نـەفسو کەسـێك مـردن دەچـێژێت وەئـەوەش کـارێکی واتایی ﴿ معنوی ﴾ و نادیارە و بەچاو نابینرێت و بەڵام خوای گـەورە دەیکاتـە شـتێکی بینراو و بەرجەستە وە سەردەبڕدرێت لـەنێوان بەهەشت و دۆزەخدا لـەبەرفەرموودەکـەی ئەبی سەعیدی خودری ڕەزای خوای لێ بێت کە پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم دەفەرموویت ﴿يُؤْتَى بِـالْمَوْتِ كَهَيْئَـةِ كَـبْشٍ أَمْلَـحَ فَيُنَـادِي مُنَـادٍ يَـا أَهْـلَ الْجَنَّـةِ فَيَشْرَئِبُّونَ وَيَنْظُرُونَ فَيَقُولُ هَلْ تَعْرِفُونَ هَذَا فَيَقُولُونَ نَعَمْ هَذَا الْمَوْتُ وَكُلُّهُمْ قَـدْ رَآهُ ثُـمَّ يُنَادِي يَا أَهْلَ النَّارِ فَيَشْرَئِبُّونَ وَيَنْظُرُونَ فَيَقُولُ هَلْ تَعْرِفُونَ هَذَا فَيَقُولُونَ نَعَمْ هَـذَا الْمَـوْتُ وَكُلُّهُمْ قَدْ رَآهُ فَيُذْبَحُ ثُمَّ يَقُولُ يَا أَهْلَ الْجَنَّةِ خُلُودٌ فَلَا مَوْتَ وَيَا أَهْلَ النَّارِ خُلُودٌ فَلَا مَوْتَ ثُمَّ قَرَأَ: ﴿وَأَنذِرْهُمْ يَوْمَ ٱلْحَسْرَةِ إِذْ قُضِىَ ٱلْأَمْرُ وَهُمْ فِى غَفْلَةٍ وَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٩﴾﴾ مريم: ٣٩

واتە ﴿ مردن دەهێنرێت لـەسەر شێوەی بەرانێکی ڕەش و سپیدا جا بانگدەرێك بانگ دەکات و دەڵێـت : ئـەی ئـەهلی بەهەشـت جائـەوانیش سـەربەرزدەکەنەوە و تەماشـا دەکەن، پێیان دەڵێت : ئایە ئەمە دەناسـنەوە ؟ ئـەوانیش دەڵـێن : بـەڵێ، ئـەوە مردنـە،

هـەموویان بینیویانـە، پاشـان بـانگ دەکـات، ئـەی ئـەهلی ئـاگر : جائـەوانیش سەربەرزدەکەنەوە و تەماشا دەکەن، پێیـان دەڵێـت : ئایـە ئەمـە دەناسـنەوە ؟ ئـەوانیش دەڵێن : بەڵێ، ئەوە مردنە، هەموویان بینیویانە پاشا بەرانەکـە کەمردنـە سـەردەبڕدرێت, پاشان دەڵێت : ئەی ئەهلی بەهەشت نەمری بۆئێوەیە و چیتر مردن نەما، وەئەی ئـەهلی دۆزەخ نەمری بۆئێوەیە و چیتر مردن نەما ﴾.

پاشان ئەو ئایەتەی خوێندەوە : ﴿ لەرۆژی ئاهو ناڵـەو خـەم و خەفـەت و پەشـیمانی ((يَوْمَ ٱلْحَسْرَةِ)) ئاگاداریان بکەو بیانترسێنە ئەو کاتە لـە لایـەن خـوای پـەروەردگارەوە بڕیار دەدرێت کەدەستەیەك بـۆ بەهەشـت و دەسـتەیەکیش بـۆ دۆزەخ ڕەوانـە بکـرێن، کەچی ئەوانە هێشتا لـە غەفڵەتدان و بەخۆیان نەزانیوە بڕواو ددان بە زیندوو بوونـەوە و پاداشت و تۆڵەشدا نانێن ﴾.

پێـشەوا بوخـاری لەتەفـسیری ئـەم ئایەتـەدا هێناویـەتی [١], وەهاوشـێوەی ئەوەیـشی لەسیفەتی بەهەشت و دۆزەخدا لەفەرموودەکەی عبدالله ی کوڕی عومەر ڕەزای خوایان لێ بێت بە مەرفوعی ڕیوایەت کردووە .

---

١ البخـاري : كتـاب التفـسير مـن سـورة مـريم : بـاب ﴿وَأَنذِرْهُمْ يَوْمَ ٱلْحَسْرَةِ ﴾ مـريم: ٣٩((٤٧٣٠)).

مافەكانی پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم و هاوەڵەكانی

وممدٌ رسولُ اللهِ – صلى الله عليه وسلم – خاتَمُ النَّبِيِّينَ وسَيِّدُ المرسلينَ، لا يصحُّ إيمانُ عبْدٍ حَتّى يُؤمِنَ برسالته، ويشهَدَ بنبوتِه، ولا يُقْضَى بيْنَ النَّاسِ في القيامَةِ، إلاَّ بشفاعَتِهِ، ولاَ يَدْخُلُ الجنّةَ أُمّةٌ إلاّ بعْدَ دُخولِ أُمّتِه.

وەباوەڕمان وایە محمد پێغەمبەری خوایە صلى الله عليه وعلى آله وسلم كۆتایی پێغەمبەرانە سەلامی خوایان لێ بێت گەورەی نێردراوانە، باوەڕی هیچ بەندەیەك ڕاست و تەواو نیە تاباوەڕ دێنێت بە پەیامەكەی وە شاهێدی دەدات بە پێغەمبەرایەتیەكەی، وەدادوەری ناكرێت لەنێوان خەڵكدیدا لە ڕۆژی دوایدا تەنها بەتكاكردنی ئەو نەبێت، وەهیچ ئومەتێكیش ناچێتە بەهەشتەوە تەنها دوای چوونە ژوورەوەی ئومەتەكەی ئەو نەبێت .

صاحِبُ لِواءِ الحمْدِ والمقامِ المحمودِ والحوْضِ الموْرودِ، وهوَ إمامُ النّبيّينَ، وخَطِيبُهم، وصاحِبُ شفاعتِهم.

خاوەنی ئاڵای سوپاس و ستایشە وەخاوەنی ﴿المقامِ المحمودِ﴾ ە كەئەو شوێن وەستانەیە سوپاسكراوە كەئەوەش پلەیەكی زۆر بەرزە، وەئەو حەوزەی كەخەڵكی دێنە سەری، وەهەر ئەو پێشەوای پێغەمبەرانە سەلامی خوایان لێ بێت وە ووتار بێژیانە وە خاوەنی تكاكردنیانە كەشەفاعەتی ﴿ العظمی ﴾یە ، ئومەتەكەی باشترینی ئومەتەكانە وەهاوەڵەكانی باشترینی هاوەڵانی پێغەمبەرانە سەلامی خوایان لێ بێت.

ڕاڤەی شێخ ئیبنو عثیمین

باشترین بەدیهێنراو لای خوای گەورە پێغەمبەرانن سەلامی خوایان لێ بێت ئەوانەی پەرتووکی ئاسمانی تایبەت بەخۆیان بۆ هاتووە دوای ئەوان ئەو پێغەمبەرانەی پەرتووکی ئاسمانیان بۆنەهاتووە و لەسەر پەرتووکی پێغەمبەرەکەی پێشخۆی یان هاوڕێی خۆی بانگەواز بۆلای خوای گەورە دەکات پاش ئەوان ڕاستگۆکانن پاشان شەهیدەکانن پاشان چاکەکانن، وەبێگومان خوای گەورە باسی ئەم چینانەی کردووە لە قورئانەکەیدا هەروەکو دەفەرموێت : ﴿وَمَن يُطِعِ ٱللَّهَ وَٱلرَّسُولَ فَأُوْلَٰٓئِكَ مَعَ ٱلَّذِينَ أَنۡعَمَ ٱللَّهُ عَلَيۡهِم مِّنَ ٱلنَّبِيِّـۧنَ وَٱلصِّدِّيقِينَ وَٱلشُّهَدَآءِ وَٱلصَّٰلِحِينَۚ وَحَسُنَ أُوْلَٰٓئِكَ رَفِيقٗا ٦٩﴾النساء: ٦٩ واتە ﴿ وەهەرکەسێکیش گوێڕایەڵی خواو ئەم پێغەمبەرەیە صلى الله عليه وعلى آله وسلم بکات ئەوا دەبێتە هاوڕێی ئەو کەسانە کە خوا چاکەو بەهرەی خۆی بەسەردا ڕشتووون واتە لەسەر ڕێگەی ئەوان دەبن لەدونیاو دواڕۆژدا لە پێغەمبەران سەلامی خوایان لێ بێت و ڕاستگۆیان و شەهیدانی ڕێگەی خوا و صالحان و کارچاکان دیارە ئەمانە چ هاودەم و هاوڕێیەکی چاك و بێ وێنەن .

وە باشترینی پێغەمبەرانیش ئەوانەن کە ﴿ أولو العزم ﴾ن کەئەوانیش پێنج پێغەمبەرن سەلامی خوایان لێ بێت : ﴿ نوح، ئیبراهیم، موسا، عیسا، وە موحەمەدە باشترین صەڵات و سەلامی خوالەسەر هەرهەموویان بێت ﴾ .

وەبێگومان خوای گەورە لە دوو شوێنی سورەتی ئەحزابدا باسی کردوون:

﴿وَإِذۡ أَخَذۡنَا مِنَ ٱلنَّبِيِّـۧنَ مِيثَٰقَهُمۡ وَمِنكَ وَمِن نُّوحٖ وَإِبۡرَٰهِيمَ وَمُوسَىٰ وَعِيسَى ٱبۡنِ مَرۡيَمَۖ وَأَخَذۡنَا مِنۡهُم مِّيثَٰقًا غَلِيظٗا ٧﴾الأحزاب: ٧

واتە ﴿ ئەو کاتە وەبیر بێنە کە ئێمە پەیمانمان لە پێغەمبەرانی پێش تۆ وەرگرت کە: هەڵسن بەئەرکی سەرشانی خۆیان و بەباشی بەرنامەکەی خوا ڕابگەیەنن، وە بەتایبەتی لە تۆ ئەی محمد صلى الله عليه وعلى آله وسلم وە لە نوح و ئیبراهیم و موسا و عیسای کوڕی مەریەم سەلامی خوایان لەسەر بێت، وەبۆ ئەمەش پەیمانێکی پتەوو توندو

مەحكەممان لێ وەرگرتن، دیارە پەیمانی پێغەمبەران سەلامی خوایان لێ بێت لەپەیمانی خەڵكانی تر گرنگترە ﴾ .

وەلە سورەتی شورادا : ﴿شَرَعَ لَكُم مِّنَ ٱلدِّينِ مَا وَصَّىٰ بِهِۦ نُوحًا وَٱلَّذِىٓ أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهِۦٓ إِبْرَٰهِيمَ وَمُوسَىٰ وَعِيسَىٰٓ ﴾ الشورى: ١٣

واتە ﴿ هەرئەو دین و ئاینەی بە نوح و ئیبراهیم و موسا و عیسای ﴿ أولو العزم ﴾ و لێبڕاو نەبەزاومان سپارد، كردمانە دین و ئاین بۆ ئێوەش ئەی ئوممەتی ئیسلام ﴾.

وەباشترینیان و گەورەترینیان موحەممەدە صلى الله علیه وعلى آله وسلم لەبەر فەرمایشتەكەی پێغەمبەری خوا صلى الله علیه وعلى آله وسلم كەدەفەرموێت : ﴿أَنَا سَيِّدُ النَّاسِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ﴾ متفق علیه [1] واتە ﴿ من گەورەی خەڵكم لەڕۆژی دوایدا﴾[2]

[1] البخاري : كتاب التفسير من سورة بني إسرائيل : باب : ﴿ذُرِّيَّةَ مَنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوحٍۚ إِنَّهُۥ كَانَ عَبْدًا شَكُورًا ﴿٣﴾ ﴾ الإسراء: ٣ ((٤٧١٢)).

ومسلم : كتاب الإيمان : باب أنى أهل الجنة منزلة فيها (١٩٤)(٣٢٧) من حديث أبي هريرة رضي الله عنه .

[2] ئەمە بەشێكە لەفەرموودەیەكی درێژ كەهەریەكە لە پێشەوایان بوخاری موسلیم ڕیوایەتی دەكەن لەبارەی شەفاعەتی پێغەمبەری خواوە صلى الله علیه وعلى آله وسلم وەپێویستە ئێمەی شوێنكەوتوانی ڕاستەقینەی پێغەمبەری خوا صلى الله علیه وعلى آله وسلم شارەزای فەرموودەكانی بین، بەتایبەتی ئەم فەرمودە كەباسی شەفاعەت دەكات تا لەكەسانێكەوە نەبیستین شەریك بۆ خوا بڕیار دەدەن و هاوار دەكەنە غەیری خواو ئاوا فەرموودەی ڕاست و دروست دەكەنە بەڵگە كەلەڕاستیدا بەڵگەیە لەسەریان نەك بەڵگە بێت بۆیان جابۆئەوەی لەكەسانێكەوە شارەزا نەبین پێویستە خۆمان باسی بكەین، فەرموودەكەش هەرهەمووی بەم شێوەیە :

صحیحی موسلیم : باب أَدْنَى أَهْلِ الْجَنَّةِ مَنْزِلَةً فِيهَا.

٥٠١ – حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَمُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ نُمَيْرٍ – وَاتَّفَقَا فِي سِيَاقِ الْحَدِيثِ إِلاَّ مَا يَزِيدُ أَحَدُهُمَا مِنَ الْحَرْفِ بَعْدَ الْحَرْفِ – قَالاَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بِشْرٍ حَدَّثَنَا أَبُو حَيَّانَ عَنْ أَبِي زُرْعَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ أُتِيَ رَسُولُ اللَّهِ –صلى الله عليه وسلم– يَوْمًا بِلَحْمٍ فَرُفِعَ إِلَيْهِ الذِّرَاعُ وَكَانَتْ تُعْجِبُهُ فَنَهَسَ مِنْهَا نَهْسَةً فَقَالَ « أَنَا سَيِّدُ النَّاسِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَهَلْ تَدْرُونَ بِمَ ذَاكَ يَجْمَعُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ الأَوَّلِينَ وَالآخِرِينَ فِي صَعِيدٍ وَاحِدٍ فَيُسْمِعُهُمُ الدَّاعِي وَيَنْفُذُهُمُ الْبَصَرُ وَتَدْنُو الشَّمْسُ فَيَبْلُغُ النَّاسَ مِنَ الْغَمِّ وَالْكَرْبِ مَا لاَ يُطِيقُونَ وَمَا لاَ يَحْتَمِلُونَ فَيَقُولُ بَعْضُ النَّاسِ لِبَعْضٍ أَلاَ تَرَوْنَ مَا أَنْتُمْ فِيهِ أَلاَ تَرَوْنَ مَا قَدْ بَلَغَكُمْ أَلاَ تَنْظُرُونَ مَنْ يَشْفَعُ لَكُمْ إِلَى رَبِّكُمْ فَيَقُولُ بَعْضُ النَّاسِ لِبَعْضٍ ائْتُوا آدَمَ. فَيَأْتُونَ آدَمَ فَيَقُولُونَ يَا آدَمُ أَنْتَ أَبُو الْبَشَرِ خَلَقَكَ اللَّهُ بِيَدِهِ وَنَفَخَ فِيكَ مِنْ رُوحِهِ وَأَمَرَ الْمَلاَئِكَةَ فَسَجَدُوا لَكَ اشْفَعْ لَنَا إِلَى رَبِّكَ أَلاَ تَرَى إِلَى مَا نَحْنُ فِيهِ أَلاَ تَرَى إِلَى مَا قَدْ بَلَغَنَا فَيَقُولُ آدَمُ إِنَّ رَبِّي غَضِبَ الْيَوْمَ غَضَبًا لَمْ يَغْضَبْ قَبْلَهُ مِثْلَهُ وَلَنْ يَغْضَبَ بَعْدَهُ مِثْلَهُ وَإِنَّهُ نَهَانِي عَنِ الشَّجَرَةِ

وەبەڵگەش بۆ ئەوە نوێژكردنیانە لە پشتیەوە لە شەوی میعراجدا وەجگە لـەوەش لـە بەڵگەكان .

پاشان ئیبراهیم چونكە ئەو باوكی پێغەمبەرانە سەلامی خوایان لێ بێت وە گەلەكەیشی بنچینەی گەلەكانە پاشان موسا لەبەرئەوەی باشترینی پێغەمبەرانی نەوەكانی ئیسرائیلە وە شەریعەتەكەی ئەو بنچینەی شەریعەتەكانیانە پاشان نـوح وە عیـسا ناتوانرێـت گـەورەیی یەكێكێكیان بدرێت بەسەر ئەوی تریاندا لەبەرئەوەی هەركامیان پلەو پایەی خۆی هەیە .

فَعَصَيْتُهُ نَفْسِي نَفْسِي اذْهَبُوا إِلَى غَيْرِي اذْهَبُوا إِلَى نُوحٍ. فَيَأْتُونَ نُوحًا فَيَقُولُونَ يَا نُـوحُ أَنْـتَ أَوَّلُ الرُّسُـلِ إِلَـى الأَرْضِ وَسَمَّاكَ اللَّهُ عَبْدًا شَكُورًا اشْفَعْ لَنَا إِلَى رَبِّكَ أَلاَ تَرَى مَا نَحْنُ فِيهِ أَلاَ تَرَى مَا قَـدْ بَلَغَنَـا فَيَقُـولُ لَهُـمْ إِنَّ رَبِّي قَدْ غَضِبَ الْيَوْمَ غَضَبًا لَمْ يَغْضَبْ قَبْلَهُ مِثْلَهُ وَلَنْ يَغْضَبَ بَعْدَهُ مِثْلَهُ وَإِنَّهُ قَدْ كَانَـتْ لِـي دَعْـوَةٌ دَعَـوْتُ بِهَـا عَلَى قَوْمِي نَفْسِي نَفْسِي اذْهَبُوا إِلَى إِبْرَاهِيمَ -صلى الله عليه وسلم-.
فَيَأْتُونَ إِبْرَاهِيمَ فَيَقُولُونَ أَنْتَ نَبِيُّ اللَّهِ وَخَلِيلُهُ مِنْ أَهْلِ الأَرْضِ اشْفَعْ لَنَا إِلَى رَبِّكَ أَلاَ تَرَى إِلَى مَا نَحْـنُ فِيـهِ أَلاَ تَرَى إِلَى مَا قَدْ بَلَغَنَا فَيَقُولُ لَهُمْ إِبْرَاهِيمُ إِنَّ رَبِّي قَدْ غَضِبَ الْيَوْمَ غَضَبًا لَمْ يَغْضَبْ قَبْلَهُ مِثْلَـهُ وَلاَ يَغْـضَبُ بَعْـدَهُ مِثْلَهُ. وَذَكَرَ كَذَبَاتِهِ نَفْسِي نَفْسِي اذْهَبُوا إِلَى غَيْرِي اذْهَبُوا إِلَى مُوسَى. فَيَأْتُونَ مُوسَى -صلى الله عليه وسـلم- فَيَقُولُونَ يَا مُوسَى أَنْتَ رَسُولُ اللَّهِ فَضَّلَكَ اللَّهُ بِرِسَالاَتِهِ وَبِتَكْلِيمِهِ عَلَى النَّاسِ اشْفَعْ لَنَا إِلَى رَبِّكَ أَلاَ تَـرَى إِلَـى مَا نَحْنُ فِيهِ أَلاَ تَرَى مَا قَدْ بَلَغَنَا فَيَقُولُ لَهُمْ مُوسَى -صلى الله عليه وسلم- إِنَّ رَبِّي قَدْ غَضِبَ الْيَوْمَ غَـضَبًا لَـمْ يَغْضَبْ قَبْلَهُ مِثْلَهُ وَلَنْ يَغْضَبَ بَعْدَهُ مِثْلَهُ وَإِنِّي قَتَلْتُ نَفْسًا لَمْ أُومَرْ بِقَتْلِهَا نَفْسِي نَفْـسِي اذْهَبُـوا إِلَـى عِيـسَى - صلى الله عليه وسلم-. فَيَأْتُونَ عِيسَى فَيَقُولُونَ يَا عِيسَى أَنْتَ رَسُولُ اللَّهِ وَكَلَّمْتَ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ وَكَلِمَةٌ مِنْـهُ أَلْقَاهَا إِلَى مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِنْهُ فَاشْفَعْ لَنَا إِلَى رَبِّكَ أَلاَ تَرَى مَا نَحْنُ فِيهِ أَلاَ تَرَى مَا قَدْ بَلَغَنَا فَيَقُـولُ لَهُـمْ عِيـسَى - صلى الله عليه وسلم- إِنَّ رَبِّي قَدْ غَضِبَ الْيَوْمَ غَضَبًا لَمْ يَغْضَبْ قَبْلَهُ مِثْلَهُ وَلَنْ يَغْضَبَ بَعْدَهُ مِثْلَهُ - وَلَمْ يَذْكُرْ لَهُ ذَنْبًا - نَفْسِي نَفْسِي اذْهَبُوا إِلَى غَيْرِي اذْهَبُوا إِلَى مُحَمَّدٍ -صلى الله عليه وسلم- فَيَأْتُونِّي فَيَقُولُونَ يَا مُحَمَّدُ أَنْتَ رَسُولُ اللَّهِ وَخَاتَمُ الأَنْبِيَاءِ وَغَفَرَ اللَّهُ لَكَ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ اشْفَعْ لَنَا إِلَى رَبِّكَ أَلاَ تَرَى مَا نَحْـنُ فِيهِ أَلاَ تَرَى مَا قَدْ بَلَغَنَا فَأَنْطَلِقُ فَآتِي تَحْتَ الْعَرْشِ فَأَقَعُ سَاجِدًا لِرَبِّي ثُمَّ يَفْتَحُ اللَّهُ عَلَيَّ وَيُلْهِمُنِـي مِـنْ مَحَامِـدِهِ وَحُسْنِ الثَّنَاءِ عَلَيْهِ شَيْئًا لَمْ يَفْتَحْهُ لأَحَدٍ قَبْلِي ثُمَّ يُقَالُ يَا مُحَمَّدُ ارْفَعْ رَأْسَكَ سَـلْ تُعْطَـهْ اشْـفَعْ تُـشَفَّعْ. فَـأَرْفَعُ رَأْسِي فَأَقُولُ يَا رَبِّ أُمَّتِي أُمَّتِي. فَيُقَالُ يَا مُحَمَّدُ أَدْخِلِ الْجَنَّةَ مِنْ أُمَّتِكَ مَنْ لاَ حِسَابَ عَلَيْهِ مِـنَ الْبَـابِ الأَيْمَـنِ مِنْ أَبْوَابِ الْجَنَّةِ وَهُمْ شُرَكَاءُ النَّاسِ فِيمَا سِوَى ذَلِـكَ مِـنَ الأَبْـوَابِ وَالَّـذِى نَفْـسُ مُحَمَّـدٍ بِيَـدِهِ إِنَّ مَـا بَـيْنَ الْمِصْرَاعَيْنِ مِنْ مَصَارِيعِ الْجَنَّةِ لَكَمَا بَيْنَ مَكَّةَ وَهَجَرٍ أَوْ كَمَا بَيْنَ مَكَّةَ وَبُصْرَى ». ﴿ وەرگێر ﴾.

﴿ تایبەتمەندییەکانی پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى اله وسلم﴾

پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى الـه وسـلم خـاوەنی کۆمـەڵێك تایبەتمەندییـە ئێمەش لەسەر ئەوەی دانەی باسیکردووە قسەدەکەین، لەوانە :

١- کۆتایی پێغەمبەرانە سەلامی خوایان لێ بێت : لەبەر فـەرموودەی خـوای گـەورە کـــە دەفـــەرموێت : ﴿ مَّا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَآ أَحَدٍ مِّن رِّجَالِكُمْ وَلَٰكِن رَّسُولَ ٱللَّهِ وَخَاتَمَ ٱلنَّبِيِّـنَ ﴾ الأحزاب: ٤٠ واته ﴿ محمد صلى الله عليه وعلى الـه وسـلم بـاوکی هـیچ پیاوێکتان نیە بەڵکو ئەو پێغەمبەری خوایەو کۆتایی پێغەمبەرانە سەلامی خوایان لێ بێت﴾

٢- گەورەی نێردراوانە لەبەر فەرمایشتەکەی پێغەمبەری خوا صـلى الله عليـه وعلـى آله وسلم کەدەفەرموێت : ﴿أَنَا سَيِّدُ النَّاسِ يَوْمَ الْقِيَامَـةِ ﴾ متفـق عليـه [1] واتـە ﴿ مـن گەورەی خەڵکم لەڕۆژی دوایدا﴾.

٣- وەباوەڕی هیچ بەندەیـەك تـەواو نابێـت تـا بـاوەڕ بەپەیامەکـەی دێنێـت لەبـەر فەرموودەی خوای گەورە کە دەفەرموێت : ﴿ فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَـرَ بَيْنَهُـمْ ﴾ النساء: ٦٥ واته ﴿ سوێند بێت بەپەروەردگارت ئـەی پێغەمبـەر صلى الله عليه وعلى آله وسلم نابنە بـاوەڕدار تـا بـۆ یـەکلایی کردنـەوەی کێـشەکانی نێوانیان تۆ دەکەنە داوەر ﴾ ئایەتەکە وەجگە لەویش لە پێغەمبەران سـەلامی خوایـان لێ بێت دەنێردرێن بۆلای کۆمەڵە نەتەوەیەکی دیاریکراو هەریەکەو بۆلای نەتەوەی خۆی .

٤- وەدادوەری ناکرێت لەنێوان خەڵکدیدا لە ڕۆژی دوایدا تەنها بەتکاکردنی ئـەو نەبێت وە بەڵگەی ئەوە لەباسی تکاکردندا باسکرا.

---

[1] البخاري : كتاب التفسير من سورة بني إسرائيل : باب : ﴿ذُرِّيَّةَ مَنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوحٍ إِنَّهُۥ كَانَ عَبْدًا شَكُورًا ﴿٣﴾﴾ الإسراء: ٣ ((٤٧١٢)).

ومسلم : كتاب الإيمان : باب أنى أهل الجنة منزلة فيها (١٩٤)(٣٢٧) من حديث أبي هريـرة رضـي الله عنه .

٥- ئومەتەکەی پێش هەموو ئومەتەکان دەکەون لە چوونە ناو بەهەشت لەبەر گشتیەتی فەرمایشتەکەی پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم کەدەفەرموویێت: ﴿ نَحْنُ الآخِرُونَ السَّابِقُون يَوْمَ الْقِيَامَةِ﴾[1] متفق عليه.

واتە ﴿ ئێمە دواین نەتەوەین کە هاتووین بەڵام لەپێش هەموو دروستکراوەکاندا لەڕۆژی قیامەتدا دادوەری دەکرێین لە نێوانیاندا ﴾.

٦- خاوەنی ئاڵای سوپاس و ستایشە پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم هەڵیدەگرێت لەڕۆژی دوایدا وەسوپاسگوزارانیش لەژێریدا دەبن لەبەرفەرموودەکەی ئەبی سەعیدی خودری ڕەزای خوای لێ بێت کە پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم دەفەرموویێت ﴿أنا سَيِّدُ ولدِ آدَمَ يَوْمَ القيَامَةِ ولا فَخْرَ وبِيَدِي لِوَاءُ الحَمْدِ ولا فَخْرَ وما منْ نَبِيَ يَوْمَئِذٍ آدَمَ فَمَنْ سواهُ إلاّ تَحْتَ لِوائي وأنا أوَّلُ مَنْ تَنْشَقُّ عنْهُ الأَرْضُ ولا فَخْرَ﴾[2] رواه الترمذي وقد روى الأولى والأخيرة مسلم .

واتە ﴿ من گەورەی کوڕانی ئادەمم لە ڕۆژی قیامەتدا بەبێ شانازیکردن، وەبەدەست منەوەیە ئاڵای سوپاس و پێزانین بەبێ شانازیکردن، وەهیچ پێغەمبەرێکیش لەو ڕۆژەدا نیە چ ئادەم و وە جگە لەئادەمیش ﴿واتە هەموو پێغەمبەران سەلامی خوایان لێ بێت ﴾

---

[1] الحديث بهذا اللفظ : عند مسلم كتاب الجمعة : باب هداية هذه الأمة ليوم الجمعة (٨٥٦)(٢٢) من حديث أبي هريرة وحذيفة رضي الله عنهما ولفظه عند البخاري (٨٧٦) ومسلم (٨٥٥) (٢١) : ((نَحْنُ الآخِرُونَ السَّابِقُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بَيْدَ أَنَّهُمْ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِنَا)) من حديث أبي هريرة.

[2] حديث صحيح : الترمذي (٣١٤٨) (٣٦١٥) وقال : ﴿ حسن صحيح﴾ وأيضاً ابن ماجة (٤٣٠٨) من حديث أبي سعيد الخدري رضي الله عنه وصححه الألباني في الصحيحة (١٥٧١) وأما رواية مسلم فمن حديث أبي هريرة : كتاب الفضائل : باب تفضيل نبينا صلى الله عليه وعلى آله وسلم على جميع الخلائق (٢٢٧٨) (٣) .

بلفظ ﴿أنا سَيِّدُ ولدِ آدَمَ يَوْمَ القيَامَةِ وَأَولُ مَنْ تَنْشَقُّ عنْهُ وَ أَوَّلُ شافع وأولُ مشفَّع﴾.

ئیللا لەژێر ئاڵاکەی مندا دەبن، وەمن یەکەم کەسێکم زەویم بۆلەت دەکرێت و دێمە دەرەوە بەبێ شانازیکردن ﴾.

٧- خاوەنی ﴿المقامِ المحمودِ ﴾ ە واتە ئەو کارەی دروستکارو دروستکراوی لەسەر سوپاسی دەکرێت لەبەر فەرموودەی خوای گەورە کە دەفەرموێت : ﴿عَسَىٰٓ أَن يَبۡعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامٗا مَّحۡمُودٗا ٧٩﴾ الإسراء: ٧٩ واتە ﴿ بە هیوای ئەوەی پەروەردگارت بتنێرێتە شوێن و جێگایەکی پەسەندو بەرێزەوە ﴿مَقَامٗا مَّحۡمُودٗا ﴾ پێشینان و پاشینانیش سوپاست بکەن ﴾.

وە ئەو شوێنە ئەوەیە کە دێتەجێ بەهۆی گەوریەیەتی پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم لەڕۆژی قیامەتدا هەرلەشەفاعەتکردن و جگە لەوەش .

٨- خاوەنی ئەو حەوزەیە کەخەڵکی دێنە سەری وەمەبەست لێی حەوزێکی گەورەیە کەزۆر خەڵك دێنە سەری بەڵام هەر حەوزێکی ئاسایی بێت؟ نەخێر چونکە بێگومان باسکرا کە بۆ هەموو پێغەمبەرێك حەوزێکی تایبەت بە خۆی هەیە .

٩- پێشەوای پێغەمبەرانە .

١٠- ووتاربێژیانە .

١١- وەخاوەنی شەفاعەتیانە ﴿واتە لەبری هەرهەموویان تکادەکات﴾ .

لەبەر فەرمایشتەکەی پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم کەدەفەرموێت: ﴿إذا كانَ يَوْمُ القِيامَةِ كُنْتُ إِمامَ النَّبِيِّينَ وخَطِيبَهُمْ وصاحِبَ شَفاعَتِهِمْ غَيْرَ فَخْرٍ ﴾ رواه الترمذي وحسنه [1].

---

١ حديث حسن : أخرجه أحمد (٥/ ١٣٧, ١٣٨) والترمذي (٣٦١٥) وقال: حديث حسن، وابن ماجة (٤٣١٤) والحاكم (١/ ٧١)، (٧٨/٤) وقال صحيح الإسناد وأقره الذهبي وحسنه الألباني في تخريج المشكاة (٥٧٦٨) .

* قال النعلق على الطبعة السلفية ص(٢٥) : اقتصر الحديث على هؤلاء الثلاثة في طبعة دمشق سنة ١٣٣٨ وطبعة المنار سنة ١٣٤٠ . وزيد في طبعتي ١٣٥١، ١٣٥٥ : ﴿ ثم على ﴾ أ. هـ .

واتە ﴿ کاتێك کە ڕۆژی دوایی دێت من دەبمە پێشەوان پێغەمبەران وە ووتاربێژیان وە خاوەنی تکاکردنیان بەبێ شانازیکردن ﴾.

١٢- ئوممەتەکەی پێغەمبەری خوا صلی الله علیه وعلی آله وسلم باشترین ئوممەتە لەبەر فەرموودەی خوای گەورە کە دەفەرمووێت : ﴿ كُنتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ ﴾ آل عمران: ١١٠ واتە ﴿ ئێوە باشترین ئوممەتێکن دەرهێنرابێتن بۆ خەڵکی ﴾.

بەڵام هەرچی دەربارەی فەرموودەکەی خوای گەورەیە کە دەفەرمووێت : ﴿ يَٰبَنِيٓ إِسْرَٰٓءِيلَ ٱذْكُرُوا۟ نِعْمَتِيَ ٱلَّتِيٓ أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَأَنِّي فَضَّلْتُكُمْ عَلَى ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٤٧﴾ ﴾ البقرة: ٤٧

واتە ﴿ ئەی نەوەی ئیسرائیل ! ئەو نازو نیعمەت و چاکانەتان لەبیر بێت من ڕشتم بەسەرتاندا و پێمدان هەتا هەمیشە بۆ من سوپاسگوزارو ملکەچ بن، ئەی لەبیرتانە **لەچاو خەڵکانی سەردەمی خۆتاندا** چۆن فەزڵ و ڕێزم لەئێوە نا ﴾.

جامەبەست بە ﴿وَأَنِّي فَضَّلْتُكُمْ عَلَى ٱلْعَٰلَمِينَ﴾ سەردەمی خۆیانە .

وأفضلُ أمّتِه أبو بكْرٍ الصِّديقُ، ثُم عمرُ الفاروقُ، ثُم عثمانُ ذو النُّـورَينِ، ثُـم عَليّ المُرْتَضَى – رضي الله عنهم – أَجْمَعِينَ. لِمَا رَوى عبْدُ اللهِ بنُ عُمَـرَ رَضِـي الله عنهمـا قال: كنَّا نقولُ والنبيُّ – صلى الله عليه وسلم – حيٌّ: أَفْضَلُ هـذه الأمّـة بعْـدَ نبيِّهـا أبـو بكرٍ، ثمَّ عمرُ، ثم عثمانُ، ثم عليّ فيبلغَ ذلك النبيَّ – صلى الله عليه وسلم – فلا يُنْكرُه.

باشترینی ئوممەتەکەیشی ئەبوبەکری صدیقە پاشان عومـەری فاروقـە پاشـان عوسمـانی زینورەینە پاشان عەلی مورتەزایە ڕەزای خوا لەهەموویان بێت، لەبەرئەوەی کە عبداللە ی کوڕی عومەر ڕەزای خوا لە خۆیی و باوکی بێت دەیگێڕێتەوە دەفەرمووێت : ئێمـە لـە کاتێکدا پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم زیندوو بوو دەمانووت باشـترینی ئەم ئوممەتە لەدوای پێغەمبەرەکەی صـلى الله عليـه وعلـى آلـه وسـلم ئەبوبـەکرە پاشـان عومەر پاشان عوسمان پاشان عەلی ڕەزای خـوا لەهـەموویان بێـت جائەوقـسەیەی ئێمـە دەگەیشتەوە بە پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم ئەویش ئینکاری نـەدەکرد واتە بێدەنگ دەبوو لێی [1].

وصحَّتِ الرِّوايَةُ عنْ عليّ – رضي الله عنه – أَنَّهُ قالَ: خَيْرُ هذهِ الأمةِ بعد نبيِّها أبو بكرٍ ثم عمرُ ولو شئْتُ لسميْتُ الثَّالثَ.

وە بەصـەحیحی ڕیوایـەتکراوە لـە پێـشەوا عەلییـەوە ڕەزای خـوای لیّ بێـت کـە فەرموویەتی ﴿ چاکترینی ئەم ئوممەتە لەدوای پێغەمبەرەکـەی صـلى الله عليـه وعلـى آلـه وسلم ئەبوبەکرە پاشان عومەر، وەئەگەر بمەوێت ئەوا ناوی سێهەمیش دێنم ﴾[2].

---

[1] البخاري: كتاب فضائل الصحابة : باب فضل أبي بكر بعد النبي صلى الله عليه وعلـى آلـه وسـلم (٣٦٥٥) وفي لفظ للبخاري (٣٦٩٧) :﴿ كنا في زمن النبي صلى الله عليه وعلى آله وسلم لا نعـدل بأبي بكر أحداً ثم عمر ثم عثمان ثم نترك أصحاب النبي صلى الله عليـه وعلـى آلـه وسـلم لانفاضـل بينهم ﴾.

[2] أثر صحيح : أخرجه الإمام أحمد في مسنده (١/ ١٠٦، ١١٠) وابنه عبدالله في زوائده (١/ ١٠٦، ١١٠، ١٢٧)، وأحمد في فـضائل الـصحابة (٣٩٧) بأسـانيد صـحيحة زحـسنه زكـذا أخرجه إبن أبي عاصم في كتا السنة (١٢٠١) وصححه الألباني في تخريج السنة (٢/ ٥٧٠).

⇐ وروى أبو الدّرْدَاءِ عَنِ النبيِّ – صلى الله عليه وسلم – أنّه قال «مَا طَلَعَتْ الشَمْسُ وَلاَ غَرُبَتْ بَعْدَ النَّبِيِّينَ والمُرْسَلِينَ عَلَى أَفْضَلَ مِنْ أَبِي بَكْرٍ».

وە ئەبو دەرداء لە پێغەمبەری خواوە صلى الله عليه وعلى آله وسلم دەیگێڕێتەوە کە فەرموویەتی ﴿ ما طَلَعَتْ الشَّمْسُ وَلَا غَرَبَتْ بَعْدَ النَّبِيِّينَ والمُرْسَلِين عَلَى أَفْضَلِ مِنْ أَبِى بَكْرٍ ﴾[1] واتە ﴿هیچ کاتێك خۆرهەڵنەهاتووە و هیچ کاتێکیش ئاوانەبووە لە دوای پێغەمبەران و نێردراوان لەسەر کەسێك باشتر بێت لە پێشەوا ئەبوبەکر ﴾.

⇐ وَهُو أَحَقُّ خَلْقِ اللهِ بالخِلافَةِ بعْدَ النبيِّ – صلى الله عليه وسلم – لِفَضْلِهِ وسَابِقَتِه، وتَقْدِيمِ النبيِّ – صلى الله عليه وسلم – له في الصّلاةِ على جميع الصّحابةِ رضي الله عنهم ، وإجماعِ الصّحابة على تقْدِيمه ومُبايَعَتِه، ولم يكنِ اللهُ ليَجْمَعَهم على ضَلالةٍ.

وەئەو شایستەترین دروستکراوی خوایە بە جێنشینی لە دوای پێغەمبەری خواوە صلى الله عليه وعلى آله وسلم لەبەرگەورەیەتیەکەی وەلەبەرپێشینەیەتی لە ئیسلامدا وەلەبەر پێشخستنی لەلایەن پێغەمبەری خواوە صلى الله عليه وعلى آله وسلم لە نوێژدا و بەسەر هەموو هاوەڵاندا وەلەبەر کۆدەنگی هاوەڵان لەسەر پێشخستنی و بەیعەت پێدانی، وەخوای پەروەردگار ناگونجێت ئەو هاوەڵە بەڕێزانە کۆبکاتەوە لەسەر گومڕایی ((چونکە هەموو هاوەڵان یەکدنگن بوون لەسەر دانانی پێشەوا ئەبوبەکر بەگەورەو جێنشین – وەرگێڕ))﴾.

[1] إسناده ضعيف : أخرجه الإمام أحمد في فضائل الصحابة (١٣٥) وابن أبي عاصم في السنة (١٢٢٤) وأبونعيم (٣/٣٢٥) من حديث أبي الدرداء بإسنادٍ ضعيف فيه عنعنه بقية وعنعنه ابن جريج وهما مدلسان وكذا ذكره الهيثمي في المجمع (٩/ ٤٤) من حديث أبي الدرداء وعزاه الطبراني إلى الطبراني في الكبير وقال وفيه بقية وهو مدلس وبقية رجاله وثقوا.

وكذ وفيه عبدالله بن سفيان الخزاعي الواسطي قال العقيلي لا يتابع على حديثه وراجع التعليق علة الأثر في تخريج فضائل الصحابة للإمام أحمد بتحقيق وصي الله بن محمد بن عباس (١/ ١٥٢, ١٥٣) .

⇦ ثـم مِـنْ بعـده عمـرُ – رضـي الله عنـه – لفـضْلِه وعَهْـدِ أَبـي بكـرٍ إليـه.
پاشان لـەدوای ئەو پێشەوا عومەر ڕەزای خوای لیٚ بێت لـەبەر گەورەیەتیەكـەی و گفتـی پێشەوا ئەبو بەكریش بۆی .

⇦ ثم عثمانُ – رضي الله عنه – لتقْديم أهلِ الشُّورى له.
پاشان پێشەوا عوسمان ڕەزای خوای لیٚ بێت لـەبەر پێشخستنی لـەلایەن شوراوە.

⇦ ثم عليٌّ – رضي الله عنه – لفَضلِه، وإجماعِ أهلِ عصْرِه عليه.
پاشان پێشەوا عەلی ڕەزای خوای لیٚ بێت لـەبەر گەورەیەتیەكەی وەكۆدەنگی خەڵكی سەردەمی خۆی لـەسەر دانانی وەك جێنشین.

⇦ وهؤلاءِ الخلفاءُ الرّاشدون المهديّون الذين قال رسـول الله – صـلى الله عليـه وسلم – فيهم «عَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ الْمَهْدِيِّينَ مِنْ بَعْدِي، عَضّوا عَلَيْهَـا بِالنّوَاجِذِ»[1] .

وە ئەوانە خەلیفەی ڕاشیدو ڕێنمویی كراوان ئەوانەی پێغەمبەری خوا صـلى الله عليـه وعلـى آلـه وسـلم دەربارەیـان دەفـەرموویٚت ﴿ دەسـت بەڕیوشـوێنی مـن و جێنـشینە پێگەیشتوو ڕێنویكراوەكانی منەوە بگرن لە دوای من، بـە خرێكانتـان تونـد قـەپی پێـدا بكەن ﴾.

---

[1] فەرموودەیەكی صەحیحە :
پێشەوا ئەحمەد بە موسنەددا بەژمارە (١٢٦,١٢٧/٤) ڕیوایەتی كردووە .
وە ئەبوداودیش لـە كتاب السنة : باب في لزوم السنة بەژمارە (٤٦٠٧) ڕیوایەتی كردووە.
وە ترمزیش لـە كتاب العلم : باب ماجاء في الأخذ بالسنة وإجتناب البدعة بەژمارە (٢٦٧٦).
وە ئیبن و ماجەش لـە پێشەكیدا :باب إتباع السنة الخلفاء الراشدين المهدين بەژمارە (٤٢,٤٣) ڕیوایـەتیكردووە، وە الـدارمي (١/ ٤٤)، وغـبن حـبان (١٠٢ –المـوارد)، والحـاكم (٩٧/١) وغـبن أبـي عاصـم في الـسنة (ص ١٧: ٢٠,٢٩,٣٠)، والبيهقي في دلائل النبوة (٦/ ٥٤١) وابن عبدالبر في جامع بيـان العلـم وفـضله (١/ ٢٢٢:٢٢٤)، من حديث العرباض بن سارية أبي نجيح رضي الله عنه، وقد صححه غير واحد من أهل العلم : فقال الترمذي ﴿ حسن صحيح ﴾ وصححه الحاكم وأقره الذهبي، ونقل ابن عبدالبر عن أبي بكر احمد احمد بن عمـرو البـزار قولـه ﴿ حـديث العرباض في الخلفاء الراشدين صحيح ثابت ﴾ ثم قال : وهو كما قال، وصححه شيخ الإسلام ابن تيمية في غير موضع (٣٠٩/٢٠) مجموع الفتاوى وفي اقتضاء الصراط المستقيم (٢/ ٥٧٦)، أما تصحيح الألباني الذي أشار اليـه الـشيخ ففي صحيح الجامع الصغير (٢/ ٣٤٦) وفي تخريج السنة لابن أبي عاصم ص (١٧:٢٠)، ص (٢٩, ٣٠).

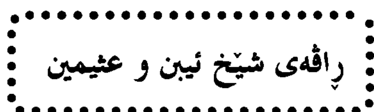
وقال صلى الله عليه وسلم «الخِلاَفَةُ مِنْ بَعْدِي ثَلاَثُونَ سَنَةً»[١] فكان آخرُها خلافةَ علي – رضي الله عنه.

وە پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم دەفەرمووێت ﴿ جێنشینی دوای من سی ساڵە جادوا هەمین جێنشینایەتی جێنشینیەتی پێشەوا عەلی بوو ڕەزای خوای لێ بێت﴾.

تێبینی وەرگێڕ : ئەم وتەیەی دالەر هەڵەیە خوا لێی خۆش بێت چونکە دوا جێنشین حەسەنی کوڕی عەلی بوو ڕەزای خوا لەهەردووکیان بێت لەبەرئەوەی بەو چوار خەلیفەیە بیست ونۆ ساڵ و شەش مانگ فەرمانڕەوایەتیان کرد و شەش مانگەکەی تریش لەلایەن حەسەنەوە بوو وەك موعجیزەیەك بۆ پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم کەفەرمووی خیلافەت دوای من سی ساڵ دەبێت وەفەرمووی ئەم کوڕەی من سەیدەو خوای گەورە لەسەر دەستیدا ئاشتەوای دەخاتە نێوان دوو کۆمەڵی گەورەی موسڵمانانەوە کە کۆمەڵی عەلی و کۆمەڵی موعاویە بوو ڕەزای خوا لەهەردووکیان بێت ئەوەبوو ئەو نەبەردە وازی لە جێنشینی هێنا بۆ موعاویە ڕەزای خوا لەهەردووکیان بێت تا ئاژاوە لە نێوان موسڵماناندا ڕوونەدات و ئاشتەوای لە نێوان موسڵماناندا بەر پابێت ﴿ وەرگێڕ ﴾ .

---

[١] حديث صحيح : أخرجه أبو داود (٤٦٤٦)، (٤٦٤٧)، والترمذي وحسنه، والنسائي في فضائل الصحابة (٥٢) والحاكم (٣/ ٧١, ١٤٥) وصححه ووافقه الذهبي . وأحمد في مسنده (٥/ ٢٢٠, ٢٢١) وفي فضائل الصحابة (٧٨٩, ٧٩٠، ١٠٢٧) وابن حبان (١٥٣٤، ١٥٣٥) وابن أبي عاصم في السنة (٢/ ٥٦٢) والطبراني في الكبير (١٣/ ١٣٦، ٦٤٤٢) والطيالسي (١١٠٧) والبيهقي في دلائل النبوة (٦/٣٤) من طرق عن سفينة أبي عبدالرحمن مولى رسول الله صلى الله عليه وعلى آله وسلم به . وإسناده حسن وله شواهد ترفعه إلى مرتبة الصحيح لغيره ولذا صححه وقواه غير واحد من أهل العلم منهم الإمام أحمد والترمذي وابن جرير الطبري وابن أبي عاصم وابن حبان والحاكم وابن تيمية والذهبي والحافظ ابن حجر العسقلاني وراجع الصحيحة للألباني في بحث جيد (٤٥٩) للرد على من ضعف الحديث.

﴿فضائل الصحابة﴾

صـەحابی ئـەو کەسـەیە کەبـە پێغەمبـەری خـوا صـلی الله علیـه وعلـی آلـه وسـلم گەیشتبێتو باوەڕی پێ هێنابێت و لەسەر ئەو باوەڕەش مردبێت.

وەهاوەڵەکانی پێغەمبەری خوا صـلی الله علیـه وعلـی آلـه وسـلم باشـترین هـاوەڵی پێغەمبەرانن سەلامی خوایان لێ بێت لەبەر فەرمایشتەکەی پێغەمبەری خوا صلی الله علیـه وعلی آله وسلم کەدەفەرمووێت : ﴿خَیْـرُ النَّـاسِ قَرْنِـی ﴾[1] واتـە ﴿ باشـترینی خـەڵك خەڵکی سەردەمی منن ((ئەوانەی باوەڕیان هێناوە – وەرگێڕ)) ﴾ فەرموودەکە پێشەوا بوخاری و جگە لەویش ڕیوایەتیان کردووە.

وەباشترینی هاوەڵانیش کۆچـکەرانن لەبـەر کۆکردنـەوەیان لـەنێوان کۆچـکردن و سەرخستندا پاشان ئەنصارە واتە یاریدەدەرەکان .

وە باشـترینی کۆچـکەرەکانیش هەرچـوار جێنـشینە ڕێنمویکراوەکـەن کەئـەوانیش ﴿ئەبوبەکرو عومەرو عوسمان و عەلی ﴾ن.

---

[1] البخاري : كتاب فضائل أصحاب النبي صلى الله عليه وعلى آله وسلم : بـاب فـضائل أصـحاب النبي صلى الله عليه وعلى آله وسلم (٣٦٥١).

ومسلم : كتاب فضائل الصحابة : باب فضل الصحابة ثم الـذين يلـونهم .. (٢٥٣٢) (٢١٢) مـن حديث إبن مسعود رضي الله عنه وفي البـاب عـن عمـران بـن حـصين : عنـد البخـاري (٢٥٦١)(٣٦٥٠) (٦٤٣٨) (٦٦٩٥) ومسلم (٢٥٣٥) وعن أبـي هريـرة رضـي الله عنـه : عنـد مـسلم : (٢٥٣٤)(٢١٢) . وغيرهم .

وهو حديث متواتر صرح بتواتره الحافظ ابن حجر في مقدمة الإصابة .

جا ئەبوبەکر ڕاستگۆکەیە: ناوی عبدالله ی کوڕی عوسمانی کوڕی عامرە لــە نـەوەی تەمیمی کوڕی موڕەی کوڕی کەعبە، یەکەم کەسە باوەڕی بە پێغەمبەری خوا صـلی الله علیه وعلی آله وسلم هێناوە لـە پیاوانـدا وە هاوڕییـەتی کـرد لـەکاتی کۆچـکردندا بـۆ شاری مەدینە وە پێغەمبەری خوا صلی الله علیه وعلی آله وسلم کردی بە جێگری خۆی لە نوێژکردن و حەجکردندا وەجێنشینیەتی لەناو ئوممەتەکەیـدا، لەسـەر دەسـتیدا پێـنج لەوانەی موژدەی بەهەشتیان پێدراوە موسڵمان بوون کەئەوانیش ﴿ عوسمـان و زوبـەیرو تەڵحەو عبدالرحمانی کوڕی عەوفو سەعدی کوڕی ئەبی وەقاص﴾ ن، لەجەمادی کۆتایی ساڵی ٢٣کۆچیدا لـەتەمەنی ٦٣ساڵیدا مردووە، وەئەو پێنجە لەگـەڵ ئەبوبـەکر و عـەلی کوڕی ئەبی تاڵیب و زەیدی کوڕی حاریسە کەدەکاتە هەشت ئەوانەن کەلەپێش هـەموو کەسێکەوە موسڵمان بوون . ابن إسحاق ووتویەتی واتە لەپیاواندا لــەدوای نێردرانــی و بوون بەپێغەمبەر صلی الله علیه وعلی آله وسلم.

وەعومەریش ڕەزای خوای لێ بێت : ناوی باوکی حەفصە نازنـاوی فاروقـە عومـەری کـوڕی خـەتتاب لەنــەوەی عـەدی کـوڕی کـەعبی کـوڕی لوئەیـە، لەسـاڵی شەشـی پێغەمبەرایەتیدا موسڵمان بووە لەدوای نزیکەی چل پیاو و یانزە ئافرەت جا موسڵمانان زۆر دڵخۆش بوون بەموسڵمان بوونی وەلەدوای موسڵمان بوونی ئیـسلام لەمەککـەدا ئاشکرا بوو، پێشەوا ئەبوبەکر کردی بەجێنـشینی خـۆی بەسـەر ئوممەتـەوە جـا هەڵـسا بەهەڵگرتنی باری قورسی جێنشینایەتی بەباشترین شێوە تا ئەو کاتەی کـوژرا بەشـەهیدی لەمانگی ذی الحجة لەساڵی ٢٣کۆچی لەتەمەنی ٦٣ ساڵیدا .

وە عوسمانیش کونیەکەی بـاوکی عبـدالله یـە نازنـاوی زوننورەینـە عوسمـانی کـوڕی عەففان لەنەوەی ئومەیەی کوڕی عبدالشمسی کوڕی عبدمناف، موسڵمان بـووە پـێش چوونی پێغەمبەری خوا صـلی الله علیـە وعلـی آلـە وسـلم بـۆ مـاڵی ئەرقـەم، پیـاوێکی دەوڵەمەندو بەخشیندە بوو لەدوای عومەری کوڕی خەتتاب جێنشینایەتی گرتـە دەسـت

بەکۆدەنگی ئەهلی ڕاویژ تا ئەو کاتەی کوژرا بەشەهیدی لە ذی الحجة لەسالّی ٣٥ کۆچی لەتەمەنی ٩٠ سالّیدا لەسەر یەکێك لەقسەکان .

وەعەلیش : ناوی باوکی حەسەن عەلی کوڕی ئەبی تالّیبە وەناوی ئەبو تالّیبیش عبدمناف کوڕی عبدالموتەلّیبە یەکەم کەسە موسلّمان بووە لە مندالّاندا ، پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم لەڕۆژی خەیبەردا ئالّاکەی دایە دەستی جاخوای گەورە لەسەردەستی ئەودا ئەو شوێنەی ڕزگارکرد، وەبەیعەتی پێدرا بۆ جێنشینایەتی لەدوای شەهیدکردنی پێشەوا عوسمان ڕەزای خوایان لیّ بێت جائەو جێنشینی ڕەوابوو تائەو کاتەی کوژرا بەشەهیدی لەڕەمەزانی سالّی ٤٠ کۆچی لەتەمەنی ٦٣ سالّیدا.

وەباشترینی ئەو چوارەش ئەبوبەکرە پاشان عومەر پاشان عوسمان پاشان عەلیە ڕەزای خوایان لیّ بێت لەبەرفەرموودەکەی عبدالله ی کوڕی عومەر ڕەزای خوایان لیّ بێت : ﴿كُنَّا نُخَيِّرُ بَيْنَ النَّاسِ فِي زَمَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَنُخَيِّرُ أَبَا بَكْرٍ ثُمَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ ثُمَّ عُثْمَانَ بْنَ عَفَّانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ﴾ [١]رواه البخاري واتە ﴿ ئێمە لەنێوان خەلّکیدا کەسانێکمان هەلّدەبژراد لەسەردەمی پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم جا ئەبوبەکرمان هەلّدەبژارد پاشان عومەری کوڕی خەتتاب پاشان عوسمانی کوڕی عەففان﴾ وەلەبەر فەرموودەکەی ئەبو داود ﴿كنَّا نقولُ ورسول الله – صلى الله عليه وسلم – حيٌّ: أَفْضَلُ هذه الأمّة بعْدَ نبيّها أبو بكرٍ، ثمَّ عمرُ، ثم عثمانُ﴾.

---

١ البخري : كتاب فضائل الصحابة : باب فضل أبي بكر بعد النبي صلى الله عليه وعلى آله وسلم (٣٦٥٥) وفي للفظ للبخاري (٣٦٩٧) : :﴿ كنا في زمن النبي صلى الله عليه وعلى آله وسلم لا نعدل بأبي بكر أحداً ثم عمر ثم عثمان ثم نترك أصحاب النبي صلى الله عليه وعلى آله وسلم لانفاضل بينهم ﴾.

واتە ﴿ ئێمە لە کاتێکدا پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم زیندوو بوو دەمانووت باشترینی ئەم ئوممەتە لەدوای پێغەمبەرەکەی صلى الله عليه وعلى آله وسلم ئەبوبەکرە پاشان عومەر پاشان عوسمان ﴾.

پێشەوا تەبەڕانی زیادەیەکی هێناوە لە ڕیوایەتەکەیدا : ﴿فيسمع ذلك النبيَّ – صلى الله عليه وسلم – فلا يُنْكرُه ﴾ واتە ﴿جائەوقسەیەی ئێمە پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم دەیبیست ئەویش ئینکاری نەدەکرد واتە بێدەنگ دەبوو لێی ﴾ من ئەو دەربڕیەنم نەمبینیوە دانەر باسی زیادەیەی عەلی کوڕی ئەبوتالیبی تیداکردووە [1].

وەشایستەترینیان بە جێنشینایەتی لەدوای پێغەمبەری خواوە صلى الله عليه وعلى آله وسلم ئەبوبەکری صدیق بوو ڕەزای خوای لێ بێت لەبەرئەوەی ئەو باشترینیانە وەلەپێش هەموویشیانەوە موسڵمان بووە وەلەبەرئەوەی پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم پێشی خستن لەنوێژدا و پێشنوێژی کرد وەلەبەر کۆدەنگی هاوەڵان لەسەر پێشخستنی و بەیعەت پێدانی، وەخوای پەروەردگار ناگونجێت ئەو هاوەڵە بەڕێزانە کۆبکاتەوە لەسەر گومڕایی، پاشان لەدوای ئەو پێشەوا عومەر ڕەزای خوای لێ بێت لەبەرئەوەی باشترینی هاوەڵان بوو لەدوای پێشەوا ئەبوبەکر وەلەبەر گفتی پێشەوا ئەبو بەکریش بۆی کەبکرێتە جێنشین، پاشان عوسمانە ڕەزای خوای لێ بێت لەبەر

[1] إسناد صحيح : أبوداود (٤٦٢٨) والترمذي (٣٧٠٧) وابن أبي عاصم في السنة (١١٩٠) وإسناده صحيح كما قال الألباني في تخريج السنة (٢/ ٥٦٧).

وأما الزيادة التي ذكرها الشيخ العثيمين عند الطبراني وهي : ﴿فيسمع ذلك النبيَّ – صلى الله عليه وسلم – فلا يُنْكرُه﴾ فهي زيادة صحيحة ثابتة من طرق كثيرة عند وابن أبي عاصم في السنة (١١٩٤، ١١٩٥, ١١٩٦، ١١٩٧) وأحمد (٢/ ١٤) وغيرهم وغيرهم بأسانيد صحيحة وراجع تخريج السنة لإبن أبي عاصم (٢/ ٥٦٨, ٥٦٩) وكذا في الفتح (٧/ ١٦, ١٧) .

گەورەیەتیەکەی وە پێشخستنی لەلایەن ئەهلی ڕاویژەوە بۆکردنی بە جێنشین، وەئەوانە باسکراون لەم دێڕە هۆنراوەدا:

علي وعثمان وسعد وطلحة .... زبير وذو عوف رجال المشهورة

پاشان عەلی ڕەزای خوای لێ بێت لەبەر گەورەیەتیەکەی و کۆدەنگی خەڵکی سەردەمی خۆی لەسەری بۆ دانانی بە جێنشین .

وە ئەوانە خەلیفەی ڕاشیدو ڕێنمویی کراوان ئەوانەی پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم دەربارەیان دەفەرموویت : «عَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ الْمَهْدِيِّينَ مِنْ بَعْدِي، عَضّوا عَلَيْهَا بِالنَّوَاجِذِ»[١]

واتە :﴿ دەست بەڕیوشوێنی من و جێنشینە پێگەیشتوو ڕێنویکراوەکانی منەوە بگرن لە دوای من، بە خرێکانتان توند قەپی پێدا بکەن ﴾.

وە پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم دەفەرموویت «الخِلاَفَةُ مِنْ بَعْدِي ثَلاثُونَ سَنَةً» واتە : ﴿ جێنشینی دوای من سی ساڵە جادوا هەمین جێنشینایەتی

---

١ فەرمودەیەکی صەحیحە: پێشەوا ئەحمەد بە موسنەددا بەژمارە (١٢٦,١٢٧/٤) ڕیوایەتی کردووە.
ئەبوداودیش لە كتاب السنة : باب في لزوم السنة بەژمارە (٤٦٠٧) ڕیوایەتی کردووە.
ترمزیش لە كتاب العلم : باب ماجاء في الأخذ بالسنة وإجتناب البدعة بەژمارە (٢٦٧٦).
ئیبنو ماجەش لە پێشەکیدا :باب إتباع السنة الخلفاء الراشدين المهدين بەژمارە (٤٢,٤٣) ڕیوایەتیکردووە، وە الدارمي (١/ ٤٤)، وغبن حبان (١٠٢ –الموارد)، والحاكم (٩٧/١) وغبن أبي عاصم في السنة (ص ١٧: ٢٠,٢٩,٣٠)، والبيهقي في دلائل النبوة (٦/ ٥٤١) وابن عبدالبر في جامع بيان العلم وفضله (١/ ٢٢٢:٢٢٤)، من حديث العرباض بن سارية أبي نجيح رضي الله عنه، وقد صححه غير واحد من أهل العلم : فقال الترمذي ﴿ حسن صحيح ﴾ وصححه الحاكم وأقره الذهبي، ونقل ابن عبدالبر عن أبي بكر أحمد أحمد بن عمرو البزار قوله ﴿ حديث العرباض في الخلفاء الراشدين صحيح ثابت ﴾ ثم قال : وهو كما قال، وصححه شيخ الإسلام ابن تيمية في غير موضع (٣٠٩/٢٠) مجموع الفتاوى وفي اقتضاء الصراط المستقيم (٢/ ٥٧٦)، أما تصحيح الألباني الذي أشار اليه الشيخ ففي صحيح الجامع الصغير (٢/ ٣٤٦) وفي تخريج السنة لابن أبي عاصم ص (١٧:٢٠)، ص (٢٩, ٣٠).

جێنشینیەتی پێشەوا عەلی بوو ڕەزای خوای لێ بێت﴾ پێشەوایان ئەحمەدو ئەبوداود ترمزی ڕیوایەتیان کردووە پێشەوا ئەلبانی فەرموویەتی : وە ڕشتەکەی حەسەنە .

جادوا جێنشین عەلی بوو دانەر ئاوای فەرمووە هەروەکو بڵێی جێنشینایەتی حەسەنی کردبێتە پاشکۆیەك بۆ باوکی یان وای داینەنابێت بەجۆرێ ئەو ڕەزای خوای لێ بێت دەستی لێهەڵگرت بۆ موعاویەی کوڕی ئەبو سوفیان ڕەزای خوایان لێ بێت .

- جا جێنشینایەتی ئەبوبەکر ڕەزای خوای لێ بێت دوو ساڵ و سێ مانگ و نۆ شەو بوو لە ١٣ی ڕەبیعی یەکەمی ساڵی ١١کۆچی تا ٢٢ی جەمادی ئاخیری ساڵی ١٣ی کۆچی.
- وە جێنشینایەتی عومەر ڕەزای خوای لێ بێت ١٠ ساڵ و شەش مانگ و سێ ڕۆژبوو لە ٢٢ی جەمادی ئاخیری ساڵی ١٣ی کۆچی تا ٢٦ ذی الحجة لەساڵی ٢٣کۆچی .
- وە جێنشینایەتی عوسمان ڕەزای خوای لێ بێت ١٢ ساڵ بوو تەنها ١٢ڕۆژ نەبێت لە١ی موحەڕەمی ساڵی ٢٤ی کۆچی تا ١٨ی ذی الحجة لەساڵی ٣٥کۆچی .
- جێنشینایەتی عەلی ڕەزای خوای لێ بێت ٤ساڵ و ٩مانگ بوو لە ١٩ی ذی الحجة لەساڵی ٣٥کۆچی تا ١٩ی ڕەمەزانی ساڵی ٤٠ی کۆچی .

جا کۆی هەموو ئەو چوار جێنشینە ٢٩ ساڵ و ٦ مانگ و ٤ڕۆژ بوو ، پاشان بەیعەتدرایە حەسەنی کوڕی عەلی ڕەزای خوایان لێ بێت لەو ڕۆژەی باوکی تیایدا شەهید بوو عەلی کوڕی ئەبو تالیب ڕەزای خوای لێ بێت وەلە ڕەبیعی یەکەمی ساڵی ٤١ی کۆچی کاروباری جێنشینایەتی ڕادەستی موعاویەی کوڕی ئەبو سوفیان ڕەزای خوایان لێ بێت کرد وەبەوەش موعجیزەکەی پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم ئاشکرا بوو کە دەفەرموێت «الخِلاَفَةُ مِنْ بَعْدِي ثَلاَثُونَ سَنَةً» واتە : ﴿ جێنشینی دوای من سی ساڵە جادوا هەمین جێنشینایەتی جێنشینیەتی پێشەوا عەلی بوو ڕەزای خوای لێ بێت﴾ وە فەرمایشتەکەیشی دەربارەی حەسەنی کوڕی عەلی ڕەزای خوایان لێ بێت کە دەفەرموێت ﴿إِنَّ ابْنِي هَـذَا سَيِّدٌ وَلَعَلَّ اللَّـهَ أَنْ يُصْلِحَ بِهِ بَيْنَ فِئَتَيْنِ عَظِيمَتَيْنِ مِنْ

الْمُسْلِمِينَ﴾ . رواه البخاري [١] واته ﴿ ئـەم كـوڕەی مـن گەورەيـە وە بـەهيوای ئـەوەی خوای گەورە بەهۆيەوە ئاشتەوايەتی بخاتە نێوان دوو كۆمەڵی گەورەوە لە موسڵمانان﴾.

حەسەنی كوڕی عەلی ڕەزای خوايان لێ بێت كـچەزای پێغەمبـەری خوايـە صـلى الله عليه وعلى آله وسلم وە ڕێحانەيەتی وەئەو ئەميری باوەڕداران كوڕی ئەميری باوەڕداران عەلی كوڕی ئەبو تاڵيبە لـە ١٥ی ڕەمـەزانی سـاڵی ٣ی كۆچـی وە لـەشـاری مەدينـەی پێغەمبەری خوادا صلى الله عليه وعلى آله وسلم مردووە و لـە بەقيعدا نێـژراوە لـەسـاڵی ٥٠ ی كۆچيدا .

وەحوسەينيش ڕەزای خوای لێ بێت كچەزای پێغەمبەری خوايە صلى الله عليه وعلـى آله وسلم وە ڕێحانەيەتی وەئەويش كوڕی عەلی كوڕی ئەبو تاڵيبە ڕەزای خوای لێ بێـت لـەمانگی شەعبانی ساڵی ٤ی كۆچيدا لـەدايك بووە و لـە كەربەلا لـە ١٠ی موحـەڕەمی ساڵی ٦١ی كۆچيدا كوژراوە، وەسابتيش كەئـەويش كـوڕی قەيـسە كـوڕی شەماسـی ئەنصاری خەورەجيە ووتاربێژی ئەنصار لـەڕۆژی يەمامەدا بەشەهيدی كوژرا لـە كۆتـايی ساڵی ١١ی كۆچی يان لـەسەرەتای ساڵی ١٢ی كۆچی .

---

١ البخاري : متاب الصلح : باب قول النبي صلى الله عليه وعلى آلـه وسـلم للحسن بـن علـى .... (٢٧٠٤) مـن حديث أبي بكرة رضي الله عنه ضمن رواية مطولة .

تەواوی فەرموودەكە بەم شێوەيە :

٢٧٠٤ – حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ أَبِي مُوسَى قَالَ سَمِعْتُ الْحَسَنَ يَقُولُ اسْتَقْبَلَ وَاللَّهِ الْحَسَنُ بْـنُ عَلِيٍّ مُعَاوِيَةَ بِكَتَائِبَ أَمْثَالِ الْجِبَالِ فَقَالَ عَمْرُو بْنُ الْعَاصِ إِنِّي لَأَرَى كَتَائِبَ لَا تُوَلِّي حَتَّى تَقْتُلَ أَقْرَانَهَـا فَقَـالَ لَـهُ مُعَاوِيَـةُ وَكَانَ وَاللَّهِ خَيْرَ الرَّجُلَيْنِ أَيْ عَمْرُو إِنْ قَتَلَ هَؤُلَاءِ هَؤُلَاءِ وَهَؤُلَاءِ هَؤُلَاءِ مَنْ لِي بِأُمُورِ النَّـاسِ مَـنْ لِـي بِنِسَـائِهِمْ مَـنْ لِـي بِضَيْعَتِهِمْ فَبَعَثَ إِلَيْهِ رَجُلَيْنِ مِنْ قُرَيْشٍ مِنْ بَنِي عَبْدِ شَمْسٍ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ سَمُرَةَ وَعَبْدَ اللَّهِ بْـنَ عَـامِرِ بْـنِ كُرَيْـزٍ فَقَـالَ اذْهَبَا إِلَى هَذَا الرَّجُلِ فَاعْرِضَا عَلَيْهِ وَقُولَا لَهُ وَاطْلُبَا إِلَيْهِ فَأَتَيَاهُ فَدَخَلَا عَلَيْهِ فَتَكَلَّمَا وَقَالَا لَهُ فَطَلَبَا إِلَيْهِ فَقَالَ لَهُمَـا الْحَسَـنُ بْنُ عَلِيٍّ إِنَّا بَنُو عَبْدِ الْمُطَّلِبِ قَدْ أَصَبْنَا مِنْ هَذَا الْمَالِ وَإِنَّ هَذِهِ الْأُمَّةَ قَدْ عَاثَتْ فِي دِمَائِهَا قَالَا فَإِنَّـهُ يَعْـرِضُ عَلَيْـكَ كَـذَا وَكَذَا وَيَطْلُبُ إِلَيْكَ وَيَسْأَلُكَ قَالَ فَمَنْ لِي بِهَذَا قَالَا نَحْنُ لَكَ بِهِ فَمَا سَأَلَهُمَا شَيْئًا إِلَّا قَالَا نَحْـنُ لَـكَ بِـهِ فَـصَالَحَهُ فَقَـالَ الْحَسَنُ وَلَقَدْ سَمِعْتُ أَبَا بَكْرَةَ يَقُولُ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى الْمِنْبَرِ وَالْحَسَنُ بْـنُ عَلِـيٍّ إِلَـى جَنْبِـهِ وَهُوَ يُقْبِلُ عَلَى النَّاسِ مَرَّةً وَعَلَيْهِ أُخْرَى وَيَقُولُ إِنَّ ابْنِي هَذَا سَـيِّدٌ وَلَعَـلَّ اللَّـهَ أَنْ يُـصْلِحَ بِـهِ بَـيْنَ فِئَتَـيْنِ عَظِيمَتَـيْنِ مِـنْ الْمُـسْلِمِينَ قَـالَ أَبُـو عَبْـد اللَّـهِ قَـالَ لِـي عَلِـيُّ بْـنُ عَبْـدِ اللَّـهِ إِنَّمَـا ثَبَـتَ لَنَـا سَـمَاعُ الْحَسَنِ مِـنْ أَبِـي بَكْـرَةَ بِهَـذَا الْحَدِيثِ.﴿وەرگێڕ﴾.

⇦ ونَشْهَدُ للعشَرةِ بالجنّةِ، كما شَهِدَ لهم النبي – صلى الله عليه وسلم – فقال «أبُو بَكْرٍ فِي الجَنَّةِ، وعُمَرُ فِي الجَنَّةِ، وعُثْمَانُ في الجَنَّةِ، وعَلِيٌّ في الجنّةِ، وطَلْحَةُ فِي الجَنَّةِ، والزُّبَيْرُ فِي الجَنَّةِ، وسَعْدٌ فِي الجَنَّةِ، وسَعِيدٌ في الجنّةِ، وعبدُ الرّحمنِ بنُ عوفٍ في الجنّةِ، وأبُو عُبَيْدَةَ بنُ الجَرَّاحِ في الجَنَّةِ».

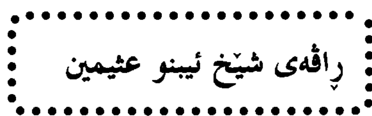
وەشاهێدی دەدەین بۆ ئەو دەکەسەی کە پێغەمبەری خودا صلی الله علیه وعلی آله وسلم شاهێدی بۆداون بەوەی بەهەشتین وەلەبارەیانەوە فەرموویەتی :﴿ ئەبوبەکر لەبەهەشتدایە، وە عومەر لەبەهەشتدایە، وەعوسمان لەبەهەشتدایە، وە عەلی لەبەهەشتدایە، وە طەڵحە لەبەهەشتدایە، وە زوبەیر لەبەهەشتدایە، وەسەعد لەبەهەشتدایە، وەسەعید لەبەهەشتدایە، وە عبدالرحمانی کوڕی عەوف لەبەهەشتدایە, وە ئەبو عوبەیدەی کوڕی جەڕاح لەبەهەشتدایە .

⇦ وكُلُّ مَنْ شَهِدَ له النبيُّ – صلى الله عليه وسلم – بالجنَّةِ شَهِدْنَا له بها، كقوله«الحَسَنُ والحُسَيْنُ سَيِّدَا شَبَابِ أَهْلِ الجَنَّةِ»، وقولِه لثابتٍ بنِ قيْسٍ«إنَّهُ مِنْ أَهْلِ الجَنَّةِ».

هەموو ئەوانەی کە پێغەمبەری خودا صلی الله علیه وعلی آله وسلم شاهێدی بۆداون بەوەی بەهەشتین ئێمەیش شاهیدی بۆ دەدەین بەوەی بەهەشتیە هەروەکو دەفەرموێت:
﴿ حەسەن و حوسەین گەورەی گەنجەکانی ئەهلی بەهەشتن ﴾، وەفەرمایشتەکەی دەربارەی سابتی کوڕی قەیس بەوەی کە ((ئەو لە ئەهلی بەهەشتە)) .

⇦ ولا نَجْزِمُ لأحدٍ مِنْ أهلِ القِبْلَةِ بجنَّةٍ ولا نَارٍ إلاَّ مَنْ جَزَمَ لَهُ الرّسول – صلى الله عليه وسلم –، لَكِنَّا نَرجو للمُحْسِنِ ونَخَافُ على المُسيءِ.

بۆ هیچ کەسێك لەئەهلی قیبلە بڕیاری دڵنیایی نادەین بەوەی بەهەشتیە وە بۆهیچ کەسێك لەئەهلی قیبلە بڕیاری دڵنیایی نادەین بەوەی دۆزەخیە تەنها بۆ کەسانێك نەبێت پێغەمبەری خودا صلی الله علیه وعلی آله وسلم بڕیاری دڵنیایی داوە بەوەی بەهەشتیە یان دۆزەخیە، بەڵام ئاواتە خوازی ئەوەین بەهەشت بەنسیبی کەسانێك بێت چاکەکارن و دەشترسین لەتاوانباران دۆزەخی بن.

﴿ شاهێدی دان بۆ کەسێك بەوەی بەهەشتیە یان دۆزەخیە ﴾

شاهێدی دان بەوەی کەسێك بەهەشتیە یان دۆزەخیە بۆ عـەقڵ و ژیـری نیـە دەسـتی تێوەربدات چونکە ئەو باسە وەستێنراوە لـەسەر شەرع بەجۆرێ ئەگەر شـەرع شـاهێدی بەوە بۆ دابێت ئێمەش شاهێدی بۆ دەدەین وەهەرکەسێکیش شەرع شاهێدی بۆ نـەدابێت ئێمەش شاهێدی بۆ نادەین بەڵام ئاواتە خوازین بەهەشت بۆکەسانێکی چـاکەکار بێـت و دەشترسین دۆزەخ بۆ کەسانێکی خراپەکار بێت .

وە شاهێدی دان بـەوەی کەسـێك بەهەشـتیە یـان دۆزەخیـە دابـەش دەبێـت بـەدوو بەشەوە:

﴿ بەشێوەیەکی گشتی وە بەشێوەیەکی تایبەتی ﴾

جا ئەوەی دەربارەی گشتیەکەیە : ئەوە وابەستەیە بە وەسفەوە بۆنمونـە کـە شـاهێدی بدەین بۆ هەموو باوەڕدارێك بەوەی ئەهلی بەهەشتەو بەهەشتیە یان شـاهێدی بـدەین بـۆ هەموو بێ باوەڕدارێك بەوەی ئەهلی دۆزەخـە و دۆزەخیـە یـان هاوشـێوەی ئـەوە لـەو وەسفانەی کە شەرع کردویەتی بە هۆکارێك بۆ چوونە نـاو بەهەشـت یـان چـوونە نـاو دۆزەخ .

وەدەربارەی تایبەتیەکە: ئەوە وابەستەیە بەکەسێکەوە : بۆنمونە کە شاهێدی بدەین بـۆ کەسێکی دیاریکراو بوەی بەهەشتیە یان بۆ کەسێکی دیاریکراو بەوەی دۆزەخیە جائێمـە هیچ کەسێك دیاری ناکەین بـەوەی بەهەشـتیە یـان دۆزەخیـە تـەنها کەسـانێك نـەبێت کەخوای گەورە یان پێغەمبەری خودا صلی الله علیە وعلی آلە وسـلم شـاهێدی بـۆداون بەوەی بەهەشتین و دیاریان کردووە .

﴿ ئەوانەی دیاریکراون لەئەهلی بەهەشت ﴾

ئەوانەی دیاریکراون لەئەهلی بەهەشتن زۆرن لەوانە : ئەو دە کەسەی مـوژدەی بەهەشتیان پێدراوە وە تایبەتکراون بەو وەسفە لەبەرئـەوەی پێغەمبـەری خـودا صـلى الله عليه وعلى آله وسلم کۆیکردونوتەوە لەیەك فەرمووددا جا فەرموویەتی : ﴿أَبُو بَكْرٍ فِي الْجَنَّةِ ، وَعُمَرُ فِي الْجَنَّةِ ، وَعُثْمَانُ فِي الْجَنَّةِ ، وَعَلِيٌّ فِي الْجَنَّةِ ، وَطَلْحَةُ فِي الْجَنَّةِ ، وَالزُّبَيْرُ فِي الْجَنَّةِ ، وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَوْفٍ فِي الْجَنَّةِ ، وَسَعْدُ بْنُ أَبِي وَقَّاصٍ فِي الْجَنَّةِ ، وَسَعِيدُ بْنُ زَيْدٍ فِي الْجَنَّةِ ، وَأَبُو عُبَيْدَةَ بْنُ الْجَرَّاحِ فِي الْجَنَّةِ﴾ رواه الترمذي وصححه الألباني [1].

واتە :﴿ ئەبوبەکر لەبەهەشتدایە، وە عومەر لەبەهەشتدایە، وەعوسمـان لەبەهەشـتدایە، وە عـەلی لەبەهەشـتدایە، وە طـەڵحـە لەبەهەشـتدایە، وە زوبـەیر لەبەهەشـتدایە، وە عبدالرحمانی کوڕی عەوف لەبەهەشتدایە, وەسەعدی کوڕی ئەبی وەقاص لەبەهەشتدایە، وەسەعیدی کوڕی زەید لەبەهەشتدایە، وە ئەبو عوبەیدەی کوڕی جەڕاح لەبەهەشتدایە .

لەوەی ڕابورد لـە پێـشەوە قـسە لەسـەر چـوار خەلیفـە ڕاشـیدەکانکرا وەهەرچـی دەربارەی ئەوانەی ترە ئەوا کۆبوونەتەوە لەم دێڕە هۆنراوەدا:

سعيد وسعد وابن عوف وطلحة .... وعامر فهر والزبير المُمَدَّحُ

---

[1] حديث صحيح : أخرجه أبوداود (٤٦٤٩)، (٤٦٥٠) والترمذي (٣٧٤٨) و (٣٧٥٧) وابن ماجة (١٣٤) وأحمد (١/ ١٨٧, ١٨٨, ١٨٩) وفي فضائل الصحابة (٨٧, ٩٠, ٢٢٥) وابن أبي عاصم (١٤٢٨, ١٤٣١، ١٤٣٦) والحاكم (٤/ ٤٤٠) والنسائي في الفضائل (٨٧, ٩٠, ٩٢, ١٠٦) وأبو نعيم (١/ ٩٥) وغيرهم من حديث سعيد بن زيد مرفوعاً وإسناده صحيح وصححه الألباني الجامع الصغير (٤٠١٠).

وفي الباب عن عبدالرحمن بن عوف : أخرجه الترمذي (٣٧٤٨) وأحمد (١/ ١٩٣) وفي الفضائل (٢٧٨) والنسائي في الفضائل (٩١) والبغوي في شرح السنة (٣٩٢٥) بإسنادٍ صحيح .

جا تەڵحە : ناوی کوڕی عوبەیدوڵڵایە لەنەوەی تەمیمی کوڕی مورە یەکێکە لەو هەشتەی لە پێشەوە هاتوونەتە ناو ئیسلام و موسڵمان بووون، لەڕۆژی شەڕی جەمەلدا لەجەمادی کۆتای ساڵی ٣٦ی کۆچی کوژراوە لەتەمەنی ٦٤ساڵیدا.

وەزوبەیریش : ناوی ئیبن ولعەوامە لەنەوەی قوصەی کوڕی کیلابە پورزای پێغەمبەری خوایە صلى الله عليه وعلى آله وسلم لەڕۆژی شەڕی جەمەلدا وازی لەشەڕکردن هێنا لەسەر فەیلەقەکە ئیبن و جورموز هەبوو ئەوجا کوشتی لە جەمادی یەکەمی ساڵی ٣٦ی کۆچی لەتەمەنی ٦٧ساڵیدا .

وە عبدالرحمانی کوڕی عەوفیش : لەنەوەی زوهرەی کوڕی کیلابە لەساڵی ٣٢ی کۆچی لەتەمەنی ٧٢ساڵیدا مردووە و لە گۆڕستانی بەقیعدا نێژراوە .

وە سەعدی کوڕی ئەبی وەقاصیش : ناوی کوڕی مالیکە لەنەوەی عەبدمەنافی کوڕی زوهرە یەکەم کەسێکە لەپێناوی خوای گەورەدا تیری هاویشتبێت، لەناو کۆشکەکەی خۆیدا لە عەقیق لەدووری دەمیلی شاری مەدینەدایە وە لە گۆڕستانی بەقیعدا نێژراوە لەساڵی ٥٥ی کۆچی لەتەمەنی ٨٢ساڵیدا .

وەسەعیدی کوڕی زەیدیش : ناوی کوڕی زەیدی کوڕی عەمری کوڕی نوفەیلی عەدەوییە یەکێك بوو لەوانەی هەر زوو موسڵمان بوو ئەویش لە عەقیق مردووە و لە شاری مەدینەش نێژراوە لەساڵی ٥١ی کۆچیدا لەتەمەنی حەفتاو ئەوەندە ساڵیدا.

وەئەبوعوبەیدەش : ناوی عامری کوڕی عبدالله ی کوڕی جەڕاحە لەنەوەی فەهرە لەوانەیە کە زوو هاتوونەتە ناو ئاینی ئیسلامەوە لە ئوردون بە نەخۆشی تاعونی عەمواس مردووە لەساڵی ١٨ی کۆچی لەتەمەنی ٥٨ ساڵیدا.

وەلەوانەی کە پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم شاهێدی بەهەشتی بۆداون حەسەن و حوسەین و سابتی کوڕی قەیسە .

پێغەمبەری خوا صلی الله علیه وعلی آله وسلم دەفەرمووێت :﴿ الحَسَنُ والحُسَيْنُ سَيِّدَا شَبَابِ أَهْلِ الجَنَّةِ ﴾ رواه الترمذی . وقال حسن صحيح [١]. واته﴿ حەسەن و حوسەین گەورەی گەنجەکانی ئەهلی بەهەشتن ﴾.

پێغەمبەری خوا صلی الله علیه وعلی آله وسلم دەربارەی سابتی کوڕی قەیس دەفەرمووێت :﴿ إِنَّكَ لَسْتَ مِنْ أَهْلِ النَّارِ وَلَكِنَّكَ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ ﴾[٢]

واته ﴿ بێگومان تۆ لە ئەهلی دۆزەخ نیت بەڵکو تۆ لەئەهلی بەهەشتیت ﴾ .

---

١ حديث صحيح : أخرجه الترمذي (٣٧٦٨) وأحمد (٣/ ١٦٦, ١٦٧) والنسائي في الكبرى كما في تحفة الأشرف (٣/ ٣٩٠) وابن حبان (٢٢٢٨–موارد) والحاكم (٣/ ١٦٦, ١٦٧) والخطيب في تاريخ (٤/ ٢٠٧, ١١/ ٩٠) وأبو نعيم في الحلية (٥/ ٧١) من حديث أبي سعيد الخدري رضي الله عنه وقال الترمذي :حديث ﴿ حسن صحيح ﴾ .

وقال الألباني في الصحيحة (٧٦٩) ﴿ وهو كما قال ﴾ أ.هـ وأورد له طرق كثيرة عن جمع من الصحابة ثم قال ﴿وبالجملة فالحديث صحيح بلا ريب، بل متواتر كما نقله المناوي ﴾ أ.هـ .

٢ البخاري : كتاب المناقب : باب علامات النبوة (٣٦١٣) .

ومسلم : كتاب الإيمان : باب مخافة المؤمن أن يحبط عمله (١١٩) (١٨٧) من حديث أنس بن مالك.

فەرموودەکە موژدەیەکی زۆر خۆشی بۆهاوەڵە بەڕێزە تیادایە پێمخۆشە هەموو فەرموودەکە وەکو خۆی ببینی و بزانی باش نیە گومانی شەڕ ببیەیت چونکە ئەو هاوەڵە نازدارە وایدەزانی کەلەئەهلی دۆزەخە بەڵام پێغەمبەر صلی الله علیه وعلی اله وسلم موژدەی بەهەشتی پێدەدات :

حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا أَزْهَرُ بْنُ سَعْدٍ أَخْبَرَنَا ابْنُ عَوْنٍ قَالَ أَنْبَأَنِي مُوسَى بْنُ أَنَسٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ افْتَقَدَ ثَابِتَ بْنَ قَيْسٍ فَقَالَ رَجُلٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَنَا أَعْلَمُ لَكَ عِلْمَهُ فَأَتَاهُ فَوَجَدَهُ جَالِسًا فِي بَيْتِهِ مُنَكِّسًا رَأْسَهُ فَقَالَ لَهُ مَا شَأْنُكَ فَقَالَ شَرٌّ كَانَ يَرْفَعُ صَوْتَهُ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ وَهُوَ مِنْ أَهْلِ النَّارِ فَأَتَى الرَّجُلُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَخْبَرَهُ أَنَّهُ قَالَ كَذَا وَكَذَا فَقَالَ مُوسَى فَرَجَعَ إِلَيْهِ الْمَرَّةَ الْآخِرَةَ بِبِشَارَةٍ عَظِيمَةٍ فَقَالَ اذْهَبْ إِلَيْهِ فَقُلْ لَهُ إِنَّكَ لَسْتَ مِنْ أَهْلِ النَّارِ وَلَكِنَّكَ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ.

ئەوانەی دیاریکراون لەئەهلی دۆزەخن لە قورئان و سوننەتدا

١- ئەوانەی دیاریکراون لە قورئاندا کە دۆزەخین ﴿ ئەبو لەهەب عەبدولعوزای کوڕی عەبدولموتەلّیب مامی پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم و ژنەکەیەتی کەناوی دایکی جەمیل ئەروای کچی حەربی کچی ئومەیە خوشکی ئەبو سوفیانە ﴾ لەبەر فەرموودەکەی خوای گەورە : ﴿تَبَّتۡ يَدَآ أَبِي لَهَبٖ وَتَبَّ ۝١﴾ المسد: ١ واتە ﴿ یاخوا هەردوو دەستەکانی ئەبولەهەب بەبڕین بچن و تیابچن خۆ تیاش چوو ﴾. تاکۆتای سورەتەکە.

٢- وەلەوانەی دیاریکراون لە سوننەتدا کە دۆزەخین ﴿ ئەبو تالّیب عەبدمەنافی کوڕی کوڕی عەبدولموتەلّیبە ﴾ لەبەر فەرمایشتەکەی پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم کەدەفەرمووێت : ﴿أَهْوَنُ أَهْلِ النَّارِ عَذَابًا أَبُو طَالِبٍ وَهُوَ مُنْتَعِلٌ بِنَعْلَيْنِ يَغْلِي مِنْهُمَا دِمَاغُه ﴾[١] واتە ﴿ سوکترین سزای ئەهلی دۆزەخ ئەبو تالّیبە کەئەویش دوو نەعلی لەپێدایە دەماغی بەهۆیانەوە دەکولّێت ﴾.

٣- وەلەوانە عەمری کوڕی عامری کوڕی لوحەی خوزاعیە لەبەر فەرمایشتەکەی پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم کەدەفەرمووێت : ﴿رَأَيْتُهُ يَجُرُّ أَمْعَاءَهُ فِي

---

١ أخرجه بهذا اللفظ :

مسلم : كتاب الإيمان : باب أهون أهل النار عذابا (٢١٢) (٣٦٢) من حديث ابن عباس رضي الله عنه .

وأخرجه البخاري : (٦٥٦١) ومسلم (٢١٣)(٣٦٤) من حديث النعمان ابن بشير بلفظ :﴿ إِنَّ أَهْوَنَ أَهْلِ النَّارِ عَذَابًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ لَرَجُلٌ تُوضَعُ فِي أَخْمَصِ قَدَمَيْهِ جَمْرَتَانِ يَغْلِي مِنْهُمَا دِمَاغُهُ﴾.

النَّار ﴾ رواه البخاري وغيره[1]. واته ﴿ بينيم لـەناو ئـاگری دۆزەخـدا بـوو ڕیخۆڵـەكانی ڕادەكێشا ﴾.

⇦ ولاَ نُكفِّرُ أحدًا مِنْ أهلِ القِبلةِ بذَنْبٍ، ولاَ نُخرِجُهُ عَنِ الإسلامِ بِعَمَلٍ.

وەهیچ كەسێك لـەئەهلی قیبلـه بە بێ باوەڕ دانانیین بـەهۆی تاوانێكـەوە كـە ئـەنجامی داوە, وە لـەئاینی ئیسلامیش دەری ناكەین بەهۆی كارێكەوە كەكردوویەتی .

⇦ ونَرَى الحَجَّ والجِهَادَ ماضيًا مع طاعَةِ كلِّ إمامٍ بَرًّا كان أو فَـاجِرًا، وصـلاةُ الجمعةِ خلفَهم جائزةٌ.

وە ئێمـە باوەڕمـان وایـە كەحـەج و جیهـاد بەردەوامـە لـەگـەڵ گوێڕایـەڵی هـەموو پێشەوایەكدا ئیتر ئەو پێشەوایە چاك بێ یان خراپ بێت، وە نوێژی جومعـەش دروسـتە لەدوایانەوە ئەنجام بدرێت .

⇦ قال أنسٌ: قال النبيُّ – صلى الله عليه وسلم – «ثلاَثٌ مِنْ أصْـلِ الإيمَـانِ: الكَفّ عن مَنْ قَالَ لاَ إلَهَ إلاّ الله وَلاَ تُكَفّرْهُ بِذَنْبٍ وَلاَ تُخرِجْهُ مِنَ الإسْلاَمِ بِعَمَلٍ, وَالْجِهَادُ مَاضٍ مُنْذُ بَعَثَنِي الله عزّ وجلّ حتّى يُقَاتِلَ آخِرُ أُمّتِي الدّجّالَ لاَ يُبْطِلُه جَوْرُ جَائِرٍ وَلاَ عَـدْلُ عَادِلٍ, وَالإيمَانُ بالأَقْدَارِ» رواه أبو داود[2].

---

١ البخاري : كتاب التفسير كم سـورة المائـدة : بـاب ﴿مَا جَعَلَ ٱللَّهُ مِنۢ بَحِيرَةٍ وَلَا سَآئِبَةٍ وَلَا وَصِيلَةٍ وَلَا حَامٍ وَلَٰكِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ يَفْتَرُونَ عَلَى ٱللَّهِ ٱلْكَذِبَ وَأَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴿١٠٣﴾﴾ المائـدة: ١٠٣﴾ (٤٦٢٤) مـن حـديث عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَأَيْتُ جَهَنَّمَ يَحْطِمُ بَعْضُهَا بَعْضًا وَرَأَيْتُ عَمْرًا يَجُرُّ قُصْبَهُ وَهْوَ أَوَّلُ مَنْ سَيَّبَ السَّوَائِبَ ﴾.

وفي الباب عن جابر في حديث الكسوف الطويل وفيه ﴿وَرَأَيْتُ أَبَا ثُمَامَةَ عَمْرَو بْنَ مَالِكٍ يَجُرُّ قُصْبَهُ فِي النَّارِ﴾ أخرجه مسلم (٩٠٤)(٩) . قُصْبَهُ : ڕیخۆڵەی.

٢ حديث ضعيف : أخرجه أبوداود (٢٥٣٢) وأبـو عبيـد القاسـم بـن سـلام في الإيمـان ص (٤٧) وإسـناده ضعيف فيه يزيد بن أبي شيبة وهو مجهول كما في التقريب وضعف إسناده المنذري في مختـصر سـنن أبـي داود (٣/ ٣٨٠) لهذا السبب .

ئەنەس فەرمووی : پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم دەفەرمووێت :

﴿سێ شت هەیە لەبنچینەی باوەڕە : دەست هەڵگرتن لەسەر کەسێك بڵێـت لاَ إلَـهَ إلاّ الله، وە بـەبێ بـاوەڕی دانـەنێیت بـەهۆی تاوانێکـەوە ئـەنجامی دەدات وە لـەئاینی ئیسلامیش دەری نەکەیت بـەهۆی کارێکـەوە دەیکـات، وەجیهـادیش بەردەوامـە لـەو کاتەوەی خوای گەورە منی ناردووە تا کۆتای ئوممەتەکەم لەگـەڵ دەجالـدا شـەڕدەکەن ستەمی هیچ ستەمکارێك پوچی ناکاتەوە وە دادگەری هیچ دادگەرێکیش بەهەمان شـێوە بەتاڵی ناکاتەوە، وەباوەڕ هێنان بە قەدەرەکان ﴾.﴿ فەرموودەیەکی لاوازە ئاگاداربە ﴾.

ڕاڤەی شێخ ئیبنو عثیمین

﴿ بێباوەڕکردنی ئەهلی قیبلە بەهۆی ئەنجامدانی تاوانەوە ﴾

ئەهلی قیبلـە ئەوانەن موسڵمانن و ڕووی تێدەکەن لـەکاتی نوێژکردنـدا بێباوەڕناکرێن بەهۆی ئەنجامدانی تاوانەوە وەلـە ئاینی ئیسلامیش دەرناکرێن بەهۆی ئەوەوە وە لـەئاگری دۆزەخیشدا نامێننـەوە لـەبـەر فەرموودەکـەی خـوای گـەورە کەدەفـەرمووێت :﴿ وَإِن طَآئِفَتَانِ مِنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ ٱقْتَتَلُوا۟ فَأَصْلِحُوا۟ بَيْنَهُمَا ﴾ الحجرات: ٩ واتـە ﴿ وەئەگـەر دووکۆمـەڵ لەباوەڕداران بوو شەڕیان ئەوا ئێوە ئاشتیان بکەنەوە ﴾.

تا ئەو شوێنەی کە دەفـەرموێت :﴿ إِنَّمَا ٱلْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا۟ بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ ۚ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿١٠﴾ ﴾ الحجرات: ١٠ واتە ﴿ باوەڕداران هەموو برای یەکن جاکەوایە چاکسازی و ئاشتەوای بخەنە نێوان براکانتانەوە، وەپارێزکـاری خـوای گـەورە بکـەن و لێی بترسن سابەڵکو ڕەحمتان پێ بکرێت ﴾.

جاخوای گەورە برایەتی باوەڕی جێگیرکرد لەگـەڵ شـەڕکردن و کوشتاریـشدا کـە شەڕکردن و کوشتارکردن لـە تاوانـە گەورەکانـە وەئەگـەر بێـاوەڕی بووایـە برایـەتی باوەڕی نەدەهێشت .

پێغەمبەری خوا صلی الله علیه وعلی آله وسلم دەفەرموویت خوای گەورە دەفەرموویت: ﴿ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ حَبَّةِ خَرْدَلٍ مِنْ إِيمَانٍ فَأَخْرِجْهُ ﴾ واتە لەئاگر . بوخاری و موسلیم ڕیوایەتیان کردووە [1].واتە ﴿ هەرکەسێك لەدڵیدا بەئەندازەی تۆوە خەرتەلەیەك باوەڕ هەبێت ئەوا دەری بهێنن ﴾.

وە دوو کۆمەڵ پێچەوانەی ئەوەن:

یەکەمیان : خەواریجەکانن دەڵێن : بکەری ﴿ ئەنجامدەری ﴾ گوناهی گەورە بێباوەڕەو بەهەتاهەتایی لەئاگری دۆزەخدا دەمێنێتەوە .

دووەمیان : موعتەویلەکانن دەڵێن : بکەری ﴿ ئەنجامدەری ﴾ گوناهی گەورە لەبازنەی باوەڕ چووەتە دەرەوە بەڵام نەباوەڕدارە نە بێباوەڕیشە لە شوێنیکدایە لەنێوان ئەو دووشوێنەدا وەئەو کەسەی ئەنجامدەری گوناهی گەورەیە بەهەتا هەتایی لەئاگری دۆزەخدا دەمێنێتەوە .

ئێمەش بەرپەچی هەردوو کۆمەڵەکە دەدەینەوە بەوەی :

١- پێچەوانەکردنیان بۆ دەقەکانی قورئان و سوننەت .

٢- پێچەوانەکردنیان بۆ یەکدەنگی پێشین .

---

[1] البخاري : كتاب الإيمان : باب زيادة الإيمان ونقصانه ﴿ ٤٤ ﴾.
ومسلم : كتاب الإيمان : باب أني أهل الجنة منزلة ﴿ ١٩٣ ﴾ ﴿ ٣٢٥ ﴾ من حديث أنس بن مالك رضي الله عنه.

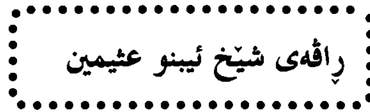
ومِنَ السُّنَّةِ تَوَلِّي أصحابَ رسولِ اللهِ – صلى الله عليه وسلم – ومحبَّـتُهُم، وذِكْرُ محاسنِهم، والتَّرَحُّمُ عليهم، والاستغفارُ لهم، والكَفُّ عن ذِكْرِ مسَاوئِهم، ومَا شَـجَرَ بَيْنَهُم، واعتِقادُ فَضْلِهِم، ومعرِفةُ سابِقَتِهم.

وەلەسوننەتی پێغەمبەری خوایە صلى الله عليه وعلى آلـه وسـلم دۆسـتایەتی كردنـی هاوەڵـەكانی پێغەمبـەری خـوا صـلى الله عليـه وعلـى آلـه وسـلم وە خـۆش ویـستنیان وەباسـكردنی چـاكەكانیان، وەبـەزەیی پێداهاتنـەوەیان، وەداوای لێخۆشـبوون بۆیـان، وەدەسـتهەڵگرتن لەباسـكردنی خراپـەكانیان وەلـەوەی ڕوویـداوە لەنێوانیانـدا وەبیرواوەڕبوون بەوەی گەورەیی و چاكەیان هەیە وەشارەزابوون لەپێشینەیەتیان .

خـوای گـەورە دەفـەرمووێت ﴿وَٱلَّذِينَ جَآءُو مِنۢ بَعۡدِهِمۡ يَقُولُونَ رَبَّنَا ٱغۡفِرۡ لَنَا وَلِإِخۡوَٰنِنَا ٱلَّذِينَ سَبَقُونَا بِٱلۡإِيمَٰنِ وَلَا تَجۡعَلۡ فِي قُلُوبِنَا غِلّٗا لِّلَّذِينَ ءَامَنُواْ﴾ الحشر: ١٠

واتە ﴿ ئەوانەش لەدوای ئەوانەوە هاتوون واتە لەپاش كۆچكەران و یارمەتیدەرانـەوە هاتوون دەڵێن : ئەی پەروەردگارمان لەئێمەو لەو برایانەمان پێش ئێمە باوەڕیـان هێنـاوە خۆش ببە وەهیچ بوغزێك مەخە دڵمانەوە بەرامبەر بەو كەسانەی باوەڕیان هێناوە ﴾.

وەهــەروەها دەفــەرموێت﴿ مُّحَمَّدٞ رَّسُولُ ٱللَّهِۚ وَٱلَّذِينَ مَعَهُۥٓ أَشِدَّآءُ عَلَى ٱلۡكُفَّارِ رُحَمَآءُ ﴾ الفـتح: ٢٩ واتە ﴿ محمد صلى الله عليه وعلى آله وسلم پێغەمبەرو نێردراوی خوایە پێیان خـۆش بێت یان نا ئەو كەسانەش لەگەڵ ئەون و شوێنی ئـەو كـەوتوون لەبەرامبـەر بێبڕواكانـدا ئازاو بەهێزن لەناو خۆیشیاندا میهرەبان و بەسۆز و دڵنەرمن ﴾.

﴿مافەکانی هاوەڵانی پێغەمبەری خوا صلی الله علیه وعلی آله وسلم﴾

هاوەڵانی پێغەمبەری خوا صلی الله علیه وعلی آله وسلم چاکەیەکی گەورەیان بەسەر ئەم ئوممەتەوە هەیە بەجۆرێك کە هەستان بەسەرخستنی خواو پێغەمبەری خوا صلی الله علیه وعلی آله وسلم وە تێکۆشان لەپێناوی خوادا بەماڵ و گیانیان وە هەستاون بە پاراستنی ئاینی ئیسلام ئەویش بەپاراستنی قورئانەکەیی و سوننەتی پێغەمبەرەکەی صلی الله علیه وعلی آله وسلم بە زانست و کردارو فێرکردن تا گەیاندیانە ئوممەت بەشێوەیەکی زۆر خاوێن و جوانی .

وەبێگومان خوای گەورە بەباشی باسیکردوون لەپەرتووکەکەیدا بەگەورەترین باسکردن بەجۆرێ لەسورەتی فەتحدا دەفەرمووێت : ﴿مُّحَمَّدٌ رَّسُولُ ٱللَّهِۚ وَٱلَّذِينَ مَعَهُۥٓ أَشِدَّآءُ عَلَى ٱلۡكُفَّارِ رُحَمَآءُ بَيۡنَهُمۡۖ تَرَىٰهُمۡ رُكَّعٗا سُجَّدٗا يَبۡتَغُونَ فَضۡلٗا مِّنَ ٱللَّهِ وَرِضۡوَٰنٗا﴾ الفتح: ٢٩

واتە ﴿ محمد صلی الله علیه وعلی آله وسلم پێغەمبەرو نێردراوی خوایە پێیان خۆش بێت یان نا ئەو کەسانەش لەگەڵ ئەون و شوێنی ئەو کەوتوون لەبەرامبەر بێبڕواکاندا ئازاو بەهێزن لەناو خۆیشیاندا میهرەبان و بەسۆز و دڵنەرمن، دەیانبینیت هەردەم خەریکی ڕکوع و سوژدەن واتە زۆر خەریکی خوا پەرستی و نوێژن بەشەودا شەو نوێژدەکەن و بەڕۆژیشدا سوارچاکی مەیدانن، هەموو کات ئاواتیان بەدەست هێنانی فەزڵ و بەهرەو میهرەبانی خوایە، مەبەستیان ئەوەیە خوا لێیا ڕازی بێت ﴾.

وەپاراستنی پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم پاراستنی ڕێزی هاوەڵەکانیەتی بەجۆرێك کەدەفەرموویت ﴿لاَ تَسُبُّوا أَصْحَابِي فَوَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَوْ أَنَّ أَحَدَكُمْ أَنْفَقَ مِثْلَ أُحُدٍ ذَهَبًا مَا أَدْرَكَ مُدَّ أَحَدِهِمْ وَلاَ نَصِيفَهُ﴾ متفق عليه [1].

واته ﴿ جنێو بەهاوەڵەکانم مەدەن جاسوێند بەوەی گیانی منی بەدەستە چونکە ئەگەر هەریەکێك لەئێوە بەئەدازەی کێوی ئوحد ئالتوون ببەخشێت ئەوە ناگات بەتەنها بەگوێلێکی کەسێك لەواندا یان نیو گوێلی ﴾.

جا مافیان لەسەر ئوممەت لەگەورەترین مافەکانە، ئەوەی لەسەر ئوممەتە لەبەرامبەریاندا بۆیان جێ بەجێی بکەن :

١- خۆشویستنیان بەدڵ و وەبەباش باسکردنیان بە زوبان بەوەی شایستەیانە لەباشیو چاکە.

٢- بەزەیی هاتنەوە پێیاندا و داواکردنی لێخۆشبوون بۆیان وەك جێ بەجێ کردنێك بۆ فەرموودەکەی خوای گەورە دەفەرموویت :﴿وَٱلَّذِينَ جَآءُو مِنۢ بَعۡدِهِمۡ يَقُولُونَ رَبَّنَا ٱغۡفِرۡ لَنَا وَلِإِخۡوَٰنِنَا ٱلَّذِينَ سَبَقُونَا بِٱلۡإِيمَٰنِ وَلَا تَجۡعَلۡ فِي قُلُوبِنَا غِلّٗا لِّلَّذِينَ ءَامَنُواْ رَبَّنَآ إِنَّكَ رَءُوفٞ رَّحِيمٌ ﴿١٠﴾﴾ الحشر: ١٠

واته ﴿ ئەوانەش لەدوای ئەوانەوە هاتوون واتە لەپاش کۆچکەران و یارمەتیدەرانەوە هاتوون دەڵێن : ئەی پەروەردگارمان لەئێمەو لەو برایانەمان پێش ئێمە باوەڕیان هێناوە

---

[1] البخاري : كتاب فضائل الصحابة : باب قول النبي صلى الله عليه وعلى آله وسلم :﴿ لو كنت متخذا خليلا ..﴾ (٣٦٧٣) .

ومسلم : كتاب فضائل الصحابة : باب تحريم سب الصحابة (٢٥٤١) (٢٢٢) من حديث أبي سعيد الخدري رضي الله عنه .

خۆش ببە وەهیچ بوغزێك مەخە دڵمانەوە بەرامبەر بەو كەسانەی باوەڕیان هێناوە ئەی پەروەردگاری ئێمە بەڕاستی تەنها ئەتۆی بەسۆزی میهرەبان ﴾.

٣- وەدەستهەڵگرتن لەباسكردنی خراپەكانیان وەلەوەی ڕوویداوە لەنێوانیاندا كەئەگەر لەیەكێكیانەوە ڕوویدابێت ئەوە زۆر كەمە بەبەراورد لەگەڵ ئەوەی هەیان لەچاكەو گەورەیی وەلەوانشە لەئەنجامی تێكۆشانێكی لێخۆشبووە وە كارێكی پۆزش بۆهێنراوە ڕوویدابێت لەبەر فەرموودەكەی پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم كەدەفەرمووێت ﴿لاَ تَسُبُّوا أَصْحَابِي فَوَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَوْ أَنَّ أَحَدَكُمْ أَنْفَقَ مِثْلَ أُحُدٍ ذَهَبًا مَا أَدْرَكَ مُدَّ أَحَدِهِمْ وَلاَ نَصِيفَهُ﴾ متفق عليه.

واتە ﴿ جنێو بەهاوەڵەكانم مەدەن جاسوێند بەوەی گیانی منی بەدەستە چونكە ئەگەر هەریەكێك لەئێوە بەئەندازەی كێوی ئوحد ئالتوون ببەخشێت ئەوە ناگات بەتەنها گوێلێكی كەسێك لەواندا یان نیو گوێلی ﴾.

وقال النبيُّ صلى الله عليه وسلم «لا تَسبّوا أصحابي, فلو أنّ أحدَكم أنفقَ مثلَ أُحُدٍ ذهَباً ما بَلغَ مُدّ أحدِهم ولا نَصيفَه»[١].

پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم کەدەفەرموویت ﴿ جنێو بەهاوەڵەکانم مەدەن چونکە ئەگەر هەریەکێك لەئێوە بەئەندازەی کێوی ئوحد ئاڵتوون ببەخشێت ئەوە ناگات بەتەنها گوێلی یەکێکیان یان نیو گوێلی ﴾.

ڕاڤەی شێخ ئیبنو عثیمین

﴿ حوکمی جنێودان بە هاوەڵانی پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم ﴾

جنێودان بە بە هاوەڵانی پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم دابەش دەبێت بەسەر سێ بەشدا :

یەکەم : کە جێودان پێیان بەوەی بێباوەڕبوونی زۆربەیان بخوازێت یان کە هەرهەموویان لەسنوردەرچوون واتە فاسقن جائەوە بێباوەڕییە لەبەرئەوەی بەدرۆخستنەوەیە بۆ خواو پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم بەوەی ئەوان بەباشە باسیان کردوون و ڕازیبوون لێیان بەڵکو هەرکەسێك دوودڵ بێت لەبێباوەڕی وەك ئەوەدا ئەوا بێباوەڕیەکەی دیاروئاشکرایە چونکە ناواخنی ئەو قسەیە ئەوەیە کە گوێزەرەوانی قورئان یان سوننەت بێباوەڕن یان لەسنور دەرچوون.

---

[١] البخاري : كتاب فضائل الصحابة : باب قول النبي صلى الله عليه وعلى آله وسلم :﴿ لو كنت متخذا خليلا ..﴾ (٣٦٧٣) .

ومسلم : كتاب فضائل الصحابة : باب تحريم سب الصحابة (٢٥٤١) (٢٢٢) من حديث أبي سعيد الخدري رضي الله عنه .

دووەم : کە جنێویـان پێبـدات بەنـەفرەتکردنیان و بەناشـیرین باسـکردنیان ئـەوا لـە بێباوەڕکردنیدا زانایان دوو قسەیان هەیە وەلەسەر ئەو قسەیەی کە دەڵێت پێی بێبـاوەڕ نابێت پێویستە شەلاقی لێبدرێت و بەندبکرێت تادەمرێـت یـان دەگەڕێتـەوە و پەشـیمان دەبێتەوە لەوەی ووتویەتی .

سێیەم : کەجێویان پێبدات بەوەی دینەکەیانی پیٚ ناشیرین نەبێت وەکو ﴿ ترسـنۆك و چرووکی ﴾ ئەوا بێباوەڕ نابێت بەوە بەڵام تـەمبیٚ دەکرێـت بـەوەی بیگێڕێتـەوە لـەوە، شەیخی ئیسلام ئیبن و تەیمیە واتای ئەوەی باسکردووە لەکتابی ﴿ الـصارم المـسلول﴾ وە لە پێشەوا ئەحمەدەوە هێناویەتی لەلاپەڕە ٥٧٣ وتەکەی :﴿ دروست نیە بۆ هیچ کەسێك کەباسی هیچ شتێك بکات لە خراپەکانیان وە تانەش نەدات لە هیچ کەسێکیان بـەبوونی عەیبێك یان کەمو کورتیەك تێیاندا جاهەرکەسێك شتێکی وایکرد ئەوا ئەدەبی دادەدرێت جائەگەر گەڕایەوە ئەوە باشە وەئەگەرنا ئـەوا شـەلاقی لێـدەدرێت لــە بەندینخانـەدا تـا دەمرێت یان دەگەڕێتەوە لەو قسەیەو تەوبە دەکات ﴾.

وَمِنَ السُّنَّةِ التَّرَضِّي عَنْ أَزْوَاجِ رسولِ اللهِ – صلى الله عليه وسلم –، أُمَّهاتِ المؤمنينَ المُطهَّراتِ، المُبَرَّآتِ مِنْ كلِّ سوءٍ، أفضلُهنّ خديجةُ بنتُ خُوَيْلِدٍ وعائشةُ الصّديقةُ بنتُ الصّديقِ التي بَرّأَهَا اللهُ فِي كتابِهِ، زَوْجُ النبيِّ – صلى الله عليه وسلم – في الدنيا والآخرةِ، فمَنْ قَذَفَهَا بما بَرَّأها اللهُ مِنْهُ فَقَدْ كَفَرَ باللهِ العظيم .

وەلەسوننەتی پێغەمبەری خوایە صلى الله عليه وعلى آله وسلم ڕازیبوون لە خێزانەکانی پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم دایکانی باوەڕداران خاوێنەکان ئەوانەی دوورن لەهەموو خراپەیەك، باشترینیان دایکمان خەدیجەی کچی خووەیلیدە، وەعائیشەی ڕاستگۆی کچی ڕاستگۆیە کە خوای گەورە بەدووری گرتووە لە پەرتووکەکەیدا، ژنی پێغەمبەری خوایە صلى الله عليه وعلى آله وسلم لە دونیاو دوارۆژدا، جاهەرکەسێك تۆمەتباری بکات بەوەی خوای بەدووری گرتووە لێی ئەوا بێگومان بێباوەڕە بەخوای گەورە.

ڕاڤەی شێخ ئیبنو عثیمین

﴿ مافەکانی خێزانەکانی پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم ﴾

ژنەکانی پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم خێزانین لە دونیاو دوا ڕۆژدا وەدایکی باوەڕدارانن وەبۆ ئەوان هەیە ڕێز و بەگەورەدانان لەوەی کەشایستەی ئەوان بێت وەکو خێزانی کۆتایی پێغەمبەران سەلامی خوایان لێ بێت، جائەوانە لە بنەماڵەی پێغەمبەری خوان صلى الله عليه وعلى آله وسلم ﴿ واتە لەئال و بەیتی ئەون ﴾ خاوێن و خاوێنکراوەن، باش و باشکراون، دوورن و بەدوورگیراون لە هەموو خراپەیەك کەببێتە هۆی ناشیرین کردنی ناموسیان و ژیانی ژن و مێردایەتیان، جائەوانەی پاکن لەژنان بۆ پاکەکانن لە پیاوان، وەئەوانەی پاکن لە پیاوان بۆ پاکەکانن لی ژنان، جاخوای گەورە

لێیان ڕازی بووە و هەموویانی ڕازیکردوە وەدروودو سلاوی خوا لەسەر پێغەمبەرە ڕاستگۆ و دەستپاکەکەی بێت صلى الله عليه وعلى آله وسلم .

﴿ ئەو ژنانەی کە پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم مردوو بەجێی هێشتن و ئەوانە ژنی بوون بریتین لە :

١- خەدیجەی کچی خووەیلید دایکی مندالّەکانی جگە لە ئیبراهیم، پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم مارەیکرد لە دوای دوو شو یەکەمیان عەتیقی کوڕی عابید وەدووەم ئەبو هالەی تەمیمی، وە پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم ژنی بەسەردا نەهێنا تا لەسالّی ١٠ی کۆچی لە پێغەمبەرایەتیدا لەپێش میعراجدا .

٢- عائیشەی کچی ئەبوبەکری صدیق لەخەودا پیشانی پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم درا [١] دووجار یان سێ جار : وەووترا :﴿ ئەمە ژنی تۆیە ﴾ لەتەمەنی شەش سالّیدا لەشاری مەککە مارەی کرد و لەتەمەنی نۆ سالّیدا لەشاری مەدینە گواستیەوە، وەلەسالّی ٥٨ی کۆچی مرد .

٣- سەودەی کچی زەمعەی ئەلعامرییە پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم لەدوای مێردێکی موسلّمان مارەی کرد کەئەویش سەکرانی کوڕی عەمری برای سوهەیلی کوڕی عەمرە، دایکمان سەودە ڕەزای خوای لێ بێت لەکۆتای جێنشینیەتی عومەری خەتتابدا ڕەزای خوای لێ بێت مردووە وە ووتراویشە لەسالّی ٥٤ی کۆچیدا مردووە .

---

[١] البخاري : كتاب مناقب الأنصار : باب تزويج النبي صلى الله عليه وعلى آله وسلم ..... عائشة (٣٨٩٥).

ومسلم : كتاب فضائل الصحابة : باب فضل عائشة ... (٢٤٣٨) (٧٩) من حديث عائشة رضي الله عنها.

٤- حەفصەی كچی عومەری كوڕی خەتتاب ڕەزای خوای لیّ بیّت پیّغەمبەری خوا صلی الله علیه وعلی آله وسلم لەدوای میّردیّكی موسڵمان مارەی كرد كەئەویش خونەیسی كوڕی حوزافەی سەهمیە كەلەڕۆژی شەڕی ئوحددا شەهیدكرا، وە دایكمان حەفصە ڕەزای خوای لیّ بیّت لەساڵی ٤١ی كۆچیدا مردووە .

٥- زەینەبی كچی خوزەیمەی هیلالیە دایكی هەژاران : پیّغەمبەری خوا صلی الله علیه وعلی آله وسلم لەدوای شەهیدكردنی میّردەكەی لەشەڕی ئوحددا كەناوی عبدالله ی كوڕی جەحش بوو مارەی كرد، وەدایكمان زەینەب لەساڵی ٤ی كۆچی لەدوای ئەوەی ماوەیەكی كەم ژنی پیّغەمبەری خوا صلی الله علیه وعلی آله وسلم بوو مرد .

٦- ئوم و سەلەمە هیندی كچی ئەبی ئومەی یەی مەخزومی پیّغەمبەری خوا صلی الله علیه وعلی آله وسلم لەدوای مردنی میّردەكەی كەئەویش ئەبی سەلەمە عبدالله ی كوڕی عەبدلئەسەد بوو لەدوای ئەوەی لەشەڕی ئوحددا بریندار كرا مرد مارەی كرد,

وەدایكمان ئوم و سەلەمە لەساڵی ٦١ی كۆچیدا مردووە .

٧- زەینەبی كچی جەحشی ئەسەدییە كچی پوری پیّغەمبەری خوایە صلی الله علیه وعلی آله وسلم لەدوای ئەوەی زەیدی كوڕی حاریس تەڵاقیدا پیّغەمبەری خوا صلی الله علیه وعلی آله وسلم لەساڵی ٥ی كۆچیدا مارەی كرد، دایكمان زەینەب لەساڵی ٢٠ی كۆچیدا مردووە .

٨- جوەیرییەی كچی حارسی خوزاعییە پیّغەمبەری خوا صلی الله علیه وعلی آله وسلم لەدوای میّردەكەی كەناوی موسافیعی كوڕی صەفوان بوو وە ووتراویشە مالیكی كوڕی صەفوان بوو مارەی كرد لەساڵی ٦ی كۆچیدا، وەدایكمان جوەیرییە لەساڵی ٥٦ی كۆچیدا مردووە .

٩- ئوم و حەبیبە ڕەملەی ئەبی سوفیان پێغەمبەری خـوا صـلی الله علیـه وعلـی آلـه وسلم لەدوای مێردەکەی کەناوی عوبەیدوڵڵای کوڕی جەحش بوو مارەی کـرد ئـەم پیاوە سەرەتا موسڵمان بوو پاشان بـوو بـە گـاور، وەدایکمـا لەسـاڵی ٤٤ی کۆچـیدا لەشاری مەدینە لەسەردەمی خیلافەتی براکەیدا مردووە .

١٠- صەفییەی کچی حویەیی کوڕی ئەختەب لەنەوەی نـەزیر لـەکوڕانی هـاروونی کوڕانی عیمران، پێغەمبەری خوا صلی الله علیه وعلـی آلـه وسـلم ئـەم ئافرەتـەی ئـازاد کردو ئازادکردنەکەی کردە مارەیی بۆی و بوو بەخێزانی لەدوای ئـازادکردنی خەیبـەر لەساڵی ٦ی کۆچـی، لـە دوای دوو مێـرد بـەناوەکانی ﴿ سـەلامی کـوڕی میـشکەم، وەدووەم کینانەی کوڕی ئەبیل حەقیق ﴾, وەدایکمـان ڕەزای خـوای لێ بێـت لەسـاڵی ٥٠ی کۆچیدا مردووە.

١١- مەیمونەی کچی حارسی هیلالیە پێغەمبەری خوا صلی الله علیه وعلی آله وسلم لەساڵی ٧ی کۆچیدا مـارەیکرد لـەکاتی گێرانـەوەی عومرەکـەدا لـەدوای دوو مێـرد یەکەمیان کوڕی عەبد یالیل وە دووەم باوکی ڕەهمی کـوڕی عبـدول عـوزا، وەدایکمـا لەساڵی ٥١ی کۆچیدا مردووە .

جائەمانە ژنەکانی پێغەمبەری خوان صلی الله علیه وعلی آله وسلم کە پێغەمبەری خوا صلی الله علیه وعلی آله وسلم مردوو جێیی هێـشتن دووان لەوانـە پـێش خـۆی مـردن کەئەوانیش ﴿ خەدیجەو زەینەبی کچی خوزەیمەیە ﴾ وەنۆشیان کاتێك کە مـرد لەژیانـدا بوون .

وە دەمێنێتەوە دووان کە پێغەمبەری خوا صلی الله علیه وعلـی آلـه وسـلم نـەیکردن بەژنی خـۆی وەبـۆهیچ کـام لەوانـە ئـەو ئـەحکام و گەورەیەتیانـەی ئەوانـەی پێـشوو دەیگرتنەوە ئەمان ناگرێتەوە : کەئەوانیش :

١- ئەسمائی کچی نوعمانی کیندییە پێغەمبەری خوا صلى الله علیه وعلى آلە وسلم مارەیکرد پاشان لێی جیابووە وە وە جیاوازی هەیە لەنێوان زانایاندا لە هۆکاری جیابوونەوەکەدا، ئیبن و ئیسحاق فەرموویەتی سپیایەکی لە قەبرغەیدا بینی جا لێی جیابووە وە پاش ئەوە موهاجری کوڕی ئەبی ئومەیە مارەیکرد.

٢- ئومەیمەی کچی نوعمانی کوڕی شەراحبیلی جونیە وەهەر ئەویشە کە ووتویەتی ﴿پەنائەگرم بە خوا لەتۆ﴾ جا پێغەمبەری خوا صلى الله علیە وعلى آلە وسلم وازی لێهێنا . والله أعلم.

وەباشترینی ژنەکانی پێغەمبەری خوا صلى الله علیە وعلى آلە وسلم خەدیجەیە وە عائیشەیە ڕەزای خوایان لێ بێت وە بۆهەریەکێك لەوانە بایەخی خۆیان هەیە بەسەر ئەوی تریانەوە [1] جابۆ خەدیجە هەیە لەسەرەتای ئیسلامدا کەبۆ عائیشە نیە لە زوو موسڵمان بووندا و پشتگیری و سەرخستندا، وەبۆ عائیشە هەیە لەکۆتایی ئیسلامدا کە بۆ خەدیجە نیە لە بڵاوکردنەوەی زانست و سوود گەیاندن بە ئوممەت وە بێگومان خوای گەورە بەدووری گرتووە لەوەی دووڕووەکان دایانە پاڵی لەو درۆیەی بۆیان هەڵبەست لەسورەتی نوردا .

---

١ قال الحافظ الذهبي في سير أعلام النبلاء (٢/ ١٤٠) في ترجمة أم المؤمنين عائشة : ﴿ وكانت إمرأة بيضاء جميلة ومن ثم يقال لها الحميراء . ولم يتزوج النبي صلى الله عليه وعلى آله وسلم بكراً غيرها، ولا أحب إمرأة حبها . ولا أعلم في أمة محمد صلى الله عليه وعلى آله وسلم بل ولا في النساء مطلقاً إمرأة أعلم منها وذهب بعض العلماء غلى أنها أفضل من أبيها وهذا مردود وقد جعل الله لكل شيء قدرا، بل نشهد أنها زوج نبينا صلى الله عليه وعلى آله وسلم في الدنيا والآخرة فهل فوق ذلك مفخر، وإن كان للصديق خديجة شأوٌ لايلحق وأنا واقف في أيتهما أفضل . نعم جزمت بأفضلية خديجة عليها لأمور ليس هذا موضعها ﴾أ.هـ .

﴿ تۆمەت هەڵبەستن بۆ دایکانی باوەڕداران ﴾

تۆمـەتبارکردنی دایکمـان عائیـشە بـەوەی خـوای گـەورە بـەدووری گرتـووە لێـی بێباوەڕییە لەبەرئـەوەی بەدرۆخـستنەوەی قورئانـە، وەلـە تۆمـەتبارکردنی جگـە لـەودا لەدایکانی باوەڕداران زانایان دوو قسەیان لەو بارەوە هەیە ڕاستڕینیا ئەوەیە کە ئەو کارە بێباوەڕییە لەبەرئەوەی لەکەدارکردن و ناشیرینکردنی پێغەمبەری خوایـە صـلی الله علیـە وعلی آلە وسلم چونکە ژنی پیس بۆ پیاوی پیس دەبێت . ﴿ ئەگەر ئـەوان پـیس بـووبن ئەوا ئەو قسەیە ئەوە دەگەیەنێ پەنا بەخوای گەورە پێغەمبەری خوا صلی الله علیە وعلـی آلە وسلم پیس بووبێت کەئەوەش بێباوەڕییە چونکە هـەرگیز پێغەمبـەری خـوا صـلی الله علیە وعلی آلە وسلم بـەوە ڕازینابێـت خێزانـەکانی بـەجۆرێك بـن دەی کەئـەوەمان لێ نـەبینیوە کەواتـە هـەموو خێزانـەکانی چـاك و ڕێکـو پێـك بـوون و هەرکەسـێکیش هەرقسەیەکیان بۆ هەڵبەستێت لەبایەخیان کەم بکاتەوە و ناموسیا لەکـەدار بکـات ئـەوە بێباوە هەروەکو زانایان دەفەرموون – وەرگێڕ ﴾.

ومعاويةُ خالُ المؤمنينَ، وكاتِبُ وحْيِ اللهِ، أحدُ خلفاءِ المسلمينَ رضـي الله عنهم .

وەباوەڕمان وایە موعاویە خاڵی باوەڕدارانـە، وە نووسـەری وەحـی خـوای گـەورە، یەکێکە لە جێنشینەکانی موسڵمانان ڕەزای خوای گەورە لە هەموویان بێت .

ڕاڤەی شێخ ئیبنو عثیمین

﴿ موعاویەی کوڕی ئەبو سوفیان ڕەزای خوایان لێ بێت ﴾

فەرمانڕەوای باوەڕداران عوماویە کوڕی ئەبو سوفیان صەخری کوڕی حەرب لە پێش پێغەمبەرایەتیدا بە ٥سالْ لەدایك بووە وە لە سالّی ڕزگارکردنی مەککەدا موسڵمان بووە، وەووتراوە لەدوای حودەیبیە موسڵمان بووە و ئیسلامەتیەکەی شاردۆتەوە، پێشەوا عومەر کردی بە والی شام وەبەردەوامیش بوو لەسەری وەدەناسرێت بە جێنشینایەتی لەدوای دوو ماوەی دەستەڵات سالّی ٣٧ی کۆچی وەخەڵکی لەدەوری کۆبوونەوە لەدوای وازهێنانەکەی حەسەنی کوڕی عەلی ڕەزای خوایان لێ بێت لەسالّی ٤١ی کۆچیدا، پێشەوا موعاویە وەحی بۆ پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم دەنووسیەوە وەیەکێك بوو لەوانەی نووسەری وەحی بوون، وەلەمانگی ڕەجەبی سالّی ٦٠ ی کۆچیدا لەتەمەنی ٧٨ سالّیدا مردووە، دانەر لەبەرئەوە ناوی هێناوە و بەباشە باسی کردووە بۆ ڕەد دانەوەی ڕافیزیەکان ئەوانەی جنێوی پێدەدەن وەزۆر بەخراپە باسی دەکەن، وەبەخالّی باوەڕداران ناوی هێناوە چونکە برای دایکمان ئوم و حەبیبەیە ڕەزای خوای لێ بێت یەکێکە لەدایکەکانی باوەڕداران، وەبێگومان شەیخی ئیسلام ئیبن و تەیمیە لەپەرتووکە بەنرخەکەیدا ﴿ منهاج السنة النبوية بەرگی ٢ لاپەڕە ١٩٩ ﴾ باسی ناکۆکی نێوان زانایانی کردووە سەبارەت بەوەی ئایە بەبرای دایکانی باوەڕداران دەگوترێت خالۆکانی باوەڕداران یان نا؟ ﴾.

ومِنَ السُّنَّةِ السَّمْعُ والطاعَةُ لأئمةِ المسلمينَ وأُمَرَاءِ المؤمنينَ بَرِّهِمْ وفَاجِرِهِمْ، ما لم يأمروا بمعصيةِ اللهِ، فإنَّه لا طاعةَ لأحدٍ في معصيةِ اللهِ.

وەلەسوننەتی پێغەمبەری خوایە صلی الله علیە وعلی آلە وسلم گوێڕایەڵیکردنی پێشەواکانی موسڵمانان وە فەرمانڕەواکانی باوەڕداران، چاکیان و خراپیان، تائەو کاتەی فەرمان نەکەن بەسەرپێچی کردنی خوای گەورە، چونکە گوێڕایەڵی هیچ کەسێك ناکرێت لەسەرپێچی کردنی خوای گەورەدا .

ومَنْ وَلِيَ الخلافةَ، واجتمعَ عليه النّاسُ ورَضُوا بِهِ، أوْ غلبَهُم بسيْفِهِ حتَى صَارَ الخليفة، وسُمِّيَ أميرَ المؤمنينَ، وجبَتْ طاعتُهُ، وحَرُمَتْ مُخَالفَتُهُ والخُروجُ عَلَيهِ وشَقُّ عصَا المسلمينَ.

وەهەرکەسێك دەستەڵاتی گرتە دەست، وەخەڵکیش کۆبون لەسەری و ڕازیبوون پێی یان زاڵبوو بەشمشێرەکەی بەسەریاندا تا بوو بە خەلیفە، وەناسرا بە فەرمانڕەوای باوەڕداران، پێویستە گوێڕایەڵیکردنی، وەحەرامە سەرپێچیکردنی وە دەرچوون لەسەری وەلەتکردنی هێزو دەستەڵاتی موسڵمانان .

ڕاڤەی شێخ ئیبنو عثیمین

خەلافەت پلەو پایەیەکی گەورەیە وە بەرپرسیاریەتیەکی مەزنە کەئەویش گرتنە دەستی هەڵسوڕاندنی کاروباری موسڵمانانە بەجۆرێك کەئەو دەبێتە بەرپرسیاری یەکەم لەوەد,

وەئەوەش فەرزی کیفایەیە لەبەرئەوەی کاروباری موسڵمانان بەو دەستەڵاتە نەبێت بەڕێوە ناچێت، وەخەلافەت بەیەکێ لەم سێ شێوەیە دێتەجێ :

یەکەم : بوونی دەقێك لەسەردانانی لەلایەن خەلیفەی پێشووە وە هەروەکو لە خەلافەتی عومەری کوڕی خەتابدا ڕوویدا چونکە ئەوە بە دەقێك بوو لەلایەن پێشەوا ئەبوبەکری صدیقەوە ڕەزای خوای لێ بێت .

دووەم : کۆبوونەوەی ﴿ أهل الحل والعقد – ئەو کەسانەی کاروبارەکان هەڵدەسەنگێنن و شیدەکەنەوە و دوای ئەوە بڕیاری لەبارەوە دەردەن کە پێشی

دەگوترێت ڕاوێژ ﴾ بۆدانانی كەسێك لەناو كۆمەڵە كەسێكدا ئیتر ئەو كەسانە دیاریكراو بن لەلایەن خەلیفەی پێشووە وە هەروەكو لەخەلافەتی پێشەوا عوسماندا ڕەزای خوای لێ بێت ڕوویدا جادانانی ئەو كەسە بەكۆبوونەوە بوو لەلایەن شوراوە كەدیاریكران لەلایەن پێشەوا عومەرەوە ڕەزای خوای لێ بێت یان دیاریكراو نەبوون هەروەكو ئەوەی خەلیفە ئەبوبەكر ڕەزای خوای لێ بێت لەسەر یەكێك لە وتەكان وەهەروەكو لە خەلافەتی عەلیدا ڕوویدا ڕەزای خوای لێ بێت .

سێیەم : یان بەشێوەی زۆر و دەستبەسەرداگرتن بێت هەروەكو لە خەلافەتی عەبدولمەلیكی كوڕی مەڕواندا ڕوویدا لەكاتێكدا عبدالله ی كوڕی زوبەیر كوژراو دەستەڵات بوو بەموڵكی ئەو .

ڕونكردنەوەی وەرگێڕ : دانانی خەلیفە لەهەمووشوێنێكدا بەو سێ شێوەیە دەبێت:

١- دانانی كەسێكی متمانە پێكراو لەلایەن دەستەڵاتداری پێشووە وە پێش مردنی هەروەكو پێشەوا ئەبوبەركر ڕەزای خوای لێ بێت پێش ئەوەی بمرێت بڕیاری دا پێشەوا عومەر ڕەزای خوای لێ بێت بكرێتە فەرمانڕەوای موسڵمانان هەربەو شێوەیەش بوو خەڵكی هەرهەمووی ڕازیبوون پێی و كردیانە گەورەی هەموو لایەك .

٢- دیاریكردن چەندكەسێكی متمانەپێكراو لەلایەن فەرمانڕەواوە پێش ئەوەی بمرێت بۆئەوەی بەپرس و ڕاوێژ یەكێكیان بكرێتە فەرمانڕەوا هەروەكو پێشەوا عومەر ڕەزای خوای لێ بێت كردی شەش هاوەڵی بەڕێزی دانا تالەنێوانیاندا یەكێك بكرێتە فەرمانڕەوا ئەوبوو پێشەوا عوسمان ڕەزای خوای لێ بێت بەڕاوێژ دیاریكراو بوو بەگەورەی موسڵمانان، یاخود فەرمانڕەوا بەوە ڕاناگات لەبەر هەرهۆكارێك بێت دەمرێت و كەسێك دیاری نەكراوە بۆئەوەی فەرمانڕەوا بێت لەو كاتەدا شورا دێت كەسێك دیاری دەكات تا ببێتە گەورەی موسڵمانان هەروەكو بۆ پێشەوا عەلی ڕەزای خوای لێ بێت كرا

پێشەوا عوسمان ڕەزای خوای لێ بێت شەهیدکراو کەسێکیش دیاری نەکراوە بۆئەوەی خەلیفە بێت ئەوە بوو بەکۆدەنگی ئەهلی حەلل و عەقد پێشەوا عەلی ڕەزای خوای لێ بێت کرا بەفەرمانڕەوای خەڵکی.

٣- یان ئەوەتا بەزۆرو خوێنڕێژی دەبێت هەروەکو زۆربەی دەستەڵاتەکانی ئەم ڕۆژگارە وەهەروەکو دەستەڵاتەکەی عەبدولمەلیکی کوڕی مەڕوان لەدوای ئەوەی عبداللە ی کوڕی زوبەیر کە ئەمیری زۆرێك لەناوچەکان بوو بەدەستی حەجاجی کوڕی یوسفی سەقەفی کوژراو خوێنێکی زۆری ڕشت عەبدولمەلیکی کوڕی مەڕوان بوو بە فەرمانڕەوا بەسەر خەڵکەوە .

ئەو سیانە شێوازەکانی دانانی سەرکردەن و تائێستاش پەیڕەوی دەکرێت لەوڵاتاندا.
ڕونکردنەوەکە تەواو بوو.

﴿ حوكمی گوێڕایەڵیكردنی خەلیفە ﴾

گوێڕایـەڵیكردنی خەلیفـەو جگـە لـەویش لەكاربەدەسـتان پێویـستە لـەو شـتانەدا كەسەرپێـچی خـوای گـەورەی تێدانیـە لەبـەر فەرموودەكـەی خـوای گـەورە كـە دەفەرموویت : ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَطِيعُواْ ٱللَّهَ وَأَطِيعُواْ ٱلرَّسُولَ وَأُوْلِي ٱلۡأَمۡرِ مِنكُمۡۖ ﴾ النساء: ٥٩

واتە ﴿ ئەی ئەوانەی باوەڕتان هێناوە گوێڕایەڵی خوابن وەگوێڕایەڵی پێغەمبەری خـوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم و فەرمانڕەواكانی خۆتان بكەن ﴾.

لەبەر فەرمایشتەكەی پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم كەدەفـەرموویت : ﴿السَّمْعُ وَالطَّاعَةُ عَلَى الْمَرْءِ الْمُسْلِمِ فِيمَا أَحَبَّ وَكَرِهَ مَا لَـمْ يُـؤْمَرْ بِمَعْـصِيَةٍ فَـإِذَا أُمِـرَ بِمَعْصِيَةٍ فَلَا سَمْعَ وَلَا طَاعَةَ ﴾متفق عليه[1]

واتە ﴿ لەسەر هەموو موسڵمانێك پێویستە كەوا گوێڕایەڵی فەرمانڕەوای موسڵمانان بكات لەوەدا كەپێی خۆشەو لەوەشدا كەپێی ناخۆشە مەگەر فەرمانی شتێكی پێبكات كە سەرپێچی خوای گەورە بێت جائەگەر فەرمانی سەرپێچی خـوای گـەورەی پێكـرد ئـەوا هەرگیز گوێڕایەڵی ناكات ﴾.

جـائیتر یەكـسانە گوێڕایـەڵیكردن لـەوەدا ئـەو پێـشەوایە چـاك بێـت و هەسـتێت بەئەنجامدانی فەرمانەكانی خوا ئەوەی فـەرمانی پێـدەكات بیكـات و ئەوەشـی قەدەغـەی لێدەكات دوور كەوێتەوە لێی یان پێشەوایەكی تاوانبارو خراپەكار بێت كەئەوەش فاسقە لەبەر فەرمایشتەكەی پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسـلم كەدەفـەرموویت : ﴿أَلاَ مَنْ وَلِيَ عَلَيْهِ وَالٍ فَرَآهُ يَأْتِي شَيْئًا مِنْ مَعْصِيَةِ اللَّهِ فَلْيَكْرَهْ مَا يَأْتِي مِنْ مَعْصِيَةِ اللَّهِ وَلاَ يَنْزِعَنَّ يَدًا مِنْ طَاعَةٍ ﴾[2]

---

١ البخاري : كتاب الأحكام : باب السمع والطاعة (٧١٤٤).

ومسلم : كتاب الإمارة : باب وجوب طاعة الأمراء ... (١٨٣٩)(٣٨) من حديث إبن عمر رضي الله عنه.

٢ مسلم : كتاب الإمارة : باب خيار الأئمة وشرارهم (١٨٥٥)(٦٦) من حديث عوف بن مالـك رضـي الله عنه.

واتە ﴿ خۆئەگەر كەسێك بوو بەدەستەڵاتدار بەسەریەوە جا شتێكی لێ بینی لەوەی سەرپێچی خوایە ئەوا با ڕقی لەوەی بێت كەئەنجامی دەدات لە سەرپێچی خوای گەورەدا وەبا هەرگیز دەست لەگوێڕایەڵیكردن هەڵنەگرێت ﴾[1].

وەئەنجامدانی حەج و جیهاد لەگەڵ پێشەواكاندا بەبەردەوامی دەمێنێت و ئەنجام دەدرێت وە نوێژی جومعەش لەدوایانەوە دروستە ئیتر با ئەو پێشەوایانە چاك بن یان خراپ بن لەبەرئەوەی سەرپێچیكردنیان لە وەداو گوێڕایەڵیان نەكرێت سەردەكێشێت بۆ لەتكردنی هێزو توانای موسڵمانان و یاخی بوون لێیان .

وەئەو فەرموودەیەشی كە دانەر باسی كردووە «ثَلاَثٌ مِنْ أَصْلِ الإِيْمَانِ: الكَفّ عن مَنْ قَالَ لاَ إِلَهَ إلاّ الله وَلاَ تُكَفِّرْهُ بِذَنْبٍ وَلاَ تُخْرِجْهُ مِنَ الإِسْلاَمِ بِعَمَلٍ, وَالْجِهَادُ مَاضٍ مُنْذُ

[1] زۆر گرنگە تەواوی فەرموودەكە ببینیت تا گەلێك زانیاری بزانی لەسەر چۆنیەتی مامەڵەكردن لەگەڵ فەرمانڕەواكاندا كەلەم فەرموودەیەدا بەشێكی باشی لەو زانیاریانە تیادایە :
حَدَّثَنَا دَاوُدُ بْنُ رُشَيْدٍ حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ – يَعْنِى ابْنَ مُسْلِمٍ – حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ يَزِيدَ بْنِ جَابِرٍ أَخْبَرَنِى مَوْلَى بَنِى فَزَارَةَ – وَهُوَ رُزَيْقُ بْنُ حَيَّانَ – أَنَّهُ سَمِعَ مُسْلِمَ بْنَ قَرَظَةَ ابْنَ عَمِّ عَوْفِ بْنِ مَالِكٍ الأَشْجَعِىِّ يَقُولُ سَمِعْتُ عَوْفَ بْنَ مَالِكٍ الأَشْجَعِىَّ يَقُولُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ –صلى الله عليه وسلم– يَقُولُ « خِيَارُ أَئِمَّتِكُمُ الَّذِينَ تُحِبُّونَهُمْ وَيُحِبُّونَكُمْ وَتُصَلُّونَ عَلَيْهِمْ وَيُصَلُّونَ عَلَيْكُمْ وَشِرَارُ أَئِمَّتِكُمُ الَّذِينَ تُبْغِضُونَهُمْ وَيُبْغِضُونَكُمْ وَتَلْعَنُونَهُمْ وَيَلْعَنُونَكُمْ ». قَالُوا قُلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ أَفَلاَ نُنَابِذُهُمْ عِنْدَ ذَلِكَ قَالَ « لاَ مَا أَقَامُوا فِيكُمُ الصَّلاَةَ لاَ مَا أَقَامُوا فِيكُمُ الصَّلاَةَ أَلاَ مَنْ وَلِىَ عَلَيْهِ وَالٍ فَرَآهُ يَأْتِى شَيْئًا مِنْ مَعْصِيَةِ اللَّهِ فَلْيَكْرَهْ مَا يَأْتِى مِنْ مَعْصِيَةِ اللَّهِ وَلاَ يَنْزِعَنَّ يَدًا مِنْ طَاعَةٍ ». قَالَ ابْنُ جَابِرٍ فَقُلْتُ – يَعْنِى لِرُزَيْقٍ – حِينَ حَدَّثَنِى بِهَذَا الْحَدِيثِ آللَّهِ يَا أَبَا الْمِقْدَامِ لَحَدَّثَكَ بِهَذَا أَوْ سَمِعْتَ هَذَا مِنْ مُسْلِمِ بْنِ قَرَظَةَ يَقُولُ سَمِعْتُ عَوْفًا يَقُولُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ –صلى الله عليه وسلم– قَالَ فَجَثَا عَلَى رُكْبَتَيْهِ وَاسْتَقْبَلَ الْقِبْلَةَ فَقَالَ إِى وَاللَّهِ الَّذِى لاَ إِلَهَ إِلاَّ هُوَ لَسَمِعْتُهُ مِنْ مُسْلِمِ بْنِ قَرَظَةَ يَقُولُ سَمِعْتُ عَوْفَ بْنَ مَالِكٍ يَقُولُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم.

بَعَثَنِي الله عزّ وجلّ حتّى يُقَاتِلَ آخِرُ أُمّتِي الدّجّالَ لاَ يُبْطِلُه جَوْرُ جَائِرٍ وَلاَ عَدْلُ عَادِلٍ, وَالإِيمَانُ بالأَقْدَارِ» رواه أبو داود[١].

﴿سێ شت هەیە لەبنچینەی باوەڕە : دەست هەڵگرتن لەسەر کەسێت بلێت لاَ إِلَـهَ إلاّ الله، وە بەبێ باوەڕی دانەنێیت بەهۆی تاوانێکەوە ئەنجامی دەدات وە لەئاینی ئیسلامیش دەری نەکەیت بەهۆی کارێکەوە دەیکات، وەجیهادیش بەردەوامە لەو کاتەوەی خوای گەورە منی ناردووە تا کۆتای ئوممەتەکەم لەگەڵ دەجالدا شەڕدەکەن ستەمی هیچ ستەمکارێك پوچی ناکاتەوە وە دادگەری هیچ دادگەرێکیش بەهەمان شێوە بەتاڵی ناکاتەوە، وەباوەڕ هێنان بە قەدەرەکان﴾. فەرموودەیەکی لاوازە ئاگاداربە هەروەکو پێشەوا سیوتی لە ﴿الجامع الصغير﴾دا ئاماژەی بۆکردووە وەتیایدا ڕاوییەك هەیە پێشەوا مزی دەفەرمووێت :﴿مجهول – نەناسراوە﴾، وە پێشەوا مونزری دەفەرمووێت لە ﴿مختصر أبي داود﴾دا : ﴿شبه مجهول – شێوە نەناسراوێکە﴾.

وەئەو سێ ڕەوشتەی لەفەرموودەکەدا هەیە و دانەر باسیکردووە بریتیە لە :﴿ دەست هەڵگرتن لەسەر کەسێت بلێت لاَ إِلَـهَ إلاّ الله، وە دووەم : وەجیهادیش بەردەوامە ... تاکۆتایی، وەسیهەمیش : وەباوەڕ هێنانە بە قەدەرەکان﴾.

وەدەرچوونیش دژبە پێشەوا قەدەغەکراوە لەبەر فەرموودەکەی عوبادەی کوڕی صامت ڕەزای خوای لێ بێت کەدەفەرمووێت : ﴿بَايَعْنَا عَلَى السَّمْعِ وَالطَّاعَةِ فِي مَنْشَطِنَا وَمَكْرَهِنَا وَعُسْرِنَا وَيُسْرِنَا وَأَثَرَةٍ عَلَيْنَا وَأَنْ لاَ نُنَازِعَ الأَمْرَ أَهْلَهُ قَالَ « إِلاَّ أَنْ تَرَوْا كُفْرًا بَوَاحًا عِنْدَكُمْ مِنَ اللَّهِ فِيهِ بُرْهَانٌ » ﴾[٢]

---

١ حديث ضعيف : أخرجه أبوداود (٢٥٣٢) وأبو عبيد القاسم بن سلام في الإيمان ص (٤٧) وإسناده ضعيف فيه يزيد بن أبي شيبة وهو مجهول كما في التقريب وضعف إسناده المنذري في مختصر سنن أبي داود (٣/ ٣٨٠) لهذا السبب .

٢ البخاري : كتاب الفتن : بَاب قَوْلِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَتَرَوْنَ بَعْدِي أُمُورًا تُنْكِرُونَهَا وَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ زَيْدٍ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اصْبِرُوا حَتَّى تَلْقَوْنِي عَلَى الْحَوْضِ (٧٠٥٥)(٧٠٥٦).

ومسلم : كتاب الإمارة : باب وجوب طاعة الأمراء ... (١٧١٩)(٤٢)من حديث عبادة بن الصامت رضي الله عنه.

واته ﴿ بەیعەتمان دا بە پێغەمبەری خوا صلی الله علیه وعلی آله وسلم لەسەر گوێڕایەڵیکردنی فەرمانڕەواکانمان لە چالاکی و ناحەزیماندا، لەکاتی نارەحەتی و تەنگانەو خۆشیماندا، وەلەکاتێکیشدا کە فەرمانڕەوایانمان فەزڵی خەڵکی تر دەدەن بەسەرماندا و هەندێك لەمافە دونیاییەکانمان دەفەوتێت، وەدووبەرەکیشیان لەگەڵدا نەکەین لەسەر فەرمانڕەوایەتی و دەستەڵات، پێغەمبەری خوایش صلی الله علیه وعلی آله وسلم فەرمووی ((مەگەر بێباوەڕبوونێکی ئاشکرایان لێ ببینن بەڵگەتان هەبێت لەسەری لەلایەن خوای گەورەوە)) ﴾.

وە هەروەها پێغەمبەری خوا صلی الله علیه وعلی آله وسلم دەفەرموێت ﴿يَكُون عَلَيْكُمْ أُمَرَاء تَعْرِفُونَ وتُنْكِرونَ فَمَنْ أَنْكَرَ فَقَدْ بَرِئَ وَمَنْ كَرِهَ فَقَدْ سَلِمَ وَلَكِن مَنْ رَضِيَ وَتَابَعَ قَالُوا : أَفَلَا نُقَاتِلَهم ؟ قَالَ : لاَ مَا صَلُّوا لاَ مَا صَلُّوا﴾ أي : من كره بقلبه وأنكر بقلبه . رواه مسلم [١]

---

١ مسلم : كتاب الإمارة : باب خيار الأئمة (١٨٥٤)(٦٣) (٦٤) من حديث عبدالله بن مسعود رضي الله عنه.

تێبینی وەرگێڕ: خوێنەری ئازیز ئەو فەرموودەیەی سەرەوە شێخی پایەبەرز ئیبن و عوسەیمین دەفەرموێت ﴿رواه مسلم ﴾ بەڵام من بەو شێوەیە لە صەحیحی موسلیمدا هەرچەندە گەڕام نەمبینی چونکە پێشەوا موسلیم بەچەند دەربڕینێکی دی هێناویەتی کە کەمێك جیاوازە لەوەی ڕاڤەکار هێناویەتی پێویستیش ئاماژە بەوە بکەین بۆ زانیاری لای خوێنەری بەڕێز کەئەویش بەم شێوانەن :

١- عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- قَالَ « سَتَكُونُ أُمَرَاءُ فَتَعْرِفُونَ وَتُنْكِرُونَ فَمَنْ عَرَفَ بَرِئَ وَمَنْ أَنْكَرَ سَلِمَ وَلَكِنْ مَنْ رَضِىَ وَتَابَعَ ». قَالُوا أَفَلاَ نُقَاتِلُهُمْ قَالَ « لاَ مَا صَلَّوْا »

٢- عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ زَوْجِ النَّبِىِّ -صلى الله عليه وسلم- عَنِ النَّبِىِّ -صلى الله عليه وسلم- أَنَّهُ قَالَ « إِنَّهُ يُسْتَعْمَلُ عَلَيْكُمْ أُمَرَاءُ فَتَعْرِفُونَ وَتُنْكِرُونَ فَمَنْ كَرِهَ فَقَدْ بَرِئَ وَمَنْ أَنْكَرَ فَقَدْ سَلِمَ وَلَكِنْ مَنْ رَضِىَ وَتَابَعَ ». قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ أَلاَ نُقَاتِلُهُمْ قَالَ « لاَ مَا صَلَّوْا ». أَىْ مَنْ كَرِهَ بِقَلْبِهِ وَأَنْكَرَ بِقَلْبِهِ.

٣- عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم-. بِنَحْوِ ذَلِكَ غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ « فَمَنْ أَنْكَرَ فَقَدْ بَرِئَ وَمَنْ كَرِهَ فَقَدْ سَلِمَ ».تەواوبوو

واته ﴿ کەسانێك دەبن بەفەرمانڕەوا بەسەرتانەوە باشیان لێدەبینن و خراپیشیان لێدەبینن جاهەرکەسێك ئینکاری بکات ئەوا بێگومان دوورە لەو تاوانەو بێ تاوانە، وەهەرکەسێك پێی ناخۆش بێت ئەوا بێگومان سەلامەت دەبێت لەتاوانی ئەو کارە خراپە بەڵام هەرکەسێك پێی ڕازی بێت و شوێنی بکەوێت ئەوە تاوانبارە، ووتیان : ئایە شەڕنەکەین لەگەڵیاندا ؟ پێغەمبەری خوایش صلى الله عليه وعلى آله وسلم فەرمووی ﴿نەخێر تا نوێژ بکەن ، نەخێر تا نوێژ بکەن ﴾ . واتە هەرکەسێك پێی ناخۆش بێت بەدڵیو بەدڵی ئینکاری بکات .

وەلەسودەکانی ئەم دوو فەرموودەیە ئەوەیە کە وازهێنان لە نوێژکردن بێباوەڕیەکی دیارو ئاشکرایە لەبەرئەوەی پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم بەدروستی نەزانی دەرچوون دژ بە پێشەوایان تەنها لەکاتی بوونی بێباوەڕیەکی ئاشکرادا نەبێت وە ئەوەی ڕێگری لەشەڕکردن لەگەڵیاندا کرد کردنی نوێژە جائەوە بەڵگەیە لەسەر ئەوەی کە وازهێنان لێی ڕێپێدەرە بۆ شەڕکردن لەگەڵیاندا وەشەڕکردنیش لەگەڵیاندا دروست نیە تەنها بە بوونی بێباوەڕیەکی ئاشکرا نەبێت ﴿ کەواتە نەکردنی نوێژ بێباوەڕی ئاشکرایە – وەرگێڕ ﴾ هەروەکو لەفەرموودەکەی عوبادەدا هەیە .

ومِنَ السُّنَّةِ هِجْرانُ أهْلِ البِدعِ ومُبَايَنَتُهُم وتَرْكُ الجِدَالِ والخُصُومَاتِ في الدّينِ، وتَرْكُ النَّظَرِ في كُتُبِ المبتدعةِ، والإصْغاءُ إلى كلامِهِم، وكلُّ مُحْدَثَةٍ في الدِّينِ بِدْعَةٌ.

وەلەسوننەتی پێغەمبەری خوایە صلی الله علیه وعلی آلە وسلم دوورکەوتنەوە لە بیدعەچیەکان وە جیابوونەوە لێیان وە وازهێنان لە مشتومڕو بەربەرەکانێکردن لەگەڵیاندا لە دیندا، وەوازهێنان لە سەیرکردنی پەرتووکەکانی بیدعەچیەکان، وە وەلەسوننەتی پێغەمبەری خوایە صلی الله علیه وعلی آله وسلم وازهێنان لەگوێگرتن بۆ قسەکانیان، وەهەموو داهێنراوێك لە ئایندا بیدعەیە.

ڕاڤەی شێخ ئیبنو عثیمین

الهجران چاوگی ﴿هجر﴾ەیە : کەئەویش لەزمانەوانیدا بەواتای وازهێنانە، وەمەبەستیش لە﴿ هجران ﴾ بیدعەچیەکان دوورکەوتنەوەیە لێیان وەوازهێنانە لە خۆشویستنیان و دۆستایەتیکردنیان وەسەلام نەکردن لێیان وەسەردانی نەکردنیان وە نەچوون بۆلایان لەکاتێکدا نەخۆش دەکەون وە هاوشێوەی ئەوە.

وەدوورکەوتنەوە لە بیدعەچیەکان فەرزە لەبەرفەرموودەی خوای گەورە کە دەفەرموێت : ﴿لَّا تَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْـَٔاخِرِ يُوَآدُّونَ مَنْ حَآدَّ ٱللَّهَ ﴿٢٢﴾﴾ المجادلة: ٢٢ واتە ﴿ کەسانێك نابینیت کەباوەڕیان هێنابێت بەخوای گەورەو بە ڕۆژی دوایی خەڵکانێکیان خۆش بوێت و دۆستایەتیان بکەن کە دژایەتی خواو پێغەمبەرەکەیان صلی الله علیه وعلی آله وسلم کردبێت ﴾.

وەلەبەرئەوەی پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم هەجری کەعبی کوڕی مالیك و دوو هاوڕێ کەی کرد کاتێك دواکەوتن لە جەنگی تەبووك [١] بەڵام ئەگەر

---

[١] چیرۆکی تەوبەکەی کەعبی کوڕی مالیك و دوو هاوڕێ کەی لە هەردوو صەحیحەکەدا هەیە، بوخاری (٤٤١٨) وەلەموسلیمیشدا (٢٧٦٩)(٥٣).

خوێنەری بەڕێز واللە ی ئەگەر بێت و بەجوانی ئەو فەرموودەیە بخوێنێتەوە چەندەها وانەی بەسوود فێردەبیت لەوانە ﴿ دانانان بەو تاوانەی کە ئەنجامت داوە، وەڕاستگۆیی، وەهەڵنەخەڵەتان بەوەانەی دەیانەوێت بەخۆشیەکانی دونیا سەرگەردان و گومڕات بکەن، وەئارامگرتن لەسەر ئەو تاقیکردنەوەیەی بەسەرتا هاتووە، وەچەندان دەرسی دیکەش کەباش وایە تۆی ئازیز بۆخۆت بیخوێنیتەوە : فەرموودەکە ئابەم شێوەیە :

حَدَّثَنِى أَبُو الطَّاهِرِ أَحْمَدُ بْنُ عَمْرِو بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ سَرْحٍ مَوْلَى بَنِى أُمَيَّةَ أَخْبَرَنِى ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِى يُونُسُ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ ثُمَّ غَزَا رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- غَزْوَةَ تَبُوكَ وَهُوَ يُرِيدُ الرُّومَ وَنَصَارَى الْعَرَبِ بِالشَّامِ. قَالَ ابْنُ شِهَابٍ فَأَخْبَرَنِى عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ كَعْبٍ كَانَ قَائِدَ كَعْبٍ مِنْ بَنِيهِ حِينَ عَمِىَ قَالَ سَمِعْتُ كَعْبَ بْنَ مَالِكٍ يُحَدِّثُ حَدِيثَهُ حِينَ تَخَلَّفَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- فِى غَزْوَةِ تَبُوكَ قَالَ كَعْبُ بْنُ مَالِكٍ لَمْ أَتَخَلَّفْ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- فِى غَزْوَةٍ غَزَاهَا قَطُّ إِلاَّ فِى غَزْوَةِ تَبُوكَ غَيْرَ أَنِّى قَدْ تَخَلَّفْتُ فِى غَزْوَةِ بَدْرٍ وَلَمْ يُعَاتِبْ أَحَدًا تَخَلَّفَ عَنْهُ إِنَّمَا خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- وَالْمُسْلِمُونَ يُرِيدُونَ عِيرَ قُرَيْشٍ حَتَّى جَمَعَ اللَّهُ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ عَدُوِّهِمْ عَلَى غَيْرِ مِيعَادٍ وَلَقَدْ شَهِدْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- لَيْلَةَ الْعَقَبَةِ حِينَ تَوَاثَقْنَا عَلَى الإِسْلاَمِ وَمَا أُحِبُّ أَنَّ لِى بِهَا مَشْهَدَ بَدْرٍ وَإِنْ كَانَتْ بَدْرٌ أَذْكَرَ فِى النَّاسِ مِنْهَا وَكَانَ مِنْ خَبَرِى حِينَ تَخَلَّفْتُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- فِى غَزْوَةِ تَبُوكَ أَنِّى لَمْ أَكُنْ قَطُّ أَقْوَى وَلاَ أَيْسَرَ مِنِّى حِينَ تَخَلَّفْتُ عَنْهُ فِى تِلْكَ الْغَزْوَةِ وَاللَّهِ مَا جَمَعْتُ قَبْلَهَا رَاحِلَتَيْنِ قَطُّ حَتَّى جَمَعْتُهُمَا فِى تِلْكَ الْغَزْوَةِ فَغَزَاهَا رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- فِى حَرٍّ شَدِيدٍ وَاسْتَقْبَلَ سَفَرًا بَعِيدًا وَمَفَازًا وَاسْتَقْبَلَ عَدُوًّا كَثِيرًا فَجَلاَ لِلْمُسْلِمِينَ أَمْرَهُمْ لِيَتَأَهَّبُوا أُهْبَةَ غَزْوِهِمْ فَأَخْبَرَهُمْ بِوَجْهِهِمُ الَّذِى يُرِيدُ وَالْمُسْلِمُونَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- كَثِيرٌ وَلاَ يَجْمَعُهُمْ كِتَابُ حَافِظٍ - يُرِيدُ بِذَلِكَ الدِّيوَانَ - قَالَ كَعْبٌ فَقَلَّ رَجُلٌ يُرِيدُ أَنْ يَتَغَيَّبَ يَظُنُّ أَنَّ ذَلِكَ سَيَخْفَى لَهُ مَا لَمْ يَنْزِلْ فِيهِ وَحْىٌ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَغَزَا رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- تِلْكَ الْغَزْوَةَ حِينَ طَابَتِ الثِّمَارُ وَالظِّلاَلُ فَأَنَا إِلَيْهَا أَصْعَرُ فَتَجَهَّزَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- وَالْمُسْلِمُونَ مَعَهُ وَطَفِقْتُ أَغْدُو لِكَىْ أَتَجَهَّزَ مَعَهُمْ فَأَرْجِعُ وَلَمْ أَقْضِ شَيْئًا. وَأَقُولُ فِى نَفْسِى أَنَا قَادِرٌ عَلَى ذَلِكَ إِذَا أَرَدْتُ. فَلَمْ يَزَلْ ذَلِكَ يَتَمَادَى بِى حَتَّى اسْتَمَرَّ بِالنَّاسِ الْجِدُّ فَأَصْبَحَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- غَادِيًا وَالْمُسْلِمُونَ مَعَهُ وَلَمْ أَقْضِ مِنْ جَهَازِى شَيْئًا ثُمَّ غَدَوْتُ فَرَجَعْتُ وَلَمْ أَقْضِ شَيْئًا فَلَمْ يَزَلْ ذَلِكَ يَتَمَادَى بِى حَتَّى أَسْرَعُوا وَتَفَارَطَ الْغَزْوُ فَهَمَمْتُ أَنْ أَرْتَحِلَ فَأُدْرِكَهُمْ فَيَا لَيْتَنِى فَعَلْتُ ثُمَّ لَمْ يُقَدَّرْ ذَلِكَ لِى فَطَفِقْتُ إِذَا خَرَجْتُ فِى النَّاسِ بَعْدَ خُرُوجِ رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- يَحْزُنُنِى أَنِّى لاَ أَرَى لِى أُسْوَةً إِلاَّ رَجُلاً مَغْمُوصًا عَلَيْهِ فِى النِّفَاقِ أَوْ رَجُلاً مِمَّنْ عَذَرَ اللَّهُ مِنَ الضُّعَفَاءِ وَلَمْ يَذْكُرْنِى رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- حَتَّى بَلَغَ تَبُوكًا فَقَالَ وَهُوَ جَالِسٌ فِى الْقَوْمِ بِتَبُوكَ « مَا فَعَلَ كَعْبُ بْنُ مَالِكٍ ». قَالَ رَجُلٌ مِنْ بَنِى سَلِمَةَ يَا رَسُولَ اللَّهِ حَبَسَهُ بُرْدَاهُ وَالنَّظَرُ فِى عِطْفَيْهِ. فَقَالَ لَهُ مُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ بِئْسَ مَا قُلْتَ وَاللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا عَلِمْنَا عَلَيْهِ إِلاَّ خَيْرًا. فَسَكَتَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- فَبَيْنَمَا هُوَ عَلَى ذَلِكَ رَأَى رَجُلاً مُبَيِّضًا يَزُولُ بِهِ السَّرَابُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- « كُنْ أَبَا خَيْثَمَةَ ». فَإِذَا هُوَ أَبُو خَيْثَمَةَ الأَنْصَارِىُّ وَهُوَ الَّذِى تَصَدَّقَ بِصَاعِ التَّمْرِ حِينَ لَمَزَهُ الْمُنَافِقُونَ. فَقَالَ كَعْبُ بْنُ مَالِكٍ فَلَمَّا بَلَغَنِى أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- قَدْ تَوَجَّهَ قَافِلاً مِنْ تَبُوكَ حَضَرَنِى بَثِّى فَطَفِقْتُ أَتَذَكَّرُ

الْكَذِبَ وَأَقُولُ بِمَ أَخْرُجُ مِنْ سَخَطِهِ غَدًا وَأَسْتَعِينُ عَلَى ذَلِكَ كُلَّ ذِى رَأْىٍ مِنْ أَهْلِى فَلَمَّا قِيلَ لِى إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- قَدْ أَظَلَّ قَادِمًا زَاحَ عَنِّى الْبَاطِلُ حَتَّى عَرَفْتُ أَنِّى لَنْ أَنْجُوَ مِنْهُ بِشَىْءٍ أَبَدًا فَأَجْمَعْتُ صِدْقَهُ وَصَبَّحَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- قَادِمًا وَكَانَ إِذَا قَدِمَ مِنْ سَفَرٍ بَدَأَ بِالْمَسْجِدِ فَرَكَعَ فِيهِ رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ جَلَسَ لِلنَّاسِ فَلَمَّا فَعَلَ ذَلِكَ جَاءَهُ الْمُخَلَّفُونَ فَطَفِقُوا يَعْتَذِرُونَ إِلَيْهِ وَيَحْلِفُونَ لَهُ وَكَانُوا بِضْعَةً وَثَمَانِينَ رَجُلاً فَقَبِلَ مِنْهُمْ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- عَلاَنِيَتَهُمْ وَبَايَعَهُمْ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمْ وَوَكَلَ سَرَائِرَهُمْ إِلَى اللَّهِ حَتَّى جِئْتُ فَلَمَّا سَلَّمْتُ تَبَسَّمَ تَبَسُّمَ الْمُغْضَبِ ثُمَّ قَالَ « تَعَالَ ». فَجِئْتُ أَمْشِى حَتَّى جَلَسْتُ بَيْنَ يَدَيْهِ فَقَالَ لِى « مَا خَلَّفَكَ ». أَلَمْ تَكُنْ قَدِ ابْتَعْتَ ظَهْرَكَ ». قَالَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّى وَاللَّهِ لَوْ جَلَسْتُ عِنْدَ غَيْرِكَ مِنْ أَهْلِ الدُّنْيَا لَرَأَيْتُ أَنِّى سَأَخْرُجُ مِنْ سَخَطِهِ بِعُذْرٍ وَلَقَدْ أُعْطِيتُ جَدَلاً وَلَكِنِّى وَاللَّهِ لَقَدْ عَلِمْتُ لَئِنْ حَدَّثْتُكَ الْيَوْمَ حَدِيثَ كَذِبٍ تَرْضَى بِهِ عَنِّى لَيُوشِكَنَّ اللَّهُ أَنْ يُسْخِطَكَ عَلَىَّ وَلَئِنْ حَدَّثْتُكَ حَدِيثَ صِدْقٍ تَجِدُ عَلَىَّ فِيهِ إِنِّى لأَرْجُو فِيهِ عُقْبَى اللَّهِ وَاللَّهِ مَا كَانَ لِى عُذْرٌ وَاللَّهِ مَا كُنْتُ قَطُّ أَقْوَى وَلاَ أَيْسَرَ مِنِّى حِينَ تَخَلَّفْتُ عَنْكَ. قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- « أَمَّا هَذَا فَقَدْ صَدَقَ فَقُمْ حَتَّى يَقْضِىَ اللَّهُ فِيكَ ». فَقُمْتُ وَثَارَ رِجَالٌ مِنْ بَنِى سَلِمَةَ فَاتَّبَعُونِى فَقَالُوا لِى وَاللَّهِ مَا عَلِمْنَاكَ أَذْنَبْتَ ذَنْبًا قَبْلَ هَذَا لَقَدْ عَجَزْتَ فِى أَنْ لاَ تَكُونَ اعْتَذَرْتَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- بِمَا اعْتَذَرَ بِهِ إِلَيْهِ الْمُخَلَّفُونَ فَقَدْ كَانَ كَافِيَكَ ذَنْبَكَ اسْتِغْفَارُ رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- لَكَ. قَالَ فَوَاللَّهِ مَا زَالُوا يُؤَنِّبُونَنِى حَتَّى أَرَدْتُ أَنْ أَرْجِعَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- فَأُكَذِّبَ نَفْسِى - قَالَ - ثُمَّ قُلْتُ لَهُمْ هَلْ لَقِىَ هَذَا مَعِى مِنْ أَحَدٍ قَالُوا نَعَمْ لَقِيَهُ مَعَكَ رَجُلاَنِ قَالاَ مِثْلَ مَا قُلْتَ فَقِيلَ لَهُمَا مِثْلُ مَا قِيلَ لَكَ - قَالَ - قُلْتُ مَنْ هُمَا قَالُوا **مُرَارَةُ بْنُ رَبِيعَةَ الْعَامِرِىُّ وَهِلاَلُ بْنُ أُمَيَّةَ الْوَاقِفِىُّ** - قَالَ - فَذَكَرُوا لِى رَجُلَيْنِ صَالِحَيْنِ قَدْ شَهِدَا بَدْرًا فِيهِمَا أُسْوَةٌ - قَالَ - فَمَضَيْتُ حِينَ ذَكَرُوهُمَا لِى. **قَالَ وَنَهَى رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- الْمُسْلِمِينَ عَنْ كَلاَمِنَا أَيُّهَا الثَّلاَثَةُ مِنْ بَيْنِ مَنْ تَخَلَّفَ عَنْهُ** - قَالَ - فَاجْتَنَبَنَا النَّاسُ - وَقَالَ - تَغَيَّرُوا لَنَا حَتَّى تَنَكَّرَتْ لِى فِى نَفْسِىَ الأَرْضُ فَمَا هِىَ بِالأَرْضِ الَّتِى أَعْرِفُ فَلَبِثْنَا عَلَى ذَلِكَ خَمْسِينَ لَيْلَةً فَأَمَّا صَاحِبَاىَ فَاسْتَكَانَا وَقَعَدَا فِى بُيُوتِهِمَا يَبْكِيَانِ وَأَمَّا أَنَا فَكُنْتُ أَشَبَّ الْقَوْمِ وَأَجْلَدَهُمْ فَكُنْتُ أَخْرُجُ فَأَشْهَدُ الصَّلاَةَ وَأَطُوفُ فِى الأَسْوَاقِ وَلاَ يُكَلِّمُنِى أَحَدٌ وَآتِى رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- فَأُسَلِّمُ عَلَيْهِ وَهُوَ فِى مَجْلِسِهِ بَعْدَ الصَّلاَةِ فَأَقُولُ فِى نَفْسِى هَلْ حَرَّكَ شَفَتَيْهِ بِرَدِّ السَّلاَمِ أَمْ لاَ ثُمَّ أُصَلِّى قَرِيبًا مِنْهُ وَأُسَارِقُهُ النَّظَرَ فَإِذَا أَقْبَلْتُ عَلَى صَلاَتِى نَظَرَ إِلَىَّ وَإِذَا الْتَفَتُّ نَحْوَهُ أَعْرَضَ عَنِّى حَتَّى إِذَا طَالَ ذَلِكَ عَلَىَّ مِنْ جَفْوَةِ الْمُسْلِمِينَ مَشَيْتُ حَتَّى تَسَوَّرْتُ جِدَارَ حَائِطِ أَبِى قَتَادَةَ وَهُوَ ابْنُ عَمِّى وَأَحَبُّ النَّاسِ إِلَىَّ فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ فَوَاللَّهِ مَا رَدَّ عَلَىَّ السَّلاَمَ فَقُلْتُ لَهُ يَا أَبَا قَتَادَةَ أَنْشُدُكَ بِاللَّهِ هَلْ تَعْلَمَنَّ أَنِّى أُحِبُّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ قَالَ فَسَكَتَ فَعُدْتُ فَنَاشَدْتُهُ فَسَكَتَ فَعُدْتُ فَنَاشَدْتُهُ فَقَالَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. فَفَاضَتْ عَيْنَاىَ وَتَوَلَّيْتُ حَتَّى تَسَوَّرْتُ الْجِدَارَ فَبَيْنَا أَنَا أَمْشِى فِى سُوقِ الْمَدِينَةِ إِذَا نَبَطِىٌّ مِنْ نَبَطِ أَهْلِ الشَّامِ مِمَّنْ قَدِمَ بِالطَّعَامِ يَبِيعُهُ بِالْمَدِينَةِ يَقُولُ مَنْ يَدُلُّ عَلَى كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ - قَالَ - فَطَفِقَ النَّاسُ يُشِيرُونَ لَهُ إِلَىَّ حَتَّى جَاءَنِى فَدَفَعَ إِلَىَّ كِتَابًا مِنْ مَلِكِ غَسَّانَ وَكُنْتُ كَاتِبًا فَقَرَأْتُهُ فَإِذَا فِيهِ أَمَّا بَعْدُ فَإِنَّهُ قَدْ بَلَغَنَا أَنَّ صَاحِبَكَ قَدْ جَفَاكَ وَلَمْ يَجْعَلْكَ اللَّهُ بِدَارِ هَوَانٍ وَلاَ مَضْيَعَةٍ فَالْحَقْ بِنَا نُوَاسِكَ. قَالَ فَقُلْتُ حِينَ قَرَأْتُهَا وَهَذِهِ أَيْضًا مِنَ الْبَلاَءِ. فَتَيَامَمْتُ بِهَا التَّنُّورَ فَسَجَرْتُهَا بِهَا حَتَّى إِذَا مَضَتْ أَرْبَعُونَ مِنَ الْخَمْسِينَ وَاسْتَلْبَثَ الْوَحْىُ إِذَا رَسُولُ رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- يَأْتِينِى فَقَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- يَأْمُرُكَ أَنْ تَعْتَزِلَ امْرَأَتَكَ. قَالَ فَقُلْتُ أُطَلِّقُهَا أَمْ مَاذَا أَفْعَلُ قَالَ لاَ بَلِ اعْتَزِلْهَا فَلاَ تَقْرَبَنَّهَا - قَالَ - فَأَرْسَلَ إِلَى صَاحِبَىَّ بِمِثْلِ ذَلِكَ - قَالَ - فَقُلْتُ لاِمْرَأَتِى الْحَقِى بِأَهْلِكِ فَكُونِى عِنْدَهُمْ حَتَّى يَقْضِىَ اللَّهُ فِى هَذَا الأَمْرِ - قَالَ - فَجَاءَتِ امْرَأَةُ هِلاَلِ بْنِ أُمَيَّةَ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- فَقَالَتْ لَهُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ هِلاَلَ بْنَ أُمَيَّةَ شَيْخٌ ضَائِعٌ لَيْسَ لَهُ خَادِمٌ فَهَلْ تَكْرَهُ أَنْ أَخْدُمَهُ قَالَ « لاَ وَلَكِنْ لاَ يَقْرَبَنَّكِ ». فَقَالَتْ إِنَّهُ وَاللَّهِ مَا بِهِ حَرَكَةٌ إِلَى شَىْءٍ وَوَاللَّهِ مَا زَالَ يَبْكِى مُنْذُ كَانَ مِنْ أَمْرِهِ مَا كَانَ إِلَى يَوْمِهِ هَذَا. قَالَ فَقَالَ لِى بَعْضُ أَهْلِى لَوِ اسْتَأْذَنْتَ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- فِى امْرَأَتِكَ فَقَدْ أَذِنَ لاِمْرَأَةِ هِلاَلِ بْنِ أُمَيَّةَ أَنْ تَخْدُمَهُ - قَالَ - فَقُلْتُ لاَ أَسْتَأْذِنُ فِيهَا رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم-

لەدانیشتن لەگەڵیاندا بەرژەوەندییەك هەبوو بۆ ڕونکردنەوەی هەق بۆیان وە ئاگادارکردنەوەیان لە مەترسیەکانی بیدعە ئەنجامدان ئەوا قەیناکەو کێشەی تیادا نیە وەلەوانەشە ئەوە داواکراو بێت ڕووبدات لەبەر فەرموودەکەی خوای گەورە کە

وَمَا يُدْرِينِى مَاذَا يَقُولُ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- إِذَا اسْتَأْذَنْتُهُ فِيهَا وَأَنَا رَجُلٌ شَابٌّ - قَالَ - فَلَبِثْتُ بِذَلِكَ عَشْرَ لَيَالٍ فَكَمُلَ لَنَا خَمْسُونَ لَيْلَةً مِنْ حِينَ نُهِىَ عَنْ كَلاَمِنَا - قَالَ - ثُمَّ صَلَّيْتُ صَلاَةَ الْفَجْرِ صَبَاحَ خَمْسِينَ لَيْلَةً عَلَى ظَهْرِ بَيْتٍ مِنْ بُيُوتِنَا فَبَيْنَا أَنَا جَالِسٌ عَلَى الْحَالِ الَّتِى ذَكَرَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ مِنَّا قَدْ ضَاقَتْ عَلَىَّ نَفْسِى وَضَاقَتْ عَلَىَّ الأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ سَمِعْتُ صَوْتَ صَارِخٍ أَوْفَى عَلَى سَلْعٍ يَقُولُ بِأَعْلَى صَوْتِهِ يَا كَعْبَ بْنَ مَالِكٍ أَبْشِرْ - قَالَ - فَخَرَرْتُ سَاجِدًا وَعَرَفْتُ أَنْ قَدْ جَاءَ فَرَجٌ. - قَالَ - فَآذَنَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- النَّاسَ بِتَوْبَةِ اللَّهِ عَلَيْنَا حِينَ صَلَّى صَلاَةَ الْفَجْرِ فَذَهَبَ النَّاسُ يُبَشِّرُونَنَا فَذَهَبَ قِبَلَ صَاحِبَىَّ مُبَشِّرُونَ وَرَكَضَ رَجُلٌ إِلَىَّ فَرَسًا وَسَعَى سَاعٍ مِنْ أَسْلَمَ قِبَلِى وَأَوْفَى الْجَبَلَ فَكَانَ الصَّوْتُ أَسْرَعَ مِنَ الْفَرَسِ فَلَمَّا جَاءَنِى الَّذِى سَمِعْتُ صَوْتَهُ يُبَشِّرُنِى فَنَزَعْتُ لَهُ ثَوْبَىَّ فَكَسَوْتُهُمَا إِيَّاهُ بِبِشَارَتِهِ وَاللَّهِ مَا أَمْلِكُ غَيْرَهُمَا يَوْمَئِذٍ وَاسْتَعَرْتُ ثَوْبَيْنِ. فَلَبِسْتُهُمَا فَانْطَلَقْتُ أَتَأَمَّمُ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- يَتَلَقَّانِى النَّاسُ فَوْجًا فَوْجًا يُهَنِّئُونِى بِالتَّوْبَةِ وَيَقُولُونَ لِتَهْنِئْكَ تَوْبَةُ اللَّهِ عَلَيْكَ. حَتَّى دَخَلْتُ الْمَسْجِدَ فَإِذَا رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- جَالِسٌ فِى الْمَسْجِدِ وَحَوْلَهُ النَّاسُ فَقَامَ طَلْحَةُ بْنُ عُبَيْدِ اللَّهِ يُهَرْوِلُ حَتَّى صَافَحَنِى وَهَنَّأَنِى وَاللَّهِ مَا قَامَ رَجُلٌ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ غَيْرُهُ. قَالَ فَكَانَ كَعْبٌ لاَ يَنْسَاهَا لِطَلْحَةَ. قَالَ كَعْبٌ فَلَمَّا سَلَّمْتُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- قَالَ وَهُوَ يَبْرُقُ وَجْهُهُ مِنَ السُّرُورِ وَيَقُولُ « أَبْشِرْ بِخَيْرِ يَوْمٍ مَرَّ عَلَيْكَ مُنْذُ وَلَدَتْكَ أُمُّكَ ». قَالَ فَقُلْتُ أَمِنْ عِنْدِكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَمْ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ فَقَالَ « لاَ بَلْ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ ». وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- إِذَا سُرَّ اسْتَنَارَ وَجْهُهُ كَأَنَّ وَجْهَهُ قِطْعَةُ قَمَرٍ - قَالَ - وَكُنَّا نَعْرِفُ ذَلِكَ - قَالَ - فَلَمَّا جَلَسْتُ بَيْنَ يَدَيْهِ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ مِنْ تَوْبَتِى أَنْ أَنْخَلِعَ مِنْ مَالِى صَدَقَةً إِلَى اللَّهِ وَإِلَى رَسُولِهِ -صلى الله عليه وسلم-. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- « أَمْسِكْ بَعْضَ مَالِكَ فَهُوَ خَيْرٌ لَكَ ». قَالَ فَقُلْتُ فَإِنِّى أُمْسِكُ سَهْمِىَ الَّذِى بِخَيْبَرَ - قَالَ - وَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ إِنَّمَا أَنْجَانِى بِالصِّدْقِ وَإِنَّ مِنْ تَوْبَتِى أَنْ لاَ أُحَدِّثَ إِلاَّ صِدْقًا مَا بَقِيتُ - قَالَ - فَوَاللَّهِ مَا عَلِمْتُ أَنَّ أَحَدًا مِنَ الْمُسْلِمِينَ أَبْلاَهُ اللَّهُ فِى صِدْقِ الْحَدِيثِ مُنْذُ ذَكَرْتُ ذَلِكَ لِرَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- إِلَى يَوْمِى هَذَا أَحْسَنَ مِمَّا أَبْلاَنِى اللَّهُ بِهِ وَاللَّهِ مَا تَعَمَّدْتُ كَذْبَةً مُنْذُ قُلْتُ ذَلِكَ لِرَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- إِلَى يَوْمِى هَذَا وَإِنِّى لأَرْجُو أَنْ يَحْفَظَنِى اللَّهُ فِيمَا بَقِىَ. قَالَ فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ (لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِىِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالأَنْصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِى سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ فَرِيقٍ مِنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ إِنَّهُ بِهِمْ رَءُوفٌ رَحِيمٌ وَعَلَى الثَّلاَثَةِ الَّذِينَ خُلِّفُوا حَتَّى إِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ الأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ أَنْفُسُهُمْ) حَتَّى بَلَغَ (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ) قَالَ كَعْبٌ وَاللَّهِ مَا أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَىَّ مِنْ نِعْمَةٍ قَطُّ بَعْدَ إِذْ هَدَانِى اللَّهُ لِلإِسْلاَمِ أَعْظَمَ فِى نَفْسِى مِنْ صِدْقِى رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- أَنْ لاَ أَكُونَ كَذَبْتُهُ فَأَهْلِكَ كَمَا هَلَكَ الَّذِينَ كَذَبُوا إِنَّ اللَّهَ قَالَ لِلَّذِينَ كَذَبُوا حِينَ أَنْزَلَ الْوَحْىَ شَرَّ مَا قَالَ لأَحَدٍ وَقَالَ اللَّهُ (سَيَحْلِفُونَ بِاللَّهِ لَكُمْ إِذَا انْقَلَبْتُمْ إِلَيْهِمْ لِتُعْرِضُوا عَنْهُمْ فَأَعْرِضُوا عَنْهُمْ إِنَّهُمْ رِجْسٌ وَمَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ يَحْلِفُونَ لَكُمْ لِتَرْضَوْا عَنْهُمْ فَإِنْ تَرْضَوْا عَنْهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ لاَ يَرْضَى عَنِ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ) قَالَ كَعْبٌ كُنَّا خُلِّفْنَا أَيُّهَا الثَّلاَثَةُ عَنْ أَمْرِ أُولَئِكَ الَّذِينَ قَبِلَ مِنْهُمْ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- حِينَ حَلَفُوا لَهُ فَبَايَعَهُمْ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمْ وَأَرْجَأَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- أَمْرَنَا حَتَّى قَضَى اللَّهُ فِيهِ فَبِذَلِكَ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ (وَعَلَى الثَّلاَثَةِ الَّذِينَ خُلِّفُوا) وَلَيْسَ الَّذِى ذَكَرَ اللَّهُ مِمَّا خُلِّفْنَا تَخَلُّفَنَا عَنِ الْغَزْوِ وَإِنَّمَا هُوَ تَخْلِيفُهُ إِيَّانَا وَإِرْجَاؤُهُ أَمْرَنَا عَمَّنْ حَلَفَ لَهُ وَاعْتَذَرَ إِلَيْهِ فَقَبِلَ مِنْهُ. ﴿ وەرگێڕ ﴾

دەفەرموویت : ﴿ ٱدْعُ إِلَىٰ سَبِيلِ رَبِّكَ بِٱلْحِكْمَةِ وَٱلْمَوْعِظَةِ ٱلْحَسَنَةِ ۖ وَجَٰدِلْهُم بِٱلَّتِى هِىَ أَحْسَنُ ﴾ النحل: ١٢٥

واته ﴿ بانگەوازبکە بۆلای ڕێگای پەروەردگارت بەدانایی و ئامۆژگاری جوان و شیرین وە بەچاکترین و باشترین شێوە قسەو گفتوگۆیان لەگەڵ بکە ﴾وەئەوش بێگومان جاری واهەیە بەدانیشتن و قسەکردن دەبێت لەگەڵیاندا وە جاری واش هەیە بەنووسین و نامە گۆڕینەوە دەبێنت، وەلەدووركەوتنەوە لە بیدعەچیەکانیش بەوازهێنانی تەماشاكردنی کتێبەکانیان دەبێت لەوەی بترسێت تووشی فیتنە ببێت یان بێتە هۆی ڕەواج پێدانی لەناو خەڵکدا جابۆیە دووركەوتنەوە لە شوێنەكانی گومڕایی پێویستە لەبەر فەرمایشتەکەی پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم كەدەفەرموویت : ﴿مَنْ سَمِعَ بِالدَّجَّالِ فَلْيَنْأَ عَنْهُ فَوَاللَّهِ إِنَّ الرَّجُلَ لَيَأْتِيهِ وَهْوَ يَحْسِبُ أَنَّهُ مُؤْمِنٌ فَيَتَّبِعُهُ مِمَّا يُبْعَثُ بِهِ مِنَ الشُّبُهَاتِ ﴾ رواه أبو داود قال الألباني : وإسناده صحيح[1].

واته ﴿ هەركەسێك بیستی وا دەجال دەركەوتووە ئەوا با خۆیی لێ لابدات چونكە سوێند بەو خوا پیاوی واهەیە دێت بۆلای و خۆی وادادەنێت كە باوەڕدارە جا شوێنی دەكەوێت بەهۆی ئەوهەموو گومانەی پێیدا نێردراوە لە گومان و دوودڵی دروستكردن﴾ .

بەڵام ئەگەر مەبەست لەخوێندنەوە و سەیركردنی پەرتووكی بیدعەچیەكان ناسینی بیدعەكانیان بێت و بۆڕەددانەوەیا بێت ئەوا هیچ كێشەی تێدا نیە بۆكەسانێك خاوەنی بیروباوەڕی دروست بن تابەهۆیەوە خۆیی پێ بپارێزێت وە توانای ڕەد دانەوەیشیانی هەبێت، بەڵكو لەوانەیە ڕەد دانەوەیان ببێت بە واجب چونكە ڕەد دانەوەی بیدعە واجبە وە ﴿مالايتم الواجب إلا به فهو واجب ﴾ واته ﴿ ئەوەی واجبێك بەبێ ئەو ئەنجام نەدرێت ئەوە خۆیشی دەبێتە واجب ﴾.

---

١ حديث صحيح : أخرجه أحمد (٤/ ٤٣, ٤٤١) وأبو داود (٤٣١٩) والحاكم (٤/ ٥٣١). من حديث عمران بن حصين . وقد صححه الألباني في صحيح الجامع (٦٣٠١) وتخريج المشكاة (٥٤٨٨).

﴿ دەمەدەمێ و بەربەرەکانێکردن لە دیندا ﴾

الجدال : چاوگی ﴿ جادل ﴾ەیەوە ﴿ الجدال ﴾ بریتیە بریتیە لە بەربەرەکانێ کردنی دوژمن بۆ سەکەوتن بە سەریدا، وەلەفەرهەنگیشدا ﴿ الجدل ﴾ بریتیە لە زۆر دوژمنایەتیکردن، وە ﴿ الخصام والمجادلة ﴾ هەردووکیان بەیەك واتا دێت.

دەمەدەمێ و بەربەرەکانێکردن لە دیندا دەبێت بەدوو بەشەوە :

یەکەم: دەبێت مەبەست لەو دەمەدەمێ و بەربەرەکانێکردنە جێگیرکردنی هەق و پوچەڵکردنەوەی بەتاڵ بێت وەئەوەش فەرمانپێکراوە یان بە واجبیەتی یان بەوەی کە شتێکی باشە ئەنجامدانی بەگوێرەی بارودۆخەکە حوکم دەدرێت بەسەریدا لەبەر فەرموودەکەی خوای گەورە کە دەفەرموێت : ﴿ ٱدۡعُ إِلَىٰ سَبِيلِ رَبِّكَ بِٱلۡحِكۡمَةِ وَٱلۡمَوۡعِظَةِ ٱلۡحَسَنَةِۖ وَجَٰدِلۡهُم بِٱلَّتِي هِيَ أَحۡسَنُۚ ﴾ النحل: ١٢٥ واتە ﴿ بانگەوازبکە بۆلای ڕێگای پەروەردگارت بەدانایی و ئامۆژگاری جوان و شیرین وە بەچاکترین و باشترین شێوە قسەو گفتوگۆیان لەگەڵ بکە ﴾.

دووەم : کەمەبەست لێی نارەحەتکردن و بێزارکردنی بەرامبەر بێت یان سەرخستن بێت بۆ نەفسی خۆی یان سەرخستن بێت بۆ بەتاڵێك جائەوە شتێکی خراپ و ناشیرین و ڕێپێنەدراوە لەبەر فەرموودەکەی خوای گەورە کە دەفەرموێت : ﴿ مَا يُجَٰدِلُ فِيٓ ءَايَٰتِ ٱللَّهِ إِلَّا ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ ﴾ غافر: ٤ واتە ﴿ هەرئەوانە لەبارەی ئایەتەکانی خواوە ململانێ و دەمبازی ئەکەن ((لەڕووی عینادەوە)) کافرو بێباوەڕن ﴾.

وەهەروەها دەفەرموێت ﴿ وَجَٰدَلُواْ بِٱلۡبَٰطِلِ لِيُدۡحِضُواْ بِهِ ٱلۡحَقَّ فَأَخَذۡتُهُمۡۖ فَكَيۡفَ كَانَ عِقَابِ ٥ ﴾ غافر: ٥ واتە ﴿ وەبۆ سڕینەوەی هەق و ڕاستی دەستیان دایە دەمە قالێ و شەڕە قسەو کاری بەتاڵ لەگەڵ پەیامبەرەکەیاندا تا هەق لەبن بێنن و ناهەق سەربخەن

ئینجا منیش ((خوای گەورە خۆی)) هەریەکەیان بەجۆرە سزایەك قارم لێگرتن و فەوتاندنم جا ئایە تۆڵەو سزای من چۆن بوو؟ ﴾.

وكلُّ مُتَسَمٍ بِغَيْرِ الإسلامِ والسُّنَّةِ مبتدعٌ، كالرافضةِ والجهميةِ، والخوارِجِ، والقَدَرِيّةِ والمرجئةِ، والمعتزلةِ، والكَرَّامية، والكُلاّبيّة، ونَظَرَائِهم، فَهَذِهِ فِرَقُ الضَّلالِ وطَوَائفُ البِدَعِ أعاذَنَا اللهُ منْها.

وە هەموو ناولەخۆنانێك بێجگە لە ناوی ئیسلام و سوننەت داهێنراوە . وەکو ڕافیزەو جەهمیە، وە خەواریج و قەدەریە و مورجیئە، وە موعتەزیلە وە کەڕامیە وە کولابیە وەهاوشێوەکانیان، جائەمانە هەموویان دەستەی گومڕاین و کۆمەڵی بیدعەچین خوای گەورە پەنامان بدات لێیان .

ڕاڤەی شێخ ئیبنو عثیمین

نیشانەی بیدعەچیەکان و باسکردنی هەندێك دەستە و گروپیان :

بیدعەچیەکان کۆمەڵێك نیشانەیان هەیە بۆهۆیانەوە دەناسرێنەوە لەوانە :

١- نیشانەیەکیان ئەوەیە ئەوانە بە جگە لە ئیسلام و سوننەت وەسفدەکرێن بەگوێرەی ئەوانەی خۆیان باسی لێوەدەکەن لەو بیدعە وتەیی و کرداری و بیروباوەڕیەی دایدەهێنن .

٢- ئەوانە دەمارگیری دەنوێنن بۆ بیروبۆچوونەکانیان جاناگەڕێنەوە بۆ هەق و ڕاستی وەئەگەر بۆشیان ڕوون ببێتەوە.

٣- ئەوانە زۆر ڕقیان لە پێشەواکانی دینی ئیسلام دەبێتەوە و ڕقیان لێیانە.

لە دەستەو گروپەکانیان :

١- ڕافیزیەکان : ئەوانە کەسانێکن ڕۆدەچن لە مافی ئال و بەیتدا واتە بنەماڵەی پێغەمبەری خوا صلی الله علیە وعلی آلە وسلم وە جگە لەوانە کە ئال و بەیتن کەهاوەڵانن بەبێباوەڕیان دادەنێن یان بەفاسقیان دادەنێن وەئەوانەش چەندین پارچەو دەستەن جاهەیانە زۆر ڕۆچووە بانگەشەی ئەوەیان کردووە کە عەلی خوایەو وەهەشیانە کەمتر لەوانە ڕۆچووە .

وەیەکەم جاریش کە بیدعەی ئەم بیدعەچیانە دەرکەوت لەسەردەمی خەلیفە عەلیدا ڕەزای خوای لێ بێت بوو کاتێك کە عبداللە ی کوڕی سەبەء بێی ووت ﴿ تۆ خواو پەرستراویت ﴾ جا پێشەوا عەلی ڕەزای خوای لێ بێت فەرمانی کرد بیانسوتێنن وە گەورەکەیان کە عبدالله ی کوڕی سەبەء بوو هەڵهات بۆ مەدائین لەوڵاتی عێراق.

وە ڕێچکەی ئەمانە لە سیفەتەکانی خوای گەورەدا جیاوازان لەنێوان خۆیاندا جاهەیانە خوای گەورە دەشوبهێنێت بەدوستکراوەکانیەوە، وەهەیانە سیفەتەکانی خوای گەورە پەك دەخات و نایهێڵێت، وەهەشیانە مامناوەندە لەنێوان ئەوانەدا، وە ناونراویشن بە ڕافیزە لەبەرئەوەی ئەوان ﴿ زەیدی کوڕی عەلی کوڕی حوسەینی کوڕی عەلیان ﴾ ڕەفزکرد واتە قەبوڵیان نەبوو لەکاتێکدا پرسیاریان لێکرد لەبارەی پێشەوایان ئەبوبەکرو عومەرەوە ڕەزای خوایان لێ بێت جا ئەویش بەباشە باسیکردن و بەزەی پێیاندا هاتەوە ئەوانەی پرسیارەکەیان لێکرد ڕەفزیانکرد و دوورکەوتنەوە لێی، وە ئەوان خۆیان ناوناوە بە شیعە چونکە ئەوان واگومان دەبەن کۆمەڵی لایەنگری ئال و بەیتن وە سەریاندەخەن وە داوای مافەکانیان دەکەن لە پێشەوایەتیکردندا.

٢- جەهمیەکان : شوێنکەوتەی جەهمی کوڕی صەفوانن کە سالم یان سەلەمی کوڕی ئەحوەز لەساڵی ١٢١ی کۆچیدا کوشتویەتی، ڕێچکەی ئەمانە لە سیفەتەکانی

خوای گەورەدا سیفەتەکان پەکدەخەن و نایهێڵن، وە لە قەدەریشدا باوەڕیان وایە مرۆڤەکان ناچارن بۆ ئەوەی ئەو کارەبکەن کەدەیکەن، وە لە ئیمانیشدا باوەڕیان وایە باوەڕ پەیوەندی بە کردارەوە نیە کەئەوەش بریتیە لەوەی کە ئیمان تەنها دانپێدانانی دڵە و قسەو کردار لە ئیمان نیە ﴿ واتە مرۆڤ هەرچی بکات لەکرداری خراپ و قسەی نابەجێ زیان لە باوەڕەکەی نادات چونکە پەیوەندیان بە ئیمانەوە نیە، تەنها مرۆڤ بلێت باوەڕم هێناوە بەسە لای ئەمانە و باوەڕدارە کەئەمەش بێگومان ڕێچکەیەکی گومڕاییە خوا بەدوورمان بگرێت لێیان – وەرگێڕ ﴾ جا ئەو کەسەی تاوانی گەورە ئەنجام بدات لای ئەمانە باوەڕدارە بە باوەڕێکی تەواو، جائەمانە بەکورتی ﴿ معطلة ﴾ن، ﴿جبرية﴾ن، ﴿ مرجئة ﴾ن وەئەوانە چەندین گروپ و دەستەی زۆرن .

٣– خەواریجەکان : ئەوانە کەسانێك بوون کە دەرچوون بۆ شەڕکردن لەگەڵ پێشەوا عەلیدا ڕەزای خوای لێ بێت بەهۆی تەحکیمەوە .

وەڕێچکەیان بریتیە لەدوورە پەرێزی لەپێشەوایان عوسمان و عەلی ڕەزای خوایان لێ بێت وەدەرچوون دژ بەپێشەوا ئەگەر پێچەوانەی سوننەت جوڵایەوە وەئەنجامدەری تاوانی گەورە بە بێباوەڕ دەزانن وەباوەڕیان وایە بەهەتا هەتایی لەئاگری دۆزەخدا دەمێنێتەوە وەئەوانیش چەندین کۆمەڵی جیاواز جیاوازن.

٤– قەدەریەکان : ئەوانە کەسانێکن دەڵێن قەزاو قەدەری خوای گەورە هیچ پەیوەندییەکی بە کردەوەی بەندەکانەوە نیە وەباوەڕیان وایە بەندە ویست و توانایی سەربەخۆی خۆی هەیە بەدەرە لە ویست و توانایی خوای گەورە، وەیەکەم کەسێکیش ئەم قسەیەی لەناو خەڵکدا دەرخست کابرایەك بوو بەناوە ﴿ مەعبەد ئەلجوهەنی﴾ لەکۆتایی سەردەمی هاوەڵانی پێغەمبەری خوادا صلى الله عليه وعلى آله وسلم کەئەویش ئەم قسەیەی لەکابرایەکی ئاگرپەرستەوە وەرگرت لەشاری بەصرە، وەئەمانە لەناو خۆیاندا دوو دەستەن گروپێکیان ڕۆچوون وە ئەویتریان ڕۆنەچوون جائەوانەی ڕۆچوون

بوونی زانینی خـواو ویـستی و توانـایی و دروسـتکاری بـۆ کـردەوەی مرۆڤـەکان ڕەد دەکەنەوە و باوەڕیـان پێـی نیـە وەئەوانـە لەناوچـوون و نـەمان یـان خەریکـە نـەمێنن، وەئەوانەی ڕۆنەچوون باوەڕیـان بـەوە هەیـە خـوا زانایـە بـەکردەوەی بەنـدەکان بـەڵام ڕوودانی ڕەد دەکەونەوە کە بە ویست و توانایی خوابێت وەئەوە ڕەد دەکەنەوە کە خوا ئەو کردەوەیەی دروست کردبێت وەئەو بیروبۆچوونەش ئەوەیە کە ڕێچکەکەیانی لەسەر جێگیرو وەستاوە.

٥- مورجیئەکان : ئەوانە کەسانێکن باوەڕیان بە دواخستنی کـردار هەیـە لـە بـاوەڕ کردار لای ئەوان لە باوەڕ نیە وە ئیمان لای ئەوان تـەنها دانپێدانانـە بـەدڵ و بـەس جـا کەسـی لەسنوردەرچـوو فاسـق لای ئـەوان بـاوەڕدارە بـەباوەڕێکی تـەواو، وەئەگـەر هەرچیەکیشی کرد لەوکارانەی تـاوان و سەرپێـچی خوایـە یـان وازی لەهەرچـی هێنـا لەوانەی گوێڕایەڵی خوای گەورەیە هەر باوەڕدارە لای مورجیئەکان، وەئەگەر بڕیارماندا بەسەر بەبێباوەڕی کەسێك وازی لە هەندێك یاساکانی دین هێناوە جائەوە لەبەر نەبوونی دان پێدانەنانیەتی بەدڵی نەك لەبەر وازهێنـانی ئـەو کـارە ﴿ ئەمـە قـسەی مورجیئەکانـە کـەدەڵێن ئەگـەر لـە حاڵەتێکیـشدا بڕیـاری بێباوەڕیمـان دا بەسـەر کەسـێکدا تـەنها لەبەرئەوەیە کەلەدڵیدا دانپێدان نیە و باوەڕی پێی نیە نەك لەبەر ئەوەی کاریکی کردووە کە بێباوەڕییە بۆنمونە هەرچی پێ خۆشە بیکات با بیکات مادام دڵەکەی بـاوەڕی تێدایـە هەرباوەڕدارە بەڵام ئەگەر کارێکی کردو پێی ووترا ئـەوەت بـۆ کـرد بکـەر لەوەڵمـدا بڵێت من هەر لە بنەڕەتەوە باوەڕم نیە ئەو کاتە بێباوڕە، خوێنەری ئـازیز بەڕاسـتی ئەمـە ڕێچکەیەکی بۆگەنە پێوستە لێی ئاگادار بن و نەکەون داوی هەڵگرانیەوە بەڵکو دەبێـت باوەڕمان وابێت کەسێ کارێکی بێباوەڕی ئەنجامدا لەدوای زانین و پێگەیشتنی بەڵگـە و ڕێگریەکانی تـری بێبـاوەڕکردن و لەگـەڵ ئەوەشـدا هەرئەنجامیـدا و سـووربوو لەسـەر بێباوەڕکردنی لای ئەهلی سوننە بێباوەڕەو گوێنـادەین بـەوەی مورجیئـەکان دەیڵـێن –

وەرگێڕ ﴾ وەئەوەش ڕێـچکەی جەهمیەکانـە وەهەرئـەو بۆچـوونەش لەگـەڵ بۆچـوونی جەواریجەکاندا لـە دوولای دژ بەیەکدان ﴿ واتە خەواریجەکان دەڵێن ئەنجامـدەری تاوانـە گەورەکان بێباوەڕە و بەهەتا هەتایی لەئاگری دۆزەخـدا دەمێنێتـەوە بـەڵام مورجیئـەکان دەڵێن ئەنجامدەری تاوانی گەورە هیچ زیانێك لەباوەڕەکەی نادات و شـیاوی ئـەوە نیـە بچێتە دۆزەخ ئیتر زۆر دوورە لەوەی بەهەتا هەتایی لەئاگری دۆزەخدا بمێنێتەوە .

٦- موعتەزیلەکان : شوێنکەوتەی واصلی کوڕی عـەطـاءن کـە خـۆی دابـڕی لـە مەجلیسی پێشەوا حەسەنی بەصری وە دانی بەوەدا نا کە کەسی لەسنور دەرچـوو واتـە فاسق لە پێگەیەکدایە لە نێوان دوو شوێندا نەباوەڕدارەو نـە بێبـاوەڕە وەئـەوەش بەهـەتا هەتایی لە دۆزەخدا دەمێنێتەوە ، وە لەو بیروبۆچوونەدا عەمری کـوڕی عوبەیـد شـوێنی کەوتووە هەمان بیرو بۆچوونی ئەوی هەیە، وەڕێچکەی ئەوانـە لـە سـیفەتەکانی خـوای گـەورەدا پەکخـستنی سـیفەتەکانە هـەروەکو جەهمیەکانـە وە لـە قەدەریـشدا وەکـو قەدەریەکانن ئەوە ڕەد دەکەنەوە کە قەزاو قەدەری خوای گەورە پەیوەندی بە کردەوەی بەندەکانەوە هەبێت، وەباوەڕیشیان وایە ئەنجامدەری تاوانە گەورەکان بەهەتا هـەتایی لـە دۆزەخدا دەمێنێتەوە وە دەرچووە لە چوارچـێوەی ئیمـان وە لـە شـوێنێکدایە لـەنێوان باوەڕو بێباوەڕیدا، وەئەمان پێچەوانەی جەهمیەکانن لەم دوو بنچینەی بیروباوەڕیاندا .

٧- کەڕامیەکان : شوێنکەوتەی موحەمەدی کوڕی کـەڕامن کەلـە سـاڵی ٢٥٥ ی کۆچیدا مردووە بیروبۆچوونیان بەلای شوبهاندندا دەچن و قسەی مورجیئەکان دەکەنو ئەمانیش چەندین دەستەو گروپن.

٨- سالمیەکان : شوێنکەوتەی پیاوێکن بەناوی کوڕی سالم باوەڕیـان بـە شـوبهاندنی خوای گەورەوە هەیە بە دروستکراوەکانیەوە .

وەئەمە ئەو گروپانەن دانەر باسیکردوون پاشان فەرمووی : وەهاوشێوەکانیان وەکو ئەشعەریەکان شوێنکەوتەی حەسەنی کوڕی عەلی کوڕی ئیسماعیلی ئەشعەری لەسەرەتای کارەکەیدا ئارەزووی بۆلای بیروبۆچوونی موعتوزیلەکان بوو تا تەمەنی گەیشتە چل ساڵ دوای ئەوە گەڕانەوەی خۆی لەو بیروباوەڕە گومڕاییە ڕاگەیاند وە پووچیەتی ڕێچکەی موعتەزیلەکانی ڕوونکردەوە وە دەستی گرت بە ڕێبازی ئەهلی سوننەت و جەماعەوە ڕەحمەتی خوای لێ بێت بەڵام ئەوانەی خۆیان دەدەنە پاڵی ماونەتەوە لەسەر ڕێچکەیەکی تایبەت بەخۆیان ناسراوە بە ڕێچکەی ئەشعەری کە تەنها حەوت سیفەت نەبێت لە سیفەتەکانی خوای پەروەردگار دان بەسیفەتەکانی تریدا نانێن و بۆ ئەو حەوت سیفەتەش وا گومان دەبەن کە عەقڵ بەڵگەیە لەسەر سەلماندنی وەئەوەی کەدەمێنێتەوە لە سیفەتەکانی خوای گەورە واتاکەی دەگۆڕن و لەسەر حەقیقەتی خۆی نایهێڵن، ئەو حەوت سیفەتەش لەم دێڕە هۆنراوەدا باسکراوە:

حی علیم قدیر والکلام له   إرادة وکذلك السمع والبصر

وە چەندین بیدعەی تریان هەیە لە واتای کەلام و قەدەر و جگە لەوەشدا.

وأمَّا بِالنّسْبَةِ إلى إمامٍ في فُروعِ الدِّينِ كالطَّوَائِفِ الأرْبَعِ فَلَيْسَ بِمَذْمُومٍ، فَإنَّ الاخْتِلافَ في الفُروعِ رَحْمَةٌ، وَالْمختَلِفونَ فِيهِ مَحْمُودُونَ فِي اخْتلافِهِمْ، مُثَابُونَ في اجْتِهَادِهِمْ وَاخْتِلاَفُهُمْ رَحْمَةٌ وَاسِعَةٌ، وَاتِّفَاقُهُمْ حُجَّةٌ قاطِعَةٌ.

وەهەرچی دەربارەی پێشەوایە لە لقەکانی دیندا وەکو هەرچوار کۆمەڵکەی ئیسلامە ﴿حەنەفی و مالیکی و شافیعی و حەنبەلی﴾ ئەوا بەخراپ باسنەکراوە، جا جیاوازی لە نێوان زانایاندا لە لقەکانی ئایندا بەزەیی خوایە بۆ ئەم ئوممەتە، وەئەوانەیشی جیاوازن سوپاسکراون لەوەی جیازان تیایدا، لەسەر تێکۆشانەکەیان پاداشت وەردەگرن، وە جیاوازیەکەیشیان بەزەییەکی فراوانە، وەرێککەوتنەکەیشیان بەڵگەیەکی بڕاوەیە بۆسەلماندنی ئەو شتەی ڕێککەوتوون لەسەری .

نَسْأَلُ اللهَ أَنْ يَعْصِمَنا مِنَ الْبِدَعِ وَالْفِتْنَةِ، وَيُحْيِينَا عَلَى الإسْلامِ وَالسُّنَةِ، وَيَجْعَلَنا مِمَّنْ يَتَّبِعُ رَسُولَ اللهِ – صلى الله عليه وسلم – في الحَياةِ، وَيَحْشُرَنَا في زُمْرَتِهِ بَعْدَ المَمَاتِ بِرَحْمَتِهِ وَفَضْلِهِ آمِينَ.

وَهَذَا آخِرُ الْمُعْتَقَدِ,وَالحَمْدُ للهِ وَحدهُ، وَصلَّى اللهُ علىَ سَيِّدنَا مُحمدٍ وَآلِهِ وَصَحْبِهِ وَسَلَّمَ تَسْلِيمًا.

داوا لەخوای گەورە دەکەین بەبەزەیی و گەورەی خۆی کە بمانپارێزێت لە بیدعەکانو فیتنەو ئاشوبەکان، وەبمانژیەنێ لەسەر ئیسلام و سوننەت، وەبمانگێڕێ لەوانەی شوێنکەوتەی پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم لە ژیاندا، وەحەشرمان بکات لەگەڵ کۆمەڵەکەی پێغەمبەری خوادا صلى الله عليه وعلى آله وسلم لەدوای مردن .

وەئەوەش کۆتا بیروباوەڕە،وبەتەنها سوپاس بۆ خوای گەورە وە دروودو سڵاوی خوا لەسەر گەورەمان محمد بێت صلى الله عليه وعلى آله وسلم وەلەسەر خزم و کەس و کارە موسڵمانەکانی و هاوەڵەکانی بێت .

ڕاڤەی شێخ ئیبنو عثیمین

﴿الفروع : جمع فرع ﴾ لقەکان کۆی لقە کەئەویش لەزمانەوانیدا بریتیە لەهەرشتێك بنیاد نرابێت لەسەر جگە لەخۆی، وەلەزاراوەی زانایانیشدا : بریتیە لەوەی پەیوەندیدار نەبێت بە بیرو باوەڕەوە وەك بابەتەکانی پاکوخاوێنی و نوێژو هاوشێوەکانیان.

وەجیاوازی تیایدا بەخراپ باس نەکراوە بەجۆرێك ئەگەر لە نیەتێکی خاوێنەوە و لەڕێگەی تێکۆشانەوە بێت نەك لەبەر هەواو ئارەزوو دەمارگیری بێت چونکە جیاوازی لە بەش و لقەکانی دیندا لەسەردەمی پێغەمبەری خوادا صلى الله عليه وعلى آله وسلم ڕوویداوە و ئینکاری نەکردووە بەجۆرێك لە غەزای بەنی قورەیزەدا فەرمووی :

﴿ لَا يَصلِّين أحَدٌ العَصْرَ إلاَّ في بَني قُرَيْظَة فَحَضَرت الصَّلاة قَبْلَ وُصُولهم فَأَخَّر بعضهُم الصَّلاة حتَّى وَصَلُوا بَني قُرَيْظَة وَصَلَّى بَعْضُهم حِيْنَ خَافوا خُرُجَ الوقْتِ ولَمْ يُنْكِر النَّبي صلى الله عليه وعلى آله وسلم علَى واحِدٍ منْهم ﴾ رواه البخاري [١]. واتە ﴿ هیچ کەس نوێژی عەسر نەکات تەنها لە بەنی قوڕەیزەدا نەبێت کاتی نوێژی عەسر هات پێش

---

[١] البخاري : كتاب صلاة الخوف : باب الطالب والمطلوب راكباً وإيماءً (٩٤٦) من حديث ابن عمر رضي الله عنهما.

خوێنەری ئازیز ئەوەی شەیخی ڕاڤەکار دەفەرمووێت پێشەوا بوخاری ڕیوایەتی کردووە بەو شێوەیە زۆر گەرام بەشوێنیدا بەو دەربڕینە نەمبینیوە بەڵکو بەهەمان ژمارە بوخاری لە صەحیحەکەیدا ئاوا ڕیوایەتی دەکات :

٩٤٦ – حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ أَسْمَاءَ قَالَ حَدَّثَنَا جُوَيْرِيَةُ عَنْ نَافِعٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَنَا لَمَّا رَجَعَ مِنْ الْأَحْزَابِ لَا يُصَلِّيَنَّ أَحَدٌ الْعَصْرَ إِلَّا فِي بَنِي قُرَيْظَةَ فَأَدْرَكَ بَعْضَهُمْ الْعَصْرُ فِي الطَّرِيقِ فَقَالَ بَعْضُهُمْ لَا نُصَلِّي حَتَّى نَأْتِيَهَا وَقَالَ بَعْضُهُمْ بَلْ نُصَلِّي لَمْ يُرَدْ مِنَّا ذَلِكَ فَذُكِرَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمْ يُعَنِّفْ وَاحِدًا مِنْهُمْ. ﴿ وەرگێڕ ﴾.

گەیشتنیان بە بەنی قورەیزە جا هەندێکیان نوێژەکەیان دوا خست تا گەیشتنە بەنی قورەیزە وە هەندێکیان نوێژەکەیان کرد کاتێك ترسان کاتەکەی نەمێنێت وە پێغەمبەری خوادا صلی الله علیه وعلی آله وسلم ئینکاری هیچ کامێکیانی نەکرد ﴾.

وەلەبەرئەوەی جیاوازی لە لقەکانی دیندا بوونی هەیە لە نێوان هاوەڵاندا وە ئەوانیش باشترینی سەدەکانن وەلەبەرئەوەیشی نابێتە هۆی پەیدابوونی دوژمنایەتی و ڕق و کین وە قسە و یەکرِیزی مەسڵمانان بەهۆی جیاوازی لە لقەکانی ئایندا لەت نابێت بەپێچەوانەی جیاوازی لەبنچینەی ئایندا کە دەبێتە لەتکردنی ڕیزی موسڵمانان . ﴿بابەنمونەیەك تێتبگەینم دوو کەسمان هەیە یەکێکیان باوەڕی وایە لەکاتی نوێژکردندا دەبێت لەچوون بۆ سوژدەدا دەست لەپێش قاچەوە دابنرێت ئەویتریان دەڵێت نەخێر بەڵکو دەبێت قاچ لە پێش دەستەوە دابنرێت ئەمە بابەتێکە زانایان جیاوازن تیایدا کامیان باشترە لەپێش ئەویتریانەوە ئەنجامبدرێت، هەرکامێکیان بەڵگەی خۆی هەیە بوونی ئەم جیاوازیە نابێتە هۆی لەتکردنی ڕیزی موسڵمانان، وەدووکەسی ترمان هەیە یەکەمیان موسڵمانێکی یەکخواناسی بیروباوەڕ پاکی شوێنکەوتەی قورئان و سوننەت دەڵێت پێویستە هەموو جۆرەکانی پەرستش بەتەنها بۆ خوای گەورە ئەنجام بدرێت لەوانە نزاو هاوارکردنە خوا دەبێت مرۆڤی ژیر بەتەنها داوا لە خوا بکات وە بەتەنها هاوار بکات خوا وە بەتەنها ئاژەڵ بۆ ئەوسەربرِێت و سوژدە بە تەنها بۆئەو ببات لەبەرامبەردا کەسی دووەممان هەیە کەسێکی هاوبەش پەیداکەری بیروباوەڕپووچی شوێنکەوتەی هەواو ئارەزوو وە گۆڕپەرست و کەوتوو لەو شوێنانەدا هاوبەشی بۆخوا تیادا پەیدا دەکرێت وەك سەرگۆڕەکان و تەکیەو خانەقاکان بەئارەزووی خۆی ئەوەی هات بەدەمیدا نایگێڕێتەوە لە وتەی شیرکی و بێ ئەدەبی لەگەڵ خوادا داوا لە غەیری خوادەکات و هاوار دەکاتە غەیری خواو سوژدە بۆ غەیری خوادەبات و ئاژەڵ بۆ غەیری خوا سەردەبڕێت و هەموو کارێکی بۆگەنی تریش دەکات واتە ئەوەی کافرەکانی سەردەمی پێغەمبەری خوا صلی الله علیه وعلی آله وسلم نەیانکردووە و پێیان شەرم بووە بیکەن ئەم کەسی دووەمە

دەیکات لەجیاتی بلێ یاالله دەلێت یارسول الله یا غوث یا کاك ئەحمەدی شێخ یا شێخ عبدالقادری گەیلان و هاوشێوەی ئەوانە وە زوو زوو دەچێتە سەرگۆڕێك و ئاژەڵ لەگەڵ خۆیدا دەبات و سەری دەبڕێت بەمەبەستی بەرەکەت و دەست کەوتنی سودو قازانج و نوشتە هەڵدەواسێت بەهەموو شتێکدا تەنانەت پێی شەرم نیە ئەگەر سەگی پاسەوانی لار بجولێتەوە نووشتەیەکی بۆ بنووسێت، جا خوێنەری بەڕێز بوونی ئەم جیاوازی دووەمە دەبێتە هۆی لەتکەری ڕیزی موسڵمانان و لەناو بردنی یەکیەتی نێو موسڵمانان واتە هەرگیز ناگونجێت موسڵمانێکی خواپەرست و کەسێکی گۆڕپەرست و مردوو پەرست و هاوبەش پەیداکەر برایەتی لەنێوانیاندا هەبێت و بووترێت چ زیانێکی هەیە ئەو بەرێی خۆیی و ئەویتر بەرێی خۆی نەخێروالله ی زیانی هەیەو ئەوە جیاوازییە لە بنچینەی ئایینداو خوابەرەکەتی تێنەخات – وەرگێڕ ﴾ .

وە وتەکەی دانەر کە وتی ﴿وەئەوانەیشی جیاوازن سوپاسکراون لەوەی جیازان تیایدا ﴾ بەباش باسکردنی جیاوازیەکەیان نیە چونکە ڕێککەوتن باشترە لەوە، وەبەڵام مەبەست لێی نەهێشتنی گلەییە لەسەری وەئەوەی کە هەموو یەکێ لەوانە سوپاسکراوە لەسەر ئەوەی کە ووتویەتی چونکە کەسێکی موجتەهیدە و هەق ویستە جا ئەو کەسە سوپاسکراوە لەسەر تێکۆشانەکەیی و شوێنکەوتنی ئەوەی بۆ دەرکەوتووە لەو بابەتەدا بەبەڵگە وەئەگەر چیش بێگومان جاری واهەیە هەق ناپێکێت و بەهەڵەدا دەچێت .

وە وتەکەی دانەر کە وتی ﴿جا جیاوازی لە نێوان زانایاندا لە لقەکانی ئایندا بەزەیی خوایە بۆ ئەم ئوممەتە وە جیاوازیەکەیشیان بەزەییەکی فراوانە ﴾ واتە دەچێتە ناو بەزەیی خواو لێخۆشبوونیەوە بەجۆرێك ئەرکێکی نەخستۆتە سەرشانیان لەتوانایاندا نەبێت ئەنجامی بدەن وەپەیوەستیشی نەکردوون بەزۆرتر لەوەی بۆیان دەرکەوتووە لەدوای گەڕان و تێکۆشانێك ئەنجامیانداوە جا لەسەر ئەو جیاوازییەیان هیچ نارەحەتیەکیان لەسەر نیە بەڵکو ئەوان تیایدا لەوکەسانەن لەژێر بەزەیی و لێخۆشبوونی خوای گەورەدان جائەگەر پێکایان ئەوا دوو پاداشتیان بۆ هەیە و وەئەگەر نەیان پێکا ئەوا یەك پاداشتیان بۆ هەیە ﴾.

﴿ کۆدەنگی و حوکمەکەی ﴾

الإجماع :کۆدەنگی لەزمانەوانیدا بریتیە لە سوربون بوون و ڕێککەوتن، وەلەزاراوەی زانایاندا بریتیە لە : ڕێککەوتنی زانایانی موجتەهید لە ئوممەتی پێغەمبەری خوا محمد صلی الله علیه وعلی آله وسلم لەسەر حوکمێکی شەرعی لەدوای پێغەمبەری خوا صلی الله علیه وعلی آله وسلم وەئەوەش بەڵگەیە لەبەرفەرموودەکەی خوای گەورە :

﴿فَإِن تَنَٰزَعۡتُمۡ فِي شَيۡءٖ فَرُدُّوهُ إِلَى ٱللَّهِ وَٱلرَّسُولِ﴾ النساء: ٥٩ واتە ﴿ جائەگەر ناکۆکی کەوتە نێوانتانەوە لە شتێکدا ئەوا بیگێڕنەوە بۆ لای خواو پێغەمبەری خوا صلی الله علیه وعلی آله وسلم ﴾.

لەبەر فەرمایشتەکەی پێغەمبەری خوا صلی الله علیه وعلی آله وسلم کەدەفەرموێت: ﴿ لا تَجْتَمِعُ أُمَتِي عَلَى ضَلَالَة ﴾ رواه الترمذی [1].

واتە ﴿ ئوممەتەکەم لەسەر گومڕایەتی کۆنابێتەوە ﴾.

---

[1] حديث صحيح : أخرجه الترمذى (٢١٦٧) وإبن أبي عاصم في السنة (٨٠) والحاكم (١/ ١١٥, ١١٦) والخطيب في الفقيه والمتفقه (١/ ٦١) من حديث ابن عمر وقال الترمذى ﴿ حديث غريب ﴾ وإسناده ضعيف كما في تخريج السنة للألباني (١/ ٤٠) وله طريق آخر عند الطبراني في الكبير (١٢/ ٤٤٧) وإسناده حسن . وقال الهيثمي في المجمع (٥/ ٢١٨) :﴿ رواه الطبراني بإسنادين رجال أحدهما ثقات رجال الصحيح خلا مزروق مولى آل طلحة وهو ثقة ﴾ أ.هـ .

وللحديث شواهد كثيرة : منها حديث ابن عباس مرفوعا ﴿ لايجمع الله أمتي – أو كما قال هذه الأمة – على ضلالة ويد الله على الجماعة ﴾ أخرجه الحاكم (١/ ١١٦) واقتصر الترمذي على الأولى منه وإسناده جيد.

ومنها حديث أبي مسعود : أخرجه ابن أبي عاصم في السنة (٨٥) والطبرانى في الكبير (١٧/ ٢٣٩, ٢٤٠) والحاكم (٤/ ٥٠٦, ٥٠٧) وصححه ووافقه الذهبي وقال الهيثمى في المجمع (٥/ ٢١٩) :﴿ رجاله ثقات﴾ وقال الحافظ في التلخيص (٢/ ١٤١):﴿ إسناده صحيح ومثله لا يقال من قبل الرأى﴾.

وراجع تلخيص الحبير (٢/ ١٤١) للإطلاع على بقية شواهده.

والحمد لله رب العالمين وصلى الله على نبينا محمد وعلى آله وصحبه والتابعين وسلم تسليماً

لێکۆڵینەوە و توێژینەوە لەسەر ئەم پەرتووکە بە سوودە تەواو بوو ﴿ شرح لمعة الإعتقاد لابن قدامة﴾ دانراوی زانای پایەبەرز محمد بن صالح العثيمين لەبەیانی ڕۆژی هەینی ڕێکەوتی ٦ لەمانگی ڕەجەب ١٤١٠ کۆچی.

میصر – شاری ئیسماعیلیە – لەسەر دەستی هەژار بۆ لێخۆشبوونی پەروەردگاری ئەشرف کوڕی عبدالمقصود کوڕی عبدالرحيم . خوا لەخۆیی و باوك و دایکی و هەموو موسڵمانان خۆش بێت.

﴿ التقليد – لاسايكردنەوە ﴾

التقليد : لەزمانەوانيدا بريتيە لە داناني ملوانكەيەك لە ملدا .

وە لەزاراوەی زانايانيشدا بريتيە لە شوێنكەوتني قسەی كەسێكی تر بەبێ بەڵگە.

كەئەوەش دروستە بۆ كەسێك نەتوانێت بگاتە ئاستێكی زانستي وا بتوانێت خۆی بڕيار دەربارەی بابەتەكان بدات لەبەر فەرموودەكەی خوای گەورەدا: ﴿فَسْـَٔلُوٓاْ أَهْلَ ٱلذِّكْرِ إِن كُنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٤٣﴾﴾ النحل: ٤٣. واتە ﴿ پرسيار لەزانايان بكەن ئەگەر خۆتان نازانن ﴾ .

ڕێبازە بەناوبانگەكانی ئيسلاميش چوارن :

١– ڕێبازی حەنەفی : وە پێشەواكەی ئەبو حەنيفەيە نوعماني كوڕی ثابت پێشەوای خەڵكی عێراق لەساڵی ٨٠ی كۆچی لەدايك بووە و لەساڵی ١٥٠ی كۆچيدا مردووە ڕەحمەتی خوای لێ بێت .

٢– ڕێبازی مالیكی : وە پێشەواكەی أبو عبدالله مالیكی كوڕی ئەنەسە پێشەوای شاری مەدينە لەساڵی ٩٣ی كۆچی لەدايك بووە و لەساڵی ١٧٩ی كۆچيدا مردووە ڕەحمەتی خوای لێ بێت .

٣– ڕێبازی شافيعی : وە پێشەواكەی أبو عبدالله محمدی كوڕی ئيدريسی شافيعيە لەساڵی ١٥٠ی كۆچی لەدايك بووە و لەساڵی ٢٠٤ی كۆچيدا مردووە ڕەحمەتی خوای لێ بێت .

٤– حەنبەلی : وە پێشەواكەی أبو عبدالله ئەحمەدی كوڕی محمدی كوڕی حەنبەلە لەساڵی ١٦٤ی كۆچی لەدايك بووە و لەساڵی ٢٤١ی كۆچيدا مردووە ڕەحمەتی خوای لێ بێت .

وەچەند ڕێبازێکی تریش هەیە وەکو ظـاهیریەکان و زەیدیەکان و سوفیانیەکان و جگە لەوانەش، وەهەموو ئەوانە قسەی لێوەردەگیرێت لەوەی کە ڕاسـتە وە واز لەقـسەکەی دەهێنرێت لـەوەی کە هەڵەیە وە وەپارێزاوی لەهەڵـە بـۆ هـیچ کەسـێك نیـە تـەنها بـۆ قورئانو سوننەتی پێغەمبەری خوایە صلی الله علیه وعلی آله وسلم .

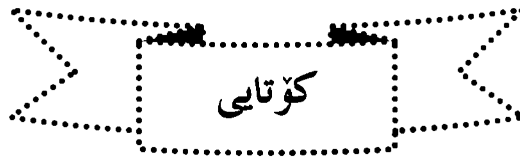
داوا لــەخوا دەکــەین کــەبمانگێڕێت لــەو کەســانەی دەســتیان گرتــووە بــەقورئان و سوننەتی پێغەمبەری خواوە صلی الله علیه وعلی آله وسلم ئاشکرایی و نهێنی وەداوایشی لێدەکەین کەهەرلەسەر ئەوەش بمانمرێنێت وە پشت و پـەنامان بێـت لـەدونیاو دوارۆژدا وەداوای لێدەکـەین دڵـەکانمان گـومڕا نـەکات لـەدوای ئـەوەی ڕێنمـویی کـردین وە لەبەزەیی خۆیمان پێببەخشێت چونکە خوای گەورە بەخشەرە و میهرەبانە .

وەسوپاسێکی زۆرو بێ کۆتا بۆ خوای پەروەردگار هەروەکو پـەروەردگارمان خـۆیی پێی خۆشەو لێی ڕازییە وەهەروەکو پێویستە بۆ ڕێزو شکۆمەندیەکەی عز وجل .

وەسوپاس بۆ ئەو خودایەی کە بەنیعمەتەکانی خۆی چاکەکان تەواو دەکات .

وصلى الله وسلم على نبينا محمد و آل وصحبه

تەواو بوو لە عەسری ڕۆژی هەینی
ڕیکەوتی : ١٠-١-١٣٩٢ی کۆچی
بەپێنووسی هەژار بۆ لێخۆشبوونی الله
محمد بن صالح العثيمين

لەکۆتایی وەرگێڕانی ئەم پەرتووکە بەسوودەدا داوا لەخوای پەروەردگار دەکەم کەئەم کارەم بکاتە هۆکارێك بۆ لێخۆشبوونی گوناهەکانم وە بیخاتە سەرکردەوە چاکاکانم و لێم وەربگێت، وەداوای لێدەکەم خۆی پیرۆزی بکات و بەرەکەی خۆیی بەسەردا بڕێژێت و خۆشەویستی بکات لای موسڵمانانی ئازیزو خۆشەویست و ببێتە هۆی زیاتر شارەزابوونیان لە ئاینە پاك و خاوێنەکەیان بەتایبەتی فێربوونی بیروباوەڕی پاك چونکە وەك لەوەی ڕابوورد بۆت دەرکەوت کە ئەم بیروباوەڕەی زانای پایەبەرز ئین و قودامەی مەقدیسی داینا پوختەیەکە دەربارەی بیروباوەڕی ئیسلام بەگشتی و ناو و سیفەتەکانی خوای پەروەردگار بەتایبەتی کەزۆر پێویستە هەموو موسڵمانێك بەباشی بیزانێت و لێی تێبگات، وەداوا لەخوای گەورە دەکەم لە گوناهەکانی من و دایك و باوك و مامۆستاکانم خۆشبێت و بمانخاتە بەر ڕەزامەندی خۆیی و بەبەهەشتی جوان و ڕازاوەمان شاد بکات و بمانگێڕێ لەو کەسانەی لەسەر ئیسلام دەژین و لەسەر ئیسلام دەمرن وە بمانکاتە شوێنکەوتەی ڕاستەقینەی پێغەمبەری خوا صلی الله علیه وعلی آله وسلم ئەوانەی بەڕاستی شوێن ئاینەکەی کەوتوون و یەکخواناس و سونین واتە بەهیچ جۆرێك شەریك بۆخوای گەورە ئەنجام نادەن و لەسەر سوننەتەکانی پێغەمبەری خوا صلی الله علیه وعلی آله وسلم هەڵسوکەوت دەکەن، وەکۆتا داواکاریم لە موسڵمانانی یەکخوا پەرستە کە دوعای خێرم بۆبکەن و داوای لێخۆشبوونم لە خوای گەورە و میهرەبان بۆ بکەن وەزیاتر هەوڵی فێربوونی ئاینەکەیان بدەن و هاوڕێیەتی کەسانی شوێنکەوتەی سوننەت بکەن و خۆیان بەزانستی بەسوودەوە خەریك بکەن و دوورکەونەوە لە دووبەرەکی و پارچەپارچەیی نێوان موسڵمانان چونکە جگە لەناکۆکی شەڕو خراپە سودێکی دی لێنابینن ئەو شوێنکەوتنە ڕاستەقینەیش بەوە دێتە جێ کە بچن

بۆلای مامۆستایانێك خۆیان یەكلایی كردۆتەوە بۆخزمەتكردنی ئاینی پیرۆزی ئیسلام و خەریكن بە فێربوونی بەردەوام و فێركردنی ڕۆڵەی موسڵمان بە بیروباوەڕی پاك و جێ بەجێكردنی سوننەتەكانی پێغەمبەری خواوە صلى الله عليه وعلى آله وسلم و هەوڵی گەڕانەوەی موسڵمانان دەدەن بۆ قورئانەكەی خواو سوننەتە نایابەكانی پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وعلى آله وسلم، وەهەوڵ بدەن لەوانە بەسوودەكانیاندا بەشداری بكەن و فێری زانستی بەسوود بین خۆ ئەگەر ئەوەتان نەتوانی لەبەر سەرقاڵیتان بە دونیاوە تا بتوانن سەربەرزانە بژین ئەوا سوپاس بۆ خوای گەورە لەم ڕۆژگارەدا بەهۆی بەرەو پێشكەوتنی ئامێرەكانەوە هەموو كەسێك دەتوانێت قوتابخانەیەكی زانستی لەماڵەكەی خۆیدا دروست بكات بەڕاوێژ لەگەڵ مامۆستایەكی بەڕێزدا بەوەی ئەو وانانەی مامۆستایانی ئازیز لەبوارە جۆراو جۆرەكاندا ووتویانەتەوە پەیدای بكات و پەرتووكەكانیش پەیدا بكات و بەگوێگرتن لێیان بتوانێت زانستێكی بەسوود وەدەست بێنێت و لەكاتی هەرتێنەگەیشتنێك و كێشەیەكدا پرسیار لە مامۆستایەكی ئەهلی سوننەو جەماعە بكات ئابەو شێوەیە دەتوانێت لە فێربوونی زانست دانەبڕێت بەهۆی كاروباری دونیاییەوە، خوای گەورە من و ئێوەش سەربەرز بكات بۆ ئەوەی خۆی پێی خۆشەو لێی ڕازییە .

سبحانك اللهم وبحمدك أشهد أن لا إله إلا أنت أستغفرك وأتوب إليك

وآخر دعواي أن الحمد لله رب العالمين

وصلَّى اللهُ على سيِّدِنا ونبيِّنا محمَّدٍ وعلى آلِه وصحبِه وسلَّمَ

والسلام عليكم ورحمة الله وبركاته

براتان ئاكۆ جليل كريم ﴿ گۆخلانی ﴾

ڕۆژی سێ شەممە – ١٢– رجب – ١٤٣١ كۆچی

سلێمانی – كوردستان

پێرستی بابەتەکان